

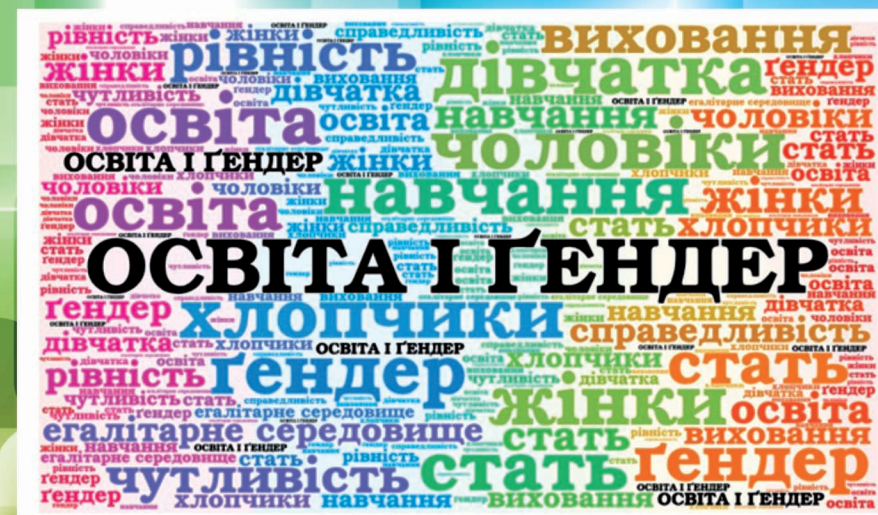
Олександр ЖЕЛІБА – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, викладач методики навчання історії та суспільних дисциплін, тренер програми рівних можливостей та прав жінок в Україні, тренер з громадянської освіти.

О. В. Желіба

ОСВІТА І ГЕНДЕР

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

О. В. Желіба

ОСВІТА І ГЕНДЕР

Навчально-методичний посібник

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The publication has been prepared in the framework of the Erasmus+ project «Gender Studies Curriculum: A Step for Democracy and Peace in EU-Neighbouring Countries with Different Traditions», No. 561785-EPP-1-2015-1-LT-EPPKA2-CBHE-JP. This project has been funded with support from the European Commission. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Ніжин
2019

УДК 37.01:305(075.8)

Ж50

Навчальний посібник розроблений в рамках проекту Еразмус+ (КА-2) 561785-ERP-1-2015-1-LT-ERPKA2-CBHE-JP «GeSt – Гендерні студії: Крок до демократії та миру у сусідніх до ЄС країнах з різними традиціями».

Рекомендовано Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, протокол №9 від 28 лютого 2019 р.

Рецензенти:

Дороніна Т.О. – професор, завідувач кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету, доктор педагогічних наук;

Масалітіна О.А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, експертка і тренерка Гендерного інформаційно-аналітичного центру “КРОНА”, програмна директорка ГО «ЕдКемп Україна», радниця міністерки освіти і науки з питань політики гендерної рівності та антидискримінації в освіті.

Желіба О. В.

Ж50 Освіта і гендер: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. – 256 с.

ISBN 478-617-640-436-1

Посібник присвячено теорії гендерної освіти та методиці проведення занять з гендерних студій. Перша частина курсу висвітлює теорію гендерної освіти: співвідношення освіти та гендеру, гендерний вимір вступу, навчання та професійної реалізації у закладах освіти, наявність в освітньому середовищі гендерних проблем та способів їх подолання. Друга частина курсу спрямована на набуття навичок тренера/ки з гендерної освіти: знайомить слухачів та слухачок із місцем гендерних питань в наявних навчальних курсах та гендерними курсами, методикою вивчення ключових проблем гендеру, таких як гендерні ролі, гендерні стосунки, гендерні стереотипи, гендерна дискримінація, гендерне насильство та гендерно комфортне середовище. Кожна частина містить добірку джерел, запитання та завдання для самоперевірки. Посібник може бути корисним для студентів та магістрантів у галузі соціальних наук.

УДК 37.01:305(075.8)

ISBN 478-617-640-436-1

© Желіба О.В., 2019

© Видавець ПП Лисенко М.М., 2019

ВСТУП

Навчальний курс «Освіта і гендер» присвячений гендерним аспектам освітнього процесу, які включають у себе зміст та форми навчання, освітнє середовище та стосунки між учасниками та учасницями освітнього процесу.

Перша частина навчального курсу сприяє ознайомленню з теорією та практикою освітнього процесу через призму гендерних питань: співвідношення освіти та гендеру, гендерний вимір вступу, навчання та професійної реалізації у закладах освіти, наявність в освітньому середовищі гендерних проблем та способів їх подолання. Друга частина курсу спрямована на підготовку долучення до тренерства з гендерної освіти: надає уявлення про гендерні питання в наявних навчальних курсах та різноманіття гендерних курсів, знайомить з методикою вивчення ключових проблем гендеру, таких як гендерні ролі, гендерні стосунки, гендерні стереотипи, гендерна дискримінація, гендерне насильство та гендерно комфортне середовище. Головний наголос посібнику робиться на органічному поєднанні теорії та практики вивчення питань, що пов'язані з гендерною освітою.

Мета курсу: формування у майбутніх політологів та фахівців освітніх вимірювань професійних гендерних та фахових компетентностей.

Завдання: набути здатність проводити гендерний моніторинг сфери освіти з метою вироблення рекомендацій щодо подолання гендерної дискримінації; здатність проводити міні-тренінги з гендерної просвіти для представників державних та місцевих органів влади, політичних та громадських діячів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студентство повинно **знати:**

- завдання, напрямки та джерела освітньої гендерної політики;
- методи забезпечення рівності при вступі до навчальних закладів;
- способи створення рівних умови навчання жінок і чоловіків;
- види освітніх стереотипів;
- прояви гендерних упереджень у навчальних програмах, підручниках, посібниках;
- роль батьків у формуванні гендерних стосунків;
- концепції гендерних навчальних курсів;
- мету та завдання гендерної просвіти;
- навчальні технології гендерної просвіти;
- теорію роботи в цільових групах.

вміти:

- розрізняти прояви гендерної дискримінації у сфері освіти;
- проводити гендерний моніторинг умов навчання та праці в освітній сфері;
- вирізняти гендерні стереотипи у міжособистісних взаєминах у сфері освіти;
- здійснювати аналіз навчальних програм з метою виявлення гендерних упереджень та стереотипів;
- проводити гендерний аналіз навчальних підручників і посібників;
- запобігати дискримінації та насильству у сфері освіти;
- застосовувати навчальні технології теорії гендеру;
- здійснювати вивчення гендерних стереотипів;
- використовувати навчальні технології вивчення гендерної дискримінації та гендерного насильства;
- вибудовувати стратегії проектування егалітарного середовища.

Важливим складовим посібника є запитання та завдання, що розділяють смислові компоненти тексту. Даний елемент спрямований на орієнтацію читачтва на подальшу самостійну роботу з проблеми освіти та гендеру, дозволяє відібрати проблематику для індивідуальних навчальних проектів.

Автор висловлює щирю вдячність за плідну співпрацю європейським партнерам Artūras Tereškinas та Natalija Mažeikienė з Університету Вітовта Великого (Литва), Dorottya Redai та Erzsébet Barát з Центральноєвропейського університету (Угорщина), Vasiliki Deliyanni-Kouimtzi та Maria Papathanasiou з Університету Аристотеля в Салоніках (Греція), які систематично надавали коментарі, поради та рекомендації щодо структури та змісту посібника.

Автор також висловлює щирю вдячність рецензенткам Тетяні Дороніній та Олені Масалітіній за дружні поради щодо корекції посібника з метою його вдосконалення.

1. СПІВВІДНОШЕННЯ ОСВІТИ, ГЕНДЕРУ ТА ПОЛІТИКИ

- Місце освіти у життєдіяльності суспільства.
- Гендерні виміри освіти.
- Завдання та напрямки освітньої гендерної політики.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Знати стратегії функціонування освіти у політиці суспільства та держави.
- Усвідомлювати місце освіти у життєдіяльності суспільства.
- Знаходити джерела вивчення освітньої гендерної політики.
- Визначати гендерні виміри освіти.
- Аналізувати завдання та напрямки освітньої гендерної політики.
- Оцінювати сучасну освітню політику держави у гендерному вимірі.

1.1. Місце освіти у життєдіяльності суспільства

1.1.1. Освіта. Всесвітня енциклопедія філософії трактує освіту як функцію соціуму, що забезпечує відтворення та розвиток соціуму і системи діяльності. Дане відтворення реалізуються через процеси трансляції культури і культурних норм у змінних історичних умовах, на новому матеріалі соціальних відносин, при безперервному заміщенні поколінь людей. Безсумнівно, що освіта носить історичний характер, що змінюється від однієї епохи до іншої.

Поняття «освіта» у Вікіпедії більш простіше: освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей із отримання знань, умінь та навичок або щодо їх удосконалення. Також, це процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості.

Порівняйте визначення поняття «освіта». Яке із них, на вашу думку, більш точне. Чому?

1.1.2. Значимість освіти – аксіома, яка не потребує доведень. Процес формування людини як особистості, як члена людської спільноти є надважливим як для самої людини, яка хоче бути якнайкраще пристосованою до життя в умовах мінливого світу, так і для суспільства, яке розраховує на залучення до своїх структур якнайкращих нових членів. Міжнародні організації, що опікуються правами людини, визнають вирішальне значення освіти для розвитку особистості, суспільства, країни.

Запропонуйте вимоги, які може ставити перед освітою індивід та суспільство. Яка різниця між цими вимогами?

1.1.3. Сучасний світ ускладнюється, змінюється, він дещо небезпечний у своїй непередбачуваності. Наука є рушієм значних за масштабом змін, що впливають і на суспільство, і на людини в ньому. Зважаючи на дані зміни, освіта має бути в постійній стадії пристосування до вимог сьогодення, у становищі постійного реформування. У наш час помітно, що значна кількість пов'язаних з реформою системи освіти проблем не вкладаються в рамки предметних галузей, носять міжгалузевий і філософський характер.

Чому багато проблем реформування системи освіти не вкладаються в рамки предметних галузей?

В основі завдання традиційної системи освіти була підготовки «людини, що знає», в той час як сучасний світ більше потребує підготовки «людини, що розуміє» інших людей, інших культури, норми і традиції, специфіку сучасного буття. Формування «людини, що розуміє» вимагає інших підходів до формування особистості, гуманізацію і гуманітаризацію освіти. Так, система освіти перетворюється, з одного боку, в головний механізм розвитку суспільства, а з іншого – у провідний показник рівня розвитку культури суспільства.

Поясніть, як показники освіти співвідносяться із розвитком культури суспільства?

1.1.4. Соціалізація особистості є важливим завданням освіти. Соціалізація – поступове входження індивіда у суспільство. Вчені розрізняють первинну та вторинну соціалізації. Первинна соціалізація – соціалізація, в результаті якої індивід стає членом суспільства (відбувається у дитинстві). Вторинна соціалізація – процес входження соціалізованого індивіда до нових сфер суспільного життя (наприклад, до професії чи хобі). Тому головна функція вторинної соціалізації полягає у вивченні та засвоєнні індивідом багатьох різних соціальних ролей (гендерних, сімейних, професійних, політичних тощо).

Як освіта сприяє первинній соціалізації особистості?

Як освіта долучається до вторинної соціалізації?

1.1.5. Толерантність є одним із елементів, що повинен формуватися при соціалізації особистості. Виховання розуміння та сприйняття інакшості у суспільстві дозволяє ефективно співдіяти у суспільстві індивідів із різноманітними соціальними ідентичностями.

Толерантність (*від лат. tolerantia – терпіння*) – у загальному значенні здатність приймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та

єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах.

Нарізі дане поняття використовується для позначення широкого спектру терпимого ставлення до способу життя та існування соціальних груп, політичних партій або ідей, які багато хто вважає неприйнятними. Серед інших найчастіше йдеться про релігійну, національну, расову, політичну толерантність, толерантність до конкретної статі, гендеру тощо.

Наведіть приклади толерантності.

1.1.6. Толерантна особистість – соціально-активна особистість, в основі якої закладені найважливіші етичні лінії людських відносин. Дана особистість має адекватну самооцінку, активно освоює і перетворює навколишній світ, відкрита і вільна, з високо розвиненими вміннями самоідентифікації, що виражають певні духовні та культурно-історичні цінності.

Виховання толерантної особистості – цілеспрямований персоніфікований вплив, що заснований на єдності соціально організованого освітнього процесу і реального життєвого досвіду щодо формування свідомої установки на толерантність у процесі життєдіяльності.

Чому виховання толерантної особистості є одним із надзавдань сучасної освіти?

Отже, одним із наріжних каменів сучасної освіти є соціалізація людини, зокрема через виховання толерантності.

1.2. Гендерні виміри освіти

1.2.1. Розвиток та «дорослішання» суспільства вимагає глибоких перетворень соціальних інституцій та процесів на нових, демократичних принципах, вільних від будь-якої форми дискримінації, зокрема й за ознакою гендеру. У цьому дусі витримана державна політика країн Європейського Союзу, які проголосили одним із основних засобів демократизації суспільства політику гендерного мейнстрімінгу – стратегії втілення політики гендерної рівності та недискримінації.

Дайте визначення поняттю «гендер»? Пригадайте різницю понять «стать» та «гендер».

Чому гендерний мейнстрімінг є однакою зрілості суспільства?

1.2.2. Проблема гендерної рівності в освіті розглядається міжнародними організаціями у контексті прав людини. Саме тому, однією із головних цілей розвитку тисячоліття, проголошених ООН у 2000 році, є утвердження гендерного паритету. Для реалізації поставленої мети в Україні протягом останніх років ухвалено низку правових документів: Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків», постанови

Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року», від 5 вересня 2007 р. № 1087 «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми», від 26 вересня 2013 р. № 717 «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року». Упровадження принципів соціальної справедливості та гендерної рівності стало підставою створення інституту радиництва з гендерних питань в органах виконавчої влади.

Які закони мають регулювати гендерні стосунки у сфері освіти?

1.2.3. Національна освіта, не зважаючи на державне гендерне реформування, залишається недостатньо чутливою до проблем гендерної рівності та дискримінації загалом і відтворює панівну патріархальну схему на структурно-організаційному та змістовно-процесуальному рівнях. У 2013 році за індексом гендерного розриву Україна виявилася на 27-му місці серед 136 країн світу. Цей показник важливий, оскільки освіта – найвпливовіший фактор, що визначає напрямок і перспективи економічного, політичного і культурного розвитку суспільства.

На структурно-організаційному рівні наявний в суспільстві гендерний дисбаланс та стереотипізацію відображають внутрішні організаційні практики освітньої установи, гендерна стратифікація педагогічної діяльності, викладацький, педагогічний, науково-педагогічний склад. Сучасні дослідження засвідчують значну фемінізацію галузі освіти в Україні. Проте спостерігається статевий дисбаланс на різних рівнях освіти та освітніх відносин.

Поясніть суть поняття «статевий дисбаланс».

На змістовно-процесуальному рівні наявні «приховані» та «відкриті» елементи гендерної дискримінації. Йдеться про зміст навчальних предметів та його відображення в навчально-методичній літературі, гендерні взаємини в педагогічному колективі, стиль викладання та педагогічного спілкування, упередженість в оцінюванні навчальних та професійних результатів суб'єктів навчально-виховного процесу, наявність окремих програм/блоків для хлопців/юнаків та дівчат/юнок, мовленнєвий/мовний сексизм.

Чому в Україні складно провести моніторинг рівності у доступі жінок і чоловіків до якісної освіти, у можливості особистісного розвитку, професійного самовизначення та кар'єрного зростання?

1.2.4. Проблема у тому, що показово однакове ставлення до осіб різних статей в умовах нерівних вихідних можливостей означає закріплення та

відтворення нерівності, а нехтування відмінностями в умовах структурної нерівності призводить до невидимості дискримінації та неможливості вирішити проблеми дискримінованих груп. На думку феміністських дослідниць, на патріархальній школі лежить відповідальність за втілення ідей про творчу обмеженість жінок, формування комплексів «професійної неспроможності», «боязні успіху» і соціальної депривації у дівчат-студенток. Саме в школі відбувається нав'язування міфів про «материнство» як основу соціального статусу жінки, статевий розподіл професій тощо.

Поясніть суть поняття «деривація».

1.2.5. Гендерна соціалізація відбувається рано. Вся інформація, що стосується гендерної поведінки, відображається у свідомості людини у вигляді гендерних уявлень. Ці уявлення ґрунтуються на знаннях про гендер, на основі чого людина вибудовує свою поведінку у різних ситуаціях. До 7 років (а часто в 3-4 роки) діти розуміють, що стать постійна і змінити її неможливо. Таким чином, ще до того, як піти в середню школу, діти мають достатньо серйозні знання про гендерну диференціацію в іграшках, одязі, діях, об'єктах і заняттях.

Хто впливає на гендерну соціалізацію дошкільнят?

Гендерна соціалізація в освітньому просторі відбувається в рамках наявних суспільних уявлень про гендерні ролі та владного розподілу стосунків. Суспільні інституції вибудовують освітні інституції та відповідні стосунки всередині них. У цих стосунках з дітьми переважно не ведуть діалогу, не питають про їхні побажання, вони не залучені до прийняття рішень щодо своєї освіти, не можуть обирати учителя і колектив, впливати на зміст навчальних програм. В рамках таких «правил гри», де навіть зовнішній вигляд може жорстко регламентуватися, відбувається стереотипізація не тільки шкільної поведінки, а і гендерних ролей.

Чи впливає зовнішній вигляд на результативність навчання?

1.2.6. Зміна освітнього простору. Наразі суспільство приходить до розуміння, що ефективна освіта залежить не тільки від наданих знань та вмінь, а і від комфортності освітнього середовища, в якому відбувається процес навчання та виховання.

Поясніть поняття «освітній простір».

Отже, гендерна рівність має означати забезпечення всім учасникам та учасницям освітнього процесу в Україні, незалежно від їхніх статевих чи гендерних характеристик, рівних можливостей доступу до позитивних результатів у сфері освіти і науки.

1.3. Завдання та напрямки освітньої гендерної політики

1.3.1. Стратегія удосконалення освіти в контексті гендерного виміру передбачає визначення ряду ключових принципів, що є орієнтирами для практичного застосування гендерного підходу в освітньому процесі.

З метою запровадження гендерної рівності та недискримінації до сфери освіти в Україні було розроблено державну стратегію «Освіта: гендерний вимір – 2021». Гендерна стратегія ґрунтується на таких принципах:

- дотримання демократичних цінностей свободи, справедливості, егалітарності, інклюзивності, толерантності, недискримінації;
- системності та комплексності, які передбачають системну розробку та впровадження досяжних стратегічних завдань, міжінституційну співпрацю для їх практичної реалізації;
- відкритості, прозорості, цілісності, що зумовлюють публічну розробку стратегії, її обговорення у експертному та громадському середовищі.

Поясніть важливість даних принципів.

1.3.2. Мета гендерного підходу в освіті – зміна культури взаємодії статей, заміна відносин ієрархії на відносини партнерства, забезпечення комплексного впровадження гендерної рівності та недискримінації до національної системи освіти та визначити шляхи спрямування розвитку освіти на системне дотримання гендерного підходу. Цілі і завдання гендерного підходу в освіті відповідають Загальній декларації прав людини та Конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікованими Україною. Таким чином, гендерна освіта і просвіта позиціонуються як один з основних методів досягнення гендерної рівності та як передумова розвитку егалітарного світогляду.

Чим гендерний підхід в освіті відрізняється від гендерного підходу в інших сферах людської життєдіяльності?

1.3.3. Завдання реалізації гендерної стратегії:

- проведення гендерної експертизи нормативної бази у сфері освіти та внесення відповідних пропозицій щодо її коригування;
- розробка освітніх стандартів з урахуванням гендерної складової;
- гендерна експертиза внутрішніх нормативних документів, що регламентують освітню, організаційну, фінансово-господарську діяльність закладів освіти;
- уведення до документообігу принципів гендерночутливого мовлення / мови через впровадження стратегій фемінізації, нейтралізації, уникнення андроцентризму та сексизму;
- системне проведення моніторингу імплементації гендерного підходу в освіту через використання механізмів гендерного аналізу, експертизи та аудиту;

- формування гендерночутливого освітнього середовища у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти;
- системна відмова від принципу «прихованої статевої профорієнтації»;
- надання інформаційної та науково-методичної підтримки впровадження гендерного підходу в освіту та забезпечення взаємодії наукових, освітніх установ;
- формування сучасного кадрового потенціалу навчального закладу, здатного забезпечити впровадження гендерної рівності та недискримінації, шляхом уведення до змісту післядипломної освіти навчальних курсів із гендерної проблематики;
- формування в науковому середовищі вищих навчальних закладів теоретико-методологічного підґрунтя гендерної теорії шляхом підготовки фахівців і фахівчинь із гендерної теорії (методології та практики гендерних досліджень) та активізація науково-дослідницької роботи;
- оприлюднення науково-теоретичного доробку національних дослідниць та дослідників з гендерних студій, створення системи наукової комунікації та кооперації.

Спробуйте класифікувати дані завдання.

Визначте цільові групи гендерної освітньої політики.

1.3.4. Стратегічні цілі реалізації гендерної стратегії такі:

- комплексне впровадження принципів гендерної рівності та недискримінації до освітніх регуляторно-нормативних документів;
- удосконалення організації та змісту навчально-виховного процесу на засадах гендерної рівності та недискримінації;
- формування професійної спільноти фахівців із питань гендерної рівності та недискримінації.

Який із напрямків реалізації гендерної стратегії, на Вашу думку, найбільш важливий? Чому?

1.3.5. Необхідні дії для реалізації першої стратегічної цілі: внесення змін до нормативно-правових документів, що регулюють діяльність у сфері дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти та діяльність органів управління освітою. Важливими складовими даного процесу є удосконалення стандартів освіти шляхом уведення до них гендерної складової, коригування чинних та розробка нових внутрішніх нормативних документів закладів освіти з урахуванням принципу гендерної рівності та недискримінації, уведення до документообігу принципів гендерночутливого мовлення, запровадження системи гендерного моніторингу основних складових діяльності освітніх закладів різного рівня.

Які заходи потрібно здійснити для досягнення першої стратегічної цілі?

Потенційні вимірювані індикатори:

- кількість нормативно-правових документів, що пройшли гендерну експертизу;
- кількість документів, що відкориговані із урахуванням принципу гендерної рівності та недискримінації;
- наявність чітких критеріїв для здійснення гендерного моніторингу в освіті – якісні та кількісні показники, які будуть включені у щорічні звіти освітніх установ, що відображають реальний стан вирішення проблеми.

1.3.6. Необхідні дії для реалізації другої стратегічної цілі: формування гендерночутливого освітнього середовища у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. Важливими складовими даного процесу є зміст і форма навчання на засадах гендерної рівності та чутливості.

Які заходи потрібно здійснити для досягнення другої стратегічної цілі?

Потенційні вимірювані індикатори:

- наявність заходів із проблем гендерної рівності та недискримінації у планах виховної роботи закладів освіти різного рівня;
- кількість проведення інформаційно-методичних заходів із обміну досвідом та кращими практиками із проблеми створення гендерночутливого освітнього середовища у закладах освіти різного рівня;
- наявність/відсутність спеціальних програм із гендерної освіти та просвіти учнівської молоді (показник ураховує кількість та якість навчальних програм та навчальних курсів із гендерної тематики);
- частка навчальних дисциплін із гендерної проблематики у навчальних планах закладів професійно-технічної та вищої освіти;
- кількість навчальних та навчально-методичних видань для різних закладів освіти, які було піддано гендерній експертизі;
- кількість видання нових (гендерночутливих) навчальних та методичних посібників (підручників) для різних рівнів освіти.

1.3.7. Необхідні дії для реалізації третьої стратегічної цілі: надання інформаційної та науково-методичної підтримки впровадження гендерного підходу в освіту та забезпечення взаємодії наукових, освітніх установ; створення системи наукової комунікації та кооперації. Важливими складовими даного процесу є створення в закладах освіти осередків гендерної освіти, формування сучасного кадрового потенціалу навчального закладу, здатного забезпечити впровадження гендерної рівності, підготовки фахівців із гендерної теорії (методології та практики гендерних досліджень) та активізація науково-дослідницької роботи у вищих навчальних закладах.

Які заходи потрібно здійснити для досягнення третьої стратегічної цілі?

Потенційні вимірювані індикатори:

- кількість гендерних ресурсних центрів та якість їх діяльності;
- кількість навчальних програм гендерної тематики, призначених для стажування педагогічного та керівного персоналу освітніх закладів;
- кількість магістерських та докторських програм з гендерної проблематики;
- кількість захищених дисертацій з гендерної проблематики та наявність спеціалізованих вчених рад;
- кількість договорів про наукову співпрацю національних освітніх установ із зарубіжними освітніми установами щодо спільної наукової роботи в напрямі розвитку гендерної теорії;
- кількість освітніх працівників, які пройшли стажування на курсах (програмах) з гендерної тематики;
- кількість науково-практичних заходів із питань гендерної рівності та недискримінації в освіті із широкомасштабною презентацією результатів їхньої роботи;
- кількість науково-дослідницьких тем з гендерної проблематики, що виконуються за кошти Держбюджету;
- кількість періодичних наукових та науково-методичних видань з гендерної тематики.

Отже, рівноправна участь жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави, зокрема освіти, є важливою умовою й гарантією утвердження демократії в Україні і запорукою її європейської інтеграції. Чітка постановка завдань та окреслення методів їх досягнення є важливою складовою реалізації гендерної освітньої політики.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Охарактеризуйте місце освіти у життєдіяльності суспільства.
3. Поясніть взаємовплив явищ «гендер» та «соціалізація».
4. Чому гендерна рівність в освіті є проблемою?
5. Якщо існує гендерний вимір освіти, то за даною аналогією які виміри освіти існують ще?
6. Дайте характеристику державній стратегії «Освіта: гендерний вимір – 2021».
7. Яке місце громадськості у реалізації стратегії «Освіта: гендерний вимір – 2021»?

8. Визначте мету та засіб гендерної рівності в освіті згідно плану ЮНЕСКО за пріоритетом «Гендерна рівність (див. Додаток 1).
9. Запропонуйте класифікацію джерел проблеми «Освіта і гендер».
10. Складіть анкету для опитування студентів закладу вищої освіти «Гендерні проблеми в освіті».

Додатки

Додаток 1. План дій ЮНЕСКО за пріоритетом «Гендерна рівність». Додатковий стратегічний документ до 37 С / 4 і 37 С / 5. - 2014.

Велика програма I: Освіта

Гендерна рівність в освіті: мета і засіб

22. Гендерна рівність нерозривно пов'язана із зусиллями Великої програми I ЮНЕСКО, що має на меті забезпечення права на освіту для всіх. Оскільки освіта все більше розглядається як одне з найбільш ефективних капіталовкладень для досягнення справедливого і сталого розвитку, забезпечення гендерної рівності має стати пріоритетом зусиль, спрямованих не лише на заохочення права на освіту для всіх; воно має найважливіше значення для досягнення цілей освіти для всіх (ОДВ) і цілей у галузі розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття (ЦРТ), продовжуючи займати центральне місце в порядку денному в галузі освіти на період після 2015 року, в зв'язку з чим Велика програма I приділяє головну увагу гендерній рівності в рамках своєї програмної діяльності та моніторингу прогресу в галузі освіти.

23. У справі розширення доступу дівчаток і жінок до освіти в останнє десятиліття було досягнуто суттєвого прогресу: в період 1999-2010 рр. загальносвітової нетто-коефіцієнт охоплення початковою освітою зріс з 79% до 88% і одночасно спостерігалось неухильний розвиток середньої освіти, брутто-коефіцієнт охоплення яким в ці роки збільшився з 56% до 69%. Однак, незважаючи на ці успіхи, багато дівчаток і жінок як і раніше позбавлені доступу до високоякісної освіти, оскільки рішення проблеми гендерної нерівності в освіті є непростю справою, особливо в зв'язку з тим, що така нерівність набуває багато форм, має в різних умовах різні масштаби і знаходить свій вияв у всіх аспектах освіти – в питаннях інфраструктури, доступу, боротьби з відсівом/забезпечення повного проходження навчального циклу, в питаннях навчальних програм і матеріалів, педагогічних методів, шкільного життя, навчальних результатів, вибору освіти і кар'єри, – позначаючись на дівчатках і хлопчиках, жінках і чоловіках.

24. Як правило, від найбільш гострих форм дискримінації страждають дівчатка і жінки, які проживають в сільській місцевості, на міських околицях і в нетрях, в країнах з низьким доходом. В результаті цього дівчинки як і раніше становлять більшість дітей, які не відвідують школу, а жінки складають дві третини дорослого населення, що не має базових навичок грамотності та лічби. Однак дані говорять також про те, що від гендерних диспропорцій (в таких областях, як охоплення шкільним навчанням, якість освіти і успішність) можуть страждати хлопчики і

чоловіки, особливо на рівнях середньої та вищої освіти. Стигматизація, дискримінація, насильство за гендерною ознакою, гендерні стереотипи в освіті, гендерні диспропорції в результатах навчання спостерігаються у всіх країнах, незалежно від рівня розвитку їх економіки або системи освіти. Від гендерної нерівності в освіті страждають не тільки дівчатка і жінки, не тільки країни, що розвиваються; це проблема глобального масштабу, яка стосується всіх.

25. Таким чином, заходи Великої програми I в рамках другого Плану дій щодо забезпечення гендерної рівності (ПДГР II) спрямовані на вирішення проблеми наявних гендерних диспропорцій і заохочення гендерної рівності у всіх компонентах системи освіти – щодо участі в освіті (доступ та сприяння формуванню безпечної середовища, що сприяє навчанню), роботи системи освіти (зміст навчання, викладання, умови, практика і форми навчання, а також оцінки) і допомоги з боку освіти (підсумки навчання, життєві можливості і можливості працевлаштування). При цьому Велика програма I буде прагнути до того, щоб загальне розуміння і консенсус щодо концепції гендерної рівності в освіті втілювалися в конкретні дії при рішучої підтримки з боку всіх членів персоналу, включаючи старше керівництво, з метою досягнення гендерної рівності в освіті, в інтересах освіти і за допомогою освіти.

26. Паралельно зі зміцненням потенціалу та знань в рамках ЮНЕСКО Велика програма I буде тісно співпрацювати з державами-членами та партнерами в інтересах забезпечення того, щоб політика і стратегії в галузі освіти формального, неформального та інформального характеру виходили за межі кількісних показників і традиційних підходів до розширенню доступу до шкіл.

27. Більш пильна увага буде приділятися підвищенню якості та актуальності навчання, з тим щоб системи освіти, включаючи неформальну освіту, більшою мірою орієнтувалися і реагували на гендерні фактори в інтересах задоволення потреб і сподівань дівчаток і жінок, хлопчиків і чоловіків. Державам-членам надаватиметься підтримка для забезпечення те, щоб гендерний аналіз застосовувався до всіх щаблях освіти, у всіх його областях і контекстах, оскільки в іншому випадку проводиться політика ігноруватиме гендерні проблеми, виявиться неефективною і не дасть суттєвих результатів у боротьбі з гендерними диспропорціями.

28. Питання гендерної рівності також будуть розглядатися в більш широкому плані в контексті зусиль ЮНЕСКО з обґрунтування нових підходів до утворення та виконання провідної ролі в справі розробки загальноосвітньої політики в галузі освіти на період після 2015 р. Це має на увазі забезпечення такого становища, при якому майбутня повістка дня і глобальна політика в галузі освіти будуть спиратися на наукові дослідження і прогностичні дослідження, в яких стоять завдання і проблеми розглядаються в гендерній перспективі.

29. У світлі поставлених завдань і проблем Велика програма I, спираючись на уроки, витягнуті з здійснення ПДГР I, буде в період 2014-2021 рр. нарощувати свої дії в інтересах гендерної рівності.

30. Щодо головної спрямованості Глобального партнерства ЮНЕСКО в інтересах освіти дівчаток і жінок Сектор освіти, з урахуванням масштабів цього

виклику, буде приділяти особливу увагу скороченню гендерних диспропорцій в області грамотності молоді та дорослих і в освіті після початкового ступеня (в плані доступу, якості і підсумків навчання). Проте, акцент на гендерно-орієнтовану розробку програм в цих двох областях не виключатиме діяльності, орієнтованої на інші рівні й галузі освіти. Врахування гендерного фактору буде забезпечуватися в рамках всіх освітніх заходів у міру розробки актуальних і конкретних гендерних показників і завдань у всіх сферах освіти.

31. Одночасно ми будемо вести спільну роботу з нашими партнерами на глобальному, регіональному та національному рівнях з метою поглиблення нашого розуміння різних перешкод на шляху заохочення гендерної рівності та розширення і зміцнення наших експертних знань і бази даних про те, що ефективно і що неефективно в цій діяльності, а також наших фінансових ресурсів, призначених втілити зобов'язання в конкретні дії.

32. Особлива увага приділятиметься розвитку більш цілісного міжсекторального підходу до якісної освіти на всіх щаблях і в рамках усіх форм навчання і методологій для вимірювання підсумків навчання з метою вирішення питань, пов'язаних з більш широкими формами нерівності, позначаються на освітні можливості дівчаток і жінок, а також хлопчиків і чоловіків.

33. Спираючись на істотні досягнення, якими було відзначено здійснення ПДГР І, ЮНЕСКО буде і далі приділяти особливу увагу глобальній інформаційно-роз'яснювальній роботі та партнерським зв'язкам для сприяння освіті дівчаток і жінок, зокрема за допомогою Глобального партнерства ЮНЕСКО в інтересах освіти дівчаток і жінок.

Очікувані результати

34. Заходи проводитимуться по ГНД 1, 2 і 3 Великою програми І в період, що охоплюється документом 37 С / 5, і підлягати, в міру необхідності, подальшого перегляду та оновленню в період, що охоплюється документом 38 С / 5.

35. У рамках 37 С / 5 приблизно 7,2% від загального обсягу коштів звичайного бюджету, що виділяються на заходи, будуть спрямовані на діяльність з реалізації глобального пріоритету «Гендерна рівність». Виконання ПДГР ІІ буде орієнтоване на досягнення нижченаведених очікуваних результатів, моніторинг якого буде визначатися за допомогою набору відповідних показників ефективності.

Література:

1. Гришак С. Щодо питання порівняльного аналізу розвитку гендерної освіти в країнах пострадянського простору // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 257-258.
2. Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/42WkB>
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та факультативний протокол до конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/62WlN>

4. Кравець В., Кравець С. Зарубіжний досвід гендерної освіти та виховання // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 18-21.
5. План действий ЮНЕСКО по приоритету «Гендерное равенство». Дополнительный стратегический документ к 37 С/4 и 37 С/5 [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <https://cutt.ly/r2Wxx>
6. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/5zyDmx>
7. Шаронова С. Гендер. Образование. Мобильность // Высшее образование в России. – 2002, № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/V2Wci>
8. Council of Europe “Gender Equality Strategy, 2014-2017”
9. Engebretson, Kathryn E. Talking (fe)male: examining the gendered discourses of preservice teachers // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 37-54.
10. Erwin Lorna & Maurutto Paula. Beyond Access: Considering gender deficits in science education // Gender and Education. – Vol. 10 , No. 1, 1998. – P. 51-69.
11. Gender and EFA 2000-2015. Published in 2015 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/j2WbD>
12. Gender, Education & Development: Beyond Access Project / Resource Pack for Teachers/ Elspeth Page, Institute of Education, University of London Juliet Njeri, University of Nairobi, Kenya Nyokabi Kamau, Institute of Education, University of London [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/g2WnC>
13. Gender equality: a toolkit for education staff (2007) Scottish Executive, Edinburgh [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/32Wmq>
14. Gender sensitivity: a training manual (1997) UNESCO, Basic Education Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/o2WQQ>
15. Mazeikiene, Natalija. Gender discourses in education and educational policies. -GeSt School of Gender Studies in Sousse, 24-28 October 2016.
16. Paechter Carrie. Bodies, identities and performances: reconfiguring the language of gender and schooling // Gender and Education. – Vol. 24, No. 2, March 2012. – P. 229-241.
17. Rédei, Dorottya. Contemporary Issues in Gender and Education. Central European University, Budapest 2016/10/27.
18. C. Skelton, B. Carrington, B. Francis, M. Hutchings, B. Read and I. Hall Gender ‘matters’ in the primary classroom: Pupils' and teachers' perspectives // British Educational Research Journal. – Vol. 35, Issue 2, April 2009. P. 187-204.
19. UNESCO eAtlas of Gender Equality in Education. Published in 2012 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/U2WWY>

2. РІВНІСТЬ ПРИ ВСТУПІ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

- Система освіти в Україні та її диференціація.
- Вимоги для вступників до середніх навчальних закладів України і гендер.
- Вимоги для вступників до вищих навчальних закладів України і гендер.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Знати вимоги для вступників до середніх навчальних закладів України.
- Розуміти систему функціонування освіти в сучасній Україні.
- Аналізувати гендерні аспекти вступу до середніх навчальних закладів України.
- Порівнювати вимоги для вступників на різні спеціальності закладів вищої освіти України.
- Оцінювати гендерні умови вступу до вищих навчальних закладів України.

2.1. Система освіти в Україні та її диференціація

12.1.1. Системи освіти (англ. Educational systems) – об'єднання у цілісну систему незалежних програм та інститутів, що забезпечують як формальну, так й неформальну освіту. Більш ширше – це сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно Конституції та інших законів України забезпечують освіту громадян.

Спробуйте доповнити подану схему системи освіти України.

2.1.2. Функціонування системи освіти забезпечується державою. У статті 53 Конституції України визначено: «Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних

стипендій та пільг учням і студентам». Проте, фізичні та юридичні особи мають право на надання освітніх послуг поза системою державної освіти.

На яких умовах фізичні та юридичні особи мають право на надання освітніх послуг?

На даний час система освіти України має кілька складових.

2.1.3. Дошкільна освіта – галузь освіти, що спрямована на соціалізацію дітей дошкільного віку (від народження до шести років). У нашій країні це обов'язкова первинна складова частина системи безперервної освіти, що реалізовується на базі дошкільних навчальних закладів: ясел, ясел-садків, дитячих садків, ясел-садків компенсуючого типу, будинків дитини, дитячих будинків інтернатного типу, ясел-садків сімейного типу, ясел-садків комбінованого типу, центрів розвитку дитини, дитячих будинки сімейного типу.

За якими критеріями виділяються типи дошкільних навчальних закладів?

Чому дошкільних закладах важлива гендерована освіта?

2.1.4. Загальна середня освіта – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. Дана освіта надається в закладах середньої освіти трьох ступенів: початковій школі, що забезпечує початкову загальну освіту належить до першого ступеню, основній школі, що забезпечує базову загальну середню освіту – до другого, старшій школі, що забезпечує повну загальну середню освіту – до третього. Для творчих, обдарованих і заможних дітей надаються освітні послуги у профільних класах, спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах, а також різних типах навчально-виховних комплексів, об'єднань.

Визначте завдання середньої освіти? Чому дана освіта визначається обов'язковою для всіх?

Як співвідносяться дані завдання із гендерною проблемою?

2.1.5. Позашкільна освіта – освітні послуги, які отримують вихованці, учні та слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах. Дана освіта спрямована на розвиток індивідуальних здібностей та обдарувань, задоволення інтересів громадян, їх духовних запитів і потреб у професійному визначенні. До позашкільних закладів освіти належать палаци, будинки, центри, станції дитячої та юнацької творчості, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі заклади освіти, бібліотеки, дитячі театри, парки, оздоровчі центри та інші заклади.

У яких позашкільних закладах гендерна проблема буде відчуватися більш гостро? Чому?

2.1.6. Професійно-технічна освіта – галузь освіти, що спрямована на забезпечення оволодіння громадянами фаховими компетентностями, виховання загальної і професійної культури. Професійно-технічними закладами освіти є: професійно-технічне училище, професійно-художнє училище, професійне училище соціальної реабілітації, училище-агрофірма, училище-завод, вище професійне училище, навчально-виробничий центр, центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсний комбінат, інші типи закладів, що надають робітничу професію.

У яких професійно-технічних закладах гендерна проблема буде відчуватися більш гостро? Чому?

2.1.7. Вища освіта, згідно з Законом України «Про вищу освіту», визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти. Вищими закладами освіти є: технікум (училище), коледж, інститут, консерваторія, академія, університет.

Навчання на яких спеціальностях вищої освіти буде більш проблемним для чоловіків чи жінок? Чому?

2.1.8. Післядипломна освіта – система підвищення кваліфікації осіб, котрі вже мають вищу освіту. Хоча за назвою ця система є частиною освіти, за змістом вона являє собою багато в чому або виключно науково-дослідну роботу, за результатами якої присуджується науковий ступінь. До закладів післядипломної освіти належать: академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення; навчально-курсні комбінати; підрозділи вищих закладів освіти (філії, факультети, відділення та ін.); професійно-технічні заклади освіти; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах. До післядипломної освіти можна віднести навчання у аспірантурі та докторантурі, стажування.

Чому післядипломна освіта важлива для професійної діяльності сучасних фахівців? Як стать впливає на доступ до даної освіти?

2.1.9. Самоосвіта – самостійний спосіб отримання знань в певній галузі науки, мистецтва, техніки, політичного життя, культури, ремесла. Для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та

народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо.

В сучасну епоху виникла нова ефективна форма самоосвіти з використанням комп'ютера та Інтернету – інтернет-самоосвіта. Можливості її надзвичайно широкі: Інтернет надає миттєвий доступ до величезного об'єму інформації. Також популярності набувають онлайн курси, які дозволяють дивитися відео-лекції відомих спеціалістів з різних галузей знань, перевіряти свої знання за допомогою тестування, спілкуватися з іншими студентами, викладачами. Однією з найвідоміших платформ у світі для онлайн-навчання є Coursera, в Україні – Prometheus, хоча постійно з'являються все нові ресурси.

Як інтернет-самоосвіта сприяє розвитку гендерної освіти? Спробуйте знайти дистанційні курси онлайн.

Отже, сучасна система освіти надає можливість отримати різні види освіти. При цьому світове та національне законодавство декларує рівність громадян у праві на освіту, зокрема і незалежно від статі.

2. Вимоги для вступників до середніх навчальних закладів України і гендер

2.2.1. Рівні можливості для освіти є основою права дитини на освіту. Саме тому розробники проекту Конвенції про права дитини зробили всі інші аспекти права на освіту залежними від права на рівні можливості. У статті 28 (1) на держави-учасниці покладається обов'язок визнавати право дитини на освіту з метою поступової реалізації цього права «на основі рівних можливостей». Незважаючи на підхід Конвенції, реальність полягає в тому, що рівність у сфері освіти не є загальним явищем, і міжнародне право привертає увагу держав до конкретних груп дітей, що мають більше шансів стати жертвами дискримінації у сфері освіти. Ці групи включають дівчат, дітей із обмеженими можливостями, дітей представників корінних народів і меншин, а також дітей, що мешкають у сільських громадах. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, заснований згідно з Міжнародним Пактом про економічні, соціальні та культурні права, звернувся до держав із вимогою надавати інформацію про дискримінацію щодо цих груп дітей.

Чому ООН вважає рівні можливості для освіти фундаментальною основою права на освіту?

2.2.2. Конвенцію і Рекомендацію проти дискримінації у сфері освіти ухвалила ЮНЕСКО. За ними дискримінація у сфері освіти визначається як будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або преференційне ставлення, яке, ґрунтуючись на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження,

економічного становища або народження, має на меті або наслідком скасування чи порушення принципу рівності ставлення в галузі освіти, і зокрема:

- позбавлення будь-якої особи або групи осіб доступу до освіти будь-якого рівня або типу;
- обмеження освіти для якої-небудь особи або групи осіб до нижчого рівня освіти;
- нав'язування будь-якій особі або групі осіб статусу, несумісного з гідністю людини.

Держави-учасниці зобов'язуються вживати невідкладних заходів щодо запобігання виникненню дискримінації та ліквідації дискримінації там, де вона вже мала місце.

Наведіть приклади дискримінації в освіті за статтю?

Які заходи мають здійснювати держави-учасниці щодо запобігання виникненню дискримінації та ліквідації дискримінації у сфері освіти?

2.2.3. Вступ до школи в Україні шести- чи семирічних дітей повинен відбуватися на основі освітнього законодавства. Згідно його, громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, особливостей інтелектуального, соціального і фізичного розвитку особистості, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

Проте, практика показує, що бажання батьків навчати дитину у конкретній школі не завжди може втілитися у життя. Чи є серед бар'єрів до вступу гендерні?

Яка мотивація може бути у батьків при відборі школи навчання для дитини?

2.2.4. Проблеми при вступі до конкретного початкової школи можуть бути такі:

- географічні (надається пріоритет тим дітям, які живуть якнайближче до школи);
- часові (надається пріоритет тим дітям, батьки яких подали заяву на вступ найраніше);
- наявність вакантних місць;
- наявність дітей з пільгами, наприклад:
 - ✓ діти співробітників поліції;
 - ✓ діти поліцейських, загиблих при виконанні служби, померлих внаслідок хвороби, яка виникла в період виконання службових обов'язків чи протягом одного року після звільнення від служби за станом здоров'я;

- ✓ діти поліцейських, звільнених з посади за станом здоров'я;
- ✓ категорія дітей, які перебувають на утриманні працівника поліції;
- ✓ діти, батьки яких є працівниками виконавчої служби, держнаркоконтролю, пожежної або митної служби. Причому це відноситься як до дітей діючих співробітників, так і тих, хто загинув при виконанні обов'язків або був звільнений від них показань медичного характеру;
- ✓ діти, які перебувають на утриманні працівників вищевказаних служб;
- ✓ діти військових службовців, причому пільги на вступ можуть бути отримані як за постійним місцем проживання сім'ї військового, так і в разі, якщо сім'я переїжджає разом з ним. Дане правило діє і у випадку, якщо військовий був звільнений за медпоказаннями або вийшов на пенсію;
- ✓ молодші брати чи сестри дітей, які вже проходять навчання в цій школі;
- ✓ діти, мама або тато яких працює в обраному шкільному закладі;
- ✓ для шкіл-інтернатів першочерговими правами користуються діти, мама або тато яких працює в Слідчому комітеті, прокуратурі або є суддею.

Чи виправдані вищезгадані пріоритети про вступі? Чи є серед них гендерна складова?

2.2.5. Вступні іспити до початкової школи не передбачені законодавством, проте, формальні співбесіди при вступі до школи переростають у справжні іспити, особливо при вступі до привілейованих чи спеціалізованих шкіл. Незважаючи на неетичність тестування дошкільнят, про що кілька разів зазначалося у документах міністерства освіти і науки, деякі школи його проводять, називаючи це співбесідою чи знайомством.

Чому батьки не завжди керуються географічним принципом при відборі школи для дітей?

За яких умов вступні іспити можуть носити гендернодискримінаційний характер?

2.2.6. Роздільне навчання апріорі є взірцем сегрегації на підставі статі. Очевидно, головним критерієм при вступі до хлопчачих та дівчачих навчальних закладів є стать.

Прихильники роздільного навчання вважають, що для дівчаток та хлопчиків в молодшому і підлітковому віці формування фундаментальних якостей характеру, базових основ виховання, фізичної підготовки та навчання відрізняються за формою і методикою досягнення мети. При цьому, вони використовують такі твердження:

- враховується нерівномірність у розвитку статей (дівчатка в цьому віці випереджають хлопчиків мінімум на 1,5 року у своєму розвитку) і відповідно розвитку формується зміст навчального курсу;

- хлопчики від природи більш непосидючі порівняно із зібраними акуратними дівчатками, вони крутяться, отримують зауваження, стрес, відставання у навчанні, комплекс неуспішності;
- випереджаючий розвиток дівчаток породжує у них прагнення домінувати, що надалі згубно позначається на їх сімейному житті – підсвідоме прагнення грати чоловічу роль змушує жінку зробити вибір не на користь сильного, активного чоловіка-захисника, а на користь партнера, який погодиться на другорядну роль.

Які із положень прихильників роздільного навчання є стереотипами, а які фактами?

2.2.7. Проблеми зі вступом до середніх навчальних закладів наразі є ще в ряді країн третього світу, де вважається, що освіта для дівчат або взагалі не потрібна, або потрібна лише на початковому рівні.

У яких країнах обмежений доступ дівчат до середньої освіти? Як про це можна дізнатися?

Отже, оскільки середня освіта має головною метою соціалізацію молоді, тут не повинно бути жодних перепон для вступу. Завдання кожної цивілізованої країни забезпечити невід’ємне право дитини на середню освіту.

2.3. Вимоги для вступників до вищих навчальних закладів України і гендер

2.3.1. Суспільні стереотипи впливають на вибір професії. Звичайно, Зовнішнє незалежне оцінювання, наразі не дозволяє закладам вищої освіти перебирати статі абітурієнтів, проте професійно-технічні навчальні заклади наразі проводять конкурси самостійно. Крім того, гендерні стереотипи впливають на вибір професії самими абітурієнтами та їх батьками.

Гендерні стереотипи призводять до дисбалансу ринку праці (а потім самі ж себе посилюють), тобто концентрації осіб однієї статі в рамках певного фаху. Так, наприклад, типово «жіночою» професією в нашому суспільстві є вчительська професія, де жінки складають понад 80 %, а типово чоловічою – професія депутата Верховної рада, де чоловіки складають 88%.

Які причини гендерних стереотипів про професії?

2.3.2. Гендерні стереотипні уявлення глибоко укорінені в українському суспільстві. Так, Соціологічна група «Рейтинг» 22 - 28 лютого 2013 року провела опитування серед 2 000 осіб. Респондентам було запропоновано оцінити, кому більше підходить ряд типових професій: чоловікам, жінкам, однаково як одним, так і іншим.

За ним майже 60% українців підтримують думку, що деякі професії є суто «чоловічим», а деякі – «жіночими». Не згодні з цим – 36%, ще 5% – не

визначилися. На думку опитаних, професії міліціонера, політика, бізнесмена, вченого притаманні чоловікам більше, ніж жінкам. «Жіночими» вважаються такі професії, як «продавець» або «секретар». Як унісексуальні відмічені професії менеджера, журналіста та лікаря.

Чи вплинули, на Вашу думку, реформи на уявлення українців про роботу жінок у поліції?

У 14% опитаних жінок і 8% чоловіків виникало бажання оволодіти професією, яка вважається властивою представникам протилежної статі. Частіше серед молоді та людей з високим рівнем освіти. Не виникало такого бажання у 80% жінок і майже 90% чоловіків. Майже кожна десята опитана жінка отримувала відмову у працевлаштуванні через стать. Такі відповіді частіше давали опитувані особи середнього віку з високим рівнем освіти. Разом з тим 6% чоловіків також отримували відмову у працевлаштуванні через стать.

Поясніть вищезгадані результати опитування.

29% опитаних підтримують заборону на вказівку статі кандидатів в оголошеннях (рекламі) про вакансії, стільки ж (28%) не підтримують. Разом з тим, в основній масі – людям або байдуже (33%) або вони не визначилися з цього приводу (10%). Найбільш байдужі до цього питання люди старшого віку. Найбільше підтримують заборону на вказівку статі кандидатів в оголошеннях (рекламі) про вакансії люди з високим рівнем освіти. Чоловіки і жінки однаково ставляться до цього питання.

Чому більшості людей байдуже заборону на вказівку статі кандидатів в оголошеннях (рекламі) про вакансії?

2.3.3. Витоки професійних стереотипів ґрунтуються на ряді суспільних уявлень. Перше уявлення – чоловіки природно краще будуть виконувати роботу професій, які вимагають фізичних зусиль та витривалості, друге – що чоловіки краще приймають рішення, а жінки їх виконують, третє – що чоловіку потрібна більш оплачувана робота, бо саме він має утримувати сім'ю.

Спростуйте дані уявлення.

2.3.4. «Скляні стіни», як горизонтальна гендерна сегрегація праці, коли жінки мають менший доступ до професій і видів активності, які забезпечують можливості вертикального кар'єрного зростання, є результатом гендерних стереотипів та обмежень у сфері професій. Оскільки, галузі освіти, культури, охорони здоров'я, є менш перспективними у вертикальному просуванні, ніж управлінська та фінансова, тому кар'єрна обмеженість (і зростання зарплати) апріорі визначена вибором професійної сфери діяльності.

Перерахуйте перспективні і неперспективні професії для кар'єрного зростання. Погляньте на дані професії через призму гендерного аналізу.

2.3.5. Статеве обмеження у здобутті професії в рамках професійно-технічної та вищої освіти може бути лише у одному випадку: якщо фах чітко залежить від фізичних особливостей людини. Проте, чи багато професій сьогодні залежать від фізичних властивостей людини?

Будовою тіла жінка відрізняється від чоловіка первинними та вторинними статевими ознаками. Будова первинних статевих ознак зумовлена насамперед функцією розмноження. Попри це існує ряд інших відмінностей: інтенсивність обміну речовин, частота серцевих скорочень і дихання, кількість формених елементів крові, гормональний та біохімічний статус, будова скелета жінки, особливо таза та черепа, меншою мірою – будовою м'язів. М'язові тканини жінок, як правило, меншого об'єму та складають близько 23 %, натомість у чоловіків 40 %.

Від природи чоловік не зможе народжувати, тому йому не доступний фах сурогатної матері. Від природи усереднена жінка порівняно з усередненим чоловіком слабша і менш витривала. Саме тому там, де життя інших людей залежить від фізичної сили та витривалості, надається перевага чоловікам. Перелік таких професій обмежений: військові та працівники інших силових структур, рятувальники.

Вступ до навчальних закладів, де готують «силовиків», супроводжується проблемою: робити представникам обох статей однакові умови чи для дівчат знизити планку вимог заради реалізації їх права на рівність.

Як би Ви вирішили вище розкриту дилему?

2.3.6. У війську, як правило, жінки призначаються на ті посади, такі дозволяють вивільнити чоловіків для бойової служби.

На прикладі ізраїльського війська, де на жінок поширюється загальна військова повинність, можна прослідкувати еволюцію жіночої військової емансипації. З початку 50-х жінки служили на тилкових посадах: адміністративна робота, кухонні роботи, зв'язок тощо. Окремі рідкісні «релікти» Війни за незалежність, як то жінки-пілоти, протягом 1950-х років або звільнилися або були переведені з бойових посад. У 1970-ті роки після Війни судного дня відбулося різке нарощування війська, через що нестача чоловіків посилювалася, тому для жінок було відкрито багато колись закритих спеціальностей: технічні, розвідувальні, інструкторські тощо. Дана тенденція тривала і у 80-ті роки, коли для жінок відкривався ширший перелік посад. Після того, як Еліс Міллер в 1995 через Верховний суд домоглася, щоб її допустили до відбору на льотний курс, для жінок відкрили і бойові спеціальності, з урахуванням конкретної *«суті і характеру посади»*, що було закріплено поправкою до Закону про військову службу у 2000 році. У 2000-ні роки процес

продовжився, і наразі коло 93% всіх армійських спеціальностей відкрито для ізраїльських жінок.

Як Ви ставитеся до загальної військової повинності незалежно для всіх громадян від статі?

Чи всі військові спеціальності доступні для українських жінок? Як про це можна дізнатися?

2.3.7. Причини збереження обмеження доступу жінок до деяких військових професій окреслюються військовим керівництвом так:

- завдання армії – ефективний захист країни, а не просування рівноправності, самореалізації. Фізичні особливості жінок не дозволяють їм ефективно діяти в однакових з чоловіками умовах;
- створення умов для перебування жінок у деяких військових частинах, скажімо танкових, вимагає створення для служби особливих умов і, значить, удорожчують її;
- порівняно з чоловіками, менший відсоток жінок залишається служити у запасі. Отже, ефект від їх підготовки нижчий.

З якими тезами Ви не згодні? Чому?

Які інші проблеми жіночої служби можна назвати? Як їх можна вирішити?

2.3.8. Релігійні заклади освіти традиційних для України конфесій ґрунтуються на гендерній дискримінації, коли духовною особою може бути тільки чоловік. Таким чином, незважаючи на віру, бажання та таланти, дівчата та жінки не можуть вступати до таких навчальних закладів. Проте, у світі стає все більше конфесій, які надають право жінкам не лише ставати священницями, а і єпископесами.

Знайдіть інформацію про егалітарні конфесії.

У чому ж причина заборони жінкам працювати священниками? Секретар Вінницької єпархії Української православної церкви Київського патріархату, протоієрей Ігор Сіранчук говорить, що питання у фізіології та духовності: *«Розумієте, священник має бути готовим виконувати свою функцію завжди, при будь-яких обставинах. А у жінок існують певні дні, коли в храм їм заходити заборонено. Печать священства, яка дається під час Паїнства, дається тільки одній особі. А якщо жінка народить дитину? Поді постає питання: благодать священства залишиться тільки на жінці чи перейде на дитину. Якщо говорити про священника – він є літургійним образом Христа і жінка ніяк не може бути священником. Іншим аспектом є те, що жінка за словами Церкви є «немичним сосудом», про який чоловік повинен постійно піклуватися. І неодноразово про це в Євангеліє говорить. Чоловік є главою Церкви, главою сім'ї, а жінка повинна коритися своєму чоловіку. І якщо розглядати її, як особистість по духовному, її дія завжди є слабшою».*

Поміркуйте, які витоки даної аргументації?

Як співвідносяться деклароване у Конституції рівноправ'я і дискримінація жінок багатьма релігійними конфесіями?

Отже, право на вільний розвиток особистості включає і право на обрання професії. Передумовою роботи за улюбленим фахом, є отримання фахових компетентностей у навчальному закладі. Держава повинна створити належні умови для забезпечення рівного доступу до професійного навчання представникам обох статей.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Охарактеризуйте систему освіти в Україні та порівняйте можливості доступу до них представникам та представницям двох статей.
3. Чи можуть містити ознаки гендерної дискримінації питання при вступі до початкової школи (див. Додаток 1)?
4. Які фактори впливають на рівний доступ до середньої освіти в Україні?
5. Поясніть взаємовплив явищ «стать» та «професія».
6. Створіть опитувальник про гендерний розподіл професій на основі Додатку 2. Порівняйте результати опитування із таблицею додатку. Зробіть висновки.
7. Які фактори впливають на рівний доступ до вищої освіти в Україні?
8. Як результати дослідження ізраїльських вчених можуть вплинути на доступ жінок до здобуття професій зі значним фізичним навантаженням (див. Додаток 3).
9. Який принцип застосували автори стандартів та нормативів фізичної підготовки армії Ізраїлю (див. Додаток 4)? Що на основі даної таблиці можна сказати про доступ до військової освіти жінок?
10. Складіть анкету для опитування студентів вищої освітньої установи «Чи існує рівний доступ до освіти в Україні?».

Додатки

Додаток 1. Перелік знань та вмінь, які можуть перевірятися при вступі до початкової школи¹

Навколишній світ

- Дитина 6-7 років, вступаючи до школи, має уміти відповісти на такі запитання:
- Назви своє повне ім'я. (Прізвище, Ім'я, По-батькові)
- Скільки тобі років? (Мені ... років)

¹За пам'яткою «Що має знати дитина при вступі до школи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/92WYU>

- Назви дату свого народження. (Я народи(в,ла)ся число, місяць, рік)
- Назви ім'я та по батькові твоєї мами, тата.
- Де й ким працюють мама, тато?
- Чи є в тебе брат або сестра? Скільки їм років? Старше вони тебе або молодше?
- Як називається країна, у якій ти живеш?
- У якому місті ти живеш?
- Назви свою домашню адресу.
- Які ти знаєш міста й країни?
- Чим відрізняється місто від села?
- Чи подобається тобі вчитися?
- Чи хочеш ти ходити до школи? Чому?
- Чим знімаються діти у школі?
- Для чого у школі дзвонить дзвіночок?
- Що буває дерев'яним, скляним, металевим, пластмасовим?
- Що буває м'яким, твердим, сипучим, гладеньким, рідким, гострим?
- Які ти знаєш ріки?
- Чим відрізняється ріка від озера?
- ... та інші подібні запитання

Окрім цього ваша дитина має знати про таке:

- рослини і тварин;
- властивості предметів і явищ;
- початкові знання в області географії та астрономії;
- уява про час
- назви професій
- пори року...

Логіка та мислення

При вступі до школи дитина має уміти :

- міркувати;
- виділяти головне;
- аналізувати різні факти і точки зору;
- зіставляти і порівнювати їх;
- ставити питання і намагатися самостійно шукати відповіді на них;
- порівнювати "більше", "менше" чи "дорівнює";
- називати різницю двох фігур різної форми;
- порівнювати за величиною 7-10 предметів однакової форми;
- визначати числові закономірності;
- сортувати та розподіляти предмети у запропонованому ряду слів, чисел, предметів ...;
- визначати лишній предмет серед групи;
- класифікувати предмети по одній чи більше ознакам (одяг, взуття, посуд і т.п.);
- розділити складні фігури на кілька більш простих.

Пам'ять та уява

Дитини що вступає до школи має:

- запам'ятовувати 7 з 10ти слів на слух;
- запам'ятовувати 5 чисел підряд;
- запам'ятовувати 6-8 картинок протягом 1-2 хв.;
- уміти розказати на пам'ять декілька віршів;
- уміти переказувати казки та розповіді;
- уміти порівнювати два зображення по пам'яті;
- домальовувати незакінчене зображення, доповнивши його деталями;
- самостійно скласти не велику казку чи історію на задану тему.

Мова, мовлення та читання

Дитина що вступає до школи мусить мати наступні такі щодо мовлення:

- складати коротку розповідь за картинками;
- переказувати казку або мультфільм;
- читати напам'ять віршики;
- співати пісеньки;
- проговорювати скоромовки.

Саме вимоги щодо читання:

- вміє визначати місце звуку в слові;
- знаходить слова з певними звуками;
- вміє ділити слова на склади;
- читає слова з 2-4 складів зі швидкістю 8-10 слів на хвилину.

Мовленнєве спілкування:

- знає алфавітну назву букв та їх звукове позначення;
- розрізняє та пояснюють багатозначні слова, утворюють споріднені слова;
- виконує різні вправи на словотворення;
- знає приказки, прислів'я, народні вирази, вдало вживають їх у мовленні;
- активний словник налічує 4500-5000 слів;
- володіє вимовою слів відповідно до орфоепічних норм;
- здійснює звуковий аналіз слів, не користуючись схемою звукового аналізу;
- помічає неправильність вислову в себе і в інших;
- вільно користуються різними типами речень;
- вживає різноманітні форми звертання до дорослих і дітей;
- правильно розуміє і самостійно виконує завдання вихователя;
- складає описові, сюжетні розповіді, розповіді-міркування, придумують реалістичні та фантастичні сюжети;
- уміє самостійно обрати тему для розповіді;
- пише друковані й писані літери в межах українського алфавіту та цифри натурального ряду;
- списують та читають речення з книжки, дошки;
- пише під диктовку (2-3 речення).

Фізична та фізіологічна підготовка

Ваша дитина може рахуватися першокласником, якщо:

- може дотягнутися рукою до верхньої частини протилежного вуха через маківку;
- втратила 1-2 молочні зуби;
- гарно виражена арка стопи;
- вміє зав'язувати шнурки, заціпати блискавку і гудзики;
- має бути розвинена тонка моторика руки (різноманітні рухи, у яких беруть участь дрібні м'язи кісти руки.): вміє різати ножицями, грає в пальчикові ігри, добре справляється з пластиліном, під час рукостискання відводить великий палець долоні;
- знає про користь фізичних вправ, рухливих ігор, загартовувальних процедур, правильного харчування;
- усвідомлює основні гігієнічні вимоги щодо здорового та безпечного відпочинку (правила поведінки на воді, у лісі, полі, на льоду);
- легко виконує основні рухи; ходить широким кроком з вільними рухами рук, бігає легко, ритмічно, під час ходьби та бігу зберігає указаний темп, уміє швидко його змінювати;
- зберігає рівновагу на місці, у русі, долаючи різноманітні перешкоди;
- відштовхується обома ногами у стрибках з місця та однією – з розбігу, стрибає в різному темпі через коротку та довгу скакалку;
- влучно метає, кидає предмети в ціль;
- впевнено лазить різними способами по гімнастичній стінці, жердині (канату), лазить по шесту довільним способом;
- уміє кататися на велосипеді, санках, ковзанах;
- уміє плавати довільним способом до 12-15 м;
- уміє грати в ігри спортивного характеру: (бадмінтон, городки, настільний теніс, баскетбол, хокей та футбол).

Математика

Дуже важливо щоб дитина котра йде до 1-го класу вже були певні навички з математики, а саме ваша дитина має:

- лічити предмети, розташовані хаотично, по колу, лічити групами (парами, трійками, п'ятірками), називати числа по порядку від будь-якого числа (у межах 20 зліва-направо або справа-наліво);
- виконувати дії додавання і віднімання, розв'язувати арифметичні задачі і приклади, користуючись картками з цифрами і знаками (в межах 10).
- позначати кількість відповідною цифрою;
- знати склад числа у межах п'яти;
- порівнювати числа, встановлювати рівність з нерівності; формувати поняття про пару;
- ділити предмети, геометричні фігури на 2, 4 рівні частини, порівнювати ціле і частини, знаходити частину від цілого;
- визначати рівність і нерівність предметів незалежно від їх зовнішнього вигляду;

- групувати та класифікувати предмети;
- уміти порівнювати предмети за довжиною, шириною, висотою, товщиною;
- знати що геометричні фігури можна умовно поділити на дві групи: площинні (круг, квадрат, прямокутник, чотирикутник) і об'ємні (куб, куля, циліндр);
- визначати форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталона (м'яч, кавун – схожі на кулю, косинка – на трикутник і т.д.);
- орієнтуватися в просторі відносно себе та інших об'єктів; визначати словом розміщення предметів відносно себе та положення предметів відносно один одного, напрям за допомогою плану-схеми;
- послідовно називати дні тижня, знати, який день був учора, який сьогодні, який буде завтра;
- диференціювати поняття: зараз, згодом, раніше, пізніше;
- розуміти відношення між числами і цифрами до 20, використовувати знаки плюс (+), мінус (-), дорівнює (=), більше, менше (<, >);
- знати загальноприйняті міри вимірювання; сантиметр, метр, літр, кілограмом;
- розрізняти розташування предметів у просторі (вверх,вниз, ліворуч, праворуч, попереду, посередині, тощо);
- користуватись планом-схемою;
- орієнтуватися на аркуші паперу, сторінці зошита, книги.
- знати одиниці часу: в тижні сім днів, у місяці – чотири тижні, у році – 12 місяців;
- знати як за календарем визначають місяць, число, день;
- визначати час за допомогою годинника з точністю до півгодини.

Психологічна готовність

При вступі в 1-й клас дитина повинна:

- знати правила спілкування (наприклад: Знати коли звертатися на «ТИ» а коли на «ВИ»);
- уміти вітатися та прощатися;
- уміти виражати свої думки і почуття;
- уміти вступати в спілкування з дорослими, з учителями і з однолітками;
- правильно сприймати ситуації уроку, правильно сприймати справжній сенс дій учителя, його професійну роль;
- повинні бути розвинені такі якості особистості, які допомогли б спілкуватися і взаємодіяти з однолітками, поступатися в одних обставинах і не поступатися в інших;
- вміти правильно оцінювати свою поведінку;
- виконувати правила шкільного режиму, своєчасно приходити на заняття, виконувати навчальні завдання в школі і вдома;
- вміти управляти своєю поведінкою без агресивності;
- мати уявлення про навчальну діяльність;
- вміти швидко освоюватися в новій обстановці;
- відчувати шанобливе ставлення рідних до її нової ролі учня;
- мати бажання писати, читати, рахувати, розв'язувати задачі.

Додаток 2. Стереотипне уявлення про «чоловічі» й «жіночі» професії

«Жіночі»	«Чоловічі»	«Нейтральні»
медична сестра, акушерка, вчитель, бухгалтер, вихователь дитячого садка, прибиральниця, лікар-терапевт, бібліотекар, швачка, продавець продовольчих товарів, диспетчер, секретар, діловод, кондуктор, перукар, манікюрниця, кухар, косметолог, водій трамвая, няня, мийник посуду, соціальний працівник, флорист, в'язальниця, візажист	водій, слюсар, токар, фрезерувальник, каменяр, муляр, вантажник, будівельник, хірург, пілот, поліцейський, водолаз, шахтар, охоронець, коваль, лицювальник-плиточник, лісник, філософ, комбайнер, військовий, газоелектрозварювальник, електрик, сантехнік, сталевар, монтажник, бармен, пожежник, рятувальник	юрист, адвокат, суддя, менеджер, страхувальник, підприємець, касир-кондуктор, продавець, психолог, учений, лікар, актор, режисер, офіціант, журналіст, фінансовий аналітик, економіст, комірник, аудитор, масажист, дизайнер, викладач, адміністратор, стиліст, перекладач, агроном, інженер

Додаток 3. Різниця між чоловіками і жінками в анатомії, фізіології, біомеханіці і метаболізмі, і наступна з цього різниця в бойовій ефективності, згідно дослідження підрозділу військової фізіології медичних військ, центром бойової фізпідготовки піхотних і десантних військ та іншими відповідними структурами медичних військ, командування сухопутних сил і т.д., а також цивільними дослідниками Ізраїлю

Середній зріст жінок на 12 см нижче середнього у чоловіків, середня вага на 10 кг менше, м'язова маса в середньому на 20 кг менше. У відсотках загальна маса жінки в середньому на 20% менше, ніж у чоловіків, маса м'язів і скелета на 40-45% менше, жирова маса на 20-25% більше. Маса без жиру на сантиметр росту – 0,36 кг у чоловіків, 0,26 кг у жінок. Величина м'язових волокон у жінок на 35% менша, кількість волокон – на 14% менша. М'язова маса верхньої частини тіла у жінок на 50% менша, ніж у чоловіків, нижньої частини – на 30%. Відповідно сила м'язів у жінок за ізометричними вимірами це 50% чоловічої сили у верхній частині та 65% в нижній частині. Площа перерізу плечової кістки у жінок на 25-35% менша, стегнової кістки – на 15% менше. Площа і об'єм хребців на 25-30% нижчі. Будова ніг і тазу – у жінок коротший крок, з підвищенням переносного навантаження жінки, на відміну від чоловіків, вкорочують крок ще більше, збільшуючи тривалість часу, коли обидві ноги на землі тощо. В цілому при ходьбі у жінок збільшується кінетичне навантаження, що є однією з причин підвищеного травматизму. У жінок кістки гомілки на 12% тонші, на 42% мають нижчий опір скручуванню.

Важливий параметр: щільність кісток. У жінок у віці призову щільність кісток не набагато нижча, ніж у чоловіків, це зазвичай проявляється в літньому віці, але в цілому жінки в три рази більше чоловіків схильні до остеопорозу, а під час бойової

підготовки діють відразу кілька додаткових чинників: посилене фізичне навантаження, нестача кальцію і вітаміну D. Тому жінки набагато більше схильні до стресових переломів (вони ж втомні переломи – stressfracture) через що накопичується мікротравми. Стресові переломи, особливо стопи і гомілки – бич бойових солдатів, у 1980-і роки частка постраждалих іноді досягала 30% від призову. Проблема стресових переломів для служби в тому, що при них солдат отримує звільнення від фізичних навантажень на 2-8 тижнів, в залежності від ступеня перелому, а при високому ступені – більше. Тому часто це означає списання з солдатського або командного курсу. Іноді курс можна пройти пізніше або «наздогнати» в кінці, іноді це неможливо з адміністративних причин, іноді солдатів в результаті взагалі списують з бойової служби. Для профілактики необхідний достатній сон і відпочинок, а також достатнє вживання кальцію і вітаміну D – за всіма цими параметрами у солдатів серйозний недолік, особливо у бойових. З цим явищем боролися, як змушуючи командирів дотримуватися годин сну, так і впровадженням більшої кількості молочних продуктів. Відсоток травм поступово знизили до 5-10% у чоловіків в бойових військах в середньому, в залежності від роду військ. Але у жінок цей відсоток при рівних навантаженнях завжди значно вищий, тому що з будь-якої з медичною статистикою жіноча стать це перший фактор ризику. І крім динамічного навантаження, як біг і стрибки, жінки страждають від стресових переломів навіть через тривале стояння, чого не спостерігається у чоловіків. Тому через важливість цього параметра він завжди особливо наголошується в дослідженнях.

У жінок нижча здатність аеробних та анаеробних навантажень – у них в середньому менший обсяг серця і легенів, вироблення серця за одиницю часу на 20-25% менша, гемоглобіну на 10-15% нижча, максимальне споживання кисню на 20-25% менша. За аеробних навантажень показники жінок в середньому на 30% нижчі, ніж у чоловіків, за анаеробними на 25%. Збільшення ваги вантажу, згідно з дослідженнями, уповільнює виконання десятикілометрового маршу у жінок на 23-28% більше, ніж у чоловіків: округлено середній чоловік-солдат з максимальною швидкістю пройде 10 км з вантажем в 30 кг за півтори години, а жінка за дві години.

Є також статистика про те, що через підняття важких предметів під час служби у жінок частішають випадки опущення матки, але так як це статистика порівняльна з іншими жінками, а не з чоловіками на тих же посадах, то вона проходить окремим параграфом.

Окреме питання терміну служби: потрібно враховувати, що на бойового солдата заздалегідь розраховують і як на резервіста. Жінки на бойових посадах підписують згоду служити на тих же умовах, як чоловіки, включаючи як термінову, так і резервну службу. Якщо на тилкових посадах жінок-резервістів (тих, хто взагалі служить в резерві) списують при вагітності, то бойові зобов'язані служити і будучи матерями. Але це формально, а насправді за статистикою вони в середньому служать максимум кілька років після армії, і при вагітності теж йдуть зі служби. Льотчики стаття особлива, як для надстрокової, так і для резервної служби, в даному випадку мова йде про сухопутних. У резерві далеко не скрізь є умови, створені в кадровій

армії для спільної служби чоловіків і жінок, тому багато з відслужилих на бойових посадах жінок в резерві переходять на допоміжні посади. Саме тому жінка переважно є "невигідною" на військовій службі: на її бойову підготовку витрачається стільки ж, як на чоловічу, а служить вона на бойовій посаді в цілому, включаючи резервну службу, менше. Але це залежить від конкретного підрозділу і місця служби на строковій службі і в резерві.

Додаток 4. Деякі стандарти та нормативи фізичної підготовки армії Ізраїлю 2015 р.

Параметри	Жінки	Чоловіки
Стандарт		
Повна викладка (зброя і повний розвантажувальний жилет) без додаткового спорядження, максимум:	12 кг	15 кг
Марш-кидок з повною викладкою:		
<i>звичайний</i>	до 5 км / год	до 6 км / год
<i>прискорений</i>	до 7 км / год	до 8 км / год
<i>з ношами</i>	до 3 км / год	до 4 км / год
Вага носилок:	до 60 кг або військовослужбовець з особистим спорядженням	до 90 кг або військовослужбовець з особистим спорядженням
Перший марш-кидок:	до 2 км	до 3 км
Максимальний вага для ноші:	до 40% від маси тіла з 30-го тижня підготовки і не більше 25 кг	до 55% від маси тіла з 30-го тижня підготовки і не більше 45 кг
Спеціальні підрозділи:	закриті для жінок	власна підготовка після базової
Курс командирів: командири відділень піхоти, добірних і спеціальних підрозділів, старші сержанти		
Тижневий обсяг:	88 км	97 км
Марш-кидок, максимальна разова відстань:		
<i>звичайний</i>	48 км	71 км
<i>прискорений</i>	24 км	32 км
<i>з ношами</i>	12 км	16 км
Біг:		
тривалий	10 км	13 км
посилений	4,4 км	4,9 км
зі спорядженням	6 км	8 км
з ношами	2,5 км	3,5 км

Максимальний час стояння	1 година 30 хвилин безперервно і 3 години 30 хвилин на добу	не обмежений
Індивідуальний бойової тест		
Перша частина, 70% оцінки: біг на 3 або 2 км для чоловіків і жінок відповідно	10:00 хвилин і менше, мінімальна оцінка 20 балів: 17:01 хвилини, час більше – незалік	13:11 хвилин і менше, мінімальна оцінка 42 балів: 18:03 хвилин, час більше – незалік
Друга частина, 30% оцінки: стрілянина після навантаження – спринт на 200 метрів, потім три патрона з коліна, три патрона лежачи, по головній мішені на 40 м, виділені стрілки ("Кала") на 100 метрів по грудній мішені, час 1: 30 хвилин	Максимальна оцінка 30 балів: 6 влучень з 6, за кожен промах знімається 3 бали, менше 2 влучень – незалік.	
"Стрілець 03-04" - КМБ і курс військових спеціальностей		
Базовий тест фізпідготовки бійця	50 балів біг на 3 км (20:04-20:13 хв), 11 віджимань	50 балів біг на 3 км (15:27-15:33 хв), 3 віджимки на турніку, 5 на брусах
Смуга перешкод	19:15 хв	13.00 хв

Література

1. Ван Б'юрен, Джеральдіна. Міжнародне право в галузі прав дитини / Дж. ван Б'юрен: Пер. з англ. Г. Є. Крас-нокутського; Наук. ред. М. О. Баймуратов. – О.: АО БАХВА, 2006. – 524 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р.
3. ДоронінаТ. О. Оновлення "державного класифікатора професій": можливості застосування гендерного підходу / Т. О. Дороніна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 130. – С. 26-29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/H2WIJ>
4. Жінки та чоловіки: гендер для всіх. Навчальний курс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/N2WOy>
5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2015 №1556-VII (Редакція станом на 01.01.2019).
6. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 № 651-XIV (Редакція станом на 28.09.2017).

7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII *(Редакція станом на 19.01.2019)*.
8. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III *(Редакція станом на 04.11.2018)*.
9. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР *(Редакція станом на 01.01.2019)*.
10. Ільчук Є. Чому жінка не може бути священником [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/D2WAO>
11. *Конвенція про права дитини*. Резолюція 44/25 Генеральної Асамблеї ООН, від 20 листопада 1989р.
12. Малала Ю. Малала. Історія незламної боротьби за право на освіту / Малала Юсуфзай, Крістіна Лем ; пер. з англ. Ілони Віннічук. – К.: Наш Формат, 2016. – 288 с.
13. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/5zyDmx>
14. Українці назвали чоловічі і жіночі професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/z2WSP>
15. Физподготовка АОИ – часть I: Нагрузки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/z2WD1>
16. Физподготовка АОИ – часть II: Нагрузки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/L2WGg>

3. РІВНІ УМОВИ НАВЧАННЯ

- Біологічні особливості статей і освітній процес.
- Вплив соціальних особливостей жінок і чоловіків на освітній процес. Гендерночутливий освітній процес.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Розуміти вплив біологічних особливостей жінок і чоловіків на освітній процес.
- Усвідомлювати вплив соціальних особливостей чоловіків і жінок на освітній процес.
- Аналізувати комфортність освітнього середовища з точки зору біологічних особливостей жінок і чоловіків.
- Визначати ознаки гендерночутливого освітнього процесу.
- Оцінювати комфортність психологічного освітнього середовища.

3.1. Біологічні особливості статей і освітній процес

3.1.1. Біологічні особливості чоловіків і жінок впливають на освітній процес. Дані особливості варто враховувати з метою створення комфортного освітнього середовища для студентства та учнівства.

Які біологічні особливості можуть впливати на освітній процес?

Відмітимо явища освітнього середовища, на які впливає статевий фактор.

3.1.2. Фізична культура – перебуває під прямим впливом біологічних особливостей. Від різниці фізіології жіночих та чоловічих організмів вибудовується типові нормативи їх фізичної підготовки. Наприклад, Міністерство молоді та спорту України 2016 року затвердило тести і нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України для кожної статі окремо. Відмітимо, що саме з причини фізіологічної різниці статей індивідуальні та командні спортивні змагання для них проходять теж окремо.

Як на заняттях фізкультури враховують індивідуальний фізичний розвиток дітей?

Заняття з яких видів спорту у середній та вищій школі можна і варто проводити разом для представників обох статей?

Чому зміст програми трудового навчання не може залежати від статі?

3.1.3. Туалети є тим місцем, яке людям доводиться відвідувати кілька раз на день. Чи може туалет бути проблемою? Звичайно.

Перш за все, дівчата та жінки багатьох освітніх установа вимушені на перервах стояти у чергах до туалетів. Головною причиною цього є те, що, як правило, туалети для обох статей будуються однакові за розміром в однакових кількостях. При цьому не враховується частка представниць та представників статей, що навчається в закладі, і те, що хлопчики/чоловіки пісяють на пісуари швидше, ніж дівчата/жінки в унітази. Висновок: кількість і розмір туалетів повинні відповідати потребам у них статей освітньої установи.

Як вирішити дану проблему, зважаючи на те, що туалети в навчальних закладах створені переважно на паритетних засадах?

Культурний фемінізм задає інші питання: чи безпечні місця, де розташовані туалети? Чи безпечний до них доступ? Чи справді це те місце, де люди можуть відчувати себе безпечно? Не секрет, що в деяких освітніх установах туалети розміщені у досить віддалених і малолюдних місцях, доступ до яких може бути через дуже довгий, вузький і темний коридор, де хтось може стояти, ховатися, чимось займатися. Шлях до туалету, де можна зустріти екзібіціоніста чи іншого збоченця, звичайно є стресом.

Як можна вирішити проблему безпечного туалету?

Є третє питання, що пов'язане з фізіологією: як відвідувати туалети трансгендерам? Звичайно, таких людей дуже мало, їх проблеми для більшості соціуму невідомі, проте питання як особливій людині справляти фізіологічні потреби лишається.

Які інші проблеми туалетного простору, що пов'язані із статтю Ви можете виділити?

З метою вирішення вищезгаданих проблем, за останні кілька років в Америці багато разів пропонувалося створити гендерно-нейтральні громадські туалети. Цікаво, що більшість експериментальних спільних туалетів у штатах Орегон і Філадельфія були влаштовані у школах і коледжах. Активісти акції вважають, що нерозділення за ознакою статі є одним із проявів рівності статей. Як один із варіантів вирішення проблеми пропонується не перетворювати всі туалети у спільні, а додатково створити туалети третього типу, яким легко і без всяких побоювань може скористатися трансгендер або будь-хто інший.

Визначте сильні та слабкі сторони створення гендернонейтральних туалетів.

Чому туалети для інвалідів не діляться за статтю?

3.1.4. Душ – обов'язків елемент сучасної освітньої установи. Після занять фізичною культурою, діти повинні мати можливість змити піт та привести себе до ладу. Як і туалети, душ повинен бути безпечним і комфортним місцем для всіх гендерів та статей.

Як можна вирішити проблему душу для трангендерів?

Як зробити душ безпечним для слабших представників/представниць однієї статі?

3.1.5. Грудне годування – складна динамічна та адаптивна система відносин між жінкою та її дитиною, яка складається коли мати прикладає дитину до грудей, а дитина смокче груди. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла резолюцію під назвою Міжнародне зведення правил про збут замінників грудного молока для захисту споживачів від хижих маркетингових практик виробниками сумішей та дитячого харчування з метою поширення практики годування грудьми.

Перебуваючи у вищих освітніх установах, деякі студентки мають потребу взяти із собою грудне дитя. Звичайно, процес грудного вигодовування є природнім і багато жінок можуть його здійснювати і на людях. Проте не всі. Очевидно, що вищим освітнім установам оптимально було б передбачити наявність кімнат матері і дитини, де жінки мали б змогу не лише погодувати немовля, а і перепеленати чи приспати.

Як Ви ставитеся до публічного годування грудьми?

Як Ви ставитеся до відвідування жінками з немовлятами освітніх установ?

3.1.6. Гуртожиток – житло для тимчасового, вищих навчальних закладів призначені для проживання на період навчання іногороднього студентства, курсантства, слухачів та слухачок, асистентів-стажистів та стажисток, інтернів та інтернок, клінічних ординаторів та ординаторок, аспірантства, ад'юнктства, докторантства тощо (далі - студентства), а також студентства з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за умови відсутності в них іншого

місця проживання. Іноземні громадяни та громадянки, які навчаються в цьому вищому навчальному закладі, розміщуються в гуртожитках на загальних підставах, якщо інше не передбачено контрактом або іншими нормативно-правовими актами.

Гуртожитки можуть бути як для проживання окремих осіб, які не перебувають між собою в сімейних стосунках, так для проживання сімейного студентства. Гуртожитки можуть поділятися на чоловічі, жіночі, загального проживання, пансіонатного або готельного типу, з самообслуговуванням і самоврядуванням залежно від умов проживання, що визначається керівництвом вищого навчального закладу і погоджується з органами студентського самоврядування та первинною профспілковою організацією студентства.

Який тип гуртожитків, на Вашу думку, оптимальний для навчальних закладів: моностатевий чи полістатевий?

У гуртожитку повинні забезпечуватись необхідні умови для проживання, самостійної навчальної роботи, відпочинку, фізичної культури, виховної роботи. Гуртожитки повинні бути безпечними для всіх осіб не зважаючи на гендер, стать чи інші особливості й ідентичності.

Чи сприяють відеокамери у місцях загального користування безпеці перебування у гуртожитках?

3.1.7. Місце навчання – аудиторії, класи, лабораторії та інші приміщення, де відбувається навчальний процес. Під час навчання загрози сексуального домагання можуть відбуватися у приміщеннях при проведенні індивідуальних консультацій, занять, складанні звітності. З метою створення безпечних умов навчання для учасників та учасниць освітнього процесу, місця навчання повинні бути публічними і доступними: мати прозорі двері, стіни, у них можуть бути встановлені відеокамери. Крім того, у деяких навчальних закладах викладацтву заборонено залишатися з підлеглими наодинці.

Як Ви ставитеся до заборони викладацтву залишатися з підлеглими наодинці?

Чи є в учнівства власний (приватний) простір у школі, де б їх не контролювало вчительство? Чи потрібен їм приватний простір?

3.1.8. Стратегія турботи дуже співзвучна з ідеями культурного фемінізму, який визнає істотні різницю між чоловіками і жінками. Очевидно, що наразі

жінки перебувають у гірших умовах навчання і життєдіяльності ніж чоловіки. Саме тому деякі педагогині та педагоги обирають стратегію сприяння представницям жіночої статі: *«Я підтримую дівчаток, я знаю, як потім їм буде важко. Я знаю, як їм буде важко на ринку праці. Я підтримую дівчаток, я їм допомагаю, додатково займаюся, завищую їм оцінки»*.

Якими факторами породжена така позиція: біологічними чи соціальними?

Чи розділяєте Ви таку точку зору? Чому?

3.1.9. Диференціація навчання на основі фізіологічних даних відбувається лише на фізкультурі. Проте, в рамках інших диференціацій статеві чи гендерна складова фактично не проявляється.

Розглянемо інші види диференціації навчання:

- за здібностями учнівство розподіляють на навчальні групи за загальними чи окремими здібностями. У першому випадку за результатами успішності їх розподіляють на групи А, Б, В та навчають за відповідними методиками, маючи можливість переведення з однієї групи до іншої. У іншому випадку учнівство об'єднують за здібностями до вивчення певної групи предметів (гуманітарних, природничих, фізико-математичних);
- за недостатністю здібностей: учнівство, яке не встигає із певних предметів, групують у класи, в яких ці предмети вивчають за заниженим рівнем і в меншому обсязі;
- за майбутньою професією: навчання у школах, які формують і розвивають навички майбутньої професії (музичних, художніх, з поглибленим вивченням іноземних мов тощо);
- за інтересами учнівства: навчання в класах чи школах з поглибленим вивченням певних галузей знань (фізики, математики, хімії, інших предметів);
- за талантами дітей: пошук (проведення різноманітних олімпіад, конкурсів) талановитих дітей і створення умов для їх всебічного розвитку.

Про що буде свідчити домінування однієї із статей при вищезгаданих розподілах?

3.1.10. Проблеми інших в сучасній школі виходить за межі туалетів та душів. Трансгендери можуть бути об'єктами нерозуміння в різних місцях освітньої установи. З метою подолання даних непорозумінь освітня установа має проводити виховання толерантності до інакшості.

Чому явище трансгендеру має як біологічну, так і соціальну складову?

Які стратегії створення комфортних умов для «інакших статей» можуть запропонувати освітні установи?

Отже, завдання освітніх установ – створити таке освітнє середовище, де стать і гендер жодним чином не буде впливати на освітній процес та на комфорт перебування у стінах даної установи будь-якої людини.

3.2. Вплив соціальних особливостей жінок і чоловіків на освітній процес. Гендерночутливий освітній процес

3.2.1. Гендерна роль – одна з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки (або норм) для чоловіків і жінок. Буття жінкою чи чоловіком у суспільстві передбачає не лише наявність відповідних анатомічних особливостей, а й означає виконання ряду зазначених культурою ролей. Гендерна роль розуміється як виконання певних соціальних приписів – тобто відповідна статі поведінка у вигляді мови, манер, одягу, жестів тощо. Людина від дитинства опановує гендерну роль і, з часом, вона вважається природною як для самої людини, та і для оточуючих.

Які фактори впливають на формування гендерних ролей?

Чому гендерні ролі є соціальним конструктом?

Гендерна роль учнівства формується під впливом культурних традицій суспільства. Зміна культури веде до зміни уявлень про роль учениці чи учня. Отже, соціальні особливості статей впливають на поведінку і стосунки людей.

Наведіть традиційні уявлення про роль учениці та учня.

Які з даних уявлень у наш час зазнають трансформацій? Чому?

3.2.2. Гендерні стосунки – соціально і культурно обумовлені стосунки між жінками та чоловіками в суспільстві, у сфері поділу прав і обов'язків, ресурсів і благ, влади і привілеїв. Дані стосунки є частиною соціальних стосунків в розподілі влади і доступу до ресурсів.

Гендерні стосунки присутні в освіті, як сфері суспільних стосунків, тут також наявний відповідний поділ прав і обов'язків, ресурсів і благ, влади і привілеїв.

Доступ до яких ресурсів надає освіта?

Гендерні стосунки у навчальному процесі виявляються у різному ставленні до представників різних статей:

- диференціація змісту освіти;
- диференціація методів та форм навчання;
- диференціація розподілу обов'язків та ролей;
- диференціація у критеріях оцінки навчання та поведінки.

Визначте наслідки даних гендерних стосунків.

3.2.3. Організація освітнього процесу також є індикатором гендерних стосунків. Той факт, що у багатьох школах панує традиційне догматичне навчання із домінантою учительства, говорить про наявність проблем із рівністю стосунків. Формальним вираженням цієї монополії є тандем лекції, як

монологу про «істинну» інформацію, та семінар, як звіт про правильність засвоєння «істини». Між ними є підключення учнівства до «когорти авторитетів», «канонізованого» книжкового знання.

Як догматичне навчання впливає на гендерні стосунки в освіті?

3.2.4. Базовим методом зміни системи стосунків на заняттях, зокрема і гендерних, є діалог і полілог, інші методи активного навчання: соціально-комунікативні тренінги, сценарні та рольові ігри, психодрама, проектне і дослідницьке навчання, вправи по розширенню свідомості та інші форми, що існують в арсеналі сучасних практик самоактуалізації. Така модернізація традиційних форм навчання розширює можливості впливу навчального матеріалу на свідомість людини, обумовлює його сприйняття на більш глибоких рівнях психіки, що відповідають за формування ідентичності.

Інноваційні форми навчання викликають найбільшу живу і зацікавлену реакцію учнівства не тільки новизною, а й можливостями зміни лідерських ролей, деконструкцією стереотипів не тільки на теоретичному, але і на практичному рівні, дозволяють задіювати у спілкуванні чутливість.

Наведіть приклад інтерактивних технологій навчання.

3.2.5. «Гендерна чутливість» є важливим інструментом побудови сучасного освітнього середовища. Бачення проблем нерівності, дискримінації за статевими ознаками у всіх проявах допоможе гармонізувати суспільство, уможливити право особистого життєвого вибору та його реалізацію для кожної особистості, яким би дивним і «неправильним» воно комусь не здавалось. Шлях формування гендерної чутливості – залучення до освітнього процесу принципу гендерної збалансованості, тобто усунення статевої ієрархії в соціумі, коли одна стать – головна, а інша – підлегла. Від ієрархії страждають обидві сторони: одні не можуть повністю реалізувати свій потенціал, а інші – змушені все життя доводити свій статус.

Знайдіть альтернативні визначення поняттю «гендерна чутливість».

3.2.6. Заходи для створення гендерночутливого освітнього процесу розширює стратегія «Освіта: гендерний вимір – 2021»:

- спрямування навчально-виховної роботи на формування та розвиток у учнівства та студентства уявлення про рівність прав та можливостей, неповторність особистості кожної людини;
- уведення до змісту типових програм дисциплін гуманітарного та суспільствознавчого напрямів початкової, основної та старшої школи гендерної складової;
- упровадження у закладах загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти навчальних курсів за вибором, факультативів гендерного спрямування;

- забезпечення гендерної чутливості програмно-методичного матеріалу, який використовується у закладах освіти;
- створення гендерночутливих підручників та навчальних посібників;
- сприяння заохоченню хлопців та дівчат до рівної участі у господарсько-побутовій праці, спільних занять/ігор, спільного користування ігровим/навчальним інвентарем; запобігання статевому домінуванню у спілкуванні/ взаємодії дітей;
- рівне залучення (та заохочення) учнів та учениць, студентів та студенток до організації та проведення виховних заходів будь-якого рівня;

Чи відповідають даному пункту проведення «Конкурсів краси» та «Лицарських турнірів»?

- включення гендерного виховання до пріоритетних завдань виховної роботи закладів освіти;
- систематичне проведення різноманітних заходів, що стосуються проблем гендерної рівності та недискримінації;
- формування особистісної і колективної гендерної культури;
- реалізація просвітницьких соціально-розвиваючих проектних гендерних ініціатив, проведення масових акцій, видання книг, журналів, газет, випуск теле- радіопрограм тощо;
- усунення гендерної упередженості як системи очікувань та оціночних суджень виховательства; учительства, інженерно-педагогічного працівництва, викладацтва щодо хлопців та дівчат, учнів та учениць, студентів та студенток (їхніх нахилів, здібностей та задатків; уподобань та можливостей у навчанні, пояснень навчальних успіхів/прорахунків);
- недискримінаційна комунікація у взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу та вживання гендерночутливої мови /мовлення;

Як співвідносяться із даним пунктом комунікативні практики учительського/викладацького складу вербальних вказівок на невідповідність дітей, учнівства, студентства «нормам» статевої поведінки?

- залучення членів родини до виховного процесу у закладах дошкільної та загальної середньої освіти; проведення для батьків та законних представників дитини просвітницьких заходів, присвячених гендерним питанням.

3.2.7. Гендерне збалансування освітнього середовища є важливим елементом сучасної освіти. Саме тому в закладах дошкільної освіти предметно-розвивальне середовище, добір іграшок, облаштування центрів активності (ігрових зон), доступ дітей до приладдя повинні враховувати інтереси всіх дітей, не закріплювати їх за статевою ознакою та забезпечувати однакові можливості у доступі до користування різними іграшками, спортивним інвентарем тощо. У закладах загальної середньої, професійно-технічної та

вищої освіти: візуальна та навчальна складові повинні враховувати інтереси, демонструвати можливості та здобутки всього учнівства/студентства, забезпечувати однаковий доступ до користування навчальним приладдям, спортивним інвентарем тощо.

Наведіть приклади гендерносегрегованих освітніх середовищ.

Які наслідки практики гендерносегрегованих середовищ?

З метою створення гендерночутливого середовища варто гармонізувати освітній простір. Практика показує, що він переважно «чоловічий»: саме особи чоловічої статі зображені на більшості портретів, плакатів, картин і панно в освітніх установах.

Як можна гармонізувати освітній простір, враховуючи обставину, що тривалий період історії чоловіки домінували у науці?

3.2.8. Шкільні ролі варто позбавити стереотипності. Перш за все, навчальні плакати на шкільних стінах не повинні поширювати уявлення про дівчат, як слухняних помічниць дорослих, та хлопців, як активних розбишак. По-друге, варто відійти від традиційних ролей урочистих лінійок: хлопці-прапороносці, дівчаток зі дзвоником на плечах старшокласників тощо.

Як шкільні традиції закріплюють гендерні стереотипи?

3.2.9. Гендерний підхід у освітньому процесі має означати не однаковий підхід до освітнього процесу обох статей, а навчання через врахування гендерних особливостей.

Професорка О. Петренко так аргументує необхідність запровадження гендерного підходу до навчання: по-перше, те, що більшість методик і технологій навчання і виховання розраховані на безособову усереднену особистість – дітей, учнів тощо; по-друге, те, що однакове навчання й виховання хлопців і дівчат одного хронологічного, але різного психологічного (в силу різних термінів дозрівання) віку накладає негативний відбиток і на їхній розвиток, і на культуру їхнього спілкування; по-третє, те, що уніфікований підхід спричинює дисгармонію у міжстатевих взаєминах, обмеженість міжособистісних стосунків між дівчатами і хлопцями.

Чи підтримуєте Ви дані тези? Свою позицію аргументуйте.

Знання гендерних особливостей учнівства дає можливість: по-перше, розглянути відмінності в поведінці хлопців і дівчат, чоловіків і жінок як такі, що зумовлені не стільки їх фізіологічними особливостями, скільки загальноприйнятими в певному суспільстві образами, типами чоловічого та жіночого; по-друге, переосмислити та переглянути усталені уявлення щодо того, як повинен здійснюватися освітній процес, забезпечуючи можливість індивіду розвивати свої здібності та інтереси, незалежно від приналежності до

певної статі водночас не обмежуючи цей розвиток рамками традиційних гендерних стандартів і норм.

Учительство, яке знає й враховує гендерні особливості дівчат і хлопців, навіть даючи учням і ученицям одні й ті ж завдання, звертається до різних типів мислення, орієнтується на різні особливості мовлення та аргументації. Гендерний підхід забезпечить створення умов для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної людини на основі наявних гендерних особливостей.

Чи не закріплює вищезгаданий гендерний підхід гендерну сегрегацію?

Які гендерні особливості має врахувати педагог для організації ефективного виховного процесу?

3.2.10. Профорієнтація у закладах загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти повинна бути гендерночутливою: надання суб'єктам навчально-виховного процесу повної та вичерпної інформації щодо можливості професійного визначення та оволодіння професійними вміннями відповідно до особистісних здібностей та інтересів, без обмеження їхньої свідомості рамками «жіночих/чоловічих» професій задля подальшої повноцінної та вичерпної самореалізації дитини в її дорослому житті; розкриття можливостей у досягненні певного (бажаного) статусу в громадсько-політичній діяльності незалежно від статевої приналежності.

У закладах вищої та післядипломної освіти: формування установок на гендерночутливий професійний світогляд для розкриття потенціалу та розвитку професійної мотивації всіх без винятку студентів та студенток, слухачів та слухачок, що сприятиме підвищенню якості їх підготовки та затребуваності на ринку праці; проведення кампаній для інформування та мотивації дівчат і жінок щодо вибору нестереотипної кар'єри STEM (наука, технології, інженерії, математика); надання суб'єктам навчально-виховного процесу повної та вичерпної інформації щодо можливості професійного визначення відповідно до особистісних здібностей та інтересів, без обмеження їхньої свідомості рамками «жіночих/чоловічих» професій.

Обґрунтуйте важливість гендерночутливої профорієнтації.

3.2.11. Студентська сім'я – унікальне явище, яке вимагає належної підтримки закладів вищої освіти.

Чому у сучасному суспільстві поширені стереотипи про те, що сімейні обов'язки та батьківство заважають успішному навчанню?

На жаль, в сучасних університетах переважно відсутні реальні умови підтримки сім'ї. Зокрема, поширеним є упереджене ставлення викладачів до сімейних студентів, відсутність гуртожитків для студентських сімей, консультативних пунктів тощо.

Відсутність умов для студентів з дітьми веде до того, що один із студентського подружжя, як правило дружина, переводиться на заочне відділення або бере академічну відпустку.

Чи створено у вашому закладу вищої освіти умови для навчання сімейних студентів?

3.2.12. Агент формування егалітарного суспільства? Незважаючи на чітку тенденцію до збільшення числа жінок з вузівським дипломом, серед володарів даних дипломів жінки локалізуються нижче чоловіків на професійних (класових) щаблях: таким чином, в Україні не спрацьовує фактор росту освіченості як шляху зменшення гендерної нерівності. Це дозволяє припускати, що вища школа не використовує свій потенціал агента формування гендерної культури егалітарного типу в суспільстві.

Які причини того, що освіченість не гарантує рівності?

Чи може сама освіта на це впливати?

Отже, сучасна освіта має змінити ідеали суспільства. Якщо ідеалом традиційного суспільства є соціальний успіх, що ґрунтується на грошах, силі та владі, то гендерночутливе викладацтво поширює до освітнього процесу інші цінності – відповідальність, здоров'я, любов, сім'ю, насолоду.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. У чому полягає біологічна відмінність між жінками та чоловіками?
3. Як біологічна відмінність між статями може впливати на навчальний процес?
4. Чи існує взаємовплив явищ «стать» та «навчання»?
5. Як Ви ставитеся до гендерної сегрегації у навчанні? Свою думку обґрунтуйте.
6. Що краще сприятиме для навчання: однакове ставлення до здобувачів та здобувачок освіти чи диференціація навчання на основі гендерних особливостей?
7. Як створити оптимальні умови навчання молодій студентській сім'ї?
8. Чим породжені гендерні особливості спілкування (див. Додаток 1)?
9. Як можна перевірити чи спростувати гендерні особливості спілкування(див. Додаток 1)?
10. Складіть анкету для опитування студентів вищої освітньої установи «Як стать впливає на навчання?».

Додатки

Додаток 1. Гендерні особливості спілкування²

Таблиця 1. Гендерні особливості мислення

Хлопці	Дівчата
<i>Дедуктивне мислення</i> – логічний висновок роблять від загального до часткового, від загальних думок до одиничних суджень (наприклад, швидко справляються з тестами, що мають задані варіанти відповідей; щоб розібратися в окремому понятті, їм необхідно почути або прочитати весь текст).	<i>Індуктивне мислення</i> – логічний висновок роблять від одиничних випадків до загального висновку, від окремих фактів до узагальнень (наприклад, їм легко дається розбір слів за складом в реченні).
<i>Абстрактне мислення</i> – здатність мисленнєво відволікатись від реального світу, властивостей предметів і відношень між ними (наприклад, можуть робити узагальнення, не бачачи і не чіпаючи предметів; люблять філософські казки, побудовані на грі слів, працюють із задоволенням на двомірній шкільній дошці). <i>Архітектура і техніка</i> базуються на абстрактному проектуванні і є тими галузями знань, до яких тяжіє чоловічий мозок.	<i>Конкретне мислення</i> – здатність сприймати матеріал із абстрактного світу тільки тоді, коли він перенесений в реальний світ. Дівчата можуть відставати з фізики і з тих предметів, де потрібна просторова уява; якщо не займатися з ними додатково, то дівчата просто перестають розуміти ці предмети.
<i>Просторове мислення</i> – здатність до сприймання, розуміння і дій в трьох вимірах; уміння визначати відстань, напрям руху і точну координату.	<i>Холістичне мислення</i> – здатність розглядати будь-яке явище або дію як частину якогось єдиного цілого.

Таблиця 2. Гендерні особливості усного мовлення

Дівчата	Хлопці
Мова – засіб завести друзів і підтримувати відносини.	Мова – засіб передавати факти.
Володіють великим словниковим запасом. Мова повністю зрозуміла до 3 років.	Більша частина мови зрозуміла тільки до 4,5 років, так як пізніше за дівчат починають вимовляти перші слова.
Ліва частина мозку розвивається швидше, вони раніше починають розмовляти, читати і швидко опановують іноземні мови. У 3-річної дівчинки словниковий запас втричі більший, ніж у хлопчиків-	Швидше розвивається права частина мозку, що сприяє кращому просторовому і логічному мисленню, а також кращому сприйняттю. Окремої області мови немає, тому менш балакучі, гірша вимова.

²За Петренко О. Гендерна психологія. Практикум: навчальний посібник / О. Петренко. – Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень. – 2012. – 127 с.

одноліток. Мова зрозуміла на 100%. Жіночий мозок формує 6–8 тисяч слів, які вимовляються, в день.	Під час розмови частіше ковтають закінчення. Розповіді наповнені збудженням і діями, почуття не описуються. Чоловічий мозок формує 2–4 тисячі слів, які вимовляються, в день.
Використовують п'ять інтонаційних тонів (високих і низьких), включаючи «ахи» і «охи», повторюють слова співбесідника в контексті сказаного і слідкують відразу за декількома лініями бесіди.	Використовують три інтонаційних тони, важко розшифровують інформацію, передану змінами тону, тому, як правило, говорять монотонно.
Особлива область мови в мозку дозволяє дівчатам швидше і легше навчатися мовам і освоювати граматику; пунктуацію і орфографію. Їм зручніше пояснювати словами.	Сприйнятливі до нового в мові, в мовленні більше неологізмів, термінів. Люблять закодовану мову або використовують жаргонну мову. Люблять придумувати складні фрази, тому їм подобається займатися юридичними законами.
Жіноча мова дуже емоційна, що виражається у частішому вживанні метафор, порівнянь, епітетів, образних слів, частіше зустрічаються застарілі слова і звороти, більше складних прикметників, сполучників.	Використовують більше мову жестів. Небагатослівні при спілкуванні, так як в процесі еволюції чоловіку потрібно було добувати їжу, а не спілкуватися.
Матеріал вчать вголос. Можуть думати вголос. Жіночий розум запрограмований на використання мовлення в якості головного засобу вираження.	Залишаються безпристрасними, вислуховуючи співбесідника, щоб не показати своїх емоцій.
Запитання задають для встановлення міжособистісного контакту. Відповіді на запитання досить одноманітні, проте відповідають відразу.	Навчаються мовчки. Запитання задають для отримання конкретної інформації. У відповідях міститься більше індивідуальності і різноманітності варіантів, але потрібен час на їх обдумування.
Схильні до вживання евфемізмів (м'яке слово замість грубого).	Частіше у своєму мовленні використовують абстрактні іменники і дієслова.
Використовують більшу кількість суфіксів із зменшувально-пестливим значенням.	Зменшувально-пестливі форми в чоловічій мові застосовуються в ситуаціях, коли описуються малі діти і близькі люди, або коли вказуються малі розміри і об'єми.
Легко переключаються в ході спілкування на будь-яку тему, проявляючи більшу психологічну підготовку і гнучкість.	Теми розмов частіше отримують розвиток, їх висловлювання рідше залишаються без відповідної вербальної реакції співбесідника. Не властиво переключатися в спілкуванні з теми на тему.

Словник в мозку жінки – не сама сильна область. У жінок за словник відповідають фронтальні і задні частини обох півкуль, тому формування терміна і смисл слова для них не особливо важливий: жінка покладається на інтонацію, коли потрібно передати смисл, на міміку і жестикуляцію при вираженні емоцій.	У мозку існує спеціальна область, що відповідає за словник, яка розташована в задній частині лівої півкулі. Тому смисл слів важливий для чоловіків, і вони використовують термінологічні визначення. Може дати характеристику співбесіднику словами: «Він нечітко сформулював свою думку».
У своїй мові ведуть відразу декілька ліній, можуть втручатися в розмову інших людей, вставляючи свої коментарі, чоловіки в цьому випадку втрачають суть розмови.	Чоловіки говорять в основному в умі, самі з собою, так як вони не володіють здатністю жінок до зовнішнього використання слів для спілкування. Коли чоловік сидить, мовчки, вступившись у вікно, сканування мозку показує: він говорить сам із собою.
Типово жіночими є конструкції: – з займенником «такий», «так», «який»; – з вираженням негативної оцінки іменниками «кошмар!», «жах!»; – з вираженням сильної емоційної реакції (здивування, обурення); – з прислівниками «ясно», «ясненько»; – з синонімами прикметника «хороший»: чудний, чарівний, чудовий, дивний – для вираження позитивної оцінки.	Люблять «блиснути слівцем», вразити слухача неочікуваною асоціацією, нестандартним зворотом мовлення. Хлопчиків краще віддавати в школу на рік пізніше за дівчаток, коли їх мовлення досягне того ж рівня, тоді вони менше будуть засмучуватися через швидше мовлення дівчаток їхнього віку. Речення коротші, ніж у жінок, і структурно оформлені. Вони зазвичай дають вступну частину, ясно викладаючи зміст, і роблять висновок. Подорослішавши, частіше використовують слова-«паразити», наприклад, «е-е», «типу», які допомагають їм справитися з мовленнєвою недосконалістю.

Таблиця 3. Гендерні особливості писемного мовлення

Дівчата	Хлопці
У більшості дівчат більш чіткий, красивий почерк, симетричний, дуже схожий на шкільні прописи.	Почерк квапливий, нерівномірний, негарний, сильний натиск, гострі кути, індивідуально-оригінальний.
При відтворенні текстів для дівчат основною метою є або передати фабулу тексту або намагатися максимально відтворити вихідний текст.	Тяжіють до текстів з символами, діаграмами і графіками. Їм більше подобається кодувати запис, особливо у старших класах.
В письмовому тексті в якості словоутворювальних формантів	Для чоловічої письмової мови характерні суфікси: -к-, -ок-, -ік-; властиві підрядні

використовують суфікси -ік-, -к-, -очк-, -єчк-, властивіші сурядні конструкції з «і».	конструкції.
Надають перевагу текстам, які пов'язані з душевними переживаннями.	Дуже люблять навчатися за картинками, які стимулюють абстрактне мислення.
Люблять описувати людей, домашній побут, використовуючи в основному слова, які виражають почуття, емоції та ідеї.	Письмова мова рясніє численними числівниками, прийменниками, запитальними реченнями і займенниками, особливо займенником «я».
Їм подобається фіксувати свої думки в особистому щоденнику, таким чином, вони тренуються в написанні текстів. Робота з особистим щоденником вчить їх пристосовувати письмовий текст до емоційного малюнку усного мовлення, вмінню передати інтонацію в письмовому тексті шляхом виділення фраз курсивом або кольором.	Пишуть головним чином про спорт, телебачення, гроші.

Таблиця 4. Гендерні особливості аргументації

Чоловіча аргументація базується на прагненні оволодіти ситуацією	Жіноча аргументація базується на бажанні підтримати розмову
Чують менше і тому частіше вимагають чітких доказів, які підкріплюють висловлювання співбесідника	Чують краще, чують більшу частину сказаного і легше запам'ятовують багаточисленні деталі
Вимагається більший контроль за потоком мовлення за допомогою домінуючої поведінки або логічних вправ	Вміють розпізнавати і розуміти словесні сигнали
Вимагається додатковий час для висловлювання думок (як правило, 60-секунда очікування відповіді після заданого питання)	Почувають себе впевненіше при менш логічній послідовності висловлювань
Можуть ефективно працювати лише з одним джерелом інформації одночасно	Можуть працювати одночасно з декількома джерелами інформації

Таблиця 5. Потреби хлопчиків і дівчаток

Дівчата	Хлопці
Чого хочуть	
- теплих відносин, прихильності («якщо вас ніхто не любить, який у цьому сенс»); - мати подруг; - щоб їх оточували турботливі, уважні і чуйні хлопчики; - виховувати дітей.	- особистої свободи; - перемоги, покровительства над переможеним; - бути кращим за інших – це прагнення позначається як заздрість.

Чим гордяться	
- коли до них приходять за допомогою; - теплим, затишним, прибраним домом; - зовнішнім виглядом: фігура, одяг, прикраси, зачіска, макіяж; - умінням робити кілька справ відразу; - бажанням зробити цей світ кращим; - коли їм висловлюють визнання або захоплюються ними;	- незалежністю від оточуючих; - умінням виконувати «все по порядку, починаючи з самого головного».
Чому віддають перевагу	
- бути серед людей, люди – це джерело енергії; - бути причетною до загальних цілей; - чинити так, як вона вважає за потрібне.	- ситуаціями, в яких можна проявити свою значимість, розхвалити свої переваги; - техніці, її використанню, бажано в кресленнях.
Способи мотивації	
- часте підбадьорювання, дозволяє повірити в себе (бажання стати зразком для наслідування); - веселі сюрпризи; - поцілунки, обійми, прогладжування по голові; - чарівні листи від героїв казок. Головні прийоми повинні інтригувати дитину і збуджувати її фантазію.	- найчастіше словом; - наявність прикладу для наслідування, використання літератури, яка не орієнтована на певну стать, дати можливість дівчаткам бачити жінок у різних зразках для наслідування – шлях виховання почуття гідності; - маленькі подарунки; - несподівані свята; - несподівані подорожі в інші світи.

Таблиця 6. Гендерні особливості роботи в групі

Дівчата	Хлопці
Завдання – бути «хорошою» і підтримувати кращі відносини з членами групи, щоб потім можна було досягти власної мети. При роботі в команді більше уваги звертається на взаємини «хто і як до кого ставиться».	Завдання – самоствердження. Належність до групи – важливий засіб ідентифікації. Увага фокусується на особистих достоїнствах кожного члена команди «хто на що здатний в межах поставленої проблеми». Розуміють, що зовсім не обов'язково любити того, хто працює з тобою в одній команді.
Основою спілкування є загальні емоції. Важливий психологічний комфорт, рівень взаєморозуміння, можливості компромісів. Сідаючи в коло, дівчатка дзеркально відображають міміку і жести	Основою спілкування є отримання результату. Велику роль відіграють правила: ієрархія в команді, чітко поставлена задача, наявність різної символіки і атрибутики. Принцип «гра за

групи. Лідера в такій роботі знайти неможливо. Дівчата прагнуть зав'язати розмову для того, щоб показати свій рівень прихильності.	правилами». Заохочується відданість справі команди і товаришам по команді, домінування пріоритету інтересів команди над особистими інтересами. <i>P.S. Правила і філософія гри, засвоєні з дитинства, трансформуються в чоловічі правила на роботі. Чоловіки сприймають роботу як гру.</i>
Рішення приймається командою, узгоджено, добре, якщо його приймають усі члени команди. Можуть приймати рішення в команді, але не працювати командою. Дівчата взагалі часто бояться взяти на себе відповідальність, якщо не отримали офіційного дозволу і схвалення.	Рішення приймається лідером команди, навіть якщо з ним не всі згодні. Хлопчики прагнуть влади і статусу.
Даючи завдання в групі, необхідно розуміти, що спосіб діяльності дівчинка вибирає відповідно до принципу: «що можна адаптувати до навколишньої дійсності». Вибір найкращого з наявних варіантів рішення.	Даючи завдання в групі, необхідно пам'ятати, що спосіб діяльності хлопчик вибирає відповідно до принципу: «що змінити (зруйнувати, побудувати нове) у навколишньому світі». Вибір нових варіантів рішення. Якщо вчитель пропонує завдання командам змагального характеру, то змагальність веде до підвищення рівня агресивності у хлопчиків.
Ефективність роботи в групі буде залежати від тих почуттів, які вона відчуває до партнерів. Для дівчат важливі емоційні цінності, які не мають чіткого словесного вираження.	Важливі символи й атрибути в груповій роботі (різні картки, значки), може бути навіть певний ритуал.

Таблиця 7. Гендерні особливості міжособистісних конфліктів

Поведінка жінок	Поведінка чоловіків
Конфлікт – це можливість почути один одного, після чого наступить взаєморозуміння.	Конфлікт – це своєрідне змагання.
Не має значення, якої статі опонент.	Більш впевнено поводять себе в міжособистісному конфлікті з опонентами своєї статі.
Схильні діяти, виходячи з особистого досвіду і життєвих прикладів. Використовують фразу: «Це залежить від...».	Обдумують ситуацію, виходячи з понять справедливості, закону, чесної гри чи обов'язку. Використовують фрази: «Повинно бути так. Такі правила».

У процесі конфліктної ситуації намагаються активізувати інших учасників конфлікту.	У конфліктній ситуації частіше схильні до пасивної поведінки з метою збереження своїх першопочаткових намірів.
Поводять себе однакою, незалежно від місця конфлікту: професійна і сімейна роль однакою важливі.	Ставляться більш диференційовано до конфліктних ситуацій, істотно змінюють свою поведінку залежно від місця конфлікту: побутова сфера чи ділова.

Література

1. В поисках гендерного воспитания: метод. пособие / О. Андрусик, Н. Водолажская, А. Ефимцева и др.; под ред. О. Андрусик и О. Марущенко. – Харьков: Золотые страницы, 2013. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/a2Rov>
2. Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів / Світайло Н., Савельєва Ю., Давліканова О. Практичний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/awtJbo>
3. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л. Гусякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. – Харків: Райдер, 2009. – 64 с.
4. Гендерное равенство в сфере образования. – Женский Фонд Развития Организации Объединенных Наций (ЮНИФЕМ), Таджикистан, Душанбе – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/M2WH9>
5. Гендерные отношения и гендерная политика в вузе / Ред.: Трубина Е., Литовская М. - Екатеринбург, 2003. – 358 с.
6. Головащенко І. Освіта як зона гендерного конфлікту: культивований технократизм // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 46-48.
7. Какадій В. Як я одягла гендерні окуляри // Гендер і освіта. Гендерний журнал «Я». – 20169. – № 1(40). – С. 5-9.
8. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Міщенко О.О. Гендерне виховання дошкільнят: Навчальний посібник. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 192 с.
9. Когут І. Чим відрізняються жінки і чоловіки: про гендерну (не)рівність у вищій освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gender.at.ua/publ/4-1-0-255>
10. Курилович А. Застигле життя в одних, рухливе в інших: плітки з дитячих майданчиків // Гендер і діти. Гендерний журнал «Я». – 2019. – № 1(44). – С. 11-13.
11. Марущенко О., Плахотнік О. Гендерні шкільні історії. – Харків: Монограф, 2012. – 88 с.
12. Петренко О. Гендерна психологія. Практикум: навчальний посібник / О. Петренко. – Рівне : РДГУ, видавець Олег Зень. – 2012. – 127 с.
13. Петренко О. Практика впровадження гендерного підходу в освіту й виховання // Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / [В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013.- С. 73-84.

14. Порадник для дівчинки. «Сприяння гендерній рівності в освітньому середовищі України». – К.: Громадська організація «Фундація «Гармонізоване суспільство», 2015. – 18 с.
15. Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Наказ міністерства молоді та спорту України № 4665 від 15 грудня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/R2WKO>
16. Шевченко Я.Ю. Гендерные особенности ценностных ориентаций студентов вуза // Концепт. – 2013, № 7 (23) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/N2WLJ>
17. «Я» № 24 (2010) «Школа і гендер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/p2WZH>
18. Bazzoni, Ludmila & Cossutta, Carlotta. ‘Start from your own situation’: a political analysis on the relationship between gender and education in an Italian University course // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 465-470.
19. Bhana, Deevia. & Moosa, Shaaista. Failing to attract males in foundation phase teaching: an issue of masculinities // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 1-19.
20. Gender equality: a toolkit for education staff (2007) Scottish Executive, Edinburgh [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/p2WX0>
21. Gender sensitivity: a training manual (2004) UNESCO, Basic Education Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/V2WCI>
22. Jacklin Angela and Lacey Colin. Gender Integration in the Infant Classroom: a case study // British Educational Research Journal. – Vol. 23, Issue 5, December 1997. – P. 623-639.
23. Nilsson Folke Jenny. ‘Sitting on embers’: a phenomenological exploration of the embodied experiences of inclusion of newly arrived students in Sweden // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 823-838.
24. Rédai, Dorottya Sexing the School. Constituting Gender, Ethnicity and Class through Discourses of Sexuality in a Hungarian Secondary School [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ywsw0b>
25. Regina Musokotwane, Rev Michael Siwale with Bentry Nkhata. UNESCO BASIC EDUCATION CAPACITY BUILDING PROJECT ~TRAINING KITS FOR Published in 2001 by Church House LUSAKA Supported by: UNESCO Basic Education Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/I2Whv>
26. Woolley Susan W. Contesting silence, claiming space: gender and sexuality in the neo-liberal public high school // Gender and Education. – Vol. 29, 2017. – P. 84-99.
27. Zawacki-Richter Olaf and von Prümmer Christine. Gender and collaboration patterns in distance education research // Open Learning. – Vol. 25, No. 2, June 2010. – P. 95–114.
28. Zippel Kathrin, Ferree Myra Marx & Zimmermann Karin. Gender equality in German universities: vernacularising the battle for the best brains // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 867-885.

4. РІВНІ УМОВИ ВИКЛАДАННЯ

- Гендерні аспекти викладацької діяльності.
- Гендерні аспекти управлінської діяльності у сфері освіти.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Знати функції викладача.
- Розуміти гендерні аспекти викладацької діяльності.
- Усвідомлювати гендерні аспекти управлінської діяльності у сфері освіти.
- Аналізувати можливості рівного доступу до професійної викладацької діяльності представникам обох статей.
- Оцінювати можливості рівного доступу до професійної діяльності управлінців освітніх закладів представникам обох статей.

4.1. Гендерні аспекти викладацької діяльності

4.1.1. Педагог/иня – людина, яка навчає інших людей (своє учнівство), передає їм певні знання про життя та розвиває у них необхідні цінності та компетентності. Важливо, щоб дана особа була відповідальною та надавала найбільші сучасні знання, розвивала суспільно визнані цінності та ключові компетентності.

Сучасні вимоги до педагогічної спільноти на межі тисячоліть висвітлені у законах про освіту, зокрема в законі «Про загальну середню освіту»: *«Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти.»*

Чи впливає стать педагога чи педагога на навчальний процес?

4.1.2. Відмітимо основні функції особи, що займається педагогічною діяльністю:

- навчальна (дидактична) – формування вмінь здобувати знання самостійно;

Чому нещодавно змінилася суть даної функції і освіта відмовилася від такої мети як накопичення знань учнями?

- розвиваюча – створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозкриття, самоутвердження, самореалізації через творчість, у забезпеченні демократичних засад освітнього процесу, скоординованості його за цінностями, цілями, що втілюється в дидактично оформленій системі знань;

Чому задля реалізації даної функції учителям необхідна певна методична гнучкість?

- виховна – вміння трансформувати поставлені перед освітою цілі у конкретні педагогічні завдання, формування необхідних особистісних якостей та загальнолюдських цінностей у кожної дитини;

Хто ставить цілі перед освітою?

- діагностична – розпізнавання і вивчення істотних ознак освіченості, їх комбінування, форми вираження як реалізованих цілей освіти;

Як можна використати оцінку гендерних знань, умінь, навичок, вихованості підопічних?

- орієнтаційно-прогностична – прогнозування та планування розвитку особистості, зокрема, розвиток її якостей, почуттів, волі і поведінки, враховувати можливі відхилення у розвитку; прогнозування педагогічного процесу: наслідки застосування тих чи інших форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання;

Чи впливає на дану функцію гендер підопічних?

- конструктивно-проектувальна діяльності вчителя органічно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною і полягає у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі способів організації діяльності учнівства, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнівства спільною діяльністю»;

Яких умінь вимагає від педагога дана функція?

- організаторська – залучення підопічних до різних видів діяльності й організовувати діяльність колективу;

Які заходи передбачає дана функція?

- комунікативно-стимуляційна – вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі відносини, власним прикладом пробуджувати їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, засвоєння правил різних видів комунікації;

Чи залежить дана функція від гендеру педагога?

- аналітико-оцінна – аналізувати результатів навчально-виховного процесу, виявлення в ньому сильних і слабких сторін, порівняння досягнутих результатів з поставленими цілями і завданнями, оцінка цих результатів;

Визначте наслідки реалізації даної функції.

- дослідно-творча – творче застосуванні відомих педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання і виховання, продукування власних педагогічних ідей на основі власного досвіду.

Які власні гендерні педагогічні ідеї можна втілити в життя?

4.1.3. Рівний доступ до педагогічної діяльності гарантує національне та світове законодавство. Проте, практика може відрізнятись від теорії. Щоб з'ясувати доступу до педагогічної діяльності, можна використати таку анкету:

- Які вимоги роботодавці частіше висувають до чоловіків (вік, освіта, зовнішність, професіоналізм, досвід роботи тощо)?
- Які вимоги роботодавці частіше висувають до жінок (вік, освіта, зовнішність, професіоналізм, досвід роботи тощо)?
- Чи часто ці вимоги збігаються? Якщо так, то чому?
- Яку жінку чекають на ринку освітянської праці?
- Якого чоловіка чекають на ринку освітянської праці? Про що це свідчить?
- Які характеристики однозначно розглядаються як дискримінаційні, якщо роботодавці віддають їм перевагу?
- Що таке дискримінація?
- Чи можна розглядати наявність освіти в людей, бажаних на ринку праці, як дискримінаційний фактор (наприклад, учитель чи учителька повинні мати педагогічну освіту)?
- Чи завжди межа між легальним розрізненням і дискримінацією є чіткою?
- Чи є серед запропонованих портретів і в реальному житті випадки, коли ринок праці ставить кілька дискримінаційних вимог? Які приклади можна навести?

Яке питання Ви задали б додатково?

Важливо вміти вирізняти дискримінацію та розуміти, чому вона відбувається.

4.1.4. Гендерні стосунки у професійній педагогічній діяльності виявляються у різному ставленні до представників різних статей:

- диференціація у доступі до роботи;
- диференціація розподілу обов'язків та ролей;
- диференціація змісту роботи;
- диференціація у критеріях оцінки обов'язків та ролей;
- диференціація методів та форм заохочення та покарання.

Визначте наслідки даних гендерних стосунків.

Хто традиційно вважаються більш відповідальними: педагоги ні чи педагоги?

4.1.5. Педагогічний склад установ початкової та середньої освіти на 90% складається з жінок, а з підвищенням статусу освітньої установи (від дитячого садка до університету) число чоловіків-педагогів зростає. Хоча для сучасної України в цілому характерна фемінізація вищої освіти і науки, але серед викладацтва закладів вищої освіти чоловіки посідають більше половини посад кадрового складу (в ряді закладів вищої освіти, наприклад педагогічних, кількість чоловіків не перевищує 20%), а менш оплачуваний склад допоміжного персоналу майже повністю складається із жінок.

В чому суть даної гендерної диспропорції педагогічної професії?

Як її можна вирішити?

4.1.6. Заходи для створення гендерночутливого педагогічного середовища:

- використання принципу рівності прав та можливостей жінок та чоловіків, неповторність особистості кожної людини;
- упровадження у закладах післядипломної освіти навчальних курсів гендерного спрямування;
- сприяння заохоченню учителів та учительок до рівної участі у громадській діяльності;
- систематичне проведення різноманітних заходів, що стосуються проблем гендерної рівності та недискримінації;
- реалізація просвітницьких соціально-розвиваючих проектних гендерних ініціатив, проведення масових акцій, видання книг, журналів, газет, випуск теле-, радіопрограм тощо;
- недискримінаційна комунікація у взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу та вживання гендерночутливої мови/мовлення.

Боротьба за рівний доступ до викладацької діяльності також включає заходи щодо подолання дискримінації: законодавчі зміни, опора на суспільну думку, персональну активність тощо. Важливим методом боротьби проти гендерних стереотипів є публічність та прозорість педагогічної діяльності.

Чому публічність та прозорість освітньої діяльності є фактором сприяння гендерній рівності освітнього середовища?

4.1.7. Систематичне впровадження гендерних заходів в освітніх установах пропонує стратегія «Освіта: гендерний вимір – 2021»:

- створення в закладах освіти осередків гендерної освіти – (кафедри, лабораторії, осередки, центри, студії тощо) задля інформаційно-методичної підтримки впровадження гендерного підходу в освіту, консолідації зусиль фахівчинь та фахівців як у навчальному закладі, так і за його межами (забезпечення взаємодії закладів різного рівня освіти з батьками, родиною, громадськістю);

Чому важливо відображати діяльність осередків та їх методичних забезпечень на офіційному веб-сайті закладу?

- уведення до електронних репозитаріїв вищих навчальних закладів окремих розділів – «гендерні дослідження»;
- формування сучасного кадрового потенціалу навчального закладу, здатного забезпечити впровадження гендерної рівності та недискримінації;

Які гендерні питання слід включити до анкети потенційного працівника навчального закладу?

- обов'язкове проходження педагогічним персоналом підвищення кваліфікації із гендерної тематики на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти (після відповідної сертифікації працівниць і працівників цих установ) або інших освітніх закладів чи осередків гендерної освіти (центрів, кафедр, студій, тощо) у закладах вищої освіти;
- обов'язкове проходження керівним складом закладів освіти (структурних підрозділів) стажування (підвищення кваліфікації) із гендерної тематики на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти та/чи закладів вищої освіти, що мають відповідні (гендерні) кафедри чи центри;

Чому підвищення кваліфікації є надзвичайно важливим заходом?

- підготовки фахівців/фахівчинь із гендерної теорії (методології та практики гендерних досліджень) та активізація науково-дослідницької роботи у вищих навчальних закладах

Як можна організувати дану підготовку?

- оприлюднення науково-теоретичного доробку українських та зарубіжних учених у галузі гендерних студій, створення системи наукової комунікації та кооперації.

Як можна організувати дані заходи?

4.1.8. Несприйняття гендерної тематики значною кількістю працівників освіти через недостатню інформованість щодо її сутності та актуальності для національної системи освіти; поширення сталого твердження що в Україні, зокрема в освіті гендерні проблеми відсутні; недостатня кількість наявних спеціалістів та спеціалісток, які спроможні фахово здійснити масштабну підготовчу (науково-методичну) та освітню роботу; відсутність фінансування в необхідному розмірі – є ризиками створення гендерночутливого педагогічного середовища.

Отже, місія учительства – це не лише власні інтереси, мотиви, плани. Його обов'язок – виховувати гідних самодостатніх щасливих людей, що здатні примножувати здобутки людської цивілізації.

4.2. Гендерні аспекти управлінської діяльності у сфері освіти

4.2.1. Освітні установи відображають гендерну стратифікацію суспільства і культури в цілому, демонструючи на власному прикладі нерівний статус жінок і чоловіків: як правило, викладачі, секретарі і обслуговуючий персонал – жінки, а директор школи або ректор університету – чоловік. Такий стан безпосередньо впливає на матеріальну винагороду за результати праці: заробітна плата жінок у сфері освіти нижче, ніж у чоловіків.

Огляд керівних посад системи освіти сучасної України дозволяє стверджувати, що керівні посади жінки посідають у різній мірі.

Запропонуйте критерії обрання на керівну посаду в системі освіти. Яке місце у ваших пропозиціях посідає гендер?

4.2.2. Керівниці вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації всіх форм власності в Україні складають менше третини. І це при пануючому у суспільстві уявленні, що освіта є жіночою сферою.

Визначте диспропорцію між жінками та чоловіками на керівних посадах за умов, що у ЗВО однакова кількість викладачів та викладачок, але із 1642 керівників жінок 517.

Проте, навіть статус керівниць визначається нерівномірно. Абсолютна більшість керівниць обіймає посади директорок або деканок, тоді як ректорок в Україні лише 53. Найчастіше жінки очолюють ліцеї й коледжі, що мають статус ЗВО I–II рівня акредитації. Профіль даних ЗВО, як правило, педагогічний чи гуманітарний. В університетах спостерігаємо різке інше: гальмування кар'єрного зростання жінок на рівні керівниць кафедр, як виняток – деканок.

Чи є об'єктивні підстави для статевої диспропорції управлінців?

4.2.3. Академія наук показує ще гірший взірєць гендерної політики. Сьогодні тут працює три академчині, а за сто років існування української Академії наук до її лав було прийнято лише тридцять сім жінок. Наразі є 312 претендентів на звання академіка і лише 30 претенденток в академчині.

Які дані свідчать про те, що ситуація із часткою академчинь у найближчі роки збережеться стабільною?

Як можна охарактеризувати привітання з нагоди 8 Березня академіка НАН України Василя Кременя: «передусім жінка має залишатися матір'ю, дружиною, подругою, Берегинею домашнього вогнища. Бути коханою і жіночною, привабливою, осяйною»?

Незважаючи на те, що у педагогічних науках жінки складають більшість наукових кадрів вищої кваліфікації – 69,8% кандидатів та 56,0% докторів наук, в Академію педагогічних наук від 2000 року було обрано дві академчині і 24 академіки.

Які причини такої тенденції посідання академіків у Академії педагогічних наук?

Оскільки академічні звання присвоюються за значний внесок у розвиток науки, то домінування чоловіків серед академічної еліти формує уявлення про науку як чоловічу справу, применшує вагомість жіночої наукової діяльності, усуваючи їх від керівних посад. Складається замкнене коло, що відтворює у педагогічному та управлінському середовищі гендерні стереотипи.

4.2.4. Міністерство освіти і науки наразі очолює жінка. Міністерка у кількох інтерв'ю згадувала про труднощі, які виникають у жінок під час спроб

опанувати керівні посади. Дане явище пані Лілія Гриневич називає «політикою штанів». За всю сторічну історію українського освітнього міністерства, це другий випадок призначення жінки міністром. Першою міністеркою освіти України, точніше УРСР, від 1962 по 1967 рік була Алла Бондар.

Наскільки гендерна ситуація міністерства освіти і науки є унікальною порівняно із іншими міністерствами?

Синтезу гендерної та вікової дискримінації зазнала колишня перша заступниця міністра освіти й науки Інна Совсун. Перша і тоді єдина жінка на цій посаді (нині всі заступники міністерки – чоловіки) згадує: «Молодше покоління жінок продовжують сприймати як «дівчонок». Незалежно від посад. Я працювала на високій посаді й однак була дівчинкою. Якби я була чоловіком на цій посаді мого ж віку, моєї кваліфікації, я б не була «хлопчиком». Якщо ти молодшого віку, до сорока років, ти – «дівчоночка»».

Чи доводилося Вам зустрічатися із проявами поєднання сексизму та ейджизму?

4.3.5. Новостворені структури сучасної України продовжують «традицію» гендерного дисбалансу. Наприклад, серед 25 членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, що відповідає, що відповідає за забезпечення якості освіти, лише чотири жінки. Очевидно, гендерний аспект наразі не є складовим елементом проведення посадових конкурсів.

Наскільки важливо запровадити гендерне квотування для керівних посад у сфері освіти?

4.3.6. Прихований навчальний план вузу проявляється на прикладі гендерного складу науково-педагогічних працівників вищої школи:

- потужна фемінізація кваліфікованих наукових кадрів: з 1995 по 2012 рік загальна чисельність докторів наук в Україні зросла на 60,0%, а жінок серед них – на 190,0%; для кандидатів наук ці цифри становлять 53,0% і 137,0%

Чому фемінізація освіти в умовах занепаду галузі не є позитивним явищем?

- гендерний розподіл вчених за галузями знань, що відображає загальноприйняті уявлення про «жіночих» і «чоловічих» науки і професії, які мають характер глобальної тенденції;

Чому найбільш фемінізованими є гуманітарні та соціальні науки, а найбільш маскулінізовані – технічні?

- посилення гендерної асиметрії з підвищенням наукових ступенів на користь чоловіків. У 2012 році жіночий контингент серед кандидатів наук становив 49,0%, а серед докторів – лише 25,4%³;

³Припущення про меншу наукову та методичну активність жінок у науковій діяльності заперечує той факт, що Україна належить до п'яти країн світу, де серед авторів публікацій, включених до міжнародної бази цитування Web of Science, домінують жінки. Середній загальноосвітній показник жіночих публікацій – менше 30%.

Чому дана асиметрія більш разюча у «стереотипізованих» галузях?

Поточна ситуація закріплює чи розвінчує гендерний стереотип, що приписує жінкам меншу здатність до напруженого інтелектуальної праці і наукової творчості?

- «скляні стелі» і «липкі підлоги» вищої школи подовжують кар'єрну траєкторію жінок в науці і обмежують їх доступ до управління і посад, пов'язаних з відповідальністю і прийняттям рішень.

4.3.7. Професійна сегрегація стала ознакою системи освіти та науки:

- «скляні стіни», що гарантують розшарування ще при виборі сфери професійної діяльності та галузі наукових досліджень відповідно до наявних уявлень про «відповідні» заняття для жіночої/чоловічої статі;
- «скляна стеля», що пов'язана з обмеженням можливостей наукової, викладацької та адміністративної кар'єри, а також зростання професійного статусу для жінок;
- «липка підлога», що виявляється в тому, що при однаковому рівні кваліфікації жінки в порівнянні з чоловіками довше затримуються на початкових позиціях посадовій ієрархії.

Поясніть суть термінів «скляна стеля» та «липка підлога».

4.3.8. Риси управлінця системи освіти не мають гендерних складових:

- здатність приймати самостійні рішення та готовність їх відстоювати;
- вміння інтегрувати воєдино три головні складові успіху будь-якої справи: ідеї, технології і менеджмент;
- готовність іти крок за кроком до нової якості навчального закладу;
- прагнення «зростити» ініціативу «знизу»;
- готовність до сприйняття нових вимог;
- бажання і вміння долати нерозуміння колег;
- вміння не тільки ініціювати ті чи інші події, а й започатковувати глибинні процеси змін;
- здатність стерпіти «біль»;
- прихильність до теорії «малих справ».

Чому дані риси не мають гендерних складових? Про що це свідчить?

4.3.9. Стереотипи про чоловічий та жіночий менеджмент поширені у суспільній свідомості: «результати порівняння ділових та психологічних якостей жінки та чоловіка, отримані різними дослідниками, показали, що існують певні відмінності в чоловічому та жіночому менеджменті». Виділимо основні з них, які зокрема, зазначені у деяких українських підручниках із менеджменту:

- різниця у мотивах трудової діяльності, згідно якій життя чоловіків практично завжди орієнтовано на вирішення проблем роботи та кар'єри, а жінки сприймають кар'єру як особистісне зростання, як самореалізацію;
- різниця у стилі керівництва, коли чоловіки частіше застосовують командно-адміністративний стиль керівництва, а жінкам-керівникам властиве більш демократичне ставлення, готовність до співпраці та до колегіального прийняття рішень;
- різниця у сфері міжособистісних стосунків, згідно якій чоловіки-керівники налаштовані на перебудову сфери правил та норм, а жінки-керівники – на перебудову сфери стосунків;
- різниця у чуттєвій сфері, коли серйозним недоліком жіночої моделі керування вважається надмірна емоційність, а чоловічої – надмірна стриманість;
- різниця у цілях, згідно якій жінки-керівники здатні до тактичного, а чоловіки стратегічного планування.

Визначте коріння таких стереотипів гендерного менеджменту.

4.3.10. Ярлики, які навішують автори та авторки вищезгаданих публікацій не спрямовані на дискримінацію жінок, а відтворюють гендерний устрій суспільних відносин. Проте, підміна наукових понять стилю управління (авторитарний, демократичний та ліберальний) гендерномаркованими поняттями (чоловічий та жіночий стилі управління) є відверто антинауковою. Скажімо, класифікація стилів управління керівниць через ярлики не сприяє подоланню гендерного дисбалансу: «залізна леді», «старша сестра», «мати (господарка)», «королева», «міледі», «принцеса», «ненаситна дитина», «бариня», «командир».

Чому дані ярлики, навіть без вичитування у стиль керівництва, мають образливий характер?

Чому чоловічі стилі керівництва є гендерно нечутливими?

Отже, не існує чоловічого та жіночого менеджменту, не існує чоловічого та жіночого стилів управління. У гендерному аспекті можливо розглядати лише те, як впливають соціокультурні умови та формування сталих уявлень про жінку-керівницю та чоловіка-керівника, і як подолати «скляну стелю» для жінки та «рольову кризу» чоловіків.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив явищ «педагог/иня» та «гендер».
3. Які гендерні обмеження у доступі до професійної діяльності у сфері освіти зустрічаються в Україні?

4. Чому деякі жінки підтримують практику жіночої дискримінації в освітньому середовищі?
5. Чи потрібно запроваджувати гендерне квотування для посад управлінської сфери? Свою думку обґрунтуйте.
6. Чи існує різниця у чоловічому та жіночому стилі управління? Як це можна перевірити?
7. Чому ступінь доктора серед жінок має меншу пропорцію (див. Додаток 1)?
8. Як можна подолати явище, що відображене у Додатку 2?
9. Прочитайте зміст кількох підручників з менеджменту. Як у них відображені гендерні особливості менеджменту?
10. Складіть анкету для опитування учительок та учителів «Як стать впливає на педагогічну діяльність?».

Додатки

Додаток 1. Розподіл жінок-вчених за галузями науки і вчених ступенів

Жінки	Кандидати наук	Доктори наук
Гуманітарні науки:	62,8	35,4
Мистецтво	81,3	58,8
Філологія	74,4	45,0
Філософія	44,4	12,5
Суспільні науки:	58,1	40,5
Економічні	54,5	36,3
Педагогічні	69,8	56,0
Соціологічні	62,3	50,0
Природничі науки:	46,1	23,9
Фізико-математичні	25,1	9,4
Хімічні	49,0	16,7
Медичні	66,1	42,3
Технічні науки:	21,2	9,0
Транспорт	14,1	10,0
Будівництво й архітектура	29,7	11,6

**Додаток 2. Розподіл вчених і академічних звань
серед кандидатів і докторів наук певної статі**

	Кандидати наук		Доктори наук	
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Доценти	39,8 %	43,1 %	25,5 %	13,0 %
Професори	0,7 %	2,7 %	68,9 %	53,5 %
Члени-кореспонденти	0,3 %	1,5 %	4,1 %	8,5 %
Академіки	0,2 %	1,6 %	8,1 %	20,5 %

Література

1. Аналітичне дослідження участі жінок у складі робочої сили України : Звіт / Наук. керів. Е. М. Лібанова. – К. : Фонд народонаселення ООН, 2012. – 205 с.
2. Баскакова М.Е. Мужчины и женщины в системе образования // Вопросы образования. – 2005, № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/T2WBh>
3. Воровка М., Петрученя А. Гендерный состав научно-педагогических кадров Украины как элемент скрытого учебного плана высшей школы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Z2WNw>
4. Гендер і гроші. Гендерний журнал «Я». – 2017. – № 1(42). – 36 с.
5. Гендерные отношения и гендерная политика в вузе / Ред.: Трубина Е., Литовская М. – Екатеринбург, 2003. – 358 с.
6. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 16-23.
7. Гендерні аспекти викладання // Через освіту до рівності. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного форуму. – К., 2010. – С. 276-290.
8. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій / [ред. рада: О. Кікінежді, В. Власов, Л. Магдюк, Т. Ладиченко]. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – Частина 1. – 328 с.
9. Дадаева Т.М. Социально-профессиональный статус преподавателей вуза: гендерный аспект // Интеграция образования. – 2013, № 3 (72) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/92W1z>
10. Дороніна Т. О. Гендерний паритет як проблема професійної реалізації жінок в освіті / Т. О. Дороніна // Гендерні проблеми в умовах глобалізації: українські реалії та перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19 березня 2010 р.). – Тернопіль, 2010. – С. 16-18.
11. Загальний огляд системи вищої освіти України [Електронний ресурс] / керівн. Т. Фініков. – Режим доступу: <https://cutt.ly/L2W0e>
12. Курна О. Коли чоловіки зверху, або «скляна стеля» української вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/g2W2c>
13. Приходькіна Н. О. Гендер як соціальний статус жінки-керівника в освіті [Електронний ресурс] / Н. О. Приходькіна // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/v2W3F>
14. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Протасової Н.Г., д.пед.наук, проф. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 176 с.
15. Рудь О.С. Гендерний підхід в управлінні навчальним закладом / Магістерська робота. – Бердянськ, 2017. – 40 с.
16. Сагіна Д. Гендерні аспекти управління персоналом // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 266-267.

17. Фофанова К. В., Михайлова Н. Н. Гендер в контексте профессионального поведения и повседневных практик преподавателей высшей школы // Известия Дальневосточного федерального университета. Экономика и управление. – 2009, № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/Y2W8y>
18. Barrow Michael, Reilly Barry and Woodfield Ruth. The determinants of undergraduate degree performance: How important is gender? // British Educational Research Journal. – Vol. 35, Issue 4, August 2009. – P. 575-597.
19. Fitzenberger Bernd and Muehler Grit. Dips and floors in work place training: gender differences and supervisors // Scottish Journal of Political Economy. – Vol. 62, No. 4, September 2015. – P. 400-429.
20. Kalmbach Phillips, D., Nava, R. Ch. (2011). “Biopower, disciplinary power, and the production of the ‘good Latino/a teacher’.” In: Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education. – Vol. 32, No. 1. – P. 71-83.
21. Klein Uta. Gender equality and diversity politics in higher education: Conflicts, challenges and requirements for collaboration // Women's Studies International Forum. – 54 (2016). – P. 147-156.
22. Loots Sonja & Walker Melanie. Shaping a gender equality policy in higher education: which human capabilities matter? // Gender and Education. – Vol. 27, No. 4, 2015. – P. 361–375.
23. Mažeikienė, Natalija, Gerulaitienė, Eglė (2017). Gendered Learning Biographies: Becoming a Teacher in Multicultural Education. In: *Society, integration, education : Sabiedrība, integrācija, izglītība: starptautiskās zinātnisk.* Proceedings of the international scientific conference, May, 2017, Rzekne
24. Paechter Carrie and Head John. Power and Gender in the Staffroom // British Educational Research Journal. – Vol. 22, Issue 1, February 1996. – P. 57-69.
25. Ryther, Cathrine. On the image of hate in education: desirable emotions, learning, and the visibility of bodies in educational relations // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 266-281.
26. Santiago Ileana Cortes, Karimi Nastaran & Arvelo Alicea Zaira R. Neoliberalism and higher education: a collective autoethnography of Brown Women Teaching Assistants // Gender and Education. – Vol. 29, 2017. – P. 48-65.
27. Smith Emma. Women into science and engineering? Gendered participation in higher education STEM subjects // British Educational Research Journal. – Vol. 37, Issue 6, December 2011. – P. 993-1014.
28. Sullivan, Alice. Academic self-concept, gender and single-sex schooling // British Educational Research Journal. – Vol. 35, Issue 2, April 2009. – P. 259-288 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/t2W7E>
29. Woolley Susan W. Contesting silence, claiming space: gender and sexuality in the neo-liberal public high school // Gender and Education. – Vol. 29, 2017. – P. 84-99.

5. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ У ОСВІТІ

• Стереотипи та упередження в освіті. Гендерні стереотипи та упередження у освіті. • Методи подолань гендерних стереотипів та упереджень у освіті та учасники навчального процесу. • Запитання та завдання для самоперевірки. • Додатки. • Література

Очікувані результати:

- Знати стереотипи та упередження в освіті.
- Вирізняти гендерні стереотипи та упередження у освіті.
- Володіти методиками моніторингу гендерних стереотипів та упереджень у освіті.
- Оцінювати шляхи подолань гендерних стереотипів та упереджень у освіті.

5.1. Стереотипи та упередження в освіті. Гендерні стереотипи та упередження у освіті

5.1.1. Соціальні стереотипи – схематизовані, стандартизовані образи чи уявлення про соціальне явище або об'єкт, зазвичай емоційно забарвлені та такі, що мають велику стійкість. Стереотипи складаються під впливом соціальних умов і власного життєвого досвіду.

Особливість стереотипів така, що вони настільки міцно проникають в підсвідомість, що їх дуже важко не лише здолати, але і усвідомити взагалі. Кажучи про стереотипи, можна провести аналогію з айсбергом, лише невелика частина якого знаходиться на поверхні, що робить його край небезпечним і руйнівним.

Чому стереотипи є найбільшою перешкодою у створенні принципово нових стосунків в соціумі і переході до якісно нової демократичної держави?

Чи можуть стереотипи носити позитивний характер?

Упередження – хибна думка про кого-, чого-небудь наперед, без ознайомлення, та пов'язане з нею відповідне ставлення. Упередження найчастіше є процесом попереднього судження про щось чи когось без достатніх підстав. Упередження щодо соціальних груп, як правило, ґрунтуються на поширених уявленнях щодо членів таких груп, часто стереотипізованих. Отже, упередження будуються на основі стереотипів.

Чому висловлення політично непопулярного некоректного погляду ще не є упередженням?

5.1.2. Стереотипи у освіті – схематизовані, стандартизовані образи чи уявлення про освіту або учасників освітнього процесу. Відмітимо найбільш поширені сучасні упередження щодо вищої освіти:

- вища освіта – перша сходинка кар'єрного зростання, якщо її не подолати – подальше просування вгору неможливо;

Чи вірний даний стереотип?

- деякі спеціальності неможливо освоїти у закладі вищої освіти, тому краще одразу йти працювати, щоб уже «в процесі» отримати необхідні навички;

Чому стереотип може бути підтверджений чи спростований, залежно від спеціальності?

- вища освіта оцінюється не стільки дипломом, скільки умінням знаходити та обробляти інформацію, а також придбаними в процесі навчання компетентностями;

Яким би критерієм на місці роботодавця керувалися б Ви?

- досвід роботи цінується набагато вище диплому, тому роботодавець віддасть перевагу кандидату з досвідом, ніж випускнику без нього;

Чим даний стереотип відрізняється від попереднього?

- люди без вищої освіти мають низький рівень культури;

Чому, не зважаючи на гуманітарну складову вищої освіти, даний стереотип не вірний?

- якщо не змогли вступити до вузу відразу після закінчення школи, висока ймовірність, що Ви не матимете вищої освіти;

Чому навчатися відразу після школи легше?

- якість вищої освіти у наш час дуже низький;

На підставі яких фактів зародився такий стереотип?

- вища освіта не гарантує гарного працевлаштування і високих заробітків;

Що є найкращою гарантією успішної кар'єри?

Які в нашій країні існують стереотипи про середню та професійно-технічну освіту?

5.1.3. Гендерні стереотипи – внутрішні установки відносно місця чоловіків і жінок в суспільстві, їх функцій і соціальних завдань. Стереотипи є індивідуальні або масові. Стереотипи масової свідомості є найбільшим бар'єром у встановленні рівноправних позицій жінок і чоловіків в політичній, економічній і культурній сферах.

Чому масові стереотипи є найбільшим бар'єром у встановленні рівноправ'я жінок і чоловіків?

Гендерних стереотипів у освіті ґрунтуються на уявленнях про різність статей у:

- інтелектуальному розвитку;
- психічному розвитку;
- емоційному розвитку;

- цінностях;
- здатності до навчання;
- здатності виконувати певні види роботи;
- здатності працювати у колективі;
- здатності управління групою;
- потребі у винагородах та заохоченнях тощо.

Чи пов'язані дані стереотипи у освіті із побутовими гендерними стереотипами?

5.1.4. Гендернотипізована особистість формується й освітні інститутами. Скажімо, у більшості культур діти починають демонструвати відповідну їх статі поведінку до 5-річного віку, хоча деякі специфічні для своєї статі моделі поведінки багато дітей засвоюють вже до трьох років. Але, наскільки такий тип поведінки органічний для окремої дитини?

Який статевий розподіл ігор у дитячих садках?

Як дошкільні освітні заклади стереотипізують поведінку?

Я-концепція дітей стає типізованою за статтю і ці статі сприймаються різними і за ступенем вираженості властивостей і за особистісним яством. Одночасно з цим, діти вчаться оцінювати свою особистість на відповідність гендерній схемі, протиставляючи іншій статі власні переваги, поведінку, властивості. Дорослі поширюють шаблони: «який ти став сильним», «яка ніжна дівчинка». Так, гендерна схема стає універсальною і диктує стандарт поведінки в усіх сферах життя.

Що первинне: стереотип чи практика?

5.1.5. Формальний стиль викладання, форми відносин у навчальній аудиторії впливають на гендерну соціалізацію учнів і часто-густо стереотипно недооцінюють як дівчаток/дівчат/жінок, так і хлопчиків/юнаків/чоловіків, їх індивідуальні способи вчитися і виражати знання.

Виховательство дитячих садків і учительство шкіл продовжують зусилля сім'ї щодо формуванню різного типу поведінки у дівчаток і хлопчиків, щоб змусити їх беззаперечно підкорятися всіляким нормам, правилам і традиціям. Також було виявлено, що учительство занижує оцінки тим ученицям, які виявляють здібності до аналітичного мислення, до висунування власних оригінальних ідей, показують опір традиційним умовностям.

До відхилень від норм дисципліни поведінки якої статі учительство відносять більш терпимо?

Чи ставиться учительство більш жорстко до відхилення норм поведінки, що притаманні своїй статі?

5.1.6. Зміст предметів насичений стереотипним зображення чоловіків як активних і успішних, а жінок як «невидимок» або маргінальних, пасивних і залежних. У підручниках початкової, середньої та вищої освіти практично не представлені державні та громадські діячки, вчені.

Наслідки такої неадекватної репрезентації жінок у навчальних матеріалах такі:

- учнівство може непомітно для себе прийти до висновку, що саме чоловіки є стандартом і саме вони відіграють найбільш значиму роль в суспільстві і культурі;
- обмежуються знання учнівства про те, який внесок внесли жінки в культуру, а також про ті сфери життя, які за традицією вважаються жіночими;
- стереотипи, що містяться в освітніх програмах, більшою мірою заохочують до звершень чоловіків, тоді як жінки вивчають ті моделі поведінки, які меншій мірі співвідносяться з лідерством і управлінням.

Які причини стереотипної презентації жінок і чоловіків у підручниках та навчальному матеріалі?

5.1.7. Прихований навчальний план відрізняється від офіційного прихованим змістом знань, що транслюється ученицям і учням. Саме він, складний і багатовимірний, формує специфічні розподіли влад та множинні відмінності – між жінками й чоловіками, між бідними й багатими, між «білими» й «кольоровими», між міськими і сільськими тощо. Дане явище ґрунтується на «трьох китах»: результаті позаакадемічного навчання, організації, процесі. Крім вищезгаданих компонентів, у прихованому навчальному плані є і такі:

- гендерний розподіл виробничих стосунків і гендерна сегрегація вчительської (викладацької) професії та адміністративних посад;
- організація фізичного простору й символічного порядку навчального закладу (наявність «дівчачих-хлопчачих» зон у навчальному приміщенні та навчальному закладі);
- передача інформації про належну поведінку через плакати, дошки оголошень, написи на стінах; зображення прийнятих в якості норми гендерних уявлень у святах, ритуалах і фольклорі тощо.

Складіть схему «Прихований навчальний план».

Багато дослідниць та дослідників впливу прихованого навчального плану вважають його у деяких вимірах більш ефективним за офіційний. Прихований навчальний план відрізняється від явного навчанням, несвідомим змістом викладання, коли знання передаються через ролі, поведінку, середовище.

5.1.5. Сегрегація за статтю в Україні є практикою для деяких дисциплін загальноосвітніх шкіл. За різними навчальними програмами і різними підручниками вивчають військову справу, фізичне виховання та трудове навчання. Щодо останнього, то цікаво, що курс для дівчаток зветься «Обслуговуюча праця», а курс для хлопчиків – «Технічна праця». Проте, коли в основі гендерного поділу на уроках фізкультури лежить фізіологічний принцип, то трудового навчання – лише уявлення про типовий гендерний розподіл ролей.

Рекомендації Міністерства освіти і науки 2017 року, порівняно з попередніми роками, вже не містять вимоги «Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання відбувається окремо». Проте, на нашу думку, такий поділ просто завуалювали: «Навчання з обслуговуючих та технічних видів праці на уроках трудового навчання відбувається окремо».

Як Ви ставитеся до статевого розподілу під час трудового навчання?

5.1.6. Роздільне навчання є наслідком поширення стереотипу про біологічно детерміновані статеві відмінності і необхідність їх врахування в навчанні. Метою організаторів шкіл зі статевою сегрегацією стає проходження відмінностей в когнітивному розвитку і в навчальній мотивації хлопчиків і дівчаток, облік нерівномірності протікання статевого дозрівання підлітків різної статі, відповідність змісту навчання традиційним ролям чоловіків і жінок.

Чому ідея козацьких шкіл в Україні із статево-роздільним навчанням не здобула популярності?

Проведені дослідження підтверджують думку, що гендернороздільне навчання сприяє диференціації та сегрегації міжстатевих стосунків, порушує товариські відносини підлітків різної статі. У дослідженні І. Тупіціної, відмічено, що для юнаків-старшокласників, що навчаються в статевооднорідному колективі, характерна ідеалізація уявлень про міжстатеві стосунки, а сфера взаємовідносин з дівчатами сприймається як досить суперечлива і проблемна. У практиці міжособистісних відносин у юнаків-старшокласників, що навчаються у чоловічому ліцеї, коло спілкування з однолітками значно вужче, ніж у юнаків з змішаних за статтю класів. У міжособистісних стосунках із однолітками у юнаків, що навчаються у хлопчачих класах, виявляється переважання стандартів традиційної маскулінності.

Чому держава дозволяє статево-сегреговані класи?

Отже, «Прихований навчальний план» закріплює гендерні стереотипи разом із сексистськими визначеннями жінок і чоловіків. Сучасне суспільство повинне перебудувати організацію освітнього закладу, гендерні стосунки в освітньому процесі, зміст предметів, стиль викладання. Саме ці елементи

прихованого навчального плану не тільки віддзеркалюють гендерні стереотипи, а й підтримують гендерну нерівність, віддаючи перевагу чоловічому та недооцінюючи жіноче і нетипове.

5.2. Методи подолань гендерних стереотипів та упереджень у освіті та учасники навчального процесу

5.2.1. Традиційний підхід у педагогіці полягає в тому, що система освіти має допомогти людині пристосуватися до сучасних соціальних стосунків. У межах цього підходу освітні установи розглядаються як засіб раціонального розподілу індивідів у суспільстві.

Лише в кінці 1960-х років новонароджена «критична педагогіка» вказала, що школа є не засобом пристосування людини до суспільства, а основним засобом відтворення наявних суспільних практик.

Дайте визначення поняттю «критична педагогіка».

Положення критичної педагогіки визначають школи як джерело соціальної трансформації та емансипації. Таким чином, метою критичної педагогіки є подолання нерівності й несправедливості в системі освіти, на зміну системи підготовки учительства, яке мусить не лише володіти технологією навчання, а й повинно в першу чергу орієнтуватися на світоглядну освіту людської особистості.

Чому цінності є важливіші ніж знання?

5.2.2. Деконструкція гендерних стереотипів, застосована в системі освіти, дозволяє легітимізувати різносторонній досвід людини як необхідну частину навчання і формування соціокультурної ідентичності. Для цього можна використати формулу Ісуса Христа: «Люби свого ближнього, як самого себе» (Матвій 22:37–39). Коли першим кроком повинне бути усвідомлення гармонії, цілісності та цінності своєї особистості; а потім усвідомлення цілісності та цінності інших.

Використаймо для пояснення цього процесу слова журналістки Марії Ревер: «Люби самого себе – означає робити все в своєму житті насамперед для себе. Це не егоїзм. Є велика різниця між фразами «Я допомагаю батькам, бо це мій обов'язок» та «Я допомагаю батькам, бо мені приємно це робити». У першому випадку ми просто виконуємо повинність. В другому – приносимо радість собі через допомогу іншим. Це стосується будь-яких царин нашого життя. Нам варто робити щось тоді, коли від цього радісно, це приносить щастя, а не тоді, коли нами керує страх або коли вимагають люди чи обставини».

Що для Вас означає «любити себе»?

Чому якщо ти не любиш себе, ти не зможеш любити інших?

5.2.3. Змініюйтеся! Важливо не лише зрозуміти і навчитися тлумачити й озвучувати ідеї гендерної рівності в процесі викладаються курсів, але і прийняти їх самому. Проте, викладацтво навчальних курсів виховане традиційною освітою і є носієм тих гендерних стереотипів, з якими ми намагаються боротися разом зі студентством. Тому при підготовці гендерночутливого навчального курсу недостатньо лише розробити програму, завдання, тексти лекцій, необхідно сприйняти нові ідеї і подолати в собі той психологічний опір, який часто з'являється, коли людина зустрічає щось нове і незвичне. Також потрібно бути готовим до того, що сприйняття цих ідей може змінити власне викладацьке життя.

Як подолати у собі спадок традиційної освітньої системи?

5.2.4. Зовнішній вигляд у наш час не є елементом прискіпливої уваги адміністрації освітніх установ. Проте, є випадки, коли дівчаток чи працівниць змушують носити спідницю як елемент одягу і забороняють брюки, а хлопцям та працівникам навіть у спеку забороняють одягати шорти.

Чому спідниця не сприяє рухливості дівчаток?

Якщо обов'язкове носіння певного виду одягу представникам та представницям певної статі не прописано у статуті освітньої установи, можна обирати форму одягу самостійно. Якщо ж така норма є, потрібно, заручившись підтримкою громадськості, звернутися до адміністрації із заявою про внесення відповідних змін до статуту з міркувань комфорту.

Які інші гендерні проблеми зовнішнього вигляду можуть бути? Як їх можна вирішити?

5.2.5. Змінюй освітній процес: зміст, методи та форми навчання. Особливо варто усунути розподіл дітей за гендерною ознакою як уроках праці, та й інших уроках. Найголовніший стереотип про те, що всі діти однієї статі начебто однакові, зокрема й за фізичним розвитком, надзвичайно міцний. Найкращий вихід вимагає багато часу та зусиль, проте ефективний: варто враховувати індивідуальний розвиток та інтереси конкретної дитини.

Чому для гендерної рівності важливо мати єдину програму трудового навчання?

Також потрібно уникати поділу за гендерною ознакою під час роботи у малих групах на уроках та поза ними. Варто перевірити себе, чи нема пріоритету у роботі на уроці з тими дітьми, для яких, згідно зі стереотипом, даний предмет важливіший, чи нема гендерної сегрегації за типом завдань. Усі учні, незалежно від статі чи інших ознак, потребують однакової уваги педагогів.

Як може проявлятися гендерний розподіл за типом завдань?

Варто уникати фемінізації вимог до учнів, встановлення жіночих еталонів поведінки, що породжено фемінізацією сучасного освітнього простору України. Потрібно спонукати дітей обох статей до ініціативи й автономії, розвитку різноманітних стилів поведінки.

Чим небезпечна фемінізація поведінки учнів та учениць?

5.2.6. Змінюй середовище. Гендерночутливе навчання може викликати опір адміністрації, колег та учнівства. Така позиція цілком зрозуміла, оскільки молодь, яка стає об'єктом гендерної освіти вже соціалізована в рамках традиційної системи суспільних відносин і навантажена гендерними стереотипами. Потрібно змусити їх задуматися і засумніватися в тому, що здавалося їм істинною. Проте, для якісної зміни ціннісних орієнтацій суспільства потрібно, щоб гендерні стереотипи піддавалися системній руйнації. Саме тому необхідно змінювати зміст навчальних програм та включати гендерну проблематику в усі гуманітарні, і не лише, навчальні курси. Розширення прав на педагогічну творчість в сучасній освітній системі, яка відбувається в Україні в останні роки, створює для цього якнайсприятливіші умови.

Як подолати опір колег?

5.2.7. Виховні заходи в сучасній школі насичені гендерно-стереотипізованими ролями. Відповідальним за свята потрібно пропонувати альтернативу, яка їх модернізує. Наприклад:

- запропонувати калатання у маленькі дзвоники всім першачкам, що викличе у них хвилю позитивних вражень;
- аргументи про відсутність жінок на Січі повинні розбитися твердження, що сучасність геть інакша і навести приклад АТО (ООС), де жінки нарівні з чоловіками захищають нашу країну;
- свято 8 Березня варто зосередити на боротьбі за права жіночої статі, а не на весні та красі;
- день захисника України та українського війська не перетворювати на свята всіх чоловіків, а зосередитися на шанування і захисників, і захисниць України.

Навіть зміна однієї стереотипізованої ролі, як виняток для вашої дитини, стане прецедентом-орієнтиром для інших.

Запропонуйте гендерночутливий варіант свята першого дзвоника.

«Настінний простір» і навчальна наочність є елементом виховання, що діє аналогічно рекламі: нам не обов'язково звертати увагу – звертає підсвідомість.

Як змінити даний простір?

5.2.8. Змінити гендерний розподіл ролей шкільного колективу, який приховано впливає на дитину і формує майбутні професійні установки, дуже

складно. Не можна швидко зробити рівномірний розподіл посад, предметів. Для цього потрібна продумана чітко спланована державна політика, або якісна кадрова політика керівництва освітньої установи.

Визначте хто домінує:

- *прибиральники чи прибиральниці;*
- *кухарки чи кухарі;*
- *охоронці чи охоронниці;*
- *робітниці чи робітники;*
- *учителі чи учительки молодших класів;*
- *учительки чи учителі точних наук;*
- *учителі чи учительки гуманітарних наук.*

Чергування дітей у школі також може втілювати гендерний розподіл ролей: за дівчатами закріплюються догляд за квітами, та прибирання, за хлопцями – винесення сміття, чергування в коридорах, прибирання шкільної території. Щоб чергування не перетворювалося у спосіб закріплення стереотипів, потрібно запровадити правило «усі виконують усю роботу».

Чому важливо змінювати гендерний розподіл на уроках та виховних заходах під час рольових ігор?

На основі стереотипних уявлень про ролі учительство по-різному ставляться до учнів/студентів та учениць/студенток:

- звертаються до дітей різної статі по-різному, найчастіше до дівчат – за ім'ям, до хлопчиків – за прізвищем;

Які наслідки такої диференціації у звертаннях?

- по-різному пояснюють незадовільні успіхи дитини: дівчат – браком здібностей, хлопців – недостатнім працелюбством;

Які заходи втілюються в життя на основі таких пояснень проблем із навчанням?

- прохання дитини про допомогу сприймають як непідготовленість дівчинки, але як допитливість і розумність хлопчика;

Як людина типово ставиться до непідготовленої людини? Як до активної?

- вигук з місця дівчаток сприймається як дивакуватість, а хлопців – як природну форму прояву чоловічої активності.

Які інші стереотипні уявлення про учнівські гендерні ролі побутують у нашому суспільстві? Як їх можна подолати?

5.2.9. Цькування – ганебне явище освітнього середовища, яке повністю не подолане. Як правило, об'єктами знущання стають діти з нетиповою, зокрема для їх статі, поведінкою чи зовнішнім виглядом: відсутність

косметики, довга спідниця, коротка стрижка «під хлопчика» у дівчат; наявність прикрас та одягу певного типу, занадто довге волосся, фізична слабкість у хлопців.

Дієвим інструментом учителя є створення ситуації успіху для підвищення статусу даних дітей, у крайніх випадках – обговорення проблеми на батьківських зборах, втручання адміністрації школи чи соціальних служб.

Як боротися із цькуванням у педагогічному колективі?

Отже, сучасне розуміння освіти як системи соціалізації особистості потребує перегляду самого поняття виховання з гендерних позицій гендерного підходу, який передбачає гармонізацію статево-рольової взаємодії на основі егалітаризму як принципу рівних прав та можливостей особистості незалежно від статі.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив явищ «стереотип» та «гендер».
3. Які гендерні стереотипи є корисними? Як дані знання можна застосувати в освітньому процесі?
4. Складіть схему «Гендерні стереотипи в освіті».
5. Поясніть явище «прихований навчальний план».
6. Перерахуйте складові деконструкції гендерних стереотипів.
7. Запропонуйте тему та форму виховного заходу з подолання негативних гендерних стереотипів.
8. Які заходи з ліквідації гендерних стереотипів мають прийматися на рівні держави?
9. Чи сприяє роздільне навчання поширенню гендерних стереотипів (див. Додаток 1)?
10. Складіть анкету для опитування учительок та учителів «Гендерні стереотипи та упередження в освіті?».

Додатки

Додаток 1. Роздільне навчання⁴

Роздільне навчання, на думку багатьох, допомогло б дівчаткам не боятися точних і природничих наук як суто чоловічої сфери, а хлопчикам – просунутись в іноземних мовах та інших гуманітарних науках.

Зважаючи на це і спираючись на проведені дослідження, 1989 року в ФРН прийнято “Рекомендації з оформлення та диференціації спільного навчання”. Там, з

⁴ Луценко О.А. Гендерна освіта й педагогіка // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. С. 476-503.

одного боку, висловлюють прохання вмістити більше жіночих образів у тексти й ілюстрації (наприклад, ілюструючи роботу якогось прибору). З іншого боку, рекомендується проводити викладання природничих і технічних предметів у роздільних чоловічих і жіночих групах, «щоб мати змогу більше враховувати специфічний підхід дівчаток і компенсувати обумовлену вихованням перевагу в досвіді у хлопчиків». Справді, дівчата, які навчались саме так, виявились більш схильними до точних і природничих наук.

У США є багато університетів, де працюють і навчаються тільки жінки або тільки расові меншини. На перший погляд такі навчальні заклади відтворюють сегрегацію за ознакою статі й раси, проте саме в жіночих і «чорних» коледжах у студентів і викладачів виникає змога досягти успіху на основі своїх здібностей та бажання, а не бути виштовхнутим через свої стать або колір шкіри. В таких навчальних закладах жінка або чоловік з темним кольором шкіри, будучи професором або ректором, можуть стати для студентів рольовою моделлю успіху. Отже, можна казати про те, що зараз ідея роздільного виховання статей переживає друге народження, хоча йдеться, як правило, не про суто чоловічі, а лише про суто жіночі школи.

Деякі провідні дослідники гендерної соціалізації зазначають, проте, що роздільне навчання закріплює на рівні свідомості біологічну різницю між статями як основу розподілення діяльності та поведінки чоловіків і жінок, акцентує нерівність можливостей у навчанні (коли в жіночих та чоловічих школах навчання проводиться за різними програмами, немовби спираючись на інтереси статі), орієнтує дітей на виконання традиційних соціальних ролей і, врешті-решт, суперечить загальносвітової тенденції до спільного навчання. На обговорення зазначеної проблеми часто впливає й те, що в процесі навчання, викладання ніякі статеві відмінності дітей, студентів не враховуються.

З усього сказаного можна зробити висновок, що істотною є не проблема роздільного або спільного навчання, а проблема гендерної освіти. Що стосується занепокоєності психологів сексуальними проблемами спільного та роздільного навчання, то досвід спільного навчання протягом багатьох десятиріч показує, що не форма навчання регулює ці проблеми, а моральні начала суспільства й освітня політика. Якщо згадати інший аргумент супротивників роздільного навчання, то тут проблеми лежать набагато глибше й кореняться в глибинних процесах трансформації суспільства, які супроводжуються переоцінкою цінностей. Потрібні численні дослідження та широкомасштабні експерименти, які б вивчали доцільність і користь практики роздільного за статтю навчання для кожного віку з урахуванням умов виховання, розвитку та впливу на формування особистості дитини.

Література

1. Березина А.В., Витюховская А.Я. Образ женщины-преподавателя в СМИ и в российском обществе // Человек в мире культуры. – 2014, № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/K2W5J>

2. Бойко І., Деркач Н. Гендерні стереотипи вчителів як фактор соціалізації учнів загальноосвітньої школи // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 460-461.
3. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Марущенка, О. Андрусик, Т. Дрожиної. – Харків: Планета – Принт, 2017. – 68 с.
4. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л. Гусякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. – Харків: Райдер, 2009. – С. 5-35.
5. Головащенко І. Освіта як зона гендерного конфлікту: культивований технократизм // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 46-48.
6. Зеленська О. Зміни гендерних стереотипів жінки в менталітеті студентів // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 465-466.
7. Когут І. Які гендерні стереотипи існують у шкільній освіті? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/O2EqI>
8. Луценко О.А. Гендерна освіта й педагогіка // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 476-503.
9. Макарова О. Женский вопрос: гендерные стереотипы в украинском ИТ. Образование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/12Ewr>
10. Марущенко О. «Гендерна контузія» у школі: 10 способів захистити дитину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/L2EeZ>
11. Марущенко О.А. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи: соціологічний аналіз // Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т.О. – Кривий Ріг : ВЦ КПП ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип. 2. – С. 88-95
12. Марущенко О., Плахотнік О. Гендерні шкільні історії. – Харків: Монограф, 2012. – 88 с.
13. Марущенко, О. А. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи: соціологічний аналіз // Гендерна парадигма освітнього простору, за заг. ред. Т. О. Дороніної. Вип. 2. – Кривий Ріг: ВЦ КПП ДВНЗ «КНУ». – С. 88-95.
14. Шманіна К. Особливості гендерних стереотипів в сучасних школах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/22Ere>
15. «Я» № 24 (2010) «Школа і гендер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/y2Eti>
16. Ярская-Смирнова Е. Гендерная социализация в системе образования: скрытый учебный план // Одежда для Адама и Евы. М., 2001. – С. 93-110.
17. Anderson, E. (2012). “Race, culture, and educational opportunity.” In: Theory and Research in Education. – Vol. 10, No. 2. – P. 105-129.
18. Barát, Erzsébet, Studer, Patrick and Nekvapil, Jirí (eds.): Ideological conceptions of language in discourses on linguistic diversity, Prague Papers on Language, Society and Interaction. (Special Issue), Frankfurt: Peter Lang. 2011 (forthcoming)

19. Gender sensitivity: a training manual (2004) UNESCO, Basic Education Division [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/V2Eui>
20. Finn, Kirsty. Personal life, young women and higher education: a relational approach to student and graduate experiences. – Hampshire, 2015. – 199 p.
21. Fitzgerald, Tanya. Women Leaders in Higher Education: Shattering the Myths. New York: Routledge, 2014. – 137 p.
22. Francis, B. (2005) Not/knowning their place: gendered classroom behaviour, in: G. Lloyd (Ed.) 'Problem' girls: understanding and supporting troubled and troublesome girls (London, Routledge).
23. Mažeikienė, Natalija, Dorelaitienė, Agnė (2016). Taking a stand against normative biography – a biographical perspective on learning careers and professional identity development of male social workers. Journal of modern science. 2016, T. 3 (30). ISSN 1734-2031 p. 81-99.
24. Myers, K., Raymond, L. (2010). "Elementary School Girls and Heteronormativity: The GirlProject." In: Gender and Society. –Vol. 24 No. 2. – P. 167-188.
25. Pascoe, C. J. (2007). "Making Masculinity: Adolescence, Identity, and High School." In: Dude, You're a Fag. Masculinity and Sexuality in High School. University of California Press, Berkeley. – P. 1-24.
26. Pastor José Manuel, Peraita Carlos and Soler Ángel. Higher Education as Modulator of Gender Inequalities: Evidence of the Spanish Case // Higher Education Policy. – Vol. 29, 2016. – P. 63-88.
27. Redai Dorottya (2018). Intersectional Subjectivity Constitution and Social Inequality Reproduction through Gendered Discourses in Schooling. In: Deliyanni, A. Tereškinas, K. Bekkaoui, S. Reddad, H. Naciri (Eds.). Gender, Identities and Education. Sultan Moulay Slimane University, Beni Mellal, pp. 22-29.
28. Ruby Yang, Chi Cheung. Are males and females still portrayed stereotypically? Visual analyses of gender in two Hong Kong primary English Language textbook series // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 674-692.
29. UNESCO eAtlas of Gender Equality in Education. Published in 2012 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/12Eig>

6. ПРОЯВИ ҐЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА НАСИЛЬСТВА У СФЕРІ ОСВІТИ

- Ґендерна дискримінація та насильство в освіті.
- Види ґендерного насильства.
- Методи подолань ґендерних дискримінацій та насильства в освіті та учасники навчального процесу.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Знати прояви дискримінації та насильства в освіті.
- Вирізняти ґендерні дискримінацію та насильство в освіті.
- Володіти методиками моніторингу ґендерних дискримінацій та насильства в освіті.
- Оцінювати шляхи подолань ґендерних дискримінацій та насильства в освіті.

6.1. Ґендерна дискримінація та насильство в освіті

6.1.1. Дискримінація у латинській мові означає «розрізнення». Проте, у наш час це обмеження можливостей членів певної групи на основі вирізнення від інших груп. Дискримінація – будь-яке відмінне ставлення, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав.

Чому у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних угодах немає загального визначення поняття «дискримінація», хоча у них дане поняття згадується досить часто?

У міжнародних конвенціях з прав людини передбачається, що держави зобов'язані шанувати і забезпечити всім людям, що перебувають на її території й у межах її юрисдикції, права людини без будь-яких відмінностей.

Які саме відмінності не повинні бути підставою для дискримінації?

6.1.2. Акти дискримінації можуть відбуватися відкрито або таємно, вони можуть одержати широке поширення, виконуватися окремими особами або анонімними групами, вони можуть бути одиничними або систематичними, незначними (наприклад, у жартах) або серйозними, що завдає психічну, матеріальну або фізичну шкоду жертвам.

Дискримінація має дві основні форми:

- de jure (або правова), закріплена в законах;
- de facto (або неофіційна), що укоренилася в соціальних звичаях.

Чи є приклади ґендерної дискримінації de jure у освітньому законодавстві України?

Чому дискримінацію de facto складно знищити?

6.1.3. Види дискримінації: пряма і непряма. Пряма дискримінація характеризується як намір дискримінувати особу чи групу, наприклад, бюро з

працевлаштування надає перевагу на посаду учителя чоловікам або компанія з найму житла надає перевагу студенткам.

Які мотиви осіб, що дискримінують, у обох випадках?

Непряма дискримінація зумовлена впливом корпоративних правил, коли формально нейтральні правила, критерії або практика ставлять де-факто особу або осіб певної спільноти у не вигідне становище у порівнянні з іншими. Наприклад: мінімальний критерій росту для певної професії виключає набагато більше жінок, ніж чоловіків. Формально, ці правила є нейтральними щодо статі, але, фактично, ставлять у нерівноправне положення різних членів суспільства.

Як непряма дискримінація проявляється у освіті?

6.1.4. Гендерна дискримінація – будь-яке відмінне ставлення, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав жінок і чоловіків.

Гендерна дискримінація у освіті полягає у різних можливостях самореалізації особистості, зважаючи на стать:

- обмеження в доступі до освіти чи певного виду освіти;
- обмеження в доступі до педагогічної роботи;
- обмеження в доступі до управлінської роботи;
- різний обсяг роботи;
- різний зміст роботи;
- різна матеріальна та статусна винагорода за однакову роботу;
- обмеження в доступі до частини змісту освіти;
- обмеження в доступі до частини методів та форм навчання;
- обмеження в доступі до частини засобів навчання;
- обмеження в доступі до частини видів дозвілля;
- обмеження в доступі до частини обов'язків та ролей;
- обмеження в доступі самовираження;
- обмеження в увазі;
- різне оцінювання за однакове навчання та поведінку.

Складіть схему «Види дискримінації в освіті».

6.1.5. Насильство є наслідком дискримінації, крайнім її проявом. Це застосування фізичної чи психологічної сили щодо беззахисних чи слабших. Відповідно до офіційної позиції Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), причини насильства частково зумовлені біологічними та іншими факторами, які дають підстави говорити про певну схильність деяких людей до агресії, однак частіше за все ці фактори взаємодіють з сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру і таким чином створюють ситуацію, в якій виникає насильство.

Чи згодні Ви з тим, що насильство було притаманне людям завжди?

За суб'єктами насильства ВООЗ поділяє виділяє три види насильства:

- замах на власне життя або здоров'я;
- міжособистісне насильство;
- колективне насильство.

Наведіть приклади такого насильства в освітньому середовищі.

Інша класифікація актів насилля може бути за їх природою:

- фізичне;
- сексуальне;
- психологічне;
- те, що полягає у завданні збитків або відсутності турботи.

Запропонуйте знаки символи для даної класифікації насильства.

6.1.6. Гендерне насильство. Школярі можуть здійснювати акти насильства щодо школярок. У молодших класах це може бути щипання, штовхання, смикання за волосся, у середніх і старших класах – додатково ляскання по сідницях, мацання за груди чи інші статеві органи. Традиційно така активність сприймається як звичайна, природна частина шкільного життя, як такий собі прояв особистої симпатії чи звичайна частина статевого дозрівання. На жаль, учителі й батьки, як правило, звертають на це увагу лише в крайніх випадках.

Які випадки традиційно гендерного насильства вважаються крайнощами?

6.1.7. Важлива риса гендерного насилля – установлення певної соціальної ієрархії, у якій одна гендерна група панує над іншою. Коли у школах гендерне насильство, спрямоване на дівчат, стає нормативною практикою, хлопчики засвоюють, що це цілком прийнятна форма спілкування, що існують певні слова і дії, які дівчатам не подобаються і яких вони уникають, але які, проте, можна використовувати у взаємодії з ними. Дівчата, зі свого боку, звикають до того, що якісь слова і дії з боку хлопців, які завдають їм дискомфорту і страждань, насправді нормальні і не повинні їх турбувати; навіть якщо їм це неприємно, це варто просто перетерпіти.

Як шкільна практика домінування одного гендеру над іншим розвивається в рамках вищої школи?

Отже, вияви гендерної дискримінації та гендерного насильства завжди пов'язані з владними відносинами, тобто відбивають і конструюють гендерну нерівність.

6.2. Види гендерного насильства

6.2.1. Мобінг – систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення. Уперше дане явище описав і охарактеризував Хайнц Лейманн, який визначив його як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поводження одного або кількох людей, спрямоване проти іншої людини, в основному однієї.

В освітньому середовищі часто мобінгу піддаються особи, які поводять себе, одягаються чи мають погляди інакше, ніж типові представники чи представниці їхньої статі.

Наведіть приклади гендерних причин мобінгу.

Інструменти мобінгу:

- приховування позитивної інформації про особу,
- ізоляція жертви в колективі,
- обливання брудом, свідоме і систематичне, розповсюдження принизливих пліток,
- безперестанна і негативна критика,
- висміювання,
- окрики (часто прилюдні і немотивовані),
- доноси керівництву, тривалі наклепи
- підступне заохочення на бік агресорів керівництва тощо.

Хто є об'єктом мобінгу в освітньому середовищі

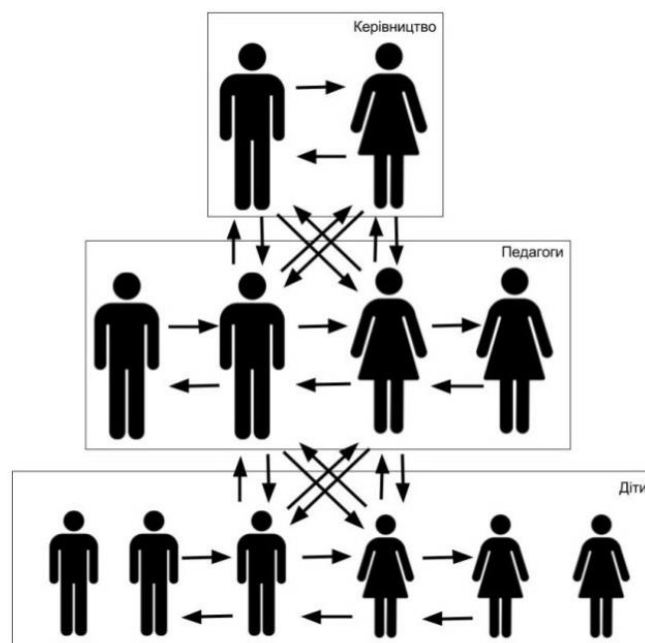
6.2.2. Домагання є проявом насильства. Це поведінка, яка заподіює незручність або шкоду, що порушує недоторканність приватного життя особи. Така поведінка може полягати у прямих або непрямих словесних образах або погрозах, недобррозичливих зауваженнях, брутальних жартах або інсинуаціях, небажаних листах і дзвінках, у показі образливих або принизливих фотографій, залякуванні, хтивих жестах, непотрібних дотиках, поплескуваннях, у поцілунках, щипках, ударах, фізичному нападі, або в інших подібних діях.

Наведіть приклади домагань в освітньому середовищі.

Погляньте на схему «Контакти в освітньому середовищі». Визначте об'єкти та суб'єкти домагань.

6.2.3. Сексуальне домагання (харассмент) – залякування, знуцання або примус до дій сексуального характеру, також небажана або неналежна обіцянка винагороди в обмін на сексуальні послуги, інші усні або фізичні (обійми, дотики, напад з метою зґвалтування) переслідування сексуального характеру. У більшості сучасних правових контекстів сексуальне домагання є незаконним.

Згідно статті 154 Кримінального кодексу «примус жінки або чоловіка до вступу в статевий зв'язок з боку людини, від якого ця жінка або чоловік залежить матеріально або службово, тягне за собою штраф до 50 неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців. За обтяжливих обставин, покаранням може бути арешт на строк до шести місяців або обмеження волі до трьох років».

Очевидно, в освітянському середовищі сексуальне домагання може бути обтяжене віком жертви, і тоді включається в дію статті 156 Кримінального кодексу: «Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років».

Наскільки дані статті кримінального є запобіжником від сексуальних домагань?

6.2.4. Основні різновиди сексуального приставання:

- вторгнення в приватний робочий простір, довге роздивляння, коментарі на тему одягу та зовнішності, компліменти еротичного змісту тощо;

Як розрізнити сексуальне приставання та вияв симпатії?

- прямі або непрямі образливі вислови на адресу певної особи чи групи осіб однієї статі, що дискримінують співрозмовницю чи співрозмовника за статевою ознакою в будь-якій формі; також це образливі репліки, написи на стінах, непристойні жарти на тему сексу в присутності представниць чи представників протилежної чи власної статі без їх згоди;

Які написи чи малюнки у публічних місцях є образливими для тієї чи іншої статі?

- повторювані запрошення до дій сексуального характеру, яких ви не хочете можуть проявлятися завуальовано у вигляді пропозицій разом поїсти чи випити, провести час, які не обмежуються тільки зазначеними діями і носять небажаний для вас характер;

Чи є приставанням дзвінки, повідомлення, смс та інші форми запрошення до контакту, який не має ділового характеру?

- будь-які форми не бажаних особою буцімто випадкових дотиків, погладжувань, хапань, притискань, наприклад, у громадському транспорті, ліфті;

Чи варто педагогу торкатися учня/ученицю?

- обіцянки будь-якої форми матеріального чи морального заохочення, наприклад, видачі преміальних, підвищенням по службі, виставлення гарних оцінок, надання преференцій для цікавого відрядження чи екскурсії тощо;

Чи є сексуальним приставанням, коли просять матеріальне чи моральне заохочення за сексуальні послуги?

- примусу до сексу безпосередньо пов'язаний з насильством чи агресією якщо у випадку вашої відмови вам створюють ворожу чи образливу робочу атмосферу, або коли це призводить до несприятливих рішень щодо зайнятості (звільнення, пониження, зменшення винагороди, самозвільнення).

Хто може виступити у якості особи, що здійснює домагання?

6.2.5. Кантьо, гра японських дітей і молодших школярів, теж вважається домаганням. Гравець складає разом долоні з витягнутими вказівними пальцями і намагається встромити їх в анус противнику, коли той зайнятий чимось іншим і не помічає нападника.

Незважаючи на те, що гра була поширена серед японських дітей, в іншому світі про неї не знали до 2000-х років, коли кантьо було продемонстровано в аніме і манги «Наруто», де воно називалося «технікою "Тисяча років болю"». Після цього в дану гру почали грати у деяких школах України.

Чому дана гра вважається домаганням?

6.2.6. Інтелектуальне розбещення неповнолітніх може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих в різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів. Використання в процесі вчинення розпусних дій творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, а також примушування до участі у їх створенні потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною статті 301 Кримінального кодексу.

Чим небезпечне інтелектуальне розбещення в освітніх установах?

6.2.7. Зґвалтування – кримінальний злочин, суть якого полягає у вчиненні статевого акту без добровільної згоди одного з партнерів. Найчастіше відбувається із застосуванням фізичного насильства чи погрозою його застосування. Примус може відбуватися з використанням психологічного тиску й без застосування фізичної сили. У цьому випадку найчастіше використовується залежність жертви від насильника (економічна, соціальна, психологічна). Можливе використання безпорадного стану жертви – несвідомого стану, сильного алкогольного сп'яніння, психічного розладу.

За яких обставин може відбутися зґвалтування в освітньому середовищі?

Отже, дискримінація та насильство є неприйнятними явищами для сучасного суспільства. Освітнє середовище має бути одним із взірців подолання даних ганебних явищ.

6.3. Методи подолань гендерних дискримінації та насильства в освіті та учасники навчального процесу

6.3.1. Методи боротьби з дискримінацією:

- просвітні заходи для дітей, учительства, керівництва з метою забезпечення гендерного мейнстрімінгу, сприяння поширенню політики рівних прав та можливостей жінок і чоловіків/ хлопців і дівчат в закладах системи освіти;

Хто може проводити подібні заходи?

Як зацікавити освітні установи у проведенні таких заходів?

- коректне повідомлення про дискримінацію викладацтва чи адміністрації, які, ймовірно, не уявляють, що наявна дискримінація за статтю, оскільки виховані у старій освітній системі;

Чому саме коректно потрібно повідомити про наявність дискримінації в освітній установі?

- залучення громадськості до тиску на джерела дискримінації з метою її усунення відбувається після того, коли роз'яснювальні бесіди не допомагають. Чим ширше коло людей, тим сильніший тиск відчуватимуть суб'єкти дискримінаційних дій чи особи, які їх покривають;

Кого можна залучити до групи тиску?

Як можна тиснути на суб'єкти дискримінаційних дій?

- офіційні письмові запити, написані до державної чи муніципальної установи, згідно чинного законодавства повинні мати таку ж письмову відповідь, що пробуджує адміністрацію шукати вирішення проблеми, а не «відмахуватися» від неї;

Чому листи варто писати за принципом ієрархії?

Чому колективні листи та запити більш ефективні?

- пікетування групою осіб у громадському місці з метою оприлюднення фактів дискримінації є способом тиску на адміністрацію та методом залучення громадськості до боротьби проти дискримінації;

Чому оприлюднення фактів дискримінації є способом тиску на адміністрацію?

- дописи до масмедіа чи залучення професійних журналістів теж є одним із дієвих методів актуалізації проблеми та отримання суспільної підтримки;

Наскільки дієвим, на Вашу думку, будуть дописи до соціальних мереж чи розміщення відео про проблему на сайті YouTube?

- звернення до суду з метою захисту громадянських прав є важливим, хоч і складним, інструментом функціонування демократичного суспільства.

У чому полягає складність судової розв'язки проблеми гендерної дискримінації у освітньому середовищі?

6.3.2. Методи боротьби з проявами гендерного насильства подібні до методів боротьби з дискримінацією. Головне правило – нетерпимість до насильства. Культура насильства, коли у жінки, яку побив чоловік, відмовляються прийняти заяву в поліції; коли колеги по роботі радять жінці «не зважати» на сексуальні натяки і дотики до інтимних частин тіла з боку шефа, коли вчительство не звертає уваги на те, як дівчинка плаче від того, що її мацає однокласник, повинна відійти в минуле. Гендерне насильство, як і будь-яке інше, – це ненормально, воно має стати об'єктом широкого обговорення.

Чому деякі жінки підтримують культуру насильства?

Гендерне насильство можливе, коли для цього є умови, зокрема, місця у яких можна безкарно це творити: темні, безлюдні закутки, кабінети зі звукоізоляцією, тощо. З метою створення безпечного освітнього простору потрібно робити прозорі двері, ба, навіть, стіни класів та кабінетів (у закладі освіти нема що приховувати), установлювати відеокамери у стратегічних, зокрема, безлюдних місцях. Вільними від публічності можуть бути хіба кабінки туалетів та душ із роздягалками. При будівництві чи ремонті закладу освіти важливо вимагати перетворення освітнього середовища на публічне.

Чи у багатьох закладах освіти створено безпечний освітній простір?

6.3.3. Методи боротьби з мобінгом. Підліткові і жіночі конфлікти найбільш небезпечні, бо йдуть на тлі відкритих і нічим не стриманих емоцій. Профілактичний захід: збір всієї інформації про школу, куди плануєте віддати дитину.

Методи боротьби з дитячим цькуванням:

- обов'язкове повідомлення вчительства та адміністрації про проблему (шукаємо підтримку);

- залякування агресорів чи агресором покараннями і зустріч дитини після школи (збільшуємо безпечний простір);
- зниження авторитету ініціаторів цькування у очах підлітка через показ їх недоліків;
- похвала дітей за їх навіть малі перемоги (збільшуємо впевненість у собі);
- розширення кола спілкування дитини із учнівством різного віку чи цікавими дорослими;
- переведення дитини у нову школу у крайньому випадку (здоров'я дитини важливіше за школу);
- обов'язкові консультації у психолога, при необхідності лікування заспокійливими засобами.

Розширте коло даних методів.

Методи боротьби із цькуванням дорослих:

- спроби порозумітися, визначення суті претензій і що стоїть за цим в колективі;
- увага до колег та керівництва (розпізнати, з якого боку ініціатива цькування);
- зниження авторитета атакуючих у власних очах;
- консультації у психолога чи юриста;
- лікування заспокійливими засобами;
- виведення власної свідомості на поле радощів вдома (заспокійлива і мелодійна музика, хобі, розпитування тих, хто перебував у тій же ситуації, обов'язкове використання їхнього досвіду);
- звільнення і пошук нового робочого місця (робіт може бути декілька, а життя і здоров'я одне).

Розширте коло даних методів.

6.3.4. Методи боротьби з сексуальними злочинами мають бути радикальними. Варто пам'ятати: злочинці бояться публічності:

- найбільш простий шлях – чітка відмова у сексуальних послугах (при цьому варто зазначити вищезгадану статтю 154 кримінального Кодексу України);
- якщо це не діє – варто перейти до написання адміністративної скарги до адміністративного керівника (для надійності копію заяви варто обов'язково зареєструвати);

Що робити, якщо є впевненість, що на рівні безпосереднього керівництва не можливо успішно розв'язати проблему, наприклад, оскільки злочинець та його керівник у приятельських стосунках?

- у разі, якщо ситуацію не можна владнати на рівні адміністрації освітньої установи, тоді можна використати більш радикальні способи боротьби за власну гідність – написати звернення до правоохоронних органів;

- аби дії боротьби проти злочину були більш вдалими варто заручитись підтримкою своїх дій у студентських, жіночих, правозахисних організацій, органів студентського самоврядування, студентських профспілок;
- коли жертва може говорити про те, що пережила публічно, вона може, по-перше, частково цього позбутися; по-друге, навчити інших дівчат як треба себе шанувати.

З якими небезпеками може зіткнутися жертва після оприлюднення факту насильства?

Отже, завдяки публічності, можна як запобігти злочину, так і покарати за вже скоєний злочин. Не жертва має соромитися, а злочинець. Суспільство має змінити свідомість і шукати причину не у жертві (не так одягалася, не так себе вела), а у злочинці.

6.3.5. #яНеБоюсьСказати – ініціатива створення атмосфери нетерпимості до насильства через оприлюднення власного досвіду зустрічі із насильством. Дана акція була започаткована українською активісткою, феміністкою Анастасією Мельниченко соціальній мережі Facebook. Після її відвертості у мережі з'явилась величезна кількість дописів, де жінки та чоловіки пишуть про особисті історії свого досвіду домагання, зґвалтування, байдуже ставлення правоохоронних органів та засудження близьких.

Метою акції є привернення уваги суспільства до проблем насильства: *Я хочу, аби сьогодні говорили ми, жінки. Аби ми говорили про насильство, яке пережила більшість з нас. Я хочу, аби ми не оправдувалися “я йшла у спортівках серед дня, а мене все одно схопили”. Бо нам не треба оправдуватися. Ми не винні, винен ЗАВЖДИ насильник. Я не боюсь говорити. І я не почувуюся винною.*

На дану акцію відгукнулось сотні людей обох статей. Інтернет-видавництва: BBC Україна, ТСН, Global Voices та ряд інших видань опублікували інформацію про дану подію. Під окремими дописами жінки та чоловіки розповіли про історії, які вони бачили серед перехожих чи знайомих. Відвертість більшості історій викликало жваву дискусію на просторах українського Інтернет-простору.

Як дану акцію можна використати для запобігання насильству в освітньому середовищі?

Отже, варто пам'ятати: непокараний злочин має здатність повторюватися. Школа повинна стати середовищем змін суспільства: безпечного, рівноправного, гармонійного.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив явищ «дискримінація», «насилля» та «гендер».
3. Чому соціальна нерівність сприяє гендерній дискримінації та насильству?
4. Чому в сучасній українській освіті не подолано гендерна дискримінація та насильство?
5. Складіть схему «Гендерне насильство в освіті».
6. Запропонуйте ідеї плакатів гендерної антидискримінації.
7. У деяких країнах світу заборонено сексуальні контакти між викладачами та студентами університетів. Винні підлягають звільненню з роботи. Як Ви до цього ставитеся?
8. Як ініціативу #яНеБоюсьСказати можна поширювати в освітньому середовищі?
9. Як варто поширювати методичні рекомендації «Сучасні моделі надання медичної допомоги підліткам та молоді в різних клінічних ситуаціях» (див. Додаток 1)?
10. Складіть анкету для опитування учительок та учителів «Гендерна дискримінація та насильство в освіті?».

Додатки

Додаток 1. Методичні рекомендації «Сучасні моделі надання медичної допомоги підліткам та молоді в різних клінічних ситуаціях»⁵

I. Що робити, якщо ти став жертвою шкільного насилля чи знаєш, що когось ображають?

1. Розкажи про це дорослим – батькам, класному керівнику, директору школи, психологу.
2. Уникайте місць, в яких можна стати жертвою шкільного насилля.
3. Ходи разом з друзями.
4. Нападнику важливо, щоб ти звернув на нього увагу, боявся його, то намагайся не помічати його ігноруй виклики у твою адресу.

II. Правила які допоможуть запобігти насильству в сім'ї:

1. Продумайте свої дії в тому випадку, якщо акт насильства вже відбувався і може повторитися знову;
2. Розповідайте про насильство тим, кому ви довіряєте (друзям родичам);
3. Знайдіть таке місце ,куди ви змогли б піти у випадку небезпеки;
4. Підготуйте документи (паспорт,свідоцтво про народження, і т., д.) гроші та інші необхідні речі та покладіть їх в одне місце, так щоб у будь-який момент ви змогли б їх легко взяти і втекти з ними

⁵Методичні рекомендації «Сучасні моделі надання медичної допомоги підліткам та молоді в різних клінічних ситуаціях» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/32Ese>

5. Якщо ситуація критична, то залишайте будинок негайно, навіть якщо вам не вдалося взяти необхідні речі;
6. Заздалегідь довідайтесь телефони та адреси місцевих служб, які зможуть надати необхідну підтримку (соціальні служби, телефони довіри, телефон дільничного інспектора, служби у справах неповнолітніх).

III. Правила які допоможуть запобігти насильству на вулиці:

1. В пізній час не ходіть одні по вулиці;
2. Знайте елементарні прийоми самооборони;
3. Продумайте свої дії в тому випадку, якщо акт насильства можливий;
4. Майте при собі один з засобів безпеки: газовий балончик дезодорант, пилочку....
Та продумайте їх використання в разі здійснення акту насильства;
5. Відчуваєте небезпеку – терміново тікайте;
6. На вас напали – кричіть, біжіть, привертайте до себе увагу;
7. Телефонуйте до міліції, швидкої;
8. Виключіть непорозуміння: будьте впевнені , що ваш знайомий друг знає межі дозволеного;
9. Не впускайте в будинок незнайомців особливо, якщо ви відчуваєте себе не спокійно;
10. Не сідайте з незнайомцями до ліфту;

IV. Повідомлення для підлітків

1. Поговори зі своїми батьками або іншими відповідальними дорослими про те, що ти можеш зробити для того, щоб не піддаватися насильству.
2. Наскільки це можливо, намагайся не бувати в місцях, де ти можеш піддатися насильству.
3. Якщо ти опинився (опинилася) у середовищі, в якому ти відчуваєш небезпеку, піди з цього місця якнайшвидше.
4. Якщо хтось намагається схилити тебе до сексуального контакту, чітко дай зрозуміти своїми словами та діями, що ти цього не хочеш. У разі потреби поклич на допомогу.
5. Розбіжності та суперечки можуть траплятися час від часу. Якщо вони трапляються, намагайся зберігати спокій і вирішувати їх ненасильницькими методами. Докладай усіх зусиль для того, щоб не провокувати насильства та не відповідати на провокацію насильством.
6. Якщо до тебе було застосовано фізичне чи сексуальне насильство або тебе змусили зробити щось, чого ти не хотів (не хотіла), негайно повідом про це своїх друзів, батьків або інших відповідних служб. Вони можуть надати тобі необхідний допомогу і підтримку, запобігти повторним актам насильства та притягнути зловмисників до відповідальності.

IV. Повідомлення для батьків

Що вам потрібно знати:

1. Обговорення проблеми насильства з вашим сином або донькою може допомогти їм захиститися себе. При цьому підвищується вірогідність того, що вони звернуться по допомогу у разі, якщо стануть жертвами насильства.

2. Співпраця з іншими батьками та окремо взятими людьми з метою боротьби з насильством можуть змінити життя вашого сина або доньки, так само як і багатьох інших дітей і підлітків.

Що вам потрібно робити:

1. Говоріть зі своїм сином або донькою про те, як уникнути насильства, і куди звернутись, якщо вони стали жертвами насильства.

2. Ви можете підняти такі питання:

- Важливість мирного вирішення розбіжностей і суперечок, якщо вони виникають;
- Небезпека носіння зброї, погроз людям зброєю або використання її;
- Важливість уникнення місць, де до них може бути застосоване насильство;
- Вибір піти, якщо вони опинилися у загрозливій ситуації;
- Як чітко відмовити в небажаному сексуальному контакті за допомогою слів і дій та як покликати на допомогу у разі потреби;
- Наскільки важливо повідомити вас або інших відповідних служб, якщо і коли вони пережили насильство;

3. Давайте приклад власною поведінкою – не застосовуйте насильства у вирішенні питань з вашим сином або донькою, а також з іншими людьми.

4. Співпрацуйте з членами суспільства з метою інформування про небезпеки насильства, докладайте зусиль для того, щоб запобігти йому та притягнути зловмисників до відповідальності.

Література

1. Безбородова Ю., Щербаченко В. Сексуальні домагання у храмах науки: причини, наслідки та правові способи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/v2Ef1>
2. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л. Гуслякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. – Харків: Райдер, 2009. – С. 47-49.
3. Горчинская А. Харрасмент: борются ли с ним в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/v2Egn>
4. Новосьолова Н. Не просто «смикання за косички»: як школа конструє гендерне насилля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/j2Eho>
5. Слободянюк О. Гендерна нерівність в освіті: прихований навчальний план (англосаксонський досвід) // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 481-483.
6. Торкіна В. Сексуальні домагання на робочому місці в Україні. проблеми та шляхи вирішення // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 269-270.
7. Харасмент – що це? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/32EjW>
8. Athanasiades C., Deliyanni-Kouimtzi V. (2010) The experience of bullying in secondary school students, Psychology in the Schools. – Vol. 47, No.4. P. 328-341.

9. Besag, V. E. (2006) Bullying among girls: friends or foes? // *School Psychology International*. – Vol. 27. – P. 535-551.
10. Bonnard, Claire & Giret, Jean-Francois Gender differences in French undergraduates' academic plans and wage expectations // *Gender and Education*. – Vol. 28, 2016. – P. 581-598.
11. Gannon, Susanne. Kairos and the time of gender equity policy in Australian schooling // *Gender and Education*. – Vol. 28, 2016. – P. 330-342.
12. Gender sensitivity: a training manual (2004) UNESCO, Basic Education Division [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/t2Ek8>
13. Keddie Amanda. 'Some of those girls can be real drama queens': issues of gender, sexual harassment and schooling // *Sex Education*. – Vol. 9, No. 1, February 2009. – P. 1-16.
14. Meyer, E. A feminist reframing of bullying and harassment: transforming schools through critical pedagogy // *Mcgill Journal of Education*. - Vol. 43 No1, Winter 2008. – P. 33-48 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/E2Ezi>
15. Meyer, E. (2009). *Gender, Bullying, and Harassment: Strategies to End Sexism and Homophobia in Schools*. Teachers College Press: New York, NY.
16. Meyer, E. (2008). Gendered harassment in high school: Understanding teachers' (non)interventions. *Gender and Education*. – Vol. 20(6). – P. 555-572. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/V2ExA>
17. Meyer, E. (2007). Lessons from Jubran: Reducing school board liability in cases of student harassment. - *Proceedings of the Canadian Association for the Practical Study of Law and Education*. – Vol. 1. Montreal, QC. – P. 561-576 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/K2Evo>
18. National Summit on Gender-Based Violence Among Young People. Reading Materials. (2011). – Arlington, Virginia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/P2Ebf>
19. PascoeC. J., Hollander Jocelyn. Good Guys Don't Rape: Gender, Domination, and Mobilizing Rape // *Gender & Society* 30(1) October 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/w2Emq>
20. Rahimi, Regina; Liston, Delores. Race, Class, and Emerging Sexuality: Teacher Perceptions and Sexual Harassment in Schools. - *Gender and Education*. – Vol. 23, 2011. – P. 799-810
21. Ringrosea, Jessica and Renold, Emma. Normative cruelties and gender deviants: the performative effects of bully discourses for girls and boys in school // *British Educational Research Journal*. – Vol. 36, No. 4, August 2010, pp. 573-596 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/X2EQO>
22. Tereškinas A. (2018). Performing a Victim: Toxic Postsocialist Masculinities In: Deliyanni, A. Tereškinas, K. Bekkaoui, S. Reddad, H. Naciri (Eds.). *Gender, Identities and Education*. Sultan Moulay Slimane University, Beni Mellal, pp. 134-143.
23. UNESCO eAtlas of Gender Equality in Education. Published in 2012 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/G2EW2>

7. ГЕНДЕРНІ РОЛІ ТА СТЕРЕОТИПИ: НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА, ПІДРУЧНИК, ПОСІБНИК

- Гендерні аспекти навчальних програм, підручників та посібників.
- Гендерний моніторинг навчальної літератури.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Знати «Маркери» гендерностереотипних програм, підручників та посібників.
- Розуміти місце навчальної програми у навчальному процесі.
- Визначати значення навчальних підручників та посібників у навчальному процесі.
- Усвідомлювати гендерні аспекти навчальних програм і книг.
- Здійснювати гендерний моніторинг навчальних програм, підручників та посібників.

7.1. Гендерні аспекти навчальних програм, підручників та посібників

7.1.1. Шкільні підручники є важливим джерелом впливу на школярство у навчальній діяльності. Наявність гендерних стереотипів у шкільних підручниках та інших матеріалах, використовуваних у навчальному процесі, ЮНЕСКО визначає як приховану дискримінацію.

Поясніть, чому гендерні стереотипи у шкільних підручниках є прихованою дискримінацією.

В останніх десятиріччя дослідниці та дослідники багатьох країни активно досліджують стереотипи щодо статей і рас у підручниках та всій системі освіти. Загальносвітова тенденція – стереотипізація статей. Так, у початковій школі діти бачать образи у підручниках з читання, згідно з якими жінки як матері рідко залишають межі господарства та сім'ї, а чоловіки як батьки ходять на роботу. Дівчат і жінок, як правило, на ілюстраціях менше, а ролі, які вони виконують, менш значущі й різноманітні. За англійськими даними, оповідання для початкових класів, написані спеціально для дівчаток, часто містять елементи пригодницького жанру, однак переважно у формі інтриг чи таємниць в домашньому або шкільному середовищах. Пригодницькі оповідання для хлопчиків мають ширший діапазон подій, у них зображені герої, котрі подорожують до віддалених місць або ж проявляють цілковиту самотійність в інший спосіб.

Чому гендерна упередженість підручника, як правило, не залежить від статі авторки чи автора?

7.1.2. Вища та професійно-технічна освіта має навчальну літературу, де теж наявне стереотипне статей. Чоловіки на сторінках такої літератури активні

та успішні, а жінки – «невидимі» або маргінальні, пасивні чи залежні. У багатьох підручниках та посібниках вищої школи із суспільних наук робиться аналіз диференціації жіночої та чоловічої поведінки у колективі, роботі, на відповідальних посадах тощо через призму гендерних стереотипів. З іншого боку, може проявлятися інша крайність: жінки взагалі не згадуються як об'єкт дослідження.

Чому у навчальній літературі для вищої освіти поведінка чоловіків часто береться як еталонна?

7.1.3. Навчальні програми – нормативний документ, в якому окреслюється коло основних знань, умінь і навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремо взятого навчального предмету. Вона може містити перелік тем матеріалу, розподіл тем за роками навчання та час, відведений на вивчення курсу в семестр, рік, всього. Зараз у використовують два види навчальних програм: типові програми та робочі програми. Робочі вирізняються більшою деталізацією розподілу тем між годинами та видами роботи, конкретністю критеріїв оцінювання.

Зміст навчальних програм має потужний вплив на освітній процес. Недоліки, закладені у програмах, потім знайдуть своє втілення у шкільних підручниках, посібниках, змісті та формах освітньої діяльності. Причини того, що на уроках історії, літератури, точних наук домінують чоловічі фігури науковців є саме навчальні програми. Автори та авторки мусять втілювати зміст програм у життя, кожна спроба додати щось натикається на справедливе запитання: чи не перевантажує це дітей?

На які компоненти навчальної літератури навчальні програми не мають жодного впливу?

7.1.4. Наслідки неадекватної репрезентації жінок у навчальних матеріалах мають велике значення:

- учнівство непомітно для себе доходить висновку, що саме чоловіки відіграють найзначнішу роль у суспільстві та культурі;
- обмежуються знання учнівства про внесок жінки в культуру, а також про ті сфери життя, які традиційно вважаються жіночими;
- на індивідуальному рівні стереотипи, що містяться в освітніх програмах, більшою мірою заохочують до активності чоловіків, тоді як жінки навчаються моделей поведінки, які мало співвідносяться з лідерством та управлінням.

Для кожного наслідку придумайте гасла-критику.

7.1.5. Ситуація в Україні. З 2016 року ГІАЦ «КРОНА» в партнерстві з ГО «Едкемп Україна» та Міністерством освіти і науки України проводять гендерну / антидискримінаційну експертизу проектів шкільних підручників.

Попередній аналіз показує, що гендерно чутливої літератури там майже немає. Стереотипних і нестереотипних ілюстрацій було приблизно порівну, жінок зображували зайнятими професійною діяльністю, хоча і в інших, ніж чоловіки, сферах, але не тільки в сім'ї. Найтипівіші проблеми української навчальної літератури такі:

- чоловіків зображуються (згадуються) у підручниках у 2,5-3 рази частіше за жінок;

Поясніть причини цього явища, спираючись на факт, що у реальному житті співвідношення жінок і чоловіків майже однакове?

- людину взагалі зображують, як правило, через фігуру/образ чоловіка;

Як варто зображувати типову людину?

- жіночі і чоловічі образи дуже відрізняються: перших наділяють турботливістю, слабкістю, пасивністю, чутливістю, других – допитливістю, активністю, силою, сміливістю;

До яких наслідків веде така диференціація?

- істотно відрізняються життєві орієнтації дійових осіб: дівчат націлюють на приватну сферу (сім'я, піклування про дітей, догляд за господарством – як виконавиці такої діяльності жінки згадуються у півтора рази частіше за чоловіків) без претензій на якісь суспільно важливі досягнення, тоді як хлопців, навпаки, орієнтують якраз на соціальний успіх;
- наслідком попереднього явища є той факт, що номенклатура «чоловічих» професій у підручниках ширша від жіночих у 3–4 рази: близько 75 % професій і видів діяльності, пов'язаних із розумовою працею (зокрема на керівних посадах), та 90 % – із фізичною, тут виконують чоловіки; жінки натомість задіяні в обслуговуванні, освітній, медичній і торговій сферах;
- вільний час чоловіків показано як активний і рухливий (часто він проходить за межами помешкання, наприклад, на рибалці, в подорожі), тоді як у жінок він набагато пасивніший і зазвичай реалізується вдома (шиття, в'язання, куховарство тощо).

Які витоки такого явища?

7.1.6. Робота з гендернонедосконалим підручником можлива. Можна багато чого зробити, і це залежить від позиції викладачки чи викладача:

- уникати, якщо це можливо, стереотипних текстів, вправ, задач;
- давати короткі коментарі: пожартувати над задачею, малюнком, вправою так, що присутні зрозуміють її недолугий дискримінаційний зміст;
- запитати дітей, чи вважають вони справедливим той чи той вислів і чому саме;
- наголошувати дітям, що жінки залишили не такий помітний слід в історії не

тому, що дурніші, а тому що довгий час просто не мали доступу до публічних сфер (освіти, науки, політики, торгівлі тощо).

Які витоки такого явища?

7.1.7. Нова філософія освіти передбачає використання підручників нового покоління, які водночас із традиційними дидактичними функціями (інформативною, трансформаційною, мотиваційною, систематизувальною, інтегративною, самоконтролю, розвивальною, виховною тощо) виконували б ще й нові (функцію розвитку самостійної пізнавальної діяльності учнівства в інформаційному просторі; функцію розвитку ключових і предметних компетентностей; функцію формування егалітарних цінностей). Гендерне вирівнювання підручників є надважливим завданням через те, що підручники повинні перетворитися із потужного інструменту гендерної стереотипізації, яка спричиняє відтворення гендерної нерівності у суспільстві, на засіб подолання гендерної несправедливості сучасного світу.

Яка роль громадськості у даному процесі?

Упровадження гендерного підходу до підручникотворення, ґрунтується на низці нормативно-законодавчих документів. У статті 21 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», зокрема зазначено як необхідність «...підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків».

На які інші нормативно-правових актах ґрунтується процес створення гендерночутливих підручників та посібників?

7.1.8. Заходи реформування підручникотворення з метою появи покоління гендерночутливої навчальної літератури:

- просвітницьку кампанію щодо пояснення громадськості важливості нового покоління літератури;
- поширення інформації про суть, мету, механізм, виконавців гендерних експертиз;
- проведення антидискримінаційного аналізу навчальних програм, підручників, посібників рекомендованих МОН та закладами освіти для використання в освітньому процесі;
- навчання й сертифікація фахівчинь та фахівців з гендерної експертизи навчальної літератури.
- гендерна просвіта для діючого та потенційного авторства;
- гендерна просвіта для фахівців та фахівчинь видавництв, які пов'язані з оформленням навчальної літератури.

Чому гендерна експертиза є одним із важливих компонентів аналізу сучасної навчальної літератури?

Отже, сучасна освітня парадигма спрямована на максимальне врахування та розвиток індивідуальних здібностей молоді і передбачає запровадження особистісно орієнтованого навчання й виховання, проектування та реалізацію оновленого змісту освіти, який забезпечить формування ключових і предметних компетентностей учнівства. При цьому важливо, щоб навчальні програми, підручники, посібники не були джерелами гендерних стереотипів, упереджень та дискримінації.

7.2. Гендерний моніторинг навчальної літератури.

7.2.1. Гендерна експертиза підручників має таку мету: визначити наявність чи відсутність у текстових та позатекстових (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) матеріалах підручника вияви дискримінації за ознакою статі (гендерні стереотипи, андроцентризм, сексизм тощо) та надати рекомендації щодо вдосконалення навчальної літератури.

Гендерна експертиза – різновид соціального аналізу, базованого на гендерній методології, що полягає у визначенні відмінностей у політичному, соціально-економічному та культурному статусах гендерних груп та владно-підлеглих відносин між ними, виражених у суспільстві через гендерні відносини.

Що може бути об'єктом гендерної експертизи крім навчальної літератури?

7.2.2. Теоретичне підґрунтя гендерної експертизи має будуватися на узгодженому понятійному інструментарії: «андроцентризм», «гендер», «гендерна асиметрія», «гендерна дискримінація», «гендерна рівність», «гендерна чутливість», «гендерний вимір», «гендерний паритет», «гендерний підхід», «гендерні ролі», «гендерні стереотипи», «сексизм».

Дайте визначення даних слів.

Розглянемо ряд даних понять.

Гендерна асиметрія – неоднакова, непропорційна презентація соціальних і культурних ролей осіб обох статей у різних сферах життя. Дана асиметрія проявляється як диспропорція норм, приписів, що визначають поведінку жінок і чоловіків у суспільстві, і є наслідком андроцентризму та патріархату, основою гендерної нерівності та джерелом нестабільності в окремих державах й у світі в цілому.

Наведіть приклади гендерної асиметрії.

Гендерна асиметрія відображається в мові, наприклад, серед іменників – назв людей, особливо назв престижних професій, більшість – іменники чоловічого роду.

Гендерний вимір – ознака політичної культури, властива активній представницькій демократії, яка полягає у врахуванні інтересів усіх соціально-статевих груп суспільства. Гендерний вимір в освіті – оцінка наслідків і результатів дії освітніх та виховних зусиль педагогів, спрямованих на повноцінне особистісне становлення й розвиток всіх суб'єктів освітнього процесу, усвідомлення ними власної ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей та самореалізації без будь-яких обмежень за ознакою статі.

У яких сферах життя, крім освіти, можна застосувати гендерний вимір?

Гендерний підхід – механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає: відсутність орієнтації на «особливе призначення» чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; подолання гендерних стереотипів; врахування індивідуальних відмінностей. Цей підхід є необхідною передумовою реалізації гендерного виховання (гендерної культури) і є складовою особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу на всіх рівнях освіти.

Чому даний інструмент важливий для проведення гендерних експертиз?

Об'єктами гендерної експертизи освітніх видань є поширені в них дискримінаційні практики

7.2.3. Кількісна диспропорція представленості осіб обох статей виражається у нерівному у представленні осіб обох статей у підручниках та посібниках. Найпростіший спосіб кількісного аналізу – співставлення кількості жінок/дівчат із чоловіками/хлопцями на ілюстраціях та в тексті. Асиметрія вказує на те, що саме певна стать «приховано» вважається соціальною нормою, стандартом, і цієї кількісної диспропорції, безсумнівно, треба уникати.

Яка стаття домінує в підручниках?

Чому підручники з історії найбільш гендерно асиметричні?

Факт кількісної диспропорції залежно від характеристики повинен спонукати до змін оформлення, основного і додаткового тексту, навчальної програми. Скажімо, навчальні програми з історії мають потужний дисбаланс гендерної презентації. Не завжди таку асиметрію можна виправдати історичними обставинами: простежується тенденційна схильність інтерпретувати жіночі досягнення менш масштабними та значущими, ніж «чоловічі»; численні заслуги жінок новітньої доби не зумовлюють суттєвого збільшення їх кількісної у програмі; висвітлення традиційно «чоловічих» сфер діяльності та «затемнення» традиційних жіночих є лише вибором істориків, що може і має бути піддано критиці та переглянуто.

Які сфери історії можна вважати «чоловічими», а які «жіночими»?

7.2.4. Представлення осіб різних статей лише в стереотипних гендерних ролях має вимірюватися через аналізу якості змістового наповнення. Потрібно з'ясувати, які особистісні риси, соціальні ролі, види діяльності, моделі поведінки і навіть цілі життєві сценарії притаманні жіночим і чоловічим персонажам, які фігурують у текстах, вправах, задачах, зображуються на ілюстраціях.

Наведіть найбільш типові приклади такого роду стереотипізації.

Як проводити кількісне опрацювання представлення осіб?

Основною рекомендацією щодо уникнення такого виду дискримінації може бути підбір наочності та текстів, у яких би чоловіки/хлопці й жінки/дівчата зображувалися у різноманітних, а не гендерностереотипних соціальних ролях, бажано разом.

7.2.5. Сегрегація і поляризація за ознакою статі – відверто стереотипна тенденція, що ви являється у навмисному розділенні, відокремленні осіб обох статей, зображенні їх і просторово окремо (в окремих частинах ілюстрації, в різних абзацах тексту тощо), і як протилежностей, що штучно протиставляються одна одній та начебто не мають між собою нічого спільного. Наприклад: в умовах математичних задач (на одній сторінці) чотири хлопчики пішли ловити окунів, у той час як три дівчинки почали чистити картоплю.

Як зробити ілюстрації гендерночутливими?

Інший приклад – Іван і Микола побилися через те, хто першим буде читати книгу, у той час як Олена і Оксана спокійно домовилися про гру на піаніно.

Які поведінкові шаблони і, відповідно, способи вирішення конфліктних ситуацій тут задіяно?

Як подолати даний недолік?

7.2.6. Зображення людини як чоловіка є практикою стандартизації, створення певного еталона людини. Таким чином, представниці іншої статі стають такими собі «не стандартними людьми». Наприклад: ілюстрація правильних та неправильних розпорядку дня та поведінки через зображення хлопчиків; розвиток людини через послідовне зображення немовляти, хлопчика, юнака, чоловіка, дідуся; тлумачення фізичних законів та понять через чоловіче тіло чи його частини (рука, нога); тексти, що вербалізують правила поведінки чи цінності, важливі для людини незалежно від її статі, переважно побудовані з використанням лиш є форм чоловічого роду.

Як відійти від використання чоловічої статі як стандартної? Які повинні бути рекомендації гендерних експертів/експертів?

7.2.7 Використання гендерночутливої мови є важливим елементом протидії дискримінації за ознакою статі. Гендерночутлива мова – усне чи письмове висловлення, позбавленого андроцентризму, сексизмів і будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів. Оскільки існує взаємозумовленість мови і мислення, то не тільки ми висловлюємо своє бачення світу через мову, а й ті мовні засоби, які ми чуємо / читаємо / використовуємо, впливають на формування нашої картини світу, у тому числі на формування уявлень про те, що ми вважаємо правильним / неправильним, прийнятним / неприйнятним, можливим / неможливим тощо.

Небезпечними для формування гендерночутливого освітнього середовища є мовний андроцентризм та мовний сексизм.

Поясніть поняття «Мовний андроцентризм».

Чи є прикладом мовного андроцентризму фраза «Любий п'ятикласнику!»

Як уникнути андроцентризму в українській мові?

Мовний сексизм – вираження в мові чи мовними засобами тенденційних поглядів і переконань, які принижують, вилучають, недооцінюють та стереотипізують особу за ознакою статі (найчастіше жінок). Сексистським (можна сказати також – дискримінаційним) є кожне висловлення, яке:

- «виключає» жінок як меншість та окреслює їх як істот, відмінних від чоловіка (наприклад: це не для дівчат);
- змальовує жінок як таких, що залежні та підпорядковуються чоловікові (наприклад: мама завжди питає дозволу в тата);
- ігнорує досягнення жінок, унаслідок чого їм відмовляють у поведінці, зацікавленнях та можливостях, що виходять за рамки стереотипів (напр., в умові задачі йдеться про те, що тато подарував синові конструктор (який коштує 27 грн.), а доньці – люстерко (яке коштує 5 грн.);

Переробіть дану умову задачі, усунувши сексизм.

- виключає із мовного дискурсу відображення специфічно жіночого досвіду (наприклад, в історії – замовчування подальшої долі жінок, які брали участь у Другій світовій війні, після їх повернення з фронту).

Методи втілення гендерночутливої мови:

- уникнення стереотипних, дискримінаційних висловлень щодо людей за ознакою їх статі;
- використання одночасно паралельних форм і жіночого, і чоловічого роду;
- вживання фемінітивів, що зроблять жінку «видимою» в усіх сферах людського життя;
- використання збірних іменників та описових конструкцій на позначення множини осіб, серед яких є жінки і чоловіки, або коли статеві приналежності множини осіб невідома чи на цьому не акцентується увага;

- нейтралізація граматичного роду ресурсами лексичних засобів мови.

Наведіть приклади фемінітивів та збірних іменників.

7.2.8. Проблеми гендерних експертиз наразі такі:

- відсутній чіткий механізм експертиз та втілення їх рекомендацій у життя;
- дефіцит фахового експертного середовища;
- стислі терміни експертиз;
- неналежна увага результатам експертизи (автори/авторки та видавництва можуть ігнорувати рекомендації);
- відсутність системи гендерної експертизи навчальних програм, підручників, посібників для вищої школи.

Чи можна виправдати відсутність гендерних експертиз навчальної літератури у вищих школах правом на академічну автономію?

7.2.9. Напрямки подолання проблем:

- чіткі правила експертизи у нормативних документах;
- алгоритмізований процес без потреби ухвалення термінових рішень;
- адекватні терміни виконання;
- залучення найкращих фахівчинь і фахівців;
- належна оплата роботи;
- врахування рекомендацій авторами/авторками та видавництвами;
- викликає повагу, а не спротив чи несприйняття;
- перебуває в полі уваги громадськості.

Яка інституція має забезпечити належні умови втілення гендерних експертиз у життя?

Отже, усі шкільні підручники в рамках конкурсу перед друком повинні проходити гендерну експертизу. Рецензенти підручників та посібників для вищих шкіл обов'язково мають звертати належну увагу їх гендерному виміру змісту та форми.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив програм та підручників.
3. Які наслідки неадекватної репрезентації жінок у навчальних матеріалах?
4. Як організовувати роботу з гендернонедосконалим підручником?
5. Які причини домінування чоловічих образів в усіх підручниках з історії? Як можна подолати дану диспропорцію?
6. Запропонуйте ідеї карикатур із викриття гендерних недоліків підручників.
7. Як співвідносяться гендерні стереотипи та навчальний процес (див. Додаток 1)?

8. Які акції можна організувати у вищій школі на підтримку гендерної чутливості підручників?
9. Чи наявний гендерний аспект у сучасних інструктивно-методичних матеріалах для проведення експертизи електронних версій проектів підручників, що подаються на конкурсний відбір проектів підручників (див. Додаток 2)?
10. Складіть шаблон для проведення гендерної експертизи підручників.

Додатки

Додаток 1. Задачі українських із підручників з математики для початкової школи

(1 клас) Зоя випрала 4 ляльчиних плаття, а кофточок – на 2 більше. Скільки кофточок випрала Зоя?

(2 клас) Ніна поклала на стіл 6 ложок і 8 виделок... 10 хлопчиків грали у піжмурки...

(3 клас) У туристичному гуртку 7 дівчат, а хлопчиків - у 3 рази більше. На скільки в гуртку більше хлопців, ніж дівчаток?... У похід вирушили 48 хлопчиків, а дівчаток – у 6 разів менше... Хлопчик купив батарейки для ліхтарика...

(4 клас) У змаганні із стрибків брали участь 18 дівчаток, їх було у 3 рази менше, ніж хлопчиків... Мама з донькою закрили першого дня 15 літрів яблучного соку, а другого 10 літрів томатного. Скільки всього літрів соку закрили мама з дочкою? (за матеріалами Т.Говорун та О.Кікінежді, 2008).

Плахотнік О. Гендерова освіта: як навчальні заклади перетворюють дітей у дівчат і хлопців (Розділ 8) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Масрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – С. 135-150.

Додаток 2. Інструктивно-методичні матеріали для проведення експертизи електронних версій проектів підручників, поданих на конкурсний відбір проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів⁶

Згідно з Положенням про конкурсний відбір проектів підручників для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2015 року № 1361 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 15 січня 2016 року за № 59/28189, та наказу Міністерства освіти і науки України від 05 лютого 2016 року № 78 «Про проведення конкурсного відбору проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів» (далі – Конкурс) експертизі підлягають проекти підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з певного навчального предмета, що подані на Конкурс.

⁶[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/F2ERx>

Кожен експерт здійснює експертизу не більше двох поданих на Конкурс електронних версій проектів підручників з певного навчального предмета відповідно до цих інструктивно-методичних матеріалів.

За наявності конфлікту інтересів між авторами та видавництвами поданих на Конкурс проектів підручників експерти впродовж трьох робочих днів з дня початку експертизи (до 11 березня 2016 року) повинні письмово повідомити про такий факт до Інституту модернізації змісту освіти (далі – ІМЗО) за адресою: 03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, тел./факс (044) 248-21-61, електронна адреса: vidbir.2016@gmail.com.

1. Реєстрація експертів

Для перегляду електронних версій проектів підручників кожен експерт до 01 березня 2016 року повинен зареєструватися в Репозитарії цифрового навчального контенту (далі — Репозитарій) за адресою ua.lokando.com. Експерти реєструються за звичайною процедурою реєстрації користувачів (інструкцію див. на сторінці ІНСТРУКЦІЇ на порталі Репозитарію).

Увага! У полі «Назва закладу» експерт має вказати слово «експерт».

Експерти матимуть змогу переглядати й завантажувати всі об'єкти, доступні звичайним зареєстрованим користувачам. Коли розпочнеться експертиза, експертам додатково будуть доступні ті електронні версії проектів підручників, експертизу якого(яких) вони здійснюють. Доступ буде відкрито з 09 березня 2016 року.

Для доступу до проектів конкурсних підручників експерт має виконати такі дії.

1. Зайти на сайт Репозитарію (ua.lokando.com), вказавши свої логін і пароль.
2. Натиснути кнопку «ТЕМАТИЧНІ НАБОРИ» ліворуч, щоб відкрити перелік тематичних наборів. У верхній частині переліку має з'явитися призначений йому набір з іменем КОНКУРС. ПРЕДМЕТ. 8 КЛАС.

3. Виділити набір мишею і натиснути кнопку «ЗАСТОСУВАТИ». Панель закриється, критерій пошуку буде встановлено (на кнопці панелі «ТЕМАТИЧНІ НАБОРИ» відобразиться назва набору КОНКУРС. ПРЕДМЕТ. 8 КЛАС).

4. Натиснути кнопку «ШУКАТИ».

5. У результатах пошуку відобразиться підручник(підручники), експертизу якого(яких) експерт здійснюватиме.

6. Детальну інструкцію щодо завантаження і перегляду конкурсних підручників буде опубліковано на сторінці КОНКУРС 2016 до 09 березня 2016 року.

Увага! Якщо експерт у належний час (починаючи з 09 березня 2016 року) не побачить потрібних йому проектів підручників, він має написати електронного листа на адресу: osvita@outlook.com.

2. Здійснення експертизи

Згідно вищезгаданих наказів Міністерства освіти і науки України експертиза електронних версій проектів підручників, поданих на Конкурс триватиме з 09 по 22 березня 2016 року.

Експерту слід урахувати, що підручник – основне навчальне видання із систематизованим викладом змісту навчального предмета, що відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене як таке.

Метою цієї експертизи є виявлення відповідності параметрів проекту підручника (рукопису або оригінал-макету) психолого-педагогічним критеріям, що засвідчує можливість використання підручника у навчальному процесі і доцільність надання йому грифу «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Експертизі підлягають такі параметри проекту підручника:

1. Відповідність проекту підручника навчальній програмі.

Ознайомитися з навчальними програмами з усіх навчальних предметів можна на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України:

1) навчальні програми для 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів:
<https://cutt.ly/V2ETP> ;

2) навчальні програми для 8-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів:
<https://cutt.ly/K2EY5> .

Оцінюючи проект підручника щодо відповідності його навчальній програмі, експерт має врахувати право на авторське представлення послідовності викладу навчального матеріалу в проекті підручника, уведення додаткових питань, що сприяють розкриттю сутності поняття, передбаченого навчальною програмою тощо.

Слід ураховувати, що авторське бачення відповідності навчальній програмі має бути обґрунтованим і не призводити до перевантаження навчального змісту.

Критерії експертизи:

- повнота і вичерпна реалізація в підручнику предметного змісту, визначеного навчальною програмою;
- відповідність обсягу підручника кількості навчальних годин, відведених на вивчення предмета;
- логічна послідовність і систематизованість викладу основних змістових питань, дотримання принципів доступності, наочності та ін.

Невідповідність змісту проекту підручника навчальній програмі може бути підставою для відхилення підручника.

2. Відповідність проекту підручника цілям і завданням освіти (сучасній освітній парадигмі)

Проект підручника має бути спрямований на досягнення цілей і завдань освіти, задовольняти потреби всіх своїх користувачів: для учнів бути цікавою й ефективною навчальною книгою; для вчителів стати основою розгортання навчального процесу, побудови власної методичної системи; для батьків бути зрозумілим порадником у наданні допомоги своїм дітям у навчанні..

Критерії експертизи:

- реалізація ідей особистісно орієнтованого підходу в проекті підручника (у змісті підручників особистісно орієнтований підхід має реалізовуватися через різномірне представлення елементів знань і способів виконання навчальних дій; розгляд

можливих способів виконання одного й того самого прийому обчислення чи розв'язування задачі; забезпечення поля для вибору учнем завдань відповідно до свого рівня навчальних можливостей тощо);

- компетентнісна орієнтованість змісту підручника (компетентнісний підхід має бути реалізовано як у змісті завдань, так і в методичному апараті підручника, передбачаючи формування не лише знань, а й способів діяльності, здатності застосовувати вивчене у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, висловлювати власні судження, обґрунтовуючи їх, здійснювати логічні міркування, оцінювальні дії, формулювати висновки тощо. Підручник має сприяти формуванню в учнів крім предметної також ключових компетентностей (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математичної, соціальної, гендерної, громадянської, загальнокультурної, підприємницької і здоров'язбережувальної);

- реалізація діяльнісного підходу в проекті підручника (діяльнісний підхід у змісті підручника може бути реалізований через систему завдань, проблемних ситуацій, що спонукають до активної діяльності кожного учня на уроці й водночас до свідомої самостійної роботи, до застосування на практиці здобутих знань, до колективної діяльності та самоосвіти).

3. Аналіз структурних компонентів проекту підручника

Нова філософія шкільної освіти передбачає використання підручників нового покоління, які водночас із традиційними дидактичними функціями (інформативною, трансформаційною, мотиваційною, систематизувальною, інтегративною, самоконтролю, розвивальною, виховною тощо) виконували б ще й нові (функцію розвитку самостійної пізнавальної діяльності учнів в інформаційному просторі; функцію розвитку ключових і предметних компетентностей).

Сучасний підручник – складний комплекс, що складається з текстового і позатекстового структурних компонентів, які добираються і розташовуються в окремих темах відповідно до особливостей навчального матеріалу (див. таблицю).

Структура шкільного підручника

Компонент	Складники компонента		
Текстовий	Основний текст	Додатковий текст	Пояснювальний текст
	<i>За змістом:</i> вступний; інформаційний; заклучний. <i>За характером:</i> опис; оповідання; пояснення; проблемний виклад; узагальнення.	1. Документи 2. Науково-популярні тексти 3. Художні тексти	Посторінковий словник. Пояснення у дужках всередині основного тексту. Підписи до ілюстрацій. Дані про подані документи та їх авторів. Винесення

Позатекстовий	Ілюстрації	Методичний апарат	Апарат орієнтування
	<i>Зображувальні:</i> малюнки; репродукції; фотоілюстрації; документальні зображення; <i>Умовно-графічні:</i> графіки; карти; картосхеми, плани; схеми, креслення,	1. Запитання і завдання: відтворювальні; перетворювальні; творчо-образні; проблемні. 2. Текстові таблиці: порівняльні узагальнювальні; конкретизувальні; ілюструвальні. 3. Опорні схеми (структурно-логічні). 4. Плани-схеми, пам'ятки-алгоритми. 5. Завдання для самоконтролю	1. Загальний зміст 2. Рубрикація і тематичні символи 3. Сигнали-символи (пиктограми) 4. Виділення в тексті (курсивом, жирним шрифтом тощо) 5. Словники і покажчики: понять, дат, імен 6. Глосарій 7. Колонтитули, шмуцтитули 8. Бібліографія 9. Довідники

Критерії експертизи:

3.1. Відповідність тексту та ілюстрацій підручника основним психолого-педагогічним вимогам

- побудова й структура текстів (виділення головного, доцільність поділу на параграфи, пункти їх послідовності і зв'язки між ними, чіткість формулювання висновків, правил і визначень, цілісність викладу);
- стиль текстів (поєднання ознак наукового і науково-популярного стилів; наявність предметно орієнтованого, інструментально орієнтованого, ціннісно орієнтованого компонентів змісту; уникнення стереотипів і мови ворожнечі; відповідність вимогам гендерного підходу; наявна діалогічність текстів);
- співвідношення й взаємозв'язок основного, додаткового й пояснювального текстів (раціональний розподіл тексту на основний і додатковий);
- мова текстів (має бути лаконічною, точною і зрозумілою для учнів, позбавленою будь-яких дискримінаційних смислів, відповідати нормам української літературної мови й слугувати зразком для мови учня (у підручниках для шкіл з навчанням мовами національних меншин – вимогам мов національних меншин));
- доступність викладу (відповідність складності й обсягу матеріалу можливостям засвоєння його учнями підліткового віку на належному рівні й за встановлений час (не більше 5 ± 2 нових одиниць матеріалу, не більше 4% суб'єктивно незнайомих слів, у тому числі й наукових термінів); відповідність ступеня абстрактності викладу матеріалу віковим психологічним особливостям учнів; доцільність використання аналогії для пояснення складних процесів, наявність прикладів для пояснення

абстрактних понять, достатність і вичерпність наведених пояснень, вказівок тощо; доцільність обраних конструкцій речень для розуміння тексту (оптимальною кількістю для розуміння і сприйняття учнями середніх класів є 10-15 слів у реченні);

- науковість змісту (відповідність змісту підручників новітнім досягненням сучасної науки, встановленим у ній положенням; вірогідність усіх наведених фактів та понять; повнота розкриття сутності різноманітних об'єктів вивчення їх у взаємозв'язках і розвитку; трансформація й точність вираження наукових понять і уявлень в означеннях і термінах, прийнятих у науці; забезпечення у підручнику системності й цілісності знань, відображення еволюції наукових ідей, ролі діячів науки, насамперед вітчизняних учених, у розвитку відповідної галузі науки);

- наявність елементів змісту й вимог, що призводять до перевантаження учнів (недоцільність уведення окремих тем, понять; дублювання, передчасні завдання щодо розуміння й пояснення тощо);

- дидактична доцільність використання ілюстративного матеріалу (оптимальне співвідношення образотворчих і умовно-графічних матеріалів, малюнків або документальних фотографій, методична доцільність розміщення їх у книжці; наявність завдань, спрямованих на роботу учнів з ілюстративним матеріалом; роль ілюстративного матеріалу в реалізації провідних функцій підручника (розвивальна спрямованість наочних зображень, інформаційність, естетичне виконання, національний колорит); дидактично обґрунтований зв'язок наочних зображень з текстом та іншими структурними компонентами підручника; відповідність ілюстрацій віковим особливостям школярів; якість виконання ілюстративного матеріалу, художнє оформлення, формат, обсяг, поєднання кольорів, естетичне сприйняття проекту підручника).

3.2. Повнота реалізації можливостей методичного апарату в забезпеченні організації навчально-пізнавальної діяльності учнів

- ефективність апарату засвоєння знань (наявність різних типів навчальних завдань і вправ – пропедевтичні, ввідні, пробні, тренувальні, творчі; питома вага серед них творчих, розвивальних; розташування їх у підручнику з урахуванням основних етапів процесу навчання – сприймання навчального матеріалу, усвідомлення й осмислення його (розуміння, закріплення, застосування на практиці);

- доцільність використання пам'яток, алгоритмів, зразків виконання завдань тощо;

- наявність засобів мотивації, стимулювання пізнавального інтересу, розвитку інтелектуальної, зокрема творчої, діяльності учнів, оволодіння учнями прийомами розумової діяльності (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо),

- наявність засобів організації різних видів діяльності і комунікації між учасниками освітнього процесу, завдань для організації групової, навчально-дослідної та проектної діяльності учнів;

- наявність засобів диференціації, індивідуалізації та персоналізації навчальної діяльності учнів відповідно до їхніх пізнавальних можливостей.

3.3. Доцільність і ефективність апарату орієнтування в підручнику

- наявність компонентів апарату орієнтування – змісту, вступного звернення до читача; словника, покажчика, шмуцтитулів, довідників тощо;
- раціональність рубрикацій,
- доцільність використання сигналів-символів; однотипність їх і наступність у використанні елементів апарату орієнтування
- інструментальність вступного звернення до читача, доцільність його;

3.4. Забезпечення виховної, розвивальної та здоров'язберезувальної функцій

- зміст підручника сприяє формуванню патріотизму, любові і поваги до Батьківщини, свого народу, його мови, державних, національних, родинних цінностей, толерантному ставленню кожної людини, незалежно від її статі, етнічної, релігійної, культурної приналежності чи інших ознак, навчає міжнаціонального і міжконфесійного діалогу; виховує особистість, готову до ефективної міжкультурної взаємодії в нових історичних реаліях, чутливу до людської інакшості та нетерпиму до проявів расизму, ксенофобії й нетерпимості до людських відмінностей. Експерт має проаналізувати в підручниках наявність елементів полікультурного виховання, як одного з пріоритетних напрямів у підготовці особистості в умовах європейської інтеграції.
- зміст підручника виховує характер, сприяє розвитку особистості, створенню умов для самовизначення і соціалізації учня на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей і прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства і держави;
- навчає раціонального природокористування, дотримання безпечних норм життєдіяльності.

3.5. Відповідність гендерному підходу в освіті

Текстові та позатекстові (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) матеріали підручника позбавлені гендерних стереотипів, андроцентризму, дискримінацій за ознакою статі (сексизмів), що виявляється у:

- паритетності представлення осіб обох статей – рівномірному співвідношенні жіночих і чоловічих образів;
- відсутності сегрегації й поляризації за ознакою статі – навмисного розділення осіб обох статей шляхом приписування їм принципово різних форм соціальної активності, зображення їх як протилежностей, що протиставляються одна одній та начебто не мають між собою спільних рис і якостей, спільної діяльності;
- відсутності тенденції прив'язувати різні форми активності або пасивність зображуваних людських образів до статі (як правило, активність – до чоловічої, пасивність – до жіночої);
- відсутності стереотипних гендерних сценаріїв, що прив'язують жіночі образи передусім до приватної сфери (сім'ї, господарства, піклування про дітей), а чоловічі – до інших, масштабніших форм соціальної активності, зображенні осіб обох статей (і дітей, і дорослих) у різноманітних (за змістом та масштабом) ролях і видах діяльності;

- зображенні людини загалом і загальнолюдських цінностей як через образ чоловіка (що наразі домінує), так і через образ жінки.

3.Оформлення результатів експертизи

Експерт письмово оформлює результати проведеної ним експертизи у вигляді розгорнутої рецензії, що завершується одним із варіантів висновку:

про доцільність надання підручнику грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»;

про необхідність доопрацювання проекту підручника;

про відхилення проекту підручника.

На останній сторінці рецензії та висновку експерт ставить свій підпис і дату заповнення. Результати експертизи й перевірки мають бути засвідчені підписом керівника закладу, у якому працює експерт, і печаткою цього закладу (за наявності).

Експерти до 24 березня 2016 року передають свої експертні висновки на папері та в електронному вигляді (pdf-формат) до ІМЗО (03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, електронна адреса: vidbir.2016@gmail.com) та в електронному вигляді (pdf-формат) в Репозитарій (lokando@outlook.com).

Учасники Конкурсу мають право впродовж десяти робочих днів з моменту оприлюднення експертних висновків доопрацювати проекти підручників відповідно до результатів експертизи і подати їх до ІМЗО у термін, визначений наказом МОН України про проведення Конкурсу. Експерти, які здійснювали експертизу електронних версій проектів підручників, після подання доопрацьованих їх варіантів з 13 по 15 квітня 2016 року перевіряють ступінь доопрацювання проектів підручників відповідно до результатів експертизи у строк, визначений наказом МОН України про проведення Конкурсу.

Кожен експерт письмово оформлює результати проведеної ним перевірки у вигляді довідки про стан доопрацювання проекту підручника, що завершується одним із варіантів висновку:

- про доцільність надання підручнику грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»;
- про відхилення проекту підручника.

На останній сторінці довідки експерт ставить дату заповнення та свій підпис, який засвідчує підпис керівника закладу, у якому працює експерт, і печаткою цього закладу (за наявності).

Експерти до 18 квітня 2016 року передають свої довідки про стан доопрацювання проекту підручника на папері та в електронному вигляді (pdf-формат) до ІМЗО (03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, електронна адреса: vidbir.2016@gmail.com) та в електронному вигляді (pdf-формат) в Репозитарій (lokando@outlook.com).

Для відправлення експертного висновку або довідки про стан доопрацювання проекту підручника в електронному вигляді необхідно врахувати, що кожному із зазначених документів має відповідати один файл. Назва файлу – це прізвище

експерта (наприклад: Ткаченко.pdf). У темі електронного листа необхідно вказати назву підручника (наприклад: Геометрія. 8 клас).

Увага! Експертні висновки на електронні версії проектів підручників та довідки про стан доопрацювання проектів підручників будуть оприлюднені на офіційному веб-сайті МОН України, веб-сайті ІМЗО та в Репозитарії.

Література

1. Аналіз освітніх програм для загальноосвітніх навчальних закладів (основної та старшої школи) щодо відображення в їхньому змісті гендерного компонента // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина II. – С. 5-32.
2. Аналіз освітніх програм для спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, щодо відображення в їхньому змісті гендерного компонента // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина II. – С. 33-55.
3. Гайденок В., Предборська І. Українські підручники початкової школи: прихований навчальний план і гендерні стереотипи // Гендерна педагогіка: Хрестоматія. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. – С. 223-238.
4. Гендерная экспертиза учебников для высшей школы / Под ред. О.А. Ворониной. – М.: РОО МЦГИ – ООО «Солтэкс», 2005. – 260 с.
5. Гендерна експертиза шкільних підручників та навчальних посібників для загальноосвітніх навчальних закладів // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина I. – С. 56-106.
6. Гендерний аналіз підручників та навчальних програм// Через освіту до рівності. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного форуму. – К., 2010. – С. 242-275.
7. Городнова Н.М., Зінкевич Н.В. Гендерна експертиза змісту шкільних підручників з хімії // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 685-686.
8. Дороніна Т. О. Гендерна експертиза навчальної програми „зарубіжна література” для загальноосвітніх шкіл України з українською мовою навчання (для 12-річної школи) / Т. О. Дороніна // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2010. – №6. – С. 24-30.
9. Дороніна Т. О. Шкільні підручники з української мови в аспекті гендерної збалансованості / Т. О. Дороніна, С. А. Бузько // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2012. – Вип. 7(2). – С. 275-284.
10. Здравомыслова Е., Герасимова Е., Троян Н. Гендерные стереотипы в дошкольной детской литературе: русские сказки // Преображение. Феминистский журнал. №6/1998г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/k2EIo>

11. Кирпа Т. Проблеми мови, гендера і сексизмів у технічній літературі // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 484-485.
12. Малахова О. А., Марущенко О. А., Дрожжина Т. В., Коробкіна Т. В. Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників // Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів [посібник] / за заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної. – К.: Педагогічна думка, 2016. – С. 48-56.
13. Марущенко О. «Гендерна контузія» у школі: 10 способів захистити дитину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/g2EOO>
14. Рекомендації щодо впровадження гендерних підходів у навчальні програми вищої освіти // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина І. – С. 287-328.
15. Стандарт рівності: Посібник пресової практики з гендерної перспективи / Ю. Гончар, Т. Кузнєцова, О. Погорелов, С. Штурхецький. – За ред. С. В. Штурхецького. – Рівне: видавець О. Зень, 2015. – 200 с.
16. Черних О.Ю. Семиотические средства конструирования гендера в педагогическом дискурсе // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2012, № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/92ESu>
17. Щурко Т.А. Гендерный анализ белорусских учебников для начальной школы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/52EJS>
18. Щурко Т.А. Репрезентация женщин в учебниках по «Истории Беларуси» (2009–2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/q2EC5>
19. Ёш. Геть дискримінацію зі шкільних підручників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/u2EVc>
20. Bartholomaeus Clare. ‘Girls can like boy toys’: junior primary school children's understandings of feminist picture books // Gender and Education. – Vol. 28, 2016. – P. 935-950.
21. BlumbergRae Lesser. (2015). Eliminating gender bias in textbooks: Pushing for policy reforms that promote gender equity in education. Background Paper, Education for All Global Monitoring Report 2015 Presented to UNESCO, Paris June 2014. – 35 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/T2ENp>
22. Blumberg Rae Lesser. (2007). Gender bias in textbooks: a hidden obstacle on the road to gender equality in education. – Global Monitoring Report or to UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/b2E1q>
23. Blumberg Rae Lesser. The invisible obstacle to educational equality: gender bias in textbooks // Prospects. – September 2008. – Vol. 38, Issue 3. – P. 345-361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/LL>
24. BrugeillesCarole&CromerSylvie. Promoting Gender Equality through Textbooks. A methodological guide. – Published by the United Nations Educational, Scientific and

- Cultural Organization 7 place de Fontenoy, 75352 Paris. – UNESCO 2009 – Printed in France [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/r2E2c>
25. Francis Becky & Paechter Carrie. The problem of gender categorisation: addressing dilemmas past and present in gender and education research // *Gender and Education*. – Vol. 27, No. 7, 2015. – P. 776–790.
26. Hendley Dave, Parkinson John, Stables Andrew & Tanner Howard. Gender Differences in Pupil Attitudes to the National Curriculum Foundation Subjects of English, Mathematics, Science and Technology in Key Stage 3 in South Wales // *Educational Studies*. – Vol. 21, 1995 - Issue 1. – P. 85-97.
27. Kranzler, John H.; Miller, M. David; Jordan, LuAnn. An examination of racial/ethnic and gender bias on curriculum-based measurement of reading // *School Psychology Quarterly*. – Vol. 14(3), 1999. – P. 327-342.
28. Moss Gemma. Texts in context: mapping out the gender differentiation of the reading curriculum // *Pedagogy, Culture & Society*. – Vol. 7, 1999, Issue 3. – P. 507-502.
29. Marshall, Harriet; Arnot, Madeleine. Globalising the school curriculum: gender, EFA and global citizenship education // Cambridge, 2008 (RECOUP Working Papers 17) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/f2E3D>
30. Otlowski Marcus. Ethnic diversity and Gender bias in EFL textbooks // *The Asian EFL journal*. – Vol. 5, Number 2, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://asian-efl-journal.com/june_03_mo.pdf
31. Paechter Carrie. Bodies, identities and performances: reconfiguring the language of gender and schooling // *Gender and Education*. – Vol. 24, No. 2, March 2012. – P. 229-241.
32. PandeyKalplata. GenderIssuesandIndianTextbooks// Caught in the Web or Lost in the Textbook? – Utrecht, The Netherlands: International Association for Research on Textbooks and Educational Media (IARTEM), 2006. – P. 201-207 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/I2E8x>
33. Peterson Eric E. Moving toward a gender balanced curriculum in basic speech communication courses // *Communication Education*. – Vol. 40, 1991 - Issue 1: Gender Issues in the Communication Classroom. – P. 62-72.
34. Yeo, Seungsoo; Fearington, Jamie; Christ, Theodore J. An investigation of gender, income, and special education status bias on curriculum-based measurement slope in reading // *School Psychology Quarterly*. – Vol. 26(2), Jun 2011. – P. 119-130.

8. ЗАЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ДО ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ

- Вплив сім'ї на навчальний процес. Роль батьків у формуванні гендерних стосунків.
- Методи роботи з батьками у сфері гендерного просвітництва.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Розуміти вплив сім'ї на навчальний процес.
- Усвідомлювати роль батьків у формуванні гендерних стосунків.
- Застосовувати методи роботи з батьками у сфері гендерного просвітництва.

8.1. Вплив сім'ї на навчальний процес. Роль батьків у формуванні гендерних стосунків

8.1.1. Сім'я – соціальна група, яка складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Назвіть типи сімей.

Юридичне визначення сім'ї (стаття 3 Сімейного кодексу України):

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.
2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.
3. Права члена сім'ї має одинока особа.
4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Як визначаються взаємні права та обов'язки членів сім'ї?

8.1.2. Батьки – тато та мати нащадка. Батьки народжують дитину та піклуються про її духовний та матеріальний добробут до досягнення нею повноліття. Роль батьків щодо дитини має складний та глибокий характер і коливається залежно від культури, релігії та народу. Батьки, як вихованці, несуть теж відповідальність за поведінку своєї дитини у суспільстві. Таким чином етичні норми батьківської опіки та виховання дитини лежать в основі добробуту та поведінки кожної особи як і суспільства загалом. Дитина позбавлена батьків окреслюється як сирота.

Чим відрізняються біологічні батьки від прийомних?

Хто опікується сиротами?

8.1.3. Регулювання сімейних стосунків здійснюється Сімейним кодексом України з метою:

- зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;
- утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї;
- побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки;
- забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Чи потрібно членам родини використовувати Сімейний кодекс під час унормування стосунків у сім'ї?

Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю (стаття 55 Сімейного кодексу України):

1. Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги.
2. Чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері.
Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька.
3. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній.
4. Дружина та чоловік зобов'язані спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї.

Наскільки паритетним є даний обов'язок?

8.1.4. Сімейне виховання взаємопов'язане із суспільним, вони взаємодоповнювальні та, в певних моментах, взаємозамінні, проте вони нерівнозначні. Сімейне виховання емоційніше за своїм характером, ніж будь-яке інше виховання, бо «провідником» його є батьківська любов до дітей, що викликає відповідні почуття дітей до батьків.

Чи не заважає емоційність раціональній організації сімейного виховання?

Відмітимо деякі соціальні функції сім'ї, які впливають на гендерну соціалізацію:

- освітньо-виховна — задоволення потреб у батьківстві та материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях;

Визначте пастки даної функції з точки зору гендерного виховання.

- первинного соціального контролю — регламентація поведінки членів сім'ї в різних сферах життєдіяльності та розподіл відповідальності і зобов'язань між членами родини;

Які гендерні стереотипи можуть проявитися під час реалізації даної функції?

- рекреативна – відпочинок, організація дозвілля, турбота про здоров'я і благополуччя членів сім'ї;
- духовного спілкування – розвиток особистостей всіх членів сім'ї, духовне взаємозбагачення;
- соціально-статусна – надання певного соціального статусу всім членам сім'ї, відтворення соціальної структури;
- психотерапевтична – дозволяє всім членам сім'ї задовольняти потреби в симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічному захисті.

Які наслідки реалізації соціальних функцій сім'ї в контексті традицій патріархального суспільства?

Згідно статті 141 Сімейного кодексу України, мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Чиї інтереси захищає дана стаття?

8.1.5. Батьківська спільнота є потужним середовищем гендерних стереотипів: старше покоління передає власні погляди на стосунки між жінками та чоловіками дітям. Подружня пара, яка зачала сім'ю, встановлює «правила гри» у ній. Проте, в рамках цих правил має жити не лише подружжя, а і народжені ними діти.

Гендерні стосунки у родині виявляються у різних правах та обов'язках представників різних статей:

- диференціація у доступі до прийняття рішень (прав);
- диференціація розподілу обов'язків;
- диференціація у доступі до роботи;
- диференціація у доступі до відпочинку;
- диференціація методів та форм заохочення та покарання.

Чи прописуються правила співмешкання у родині письмово?

8.1.6. Проблеми сімейних відносин з'являються на основі дисбалансу прав і обов'язків. Дані проблеми дослідниця Наталія Лавріненко зводить до такого переліку:

- ослаблення відповідальності членів подружжя за дружину/чоловіка й дітей внаслідок того, що шлюб перестав бути довічним соціальним інститутом;
- високий рівень розлучень та конфліктності в сучасних родинах;
- подвійне, а на селі потрійне завантаження жінок (як виняток – деяких чоловіків);

- невиконання домашніх обов'язків та обов'язків із виховання дітей з боку чоловіка (рідше – жінки);
- фізичне та психологічне насильство щодо осіб обох статей, а також сексуальні злочинні дії щодо дівчат та жінок у родинях;
- архаїчна гендерна соціалізація дітей та підлітків, ґрунтована на застарілих уявленнях про жорсткий розподіл сімейних ролей на «чоловічі» та «жіночі», який уже не відповідає ані реаліям сучасного життя, ані практиці партнерських відносин сучасного подружжя.

При цьому, згідно статті 54 Сімейного кодексу України:

1. Дружина, чоловік мають право розподілити між собою обов'язки в сім'ї. Дружина, чоловік повинні утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї.
2. Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право противитися усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї.
3. Вважається, що дії одного з подружжя стосовно життя сім'ї вчинені за згодою другого з подружжя.

Чому у даній статті не згадано інших членів сім'ї? Чи це справедливо?

8.1.7. Еволюція інституту сім'ї у наш час привела до ряду тривожних тенденцій:

- поширення малодітності та зростання одностаттєвості;
- збільшення кількості неповних сімей, які складаються переважно з матері та дітей (набагато рідше – батька й дітей) внаслідок підвищеної розлучуваності й безшлюбного материнства;
- тенденція до поступового розширення та урізноманітнення форм шлюбно-сімейних стосунків, ґрунтованих на консенсуальних (юридично не оформлених) шлюбах;
- поширення безшлюбної самотності та підвищення частки однаків не лише у старшому, а й у молодшому шлюбному віці (внаслідок зубожіння, особливо відсутності житла для нової родини, підвищеної чоловічої смертності у середньому та старшому віці, поширення трудових міграцій).

Як дані тенденції впливають на гендерну соціалізацію молоді?

8.1.8. Гендерні стереотипи у родині, вибудовані на основі традиційних гендерних ролей, які історично склалися спочатку в сім'ї, а потім були поширені на соціум:

- головою сім'ї повинен бути чоловік (тут і далі – за даними моніторингового опитування населення України, проведеного Інститутом НАН України в 2007 – 30% опитуваних);

- займатися домашнім господарством повинна жінка (39% опитаних);
- жінка відповідальна за догляд за дитиною в сім'ї (97% опитаних);
- чоловік – здобувач матеріальних ресурсів для родини (97% жінок та 98% чоловіків).

Визначте витоки даних стереотипів.

Як дані стереотипи втілюються у гендерну соціалізацію дітей?

8.1.9. На батьківських зборах, під час шкільних акцій можна зустріти батьків з різними поглядами: від феміністських до крайньопатріархальних. Залежно від того, з ким доводиться спілкуватися, може скласти зовсім різне уявлення про гендерну проблему в українському суспільстві. Проте, у певних регіонах знайти бодай кілька осіб з гендерночутливими поглядами буде великим досягненням.

Які регіони України є більш патріархальними? Чому?

Можливі конфліктні ситуації на основі гендерних стереотипів:

- підбір дозвілля для дітей (можливі пропозиції гендерної сегрегації);
- розподіл обов'язків батьківського комітету;
- розподіл обов'язків між дорослими під час підготовки для відпочинку класу на природі;

Визначте традиційні чоловічі та жіночі ролі під час відпочинку на природі.

- відбір подарунків на свята.

Розширте даний список.

Отже, вдалий шлюб у значній мірі залежить від стабільності близьких емоційних стосунків. Дані стосунки, а також гендерний світогляд батьків, впливають на моральне здоров'я дітей та їх гендерну соціалізацію.

8.2. Методи роботи з батьками у сфері гендерного просвітництва

8.2.1. Роботу з батьками у сфері гендерного просвітництва варто починати із підготовки фахівчинь та фахівців із гендерного просвітництва дорослих. Освіта дорослих – практика навчання і виховання дорослих, набуття ними нових навичок, умінь та знань пов'язана з новим працевлаштуванням чи з іншого роду зміною діяльності. Освіта дорослих являє собою цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості реалізуючи освітні програми та послуги. Здійснення освітньо-інформаційної діяльності відбувається в межах та поза межами закладів освіти.

Які інституції можуть організовувати для батьків акції гендерної просвіти?

Метою діяльності системи освіти дорослих є реалізація права особи на освіту впродовж життя, залучення її до професійного та громадського життя

шляхом надання необхідного для цього рівня грамотності. Гендерна освіта є корективним типом освіти дорослих з метою набуття навичок цивільного спілкування.

Робота із дорослими має свою специфіку.

8.2.2. Андрагогіка – теорія навчання дорослих, яка виходить з того, що мета сучасного підходу до освіти полягає у сприянні розвитку та збагаченні цілісної особистості, прояву її самобутності, актуалізації її здібностей. Андрагогіка об'єднує знання про специфіку навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх та життєвих потреб, реальних можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки і фізіології. Ця наука вивчає зміст, форми, методи та засоби організації навчання дорослих людей з метою полегшення їхнього навчання, задоволення їхніх освітніх потреб, підвищення операціональності отриманої освіти під час вирішення життєвих проблем, досягнення індивідуальних цілей, самореалізації особистості.

У чому, на Вашу думку, полягає специфіка навчання дорослих?

8.2.3. Мета роботи з батьками: деконструювати наявні гендерні стереотипи через інформаційно-роз'яснювальну роботу, сприяти формуванню гендерночутливого простору в родині.

Прогнозовані результати: усвідомлення в родині питань рівних прав жінки та чоловіка, психологічний комфорт в родині, зниження рівня стереотипізованої поведінки, підвищення рівня зацікавленості батьками (татами) у вихованні дітей, зростання гендерних компетентностей дітей.

Гендерну просвіту може організовувати адміністрація навчальної установи, Рада школи, класне керівництво, психологічна служба, соціальні служби у справах сім'ї та молоді, учнівство. Оптимально, щоб це була цілеспрямована політика освітньої установи, яка мала б форму ретельно складеного плану із вказівками принципів діяльності гендерночутливої освітньої установи, заходів подолання гендерних стереотипів, упереджень, дискримінації, заходів гендерної просвіти учнів і батьків та відповідальних за них.

Які громадські організації варто залучати до гендерної просвіти батьків?

8.2.4. Напрямки гендерної просвіти батьків:

- поширення ідей гендерної рівності та чутливості;
- егалітарні форми співжиття та дозвілля;
- методики гендерного виховання в умовах різної кількості братів та сестер (самості, з братом брат, з братом сестра, із сестрою сестра, із сестрою брат, багатодітності);

- методики гендерного виховання в умовах неповної сім'ї;
- методики гендерного виховання в умовах традиційних та нетрадиційних форм шлюбно-сімейних стосунків.

В чому суть проблеми гендерного виховання в умовах неповної сім'ї?

8.2.5. Методику гендерної просвіти батьків варто організовувати на основі попереднього моніторингу їх гендерного світогляду та уявлень про гендерні ролі в сім'ї. Залежно уявлень про розподіл прав і обов'язків у родині ми зможемо виділити осіб із патріархальним світоглядом (згідно нього – глава родини батько, який приймає життєво важливі рішення та розподіляє матеріальні ресурси); матріархальним (згідно якого головною є мати); егалітарним (коли в родині рішення приймаються спільно або ситуативно).

Як світогляд має впливати на методику гендерної просвіти?

8.2.6. Популярні заходи гендерної просвіти:

- батьківські збори (тренінги, круглі столи, лекції, інтернет-заняття, конференції з обміну досвідом виховання);

Запропонуйте тематику та план батьківських зборів на гендерну тематику.

- спільні родинні заходи;

Запропонуйте форми батьківських заходів.

- кінозал;

У чому особливість організації кінозалів?

- відвідування сім'ї.

Чому даний захід є надскладним для реалізації?

8.2.7. Батьки теж можуть бути ініціаторами гендерної просвіти. При цьому таким батьки-активісти можуть «просвічувати» як своїх колег-батьків, так і педагогічний колектив.

Методи роботи з батьківською спільнотою щодо просування гендерної чутливості до шкільного простору зводяться до таких складових: висунення ідеї, поширення її в батьківському середовищі, лобіювання ідеї батьками у спілкування із учительством, класними керівництвом, шкільною адміністрацією. Для цього важливо вміти переконувати, дискутувати, наполягати. Найважче буде сучасним молодим мамам і татам, які, на думку людей старшого віку, «нічого не тямлять у житті».

Які батьки, крім молодих, теж не будуть авторитетами для традиційного соціуму?

Дослідження показують, що існує залежність між освітою чоловіків і рівнем їхньої участі в домашніх справах, а, значить, і рівнем їх підтримки ідей гендерної рівності. Чоловіки з повною вищою освітою краще сприйматимуть

акції гендерної просвіти, будуть в опозиції – з початковою (до 9 класів). Також, молодші чоловіки більш відкриті до змін. Натомість, на відміну від чоловіків, серед жінок рівень освіти ніяк не впливають на їхню завантажність у домогосподарстві. Проте, оскільки жінки пропустили гендерні проблеми крізь себе, вони гостро реагують на них і, як правило, в більшості є прихильницями заходів гендерної просвіти.

Чи впливає, на Вашу думку, вік жінок на їх гендерний світогляд?

Чи впливає, на Вашу думку, прибуток жінок і чоловіків на їх ставлення до гендерної рівності?

8.2.8. Учителство не повинно стояти осторонь батьківських гендерних ініціатив. Звичайно, багатьом із них нейтральна позиція у дискусії миліша та спокійніше. Проте, вчительська позиція для батьків авторитетна, може бути як роль третейського судді. Саме тому варто залучати учителя на бік гендерної просвіти заранне, провівши попередню розмову та, доки позиція батьків невідома, взявши обіцянку підтримки.

Які засади авторитету класної/го керівниці/ка?

Важливим моментом гендерної освіти є залучення шкільної/го психолога/ині, де серед її/його прав є право «вести просвітницьку роботу з пропаганди психологічних знань за допомогою лекцій, бесід по радіо, телебачення тощо» та обов'язок «надавати компетентну допомогу батькам щодо виховання дітей у сім'ї».

Наскільки авторитетним є психолог у батьківському середовищі? Чому?

Класна/ий керівник/ця та психолог/иня можуть з власної чи батьківської ініціативи:

- вказати дані моніторингу гендерного світогляду дітей;
- провести моніторинг гендерного світогляду батьків;
- вказати не негативні наслідки гендерних стереотипів та упереджень;
- визначити витоки гендерних стереотипів та упереджень, зокрема, сформовані у родинах;
- рекомендувати методи створення егалітарного сімейного середовища та гендерночутливого виховання дітей.

Які форми поширення даної інформації будуть більш прийнятні для батьків?

8.2.9. Громадськість може бети задіяна для співпраці й проведенні гендерної просвіти. Гендерні та жіночі громадські організації України, які працюють над поширенням ідей гендерної рівності та відстоюванням громадянських праву гендерному вимірі, як правило радо ідуть на співпрацю з освітніми установами і долучаються до проведення гендерної просвіти дітей та батьків.

З якими труднощами можуть зустрітися представниці/ки громадськості у батьківському середовищі?

Громадські організації можуть залучати батьків до різноманітних акцій:

- поширення інформації про гендерні проблеми;
- оприлюднювати факти гендерних проблем та їх винуватців та домагатися їх усунення та покарання;
- підтримка гендерночутливих актів та законів.

Отже, гендерна теорія стверджує, що розподіл сімейних обов'язків це відносини влади й підпорядкування. Виховні акції з батьками дозволять змінити як сімейне середовище учнів, так і їх гендерні установки на майбутнє.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Визначте значення сімейного виховання.
3. Поясніть взаємовплив явищ «сім'я» та «гендерна соціалізація».
4. Як гендерні стереотипи в родині впливають на навчання дітей?
5. У чому полягає складність просвітницької роботи з батьками?
6. Охарактеризуйте напрямки гендерної просвіти батьків.
7. Як можна залучати громадські організації до гендерної просвіти батьків?
8. Прочитайте Глави 6 і 13 Сімейного кодексу України. Визначте у ній складові гендерних стосунків.
9. Як зміст опитування «Гендерний моніторинг сімейних стосунків» співвідноситься з явищем «гендерні стосунки» (див. Додаток 1)?
10. Складіть анкету для опитування студентів вищої освітньої установи «Гендерні аспекти родинного виховання».

Додатки

Додаток 1. Гендерний моніторинг сімейних стосунків

Опитування 1: Хто робить в родині (жінка, чоловік, діти, батьки, сторонні люди):

6. приготування їжі	6. закупівлю продуктів
7. прання	7. догляд за худобою
8. прасування	8. робота на подвір'ї
9. миттям посуду	9. догляд за дітьми або старими
10. прибирання квартири	

Опитування 2: Гендерний аспект прийняття рішень у сім'ї, 2002,%

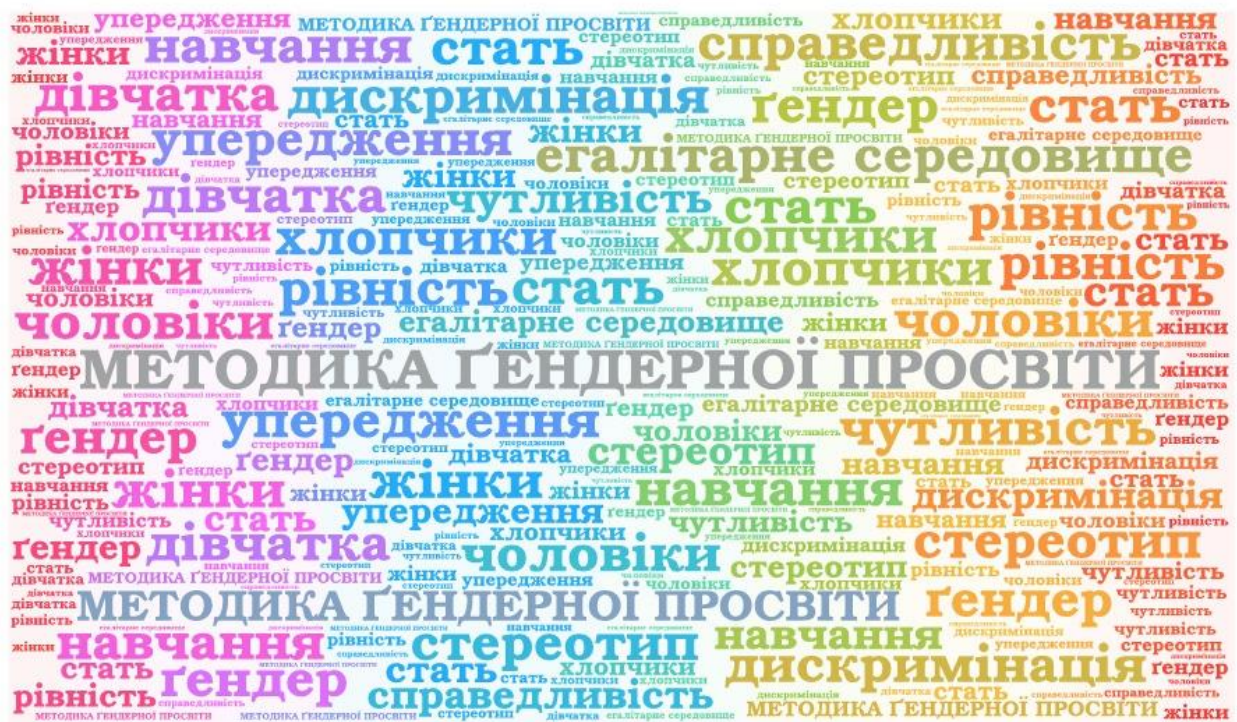
Рішення з приводу (чоловіки, жінки, разом):

1. придбання предметів повсякденного вжитку
2. придбання одягу
3. придбання дорогих речей

4. витрати на харчування
5. вибір закладу для дітей
6. дозвілля дітей
7. коло сімейного спілкування
8. сімейне дозвілля
9. виховання дітей
10. вибір місця проживання

Література

1. Андрусик О., Марущенко О. Гендерні стереотипи «зараз» - реальні трагедії «потім»: прогулянкові спостереження // Гендер і діти. Гендерний журнал «Я». – 2019. – № 1(44). – С. 25-27.
2. Аратскова И.К. Роль семьи в становлении личности гендера // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. – 2008, № 4-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/f2RrI>
3. Гендер і сім'я. Гендерний журнал «Я». – 2012. – № 2(30). – 36 с.
4. Гендерні аспекти сімейної політики та виховання дітей // Через освіту до рівності. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного форуму. – К., 2010. – С. 111-151.
5. Лавріненко Н. Гендерні відносини в українській родині / Н. Лавріненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 1. – С. 138-162 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/v2Rt1>
6. Приріз М. Поради батькам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/rwtLru>
7. Троян І. Досвід татівства у гетеро нормативних українських сім'ях // Гендер і діти. Гендерний журнал «Я». – 2019. – № 1(44). – С. 14-19.
8. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Протасової Н.Г., д.пед.наук, проф. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 141-169.
9. David Miriam E. (1993). Parents, Gender and Education Reform. Polity. – 220 p.
10. Mensah Fiona K. and Kiernan Kathleen E. Gender differences in educational attainment: Influences of the family environment // British Educational Research Journal. – Vol. 36, Issue 2, April 2010. – P. 239–260.
11. Moreau Marie-Pierre. Regulating the student body/ies: University policies and student parents // British Educational Research Journal. – Vol. 42, Issue 5, October 2016. – P. 906-925.
12. Sakka D., Deliyanni-Kouimtzi K. (2006) 'We have to find a solution': adolescent boys' and girls' notions of fatherhood // Gender and Education. – Vol. 18, Issue 1. – P. 51-74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Twsew6>

9. ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ В КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ШКОЛИ

- Гендерна просвіта. Завдання та види гендерної просвіти.
- Місце гендерних питань в контексті середньої та вищої школи.
- Гендерна компетентність
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Розуміти суть гендерної просвіти.
- Визначати завдання та напрямки гендерної просвіти.
- Розуміти методики включення гендерних питань в контексті навчальних курсів середньої та вищої школи.
- Порівнювати можливості гендерної просвіти у середній та вищій школі.
- Аналізувати гендерні модулі та питання навчальних курсів.

9.1. Гендерна просвіта. Завдання та види гендерної просвіти

Які асоціації викликає у вас поняття «просвіта»? Чому?

9.1.1. Гендерна освіта. Гендерна просвіта знаходиться у тісному поєднанні із близьким до нього – «гендерна освіта». При цьому їх не варто плутати.

Поясніть різницю між поняттями «освіта» і «просвіта».

Гендерна освіта в вузькому сенсі – просвітницькі програми з гендерної проблематики, які читаються в різних варіантах для студентства, як правило, соціогуманітарних спеціальностей. У ширшому розумінні, гендерною називають таку освіту, яке сприяє формуванню гендерної рівності та подоланню негативних гендерних стереотипів. У такому значенні гендерна освіта не обов'язково має виражатися в якихось конкретних освітніх програмах, вона ніби розчинена у процесі навчання та виховання і є частиною ідеології освіти.

Чому поняття вживаються у кількох сенсах?

9.1.2. Поняття «гендерна просвіта» більш ширше і включає в себе заходи з поширення та втілення у життя принципів гендерної рівності. Дані заходи включають у себе як навчальні та виховні заняття у середній школі, так і різноманітні акції в різноманітних владних, професійних, громадських середовищах.

Чому принципи гендерної рівності важливо поширювати не лише в освіті, а і на всіх рівнях суспільних комунікацій?

Отже, гендерна освіта в вузькому сенсі призначена переважно для тих осіб, фахова діяльність яких вимагає оволодіння гендерної компетентністю,

гендерна освіта в вузькому сенсі – для осіб, які проходять соціалізацію і становлення особистості, гендерна просвіта – для всіх членів соціуму.

9.1.3. Метою гендерної просвіти є створення умов для формування егалітарної свідомості, вільної від гендерних стереотипів і відповідальної за свої міжособистісні взаємини в соціумі.

На основі мети визначте об'єкт гендерної просвіти.

9.1.4. Завдання гендерної просвіти полягає у набутті громадянами:

- гендерних цінностей, як системи уявлень про рівність статей та важливості створенню рівних умов для їх самореалізації;
- гендерної чуйності, як здатність особистості розуміти особливості гендерного виміру життєдіяльності суспільства та сприяти створенню комфортного середовища для представників обох статей, реагувати на прояви сексизму;
- гендерної грамотності, як володіння правилами ефективної взаємодії між представниками та представницями різних та тотожних гендерів у суспільстві;
- гендерної освіти, як засвоєння системи знань про стать і гендер.

Як можна розширити завдання гендерної просвіти?

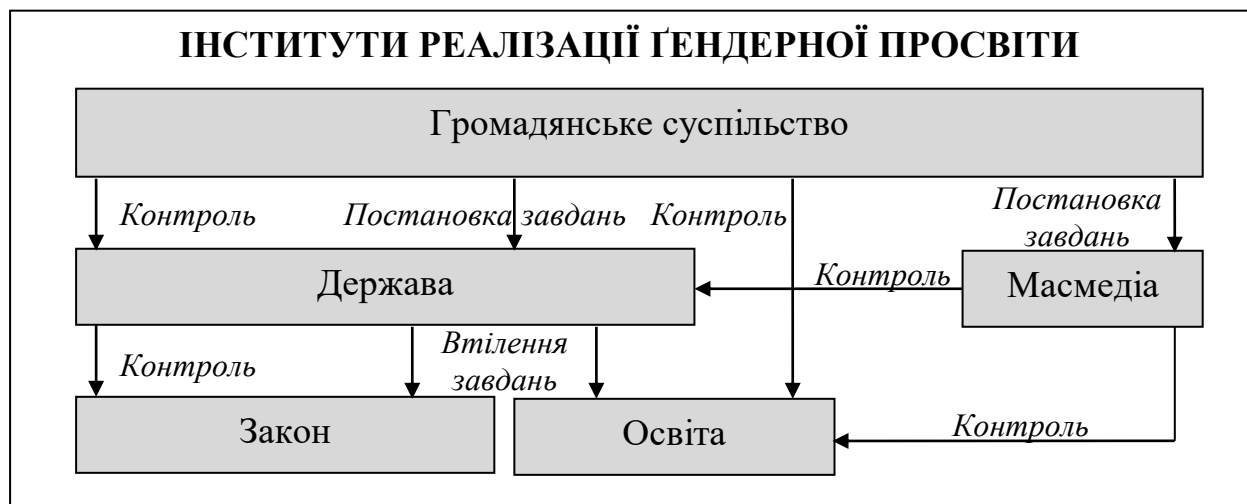
9.1.5. Види гендерної просвіти можна виділити на основі кількох критеріїв. Так, за віком можемо виділити гендерну просвіту для дітей, молоді, дорослих громадян. За об'єктами здійснення просвітництва виокремлюють громадське (рівень окремих громадських активістів та громадських організацій), локальне (рівень місцевих громад), держане гендерне просвітництво. Крім того, на основі об'єкта просвітництва можна виділити загальне, професійне, етнічне, релігійне гендерне просвітництво.

Запропонуйте власну класифікацію гендерної просвіти.

9.1.6. Інститути реалізації гендерної просвіти. Гендерна просвіта реалізовується через такі соціальні інститути як освіта, законодавство і держава, громадянське суспільство і мас-медіа.

Дайте визначення вищеперерахованим поняттям.

Головною місією держави є створення комфортних умов для самореалізації її громадян. Цьому сприяє розробка, впровадження і контроль над дотриманням гендерного законодавства. Так, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гласить: «Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України».

Громадянське суспільство і ЗМІ мають слідкувати за тим, як держава вибудовує егалітарне суспільство, відмічати правильні заходи, виявляти і критикувати порушення гендерних прав. Крім того, громадськість займається поширенням ідей гендерної рівності, зокрема і через мас-медіа.

Перерахуйте важелі тиску громадянського суспільства на державу.

Отже, якщо держава має інструментом проведення своєї політики законодавство, громадянське суспільство – мас-медіа та акції, то де в даній схемі місце для освіти? Очевидно, що освіта є спільним інструментом діяльності як держави, так і громадськості.

9.2. Місце гендерних питань в контексті середньої та вищої школи

9.2.1. У сфері середньої освіти існують такі напрямки здійснення гендерної просвіти:

- органічне включення гендерних компонентів у зміст навчальних курсів;
- включення окремих тем гендерної проблематики до навчальних курсів соціально-гуманітарного циклу;
- запровадження окремих гендерних курсів у варіативній частині навчальних планів;
- включення гендерної тематики до проектної та наукової роботи учнів (наприклад, дослідження в рамках Малої академії наук);
- врахування гендерних особливостей учнівської аудиторії під час підготовки та проведення навчальних занять;
- включення гендерної проблематики до переліку виховних заходів.

Наведіть приклади реалізації напрямків гендерної просвіти у середній школі.

9.2.2. Прикладом запровадження гендерних курсів у середній школі є вибіркового курс «Основи

культури гендерної рівності «Ми різні – ми рівні»» для учнів 9 – 12 класів. Головне завдання курсу – розвінчати стереотипні уявлення про ролі жінок і чоловіків у родині та суспільстві, сформувавши світогляд учнів, вільний від гендерних упереджень і передсудів. Для читання курсу створено посібник. Посібник зорієнтовано на використання сучасних педагогічних технологій, що передбачають взаємодію учнів як між собою, так і з учителями, батьками.

На які профільні класи переважно орієнтований даний курс?

9.2.3. Інтеграція гендерних компонентів у зміст навчальних курсів є важливим напрямком подальшого вдосконалення навчальних програм, підручників та посібників сучасної школи. Гендерні відносини є органічною частиною людського буття, тому їх вивчення має бути природним елементом навчального процесу.

Головні елементи гендерних компонентів навчальних курсів:

- вирішення гендерних питань;
- характеристика вирішених питань;
- власне ставлення до даних питань.

Розкрийте елементи гендерних компонентів навчальних курсів на прикладі літератури.

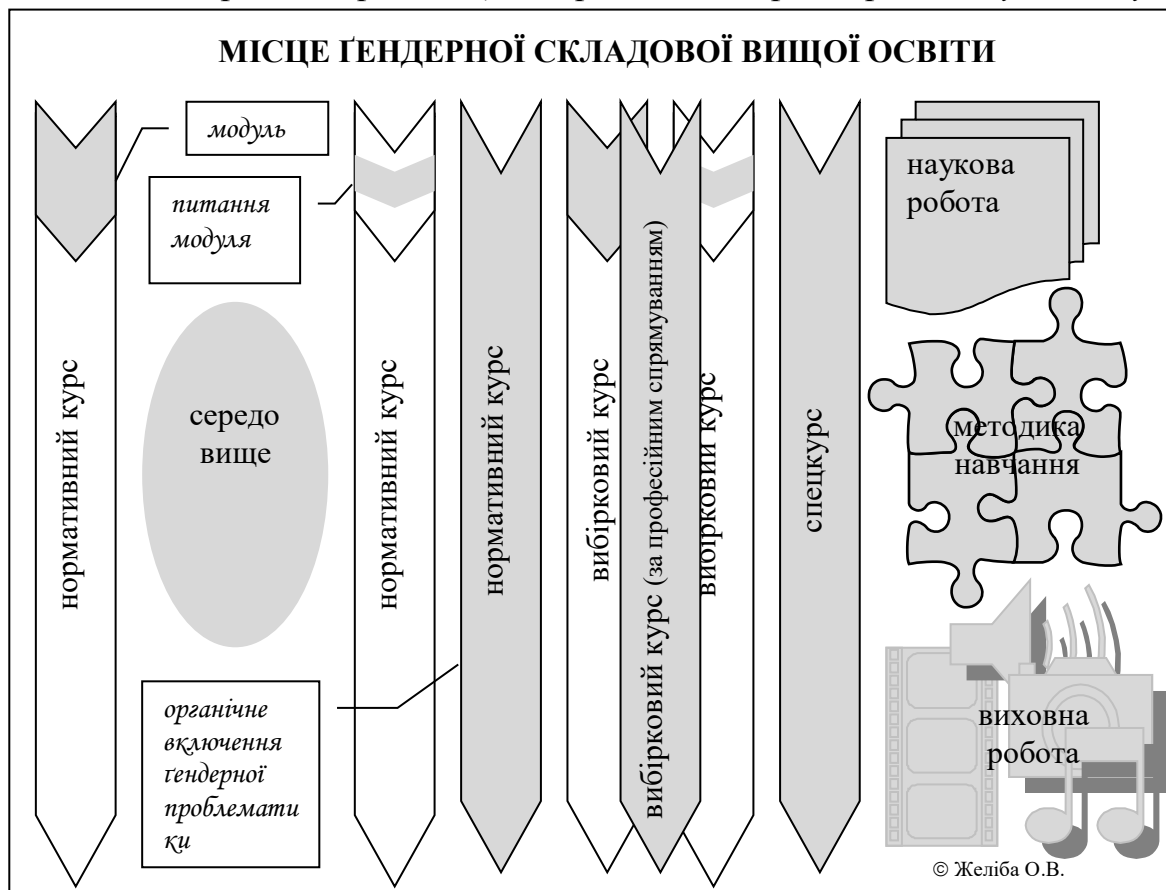
9.2.4. Інституалізація гендерної освіти в системі сучасних вузів є вкрай недостатньою. Накопичений досвід запровадження гендерних досліджень у викладанні залишається неповним, а відсутність системної підготовки у сфері гендерних питань набуває дедалі більшої гостроти в контексті сучасної світової гендерної політики. У вищій школі, яка побудована на професійному навчанні, для соціогуманітарних спеціальностей розширюються можливості використання гендерного компоненту у навчальному процесі, а для інших звужуються. Особливо така диференціація посилилася після ліквідації переліку обов'язкових дисциплін циклу загальної підготовки.

Відмітимо загальні напрямки здійснення гендерної просвіти у вищій школі:

- органічне включення гендерних аспектів у зміст програм нормативних та вибіркового навчальних курсів;
- включення гендерних змістових модулів до програм курсів соціально-гуманітарного циклу;
- введення гендерного компоненту до контексту викладу окремих тем навчальних курсів;
- запровадження окремих гендерних курсів (за професійним спрямуванням) до переліку дисциплін професійного спрямування;
- надання можливості студентам обирати спецкурси гендерного спрямування;

- розширення гендерної тематики наукової роботи студентів (навчальні проекти, доповіді, наукові статті, курсові та дипломні роботи);
- врахування гендерних особливостей студентської аудиторії під час підготовки та проведення навчальних занять;
- включення гендерної проблематики до переліку виховних заходів вищої школи.

Наведіть приклади реалізації напрямків гендерної просвіти у вашому вузі.

9.2.5. Обґрунтування необхідності включення гендерного компоненту до навчальних курсів вищої школи будується на необхідності впровадження принципів гендерної рівності у життя.

Чому запровадження гендерних курсів в багатьох випадках не дає очікуваного результату? На це є кілька причин:

- ці курси цікавлять мотивованих студентів;
- відсутність опонентів на гендерних курсах може привести до захоплення радикальними концепціями теорії гендеру;
- як наслідок, курси поглиблюють різницю у ставленні до гендерних стосунків мотивованих і невмотивованих студентів.

Саме тому читання гуманітарних курсів через призму гендеру, де гендерний компонент органічно включений до існуючих тем, є способом подолання конфлікту гендерної просвіти у вищій школі. Таким чином зростає

як загальний рівень гендерної освіти, так і відбувається спілкування студентів, які по-різному бачать деякі аспекти гендерних стосунків у суспільстві. Так важливе суспільне питання переводиться із площини конфлікту у площину дискусії.

Чому важливо проводити дискусії з питань, щодо яких існують різні точки зору?

9.2.6. Гендерні компоненти соціально-гуманітарних курсів виділяються на основі теорії гендеру як соціального інституту в контексті соціуму та особистості:

- гендерні статуси як соціально визнані норми, що проявляються в поведінці (всі курси);
- гендерний розподіл праці (економічна теорія, соціологія, культурологія, фізкультура, історія);
- гендерні сімейні зв'язки з правами та обов'язками кожної статі (філософія, культурологія, психологія, правознавство, історія);
- гендерні структури особистості як комбінації характерних рис, що проявляються в почуттях і поведінці (філософія, культурологія, психологія);
- гендерний соціальний контроль, тобто формальне або неформальне сприйняття конформістської поведінки та стигматизація, соціальна ізоляція, покарання та медичне лікування нонконформістської поведінки (філософія, культурологія, психологія, соціологія);
- гендерну ідеологію як виправдання гендерних статусів та їх різних оцінок (філософія, культурологія, психологія, соціологія, політологія, історія);
- гендерні образи як культурні репрезентації гендеру та втілення гендеру в символічній мові й художній продукції, що відтворює й узаконює гендерні статуси" (всі курси).

При цьому необхідно приділяти належну увагу включенню тем та окремих компонентів гендерної проблематики до нормативних курсів соціально-гуманітарного циклу, оскільки гендерна складова стає невід'ємною частиною соціально-гуманітарних наук.

Як гендерні компоненти можна включити до курсів природничо-математичного циклу?

Отже, курси дисциплін соціально-гуманітарного профілю мають як передумови, так і міцно вкорінені стереотипи розгляду гендерної проблематики. Тільки систематичний підхід до викорінення застарілих стереотипів та створення якісних навчальних програм, підручників та посібників дозволить створити умови для подолання гендерних стереотипів сучасного суспільства.

9.3. Гендерна компетентність

9.3.1. Гендерна компетентність – сукупність знань, умінь, навичок, цінностей і ставлень, що дають змогу людині ефективно впроваджувати принцип рівних можливостей обох статей в усі сфери життєдіяльності суспільства. Гендерну компетентність можна визначити як характеристику особистості, яка дозволяє їй не бути суб'єктом і об'єктом ситуацій гендерної нерівності. Тобто, це здатність людей помічати ситуації гендерної нерівності в житті; протистояти сексистським, дискримінаційним діям і впливам; самим не створювати ситуації гендерної нерівності в міжособистісній і міжгруповій взаємодії. Гендернокомпетентна людина в стосунках з іншими людьми не демонструє гендерні упередження, реалізує партнерську модель взаємовідносин.

Які переваги надає особистості гендерна компетентність?

Гендерна компетентність пов'язана із провідними напрямками гендерних досліджень, наприклад, гендерним аналізом методик навчання, засобів масової інформації, мови, демографії тощо. Такий підхід тісно пов'язаний з традиційною освітою і актуалізує проблемні області гендерних досліджень в області економіки, соціології, історії, філології, педагогіки, соціальної роботи.

Залежно від учасників освітнього процесу, гендерна компетентність може мати ту чи іншу специфіку.

9.3.2. Вікові особливості гендерної компетентності визначаються стратегічними завданнями, які стоять перед людиною. Навчання дошкільнят та школярів направлено на те, щоб допомогти їм впоратися з проблемами соціалізації, в тому числі і гендерною ідентифікацією та прийняттям соціальних ролей, визнання пріоритету на вільний розвиток особистості незалежно від статі. Гендерна освіта студентів ґрунтується на роз'ясненні гендерних стереотипів, з якими стикається молодь, вступаючи в доросле життя, і пошуку шляхів їх подолання. Освіта дорослих носить адаптаційний характер, допомагаючи пристосуватися до становлення егалітарного суспільства і виробити демократичні стратегії поведінки.

Чи можна вважати гендерну освіту дорослих продовженням відповідної освіти середньої та вищої школи?

9.3.3. Гендерна компетентність педагога на думку В. В. Ковтун, передбачає:

- знання основ гендерної теорії;
- розуміння сучасних проблем і тенденцій гендерного розвитку;
- знання законодавчих та нормативних актів;
- розуміння особливостей гендерної соціалізації;

- володіння формами та методами гендерного навчання та виховання;
- уміння керувати процесом гендерної соціалізації учнів;
- уміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності;
- здатність сформулювати власну гендерну ідентичність;
- уміння мотивувати учнів до гендерної самоосвіти;
- формування гендерної чутливості; повага до особистості незалежно від статі та інші.

Розкрийте суть даних положень.

Гендерна компетентність педагогів має включати вміння проведення гендерного аналізу прихованого навчального плану:

- організація освітньої установи, включаючи гендерні відносини на роботі, гендерну стратифікацію вчительської професії;
- зміст предметів;
- стиль викладання.

Як дані виміри прихованого навчального плану підтримують гендерну нерівність?

9.3.4. Гендерна компетентність журналіста, згідно авторів/ок дистанційного онлайн-курсу «Гендерна компетентність: SKILL STAFF-XXI» включає здатності:

- розбиратися у темі гендерної нерівності, у тому числі в політиці;
- орієнтуватися у термінах «гендер», «андроцентризм», «сексизм», «дискримінація», «фемінізм», «сегрегація за статтю» тощо;
- розумітися на основних гендерних стереотипах, причинах та способах їх утворення, а також шкоді, якої вони завдають конкретній людині та суспільству в цілому;
- дивитися крізь «гендерні окуляри» на виховання хлопчика і дівчинки, аби зрозуміти, як і чому суспільство формує нас – жінок і чоловіків – саме такими, якими ми є;
- помічати випадки, коли відбувається дискримінації за ознакою статі, та вміти правильно реагувати на них;
- створювати власний недискримінаційний гендерночутливий медіапродукт.

Визначте спільні та відмінні складові гендерної компетентності педагогів/инь та журналісток/ів.

9.3.5. Гендерна компетентність культуролога чи культурологині, на думку О. М. Слободянюк, передбачає такі компоненти:

- загальнокультурний – знання моделей різних народів, розуміння культурної обумовленості існуючих гендерних моделей, норм, стереотипів і установок; розуміння змін, які відбуваються в гендерній сфері сучасного суспільства;

- ціннісний – знання, прийняття чи неприйняття таких цінностей, як гендерна рівність, гендерна толерантність, антисексизм, тобто орієнтованість студентів на патріархальні чи егалітарні цінності; розуміння ціннісної природи гендерних схем і моделей, стереотипів і установок;
- навчально-пізнавальний – вміння набувати знань з гендерних питань; вміння критично аналізувати гендерні схеми і моделі, які нав'язуються суспільством; навички деконструкції традиційних патріархальних стереотипів; уміння відрізняти факти від домислів; володіння різноманітними методами пізнання стосовно гендерних питань;
- інформаційний – уміння і навички вільної орієнтації в інформаційному просторі, який торкається гендерної проблематики;
- комунікативний – знання, вміння і навички, які необхідні для ефективної комунікації в сфері гендерної взаємодії, навички відповідальної самопрезентації; здатність критично оцінювати свою діяльність в сфері гендерної взаємодії; успішно розв'язувати гендерні проблеми і конфлікти;
- соціально-трудова – оволодіння знаннями та досвідом в гендерних аспектах громадській, соціально-трудовій сферах, в питаннях економіки, права, професійного самовизначення;
- особистісний аспект – оволодіння способами саморозвитку суб'єкта; розуміння себе суб'єктом гендерного самоконструювання; самоактуалізації гендерної ідентичності особистості; розуміння власної відповідальності за конструювання власного гендеру.

Складіть піктограми до кожної складової гендерної компетентності культурологи чи культуролога.

Отже, гендерно компетентною можна вважати особу, яка розділяє егалітарні погляди на становище чоловіків і жінок в суспільстві і сім'ї, вільна від гендерних стереотипів, що протиставляють чоловіків і жінок за особистісними особливостями і рольовою поведінкою, яка не вважає, що біологічні особливості кожної статі можуть бути виправданням ситуацій гендерної нерівності.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив явищ «гендерна освіта» та «гендерна просвіта».
3. Визначте завдання гендерної просвіти.
4. Охарактеризуйте інститути реалізації гендерної просвіти.
5. Визначте напрямки інтеграції гендерних компонентів до навчальних курсів середньої школи.

6. Обґрунтуйте необхідність включення гендерного компоненту до навчальних курсів середньої та вищої школи.
7. Запропонуйте зміст гендерної компетентності політолога (фахівця/чині з освітніх вимірювань)?
8. Запропонуйте складові навчальних курсів середньої школи на основі зразка (див. Додаток 1)?
9. Які із гендерних компонентів вам були доступні під час навчання на бакалавраті (див. Додаток 1)?
10. Складіть анкету для опитування студентів вищої освітньої установи «Гендерний компонент навчальних курсів».

Додатки

Додаток 1. Гендерні складові гуманітарних навчальних курсів вищої школи

1. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика)

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває теоретико-методологічні засади філософського аналізу гендерних відносин, розкриває історичний аспект взаємодії гендеру та культури. Мета – формування у студентства гендерного аспекту світогляду, власного уявлення про гендер.

Задачі компоненту:

- ознайомити студентів з основними поняттями та підходами сучасної гендерної теорії;
- продемонструвати можливості застосування гендерного підходу в філософії;
- виявити гендерні складові в різних філософських науках (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика);
- визначити нормативні статуси обох статей в різних світоглядних системах;
- проаналізувати основні теоретичні підходи до аналізу взаємовідносин статей в рамках релігії та етики.

Складові компоненту:

- гендерне питання у сучасній філософії;
- філософія фемінізму⁷ і андроцентризму⁸;
- гендерний аспект у релігійних системах;
- соціальні форми вираження релігійного досвіду і гендер;
- гендерний аспект у магічних культурах;
- етико-філософські проблеми статі;

⁷Фемінізм – теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок. Суттю феміністичних переконань є думка, що жінка зазнає суспільної дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі.

⁸Андроцентризм – глибинна культурна традиція, що зводить загальнолюдську суб'єктивність до єдиної чоловічої норми, що репрезентується як універсальна об'єктивність, тоді як інші суб'єктивності, і перш за все жіноча, репрезентуються як власне суб'єктивності, як відхилення від норми, як маргіналія. Таким чином, андроцентризм – це не просто погляд на світ з чоловічої точки зору, а видача чоловічих нормативних вистав і життєвих моделей за єдині універсальні соціальні норми і життєві моделі.

- гендерний аспект естетики;
- гендерна антропологія⁹.

2. Культурологія

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває теоретико-методологічні основи гендерних відносин у культурі та мистецтві, включає історико-порівняльний аналіз взаємодії гендеру та мистецтва, аналіз та вивчення різних видів мистецтва, ролі, місця і взаємодії статі в культурі. Мета компоненту – формування у студентів уявлень про гендерні відносини в культурі різних періодів історії людства, про репрезентацію жінки та чоловіка у мистецтві.

Задачі компоненту:

- застосувати гендерний підхід для вивчення історії мистецтва;
- виявити місце і роль жінки і чоловіка у культурі,
- визначити гендерні сюжети в різних видах мистецтва;
- охарактеризувати основні теоретичні підходи до аналізу взаємодії жінки та чоловіка у мистецтві.

Складові компоненту:

- гендерна проблематика культурології;
- жінка та чоловік у світовій та вітчизняній культурі;
- гендерні моделі вітчизняної культури;
- гендерна проблематика в культурній антропології;
- гендерний дискурс українського модернізму;
- гендерні стереотипи культури;
- гендерна антропологія.

3. Психологія

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває гендерні складові особистості, що проявляються в почуттях і поведінці. Гендерна психологія – складова психології, що досліджує те, чим відрізняються і в чому схожі дівчатка та хлопчики, жінки та чоловіки, як представники обох статей говорять, як поведуться, як ставляться один до одного. Мета компоненту – визначити проблеми гендерної психології та шляхи їх подолання.

Задачі компоненту:

- застосовувати гендерний підхід для вивчення психології;
- з'ясувати особливості диференціальної соціалізації;
- розуміти гендерну специфіку особистісного і професійного зростання;
- характеризувати зміст психології гендерних відмінностей та стосунків;
- зрозуміти суть гендерної проблематики, що дозволить використовувати здобуті знання у практиці.

⁹Гендерна антропологія – наукова дисципліна, що виділилася з комплексу антропологічних дисциплін в другій половині XX століття, вивчає два взаємозв'язані групи проблем: проблеми андроцентризму в сучасних культурах і проблеми визнання людини в культурі і в суспільстві через внесення категорії статі в науковий аналіз. Основне наукове питання гендерної антропології: які місце і роль жінок і чоловіків в світі природи і культури, що стоїть за цими поняттями в кожній конкретній культурі.

Складові компоненти:

- гендерна психологія;
- гендер та психологія статевих відмінностей;
- гендерні відмінності когнітивних і емоційних процесів;
- гендерні ролі і андрогінний спектр поведінки;
- обмеження, які накладає традиційна жіноча роль;
- обмеження, які накладає традиційна чоловіча роль;
- гендерні стереотипи і їх подолання;
- гендерна самосвідомість особистості;
- гендерна ідентичність;
- гендерне виховання у сучасному суспільстві;
- сім'я як джерело гендерної соціалізації;
- специфіка гендерної соціалізації в дорослому віці;
- особистісне становлення і гендерна ідентичність у зрілому віці;
- професійний розвиток чоловіків і жінок, побудова кар'єри (психологічний аспект);
- гендерні особливості міжособистісних комунікацій;
- гендерні особливості перцепції¹⁰ в спілкуванні;
- гендерний конфлікт¹¹;
- аффіліація¹², аттракція¹³ і сексуальність;
- дружні та сексуальні гендерні відносини.

4. Фізична культура

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває фізіологічні особливості статей та їх вплив на становлення та практику фізичної культури та спорту. Мета компоненту – визначити найбільш оптимальні види спорту для фізичного розвитку людини.

Задачі компоненту:

- розуміти гендерну специфіку фізичної культури;
- застосовувати статевий підхід для відбору фізичних вправ;
- з'ясувати особливості диференціації спортивних ігор за статтю.

Складові компоненти:

- фізіологічні особливості чоловіків та жінок;
- гендерні аспекти фізичної культури;

¹⁰Перцепція соціальна (від латів. perceptio – сприйняття і socialis – громадський) – сприйняття, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, соціальних спільнот тощо).

¹¹Гендерний конфлікт – взаємодія або психологічний достаток, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, стосунків, ролей, що приводить до зіткнення інтересів і цілей.

¹²Аффіліація (від англ. affiliation – з'єднання, зв'язок) – потреба людини в створенні теплих, емоційно значимих стосунків з іншими людьми. Прагнення до зближення з людьми, дружба, любов, спілкування– все це підпадає під поняття аффіліація.

¹³Аттракція (від англ. attraction - тяжіння, тяжіння) – установка на іншу людину. Зумовлює інтерес людей один до одного. Відповідно до неї індивід залучається до спільної діяльності. Вимірюється за допомогою шкали міжособових оцінок.

- спорт і гендер;
- олімпійські ігри та гендер.

5. Мова

Місце гендерного компоненту в курсах. Компонент характеризується тим, що будь-яка частина філології може бути розглянута через призму відображення в ній гендерних відносин. У найзагальнішому плані дослідження гендеру в мовознавстві стосується двох груп проблем: 1) мова і віддзеркалення в ній статі; 2) мовна і в цілому комунікативна поведінка чоловіків і жінок. Мета вивчення першої проблеми полягає в описі і поясненні того, як зазначається в мові наявність людей різної статі, які оцінки приписуються чоловікам і жінкам і в яких семантичних областях вони найбільш помітно виражені. Мета вивчення другої проблеми – виділити типові стратегії і тактики, гендерний специфічний вибір одиниць лексики, способи досягнення успіху в комунікації, переваги у виборі лексики, синтаксичних конструкцій тощо – тобто специфіка чоловічого і жіночого мовлення.

Задачі компоненту:

- надати характеристику гендерної проблематики у філології;
- розкрити основні напрямки досліджень гендерної лінгвістики;
- володіти механізмом сприйняття гендерного аспекту професійного мовлення;
- як впливає міжкультурна комунікація на конструювання гендерної ідентичності;
- формувати гендерну культуру мовлення.

Складові компоненту:

- проблеми гендерної лінгвістики;
- гендерні упередження, спільні для усіх мов;
- роль гендеру у створенні мовної картини світу;
- мовний сексизм або дискримінаційне зображення статей у мові;
- гендерне прочитання текстів;
- гендерний аспект сучасної мовної політики;
- гендерна культура мовлення;
- мовний аспект гендерних стереотипів у текстах;
- «чоловіча» і «жіноча» мова;
- образи чоловіка та жінки у мовній свідомості;
- гендерні аспекти професійної комунікації;
- гендерна специфіка міжкультурної комунікації.

6. Правознавство

Місце гендерного компоненту в курсі зумовлене наявністю наскрізних тем, що об'єднані спільним предметом: права і свободи людини і громадянина, виборча система, шлюбно-сімейні відносини тощо. Виділення цих аспектів обумовлене соціокультурною і правовою обумовленістю статі в даних відносинах, а також певною підтримкою з боку держави, та міжнародного співтовариства. Мета компоненту – створення умов для рівного правових можливостей жінок і чоловіків.

Задачі компоненту:

- застосовувати гендерний підхід для вивчення права;
- характеризувати зміст правового статусу чоловіка та жінки;
- розуміти гендерну специфіку галузевого законодавства;
- зрозуміти суть гендерної проблематики права, що дозволить використовувати здобуті знання у практиці.

Складові компоненту:

- національне і міжнародне право і відображення в ньому гендерного компоненту;
- конституція України та українське законодавство про рівні права і можливості;
- гендерна рівність у сучасному законодавстві;
- правовий захист жінки і чоловіка в Україні;
- гендерна політика у правовій і соціальній державі;
- гендерні аспекти права;
- природне та соціальне право, їх гендерна детермінанта;
- правовий статус жінки та чоловіка;
- вплив гендерної структури суспільства на розвиток правової системи;
- міжнародний захист прав людини: гендерний вимір;
- насильство у сім'ї;
- сімейне право.

7. Політологія

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває політичний аспект гендерних відносин у суспільстві, використання жіночого та чоловічого потенціалу як одного з чинників суспільного розвитку. Мета компоненту – сформувати у студентів гендерну чутливість до процесів, що відбуваються в політиці, розвинути навички до гендерно-диференційованого аналізу політичних явищ і процесів. Ціль компоненту – надання студентам наукової і методичної допомоги в усвідомленні та сприйнятті гендерної проблематики, об'єктивному аналізі місця і ролі чоловіків і жінок у всіх сферах суспільно-політичного життя.

Задачі компоненту: Найважливішим завданням компоненту є навчити студентів аналізувати уявлення про себе самого та орієнтуватися в різноманітних суспільно-політичних і соціально-культурних ситуаціях у своєму призначенні як чоловіка чи жінки, долаючи різноманітні дискримінаційні стереотипи, а також:

- засвоєння основних понять і категорій, що використовуються у гендерній теорії для аналізу політичних явищ і процесів;
- виявлення гендерних складових у різних політологічних напрямках (кратологія, конфліктологія, прогностика, геополітика, політична географія тощо);
- здійснення гендерного аналізу політики;
- окреслення особливостей функціонування гендеру в політичній сфері;
- визначення місця гендеру як конструкту у формуванні та функціонуванні публічної влади;

- визначення нормативних статусів обох статей в різних політичних системах;
- виявлення гендерних аспектів політичного лідерства.

Складові компоненти:

- гендерна політика в Україні;
- зміст та особливості гендерного підходу до політики;
- гендерний компонент у системі політики;
- гендер і громадянське суспільство;
- гендер у сучасній політичній теорії;
- гендерний аналіз політичної системи України;
- гендерна методологія в політичних дослідженнях;
- виборчі системи та проблема гендерної рівності;
- гендерні аспекти державного управління;
- гендерний вимір у політиці;
- гендерна демократія;
- гендерний дискурс ЗМК.

8. Історія

Місце гендерного компоненту в курсі. Компонент розкриває місце і роль жінки та чоловіка в національній історії, можливості та перспективи розвитку фемінізму в історії, висвітлення етапів та напрямів його розвитку. Мета компоненту – ознайомити студентів з проблемою гендеру в історії, зокрема, через вивчення жінки в історії сформувати всеохоплююче уявлення про історію, що творилася обома статями. Ціллю компоненту є огляд історії соціально-політичної думки, порівняльний аналіз політичної участі жінок і чоловіків, необхідних для кращого усвідомлення гендерної проблематики та вивчення особливостей її стану в сучасному світі.

Задачі компоненту:

- утвердження гендерного підходу в національну історію;
- виявити роль та місце жінки в історії України;
- визначити нормативні статуси обох статей в різні історичні періоди;
- розглянути передумови і наслідки історії крізь призму гендерної проблематики, тобто як історію інтергендерної взаємодії – врахування та ідентифікації як чоловічого, так і жіночого досвіду;
- проаналізувати взаємовідносини обох статей в історичному контексті.

Складові компоненти:

- проблема гендеру в історичній науці;
- гендерний вимір історії;
- історія жіночого руху;
- жінка-лідер в історії;
- сприйняття та засвоєння феміністичних ідей;
- історія емансипації жінки;
- гендерна методологія в історичних дослідженнях.

9. Соціологія

Місце гендерного компоненту в курсі. Гендерна соціологія – галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх вплив на людське існування, співіснування, на особливості соціальної організації, специфіку чоловічої та жіночої соціальних спільнот. Мета компоненту – поширення гендерної методології в соціальних дослідженнях, становлення у суспільній свідомості молоді демократичних уявлень про гендерні ролі, необхідності симетрії у взаєминах статей.

Задачі компоненту:

- розкривати питання гендерної стратифікації;
- розуміти гендерні проблеми сімейних і професійних взаємин;
- визначати гендерні аспекти соціальної політики;
- показати динаміку змін соціальної гендерної практики в сучасному світі;
- проаналізувати соціальний статус жінок та чоловіків в різних суспільствах.

Складові компоненту:

- гендерна соціологія;
- гендерна соціалізація;
- гендерна ідентичність;
- соціологія шлюбу, родини, сім'ї і молоді;
- варіативність поєднання компонентів статевої ідентичності;
- сексуальні особливості та соціальна винагорода;
- теорія диференціації сексуальних ролей;
- соціальне конструювання гендеру;
- проблеми гендерної рівності;
- соціальний статус жінок в Україні.

10. Економічна теорія

Місце гендерного компоненту в курсах. Компонент розкриває гендерну роль жінки і чоловіка в економіці, використання жіночого та чоловічого потенціалу як одного з чинників економічного розвитку суспільства. Мета компоненту – сформулювати у студентів гендерну чутливість щодо процесів, які відбуваються в економіці, розвинути навички до гендерно-диференційованого аналізу економічних явищ і процесів.

Задачі компоненту:

- засвоєння основних понять і категорій, що використовуються у гендерній теорії для аналізу економічних явищ і процесів;
- опанування теоретичних підходів, що пояснюють існування гендерної нерівності в економічній сфері суспільства;
- дати уявлення про основні теоретичні підходи до аналізу статусу жінок в економіці;
- визначення напрямків подолання гендерної асиметрії;
- підготувати студентів до гендерного аналізу економічної політики.

Складові компоненти:

- гендерні аспекти економічної теорії та економічної політики;
- гендерний аспект економічного розвитку суспільства;
- жінки і чоловіки на ринку праці;
- гендерний зріз безробіття
- гендерна сегрегація праці і гендерна нерівність в оплаті праці;
- гендерні дослідження в менеджменті;
- гендерні аспекти управління;
- глобалізація міжнародної міграції: роль жінок та чоловіків;
- домашня праця;
- неоплачувана праця і гендер.

Гендерні асиметрії мови програм дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки може бути подолана через додавання до іменників чоловічого роду «студент», «викладач» тощо відповідних іменників жіночого роду «студентка», «викладачка» тощо.

Курси дисциплін соціально-гуманітарного профілю мають як певні передумови, так і міцно вкорінені стереотипи розгляду гендерної проблематики. Тільки систематичний підхід до викорінення застарілих стереотипів та створення гендернопозитивних навчальних програм, підручників та посібників дозволить створити умови для подолання гендерних стереотипів сучасного суспільства.

Література

1. Будій Н. Особливості впровадження гендерного підходу в початкову школу // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 548-549.
2. Буткалюк Г. Гендерна реальність і гендерні перспективи розвитку сучасної освіти // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 549-552.
3. В поисках гендерного воспитания: метод. пособие / О. Андрусик, Н. Водолажская, А. Ефимцева и др.; под ред. О. Андрусик и О. Марущенко. – Харьков: Золотые страницы, 2013. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/a2Rov>
4. Впровадження гендерних підходів в освіту// Через освіту до рівності. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного форуму. – К., 2010. – С. 186-207.
5. Гендерна соціалізація молодших школярів: Навчальний посібник / Кравець В.П., Говорун Т.В., Кікінежді О.М. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 192 с.
6. Дистанційний онлайн-курс «Гендерна компетентність: SKILL STAFF-XXI» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/g2Rsi>
7. Дороніна, Т. О. Теорія і практика гендерної освіти і виховання учнівської молоді в навчальних закладах України (II половина XX – початок XXI століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Т. О. Дороніна. – Запоріжжя, 2012. – 37 с.

8. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : [монографія] / Тетяна Олексіївна Дороніна ; НАПН, Інститут вищої освіти, КДПУ, МОНМС України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 331 с.
9. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи // Вісник Черкаського університету, Серія Педагогіка. – 2009. – №147. – С. 61-66.
10. Ісаєва Т., Карпов В. Музей на колесах: унікальний досвід музейної педагогіки // Гендер і освіта. Гендерний журнал «Я». – 20169. – № 1(40). – С. 13-15.
11. Ковтун В. В. Гендерна компетентність педагога – запорука особистісного підходу в освіті /В. В. Ковтун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/z2Rdb>
12. Комарова О.Н. Гендерное обучение и воспитание в начальной школе // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2010, № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/L2RfN>
13. Марущенко О., Плахотнік О. Гендерні шкільні історії. – Харків: Монограф, 2012. – 88 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/q2Rgw>
14. Рекомендації щодо впровадження гендерних підходів у навчальні програми вищої освіти // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина I. – С. 287-328.
15. Слободянюк О. М. Гендерна теорія як фактор формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011, № 4. – С.196-199.
16. Birey Tegiye, Christou Georgina, Loukaidis Loizos & Deniz Pasha Faika. (2014). How to Introduce Gender in History Teaching. - Cassoulides Masterprinters, Nicosia, Cyprus. – 69 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/P2RhF>
17. Epstein, D., O’Flynn, S., Telford, D. (2001). “‘Othering’ Education: Sexualities, Silences, and Schooling.” In: Review of Research in Education, 25. – P. 127-179.
18. Haltinner Kristin, Pilgeram RYanne. (2016). Teaching Gender and Sex in Contemporary America. - Springer International Publishing Switzerland. – P. 456.
19. Kehily, M. J. (2002). “Chapter 2: Ways of conceptualising sexuality, gender and schooling.” In: Sexuality, gender and schooling. Shifting agendas in social learning. Routledge/Falmer, London and New York. – P. 33-51.
20. Mazeikiene, Natalija. Gender discourses in education and educational policies. -GeSt School of Gender Studies in Sousse, 24-28 October 2016.
21. Olsson Annika, Pet Andrea and Berteke Waaldijk. Teaching Gender in the Neoliberal University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/B2Rj8>
22. Porzionato, Monica (2018). The Discursive Defense of Heteronormativity in an Italian Debate over Gender Education. In: Deliyanni, A. Tereškinas, K. Bekkaoui, S. Reddad, H. Naciri (Eds.). Gender, Identities and Education. Sultan Moulay Slimane University, Beni Mellal.
23. Réдай, Dorottya. Contemporary Issues in Gender and Education. Central European University, Budapest 2016/10/27.

10. КОНЦЕПЦІЇ ГЕНДЕРНИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ

- Гендерні студії як комплекс навчальних дисциплін та комплексна навчальна дисципліна.
- Завдання та зміст гендерних студій.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Розуміти гендерні студії як комплекс навчальних дисциплін та як комплексну навчальну дисципліну.
- Уміти здійснювати класифікації гендерних студій.
- Визначати завдання гендерних студій.
- Оцінювати зміст гендерних студій.

10.1. Гендерні студії як комплекс навчальних дисциплін та комплексна навчальна дисципліна

10.1.1. Гендерні студії (гендерні дослідження) – комплекс міждисциплінарних досліджень (соціології, психології, економіки, політології, педагогіки та ін.), присвячених феномену статі в її соціальних вимірах. Центральними категоріями є гендер та опозиція маскулінність і фемінність, через призму якої досліджуються різні аспекти соціальних відносин – класові, расові, національні, політичні, рольові тощо. Гендерні дослідження охоплюють широкий спектр дисциплін, особливо гуманітарних, тому і приваблюють сучасних науковців.

Чому гендерні студії є комплексною дисципліною?

10.1.2. Історія гендерних студій сягає ХХ ст. Одними із лідерів у цій галузі є США. Так, одним із перших навчальних курсів, який можна назвати гендерним, був курс Вашингтонського університету в Сієтлі (1912 г.) «Жінка і економічний розвиток, або вплив змін в промисловості на статус жінок».

Стимулом для розширення освітніх програм став жіночий рух у США. Після проведення 1969 р. групою феміністок у Корнельському університеті конференції з жіночих питань, було запроваджено факультативний семінар з дослідження особливостей жіночих проблем та міждисциплінарний курс «Еволюція жіночої особистості». У підсумку дані курси переросли у навчальну програму з проблем жінок, що координувала шість курсів на різних факультетах. В ці ж роки у Університет Сан-Дієго започатковує навчальну програму включенням курсів: «Жінки в порівняльних культурах», «Жінки в літературі» і «Сучасні питання в русі за звільнення жінок».

За тематикою курсів визначте ключові питання гендерних студій доби хіпі.

Починаючи з 1970-х років навчальні курси з жіночої проблематики поширюються практично на всі коледжі й університети в США. Понад 600 з цих установ пропонують програми різної складності і спеціалізації для старшокурсників університетів і аспірантів. Від 1983 р Міністерство освіти США регулярно повідомляє про кількість вчених ступенів, що отримані за дослідження з жіночої проблематики. Крім коледжів і університетів, створена мережа центрів та інститутів з дослідження жіночої проблематики, феміністичні видавництва, професійні журнали. У США налічується понад 100 книжкових магазинів, що спеціалізуються по жіночій та гендерній тематиці.

Чому США є лідерами у розвитку гендерних студій?

10.1.3. Європейські освітні програми з жіночих і гендерних студій були започатковані від кінця 1970-х років. Так, за даними Луценко О.А. у Швеції від тоді існує обов'язкова програма вивчення феміністської проблематики для управлінців, зокрема й урядовців. У Німеччині перша інституалізація феміністської філософії припадає на 1970-ті роки, за створення дискусійного клубу, що об'єднував автономних представниць жіночого руху. В 1970-ті роки у Відні захищено першу дисертацію на феміністську тему. 1996 року засновано Центр гендерних і жіночих досліджень в університеті Ньюкасла (Велика Британія).

Популярною в Західній Європі є гендерна освіта для дорослих. Під такою освітою слід розуміти семінарів або літніх шкіл для різних верств населення, метою яких є набуття базових компетентностей, що необхідні для розв'язання конкретних проблем, з якими стикаються чоловіки та жінки під час професійної діяльності чи поза нею. Наприклад, у Німеччині є система народних шкіл для дорослих, які крім різних спеціальностей, курсів саморозвитку та хобі, надають послуги з гендерної освіти.

Політика гендерної рівності у європейському суспільстві, особливо в освіті, стала важливим пріоритетним напрямком реформування освіти. У Європейському Союзі вважається, що суспільство не може бути цілковито демократичним, якщо в ньому є якісь форми дискримінації, зокрема й гендерна.

Які країни Європи має більший розвиток гендерної освіти? Чому?

10.1.4. Зміст гендерних студій. Традиційні політологічні, соціологічні й економічні інтерпретації дозволяють використовувати реальні цифри і факти, які демонструють нерівноправність жінок у різних сферах життєдіяльності суспільства, що є досить переконливим. Недостатня участь жінок у структурах влади, дискримінація на ринках праці, потерпання від всіх форм соціальної несправедливості є очевидними і тому дослідження причин та наслідків приналежності до жіночої статі завжди будуть актуальними, не дивлячись на те, що становище, залишається незмінним.

Проте, при підготовці гендерних студій важливо утриматися від спокуси концентрації уваги на вивченні виключно дискримінації жінок, оскільки предметом гендерних досліджень мають бути соціальний статус і соціально-психологічні характеристики особистості, які пов'язані зі статтю і сексуальністю, але виникає у взаємодії із іншими людьми.

Яке місце чоловічих питань у гендерних студіях?

10.1.5. Термін «гендерні студії» ввела до наукового обігу американська дослідниця Дж. Скотт у середині 1980-х рр. Гендерні курси прийшли у вищу школу як через еволюцію феміністичної думки. Основним об'єктом сучасних гендерних досліджень є жінка та соціальні відносини між статями. Між двома крайнощами, які існують в історичних підходах до гендерних досліджень, – повного їх ігнорування як «псевдонаукових» та перетворення їх на центральну проблему історичних досліджень, зокрема створення окремої від чоловічої жіночої історії – поступово формується виважене ставлення до цих студій як до ефективного інструменту соціального і культурологічного аналізу історії взаємовідносин обох статей.

Чи є гендерний світогляд частиною феміністичного світогляду? Свою думку поясніть.

Гендерна проблематика відображається в змісті спецкурсів, що викладаються у вищій школі України. Перша авторська програма з жіночої проблематики (авторка Л. Смоляр) була затверджена Міністерством освіти України 1993 р. Через десять років, 2003 р., було розроблено програму нового базового курсу «Основи теорії гендеру», в якій гендерний підхід був застосований як комплексний та міждисциплінарний, що дозволяло гнучко трансформувати вказаний курс залежно від рівня акредитації, спеціалізації та профілю вищого навчального закладу. 2004 р. вийшов в світ навчальний посібник «Основи теорії гендеру» для вищих навчальних закладів (рекомендований Міністерством освіти і науки України).

Чому в Україні гендерні студії запроваджувалися пізніше, ніж у країнах Заходу?

10.1.6. На сучасному етапі гендерних курси читаються у багатьох вищих навчальних закладах України. Згідно з останнім дослідження, проведеним Міністерством освіти і науки України в кінці 2008 року, кількість вищих навчальних закладів, де читаються гендерні курси, становить 46,2% (73 од.) від загальної кількості ВНЗ, що взяли участь в анкетуванні. При цьому усі регіони України представлені бодай одним вищим навчальним закладом, де читаються курси з гендерної проблематики. Варто відзначити і пропорційність викладання курсів за регіональним розподілом ЗВО. Гендерні курси в статусі обов'язкових

складають 37,4% від загальної кількості наявних курсів; тоді як вибіркові та факультативні – біля шістдесяти відсотків.

Зміст читаних гендерних курсів впевнено тяжіє до соціологічних дисциплін (25,5%), педагогіки (ще 22,4%) і політичних наук (14,3%). 10,2% від загальної кількості читаних курсів за змістом локалізуються в полі психологічних наук, 8,7% – філософії, а ще 2,6% – мовознавчих наук. Найменш «генерованими» є журналістика та економічні науки, а також – культурологія і, як не дивно, історичні та правові дисципліни.

Поясніть причини вищезгаданого тяжіння гендерних курсів.

10.1.7. Для координації гендерного руху вишів за ініціативи Харківського обласного гендерного ресурсного центру 2012 року створено Всеукраїнську мережу осередків гендерної освіти. Мережу створено у партнерстві із представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні із врахуванням вивченого досвіду гендерних центрів, центрів гендерної освіти та кафедр гендерних студій ВНЗ, створених за сприяння Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН з 2007 до 2011 рр.

Учасниці та учасники наукового-практичного семінару «Гендерний аудит ВНЗ та уніфікація діяльності ЦГО» 2014 року розробили та підписали Меморандум про створення та діяльність Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів України та затвердили обов'язковий пакет документів, що регламентують роботу центрів у закладах вищої освіти.

Як діяльність мережі осередків гендерної освіти має сприяти якісному викладанню гендерних курсів?

Отже, в залежності від завдання навчання, гендерні студії можуть втілюватися у навчальних програмах вищої школи і як окрема комплексна навчальна дисципліна (ознайомчий рівень), і як комплекс кількох навчальних дисциплін (фаховий рівень).

10.2. Завдання та зміст гендерних студій

10.1.1. Гендерні курси (тренінги) неурядових організацій надають кваліфікацію чи її підвищення для фахівчинь та фахівців різних спеціальностей. Саме вони заклали підвалини розвитку гендерних студій в Україні.

Перша літня школа з гендерних досліджень у Форосі відбулася 1997 року. Ця та наступні дванадцять шкіл стали головним мережевим ресурсом для інституалізації гендерних досліджень у пострадянського простору. Основна мета міжнародних літніх шкіл із гендерних досліджень у Форосі – підвищувати кваліфікацію в галузі гендерних досліджень. Тритижневі навчальні курси Інституту літніх шкіл підготували декілька сотень гендерних фахівчинь та

фахівців, встановили професійні контакти з колегами та колежанками з різних країн, сприяли заснуванню близько 20 нових гендерних центрів і університетських програм у пострадянських країнах.

У 2008–2011 роках реалізовувалася Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні, що була спільним проектом Європейського Союзу та Програми розвитку ООН. Національним упроваджуючим партнером з реалізації проекту було Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. В рамках програми було створену тренерську мережу фахівчинь та фахівців з гендерної просвіти та проведено цикл тренінгів для педагогинь та педагогів, працівників та працівниць органів внутрішніх справ, державних службовців центральних, обласних та місцевих органів влади, які відповідають за розробку та впровадження гендерної політики.

Трирічний семінар «Гендер, сексуальність і влада» розпочався 2011 року за сприяння Програми розвитку вищої освіти Інституту відкритого суспільства. Проект мав на меті запропонувати викладацькій спільноті в пострадянських університетах майданчик для фахового обговорення конструкціоністських підходів в аналізі переплетень гендеру, сексуальності і влади.

Дві літні школи «Гендерний університет» (2014 і 2015 роки) від Ольги Плахотнік і Марії Маєрчик проходили в рамках серії академічних ініціатив – міжнародних і українських проектів, об'єднаних спільною командою навколо ГО «Центр культурно-антропологічних студій», а також методологічною базою – соціально-конструкціоністськими підходами до гендеру й сексуальності.

Дана практика продовжує втілюватися у життя, скажімо, на платформі українського громадського проекту масових відкритих онлайн-курсів Prometheus від жовтня 2015 року доступний дистанційний курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх».

Чому неурядові організації більш чутливі до суспільних викликів?

10.2.2. Гендерні студії як фах. Наразі для нашої країни є актуальним підготовка якісних фахівчинь та фахівців з гендерної проблематики. Гендерну компетентність можна запропонувати для здобувачів та здобувачок як в рамках окремої спеціальності магістратури, так і додаткової спеціальності до інших професій.

Які переваги дає додаткова спеціалізація з гендерних студій для власників та власниць магістерських дипломів?

Скажімо, фахові магістерські програми підготовки дослідників гендерної проблематики у сучасному суспільстві у 2016 році започатковано для політологів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, фахівчинь та фахівців з освітніх вимірювань Кіровоградського державного

педагогічного університету ім. В. Винниченка, соціальних психологинь та психологів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, у 2017 році – соціологів та соціологинь Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

10.1.3. Мета магістерських програм полягає у підготовці студентства до роботи гендерними експертами/ками та дослідницями/ками. Магістри розглядають гендер як міждисциплінарне поле дослідження сучасних соціальних явищ та процесів, соціальних змін, проблематики гендерних нерівностей, ключових елементів феміністичної і квір-теорії та практик громадського активізму. Програми спрямовані на розширення компетентностей студентства у критичному та аналітичному мисленні, обговоренні і оцінюванні ключових положень соціальних теорій та результатів досліджень, опанування методами наукових досліджень з гендерної проблематики та гендерної експертизи, оволодіння навичками створення та управління соціальними проектами з урахуванням гендерної рівності.

Чому магістерська програма гендерних студій є успішним продовженням соціальної, поведінкової та гуманітарної освіти з різних спеціальностей?

10.2.4. Комплекс навчальних дисциплін гендерної спрямованості гендерних магістерських програм залежить від мети фахової підготовки.

Скажімо, магістерська програма підготовки студентства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка на даний час в Україні найбільш насичена гендерними курсами, містить такі обов'язкові гендерні дисципліни:

- Гендер, вік, клас, нація: кроссекційний аналіз.
- Критична феміністична перспектива в сучасній соціології.
- Гендер, тілесність та сексуальність.
- Феміністична критика класичної соціальної теорії.
- Соціальні та жіночі рухи в світі, Європі, Україні.
- Гендерна соціолінгвістика
- Соціологія гендеру.

Чому важливо інші навчальні курси гендерних магістерських програм читати через призму «гендерних окулярів».

Дисципліни за вибором поглиблюють гендерні компетентності студентства (обирається один курс із пари):

- Трансформація гендерного порядку у постсоціалістичній Україні та Європі. / Глобальний розвиток та сучасні виклики соціології.
- Гендер і сім'я: батьківство та піклування в Україні. / Глобальний розвиток та сучасні виклики соціології.

- Гендерна експертиза та гендерний аудит. / Соціологічний супровід соціальних проектів.
- Гендерована освіта. / Гендерований життєвий шлях та життєвий успіх.
- Гендерний аналіз мас-медіа. / Біографічний метод в соціальних дослідженнях.
- Психологічне консультування. / Якісні методи в гендерних дослідженнях.
- Соціологія маскулінності та чоловічі дослідження. / Аналіз соціальних мереж.

Чому не всі курси гендерної програми звучать у контексті гендерної проблематики?

Важливим елементом узагальнення та систематизації знань, закріпленням набуття фахових навичок є проходження практик. Скажімо, для соціологинь та соціологів це виробнича практика «Соціологічне дослідження з гендерної проблематики» та практика з гендерної експертизи.

Які спеціальності, на вашу думку, найкраще поєднуються із гендерними студіями?

10.2.5. Структуру курсу «Основи теорії гендеру» запропонували 2004 року авторки навчального посібника з тотожною назвою. У посібнику вони намагалися цілісно й у систематизованій формі подати основні поняття, структуру й тематику гендерних досліджень як предмета міждисциплінарного вивчення, систематизовано виклали як основи гендеру, так і способи його побутування в різних суспільних сферах та соціальних інститутах:

- Гендер як наука та навчальна дисципліна (Мельник Т.М.).
- Проблема статі: виникнення та генеза (Чухим Н.Д.).
- Становлення теорії гендеру (Головашенко І.О.).
- Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники гендеру (Малес Л.В.).
- Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності (Горностай П.П.).
- Гендерні ролі та стереотипи (Оксамитна С.М.).
- Жіночий рух як ідеологія і практика суспільних змін (Маланчук-Рибак О.З.).
- Гендер у політиці (Мельник Т.М.).
- Гендер і ЗМК (Скорик М.М.).
- Правові аспекти гендеру (Мельник Т.М.).
- Гендерні відносини в економічній сфері (Близнюк В.).
- Гендерні відносини в родині (Лавриненко Н.В.).
- Гендер і релігія (Суковата В.).
- Гендерна літературна теорія і критика (Агеєва В.П.).
- Українська гендерна культурологія (Агеєва В.П.).
- Гендер і мова (Фоменко О.С.).

- Гендерна освіта й педагогіка (Луценко О.А.).
- Становлення гендерної освіти в Україні (Смоляр Л.О.).

Визначте принципи формування структури навчального курсу «Основи теорії гендеру» авторським колективом.

10.2.6. Типова структура гендерних студій дещо вужча і включає такі теми:

- Поняття стать і гендер.
- Гендерні відносини.
- Гендерні стереотипи та упередження.
- Гендерна дискримінація.
- Гендерне насильство.
- Егалітарне суспільство.

Чому саме такі теми визначені як типові?

Додаткові компоненти курсів, які конструюються залежно від цільової аудиторії:

- Фемінізм. Історія Фемінізму.
- Історія становлення гендерних досліджень.
- Гендерна соціалізація.
- Гендер і соціальні інститути.
- Гендер і політика (влада).
- Гендер і право.
- Гендерна лінгвістика.
- Гендерна педагогіка.
- Гендерний аспект комунікації.
- Історія гендерних стосунків.

Запропонуйте розширення даного переліку.

10.2.7. Поглиблення гендерних студій важливе у науковій роботі студентства, коли суспільні процеси в рамках фахової діяльності будуть досліджені через призму гендерної проблематики.

Як студентство різних спеціальностей зможе застосовувати гендерну компетентність під час власних наукових пошуків.

Наукова активність студентства може бути як наслідком вивчення гендерних студій, так і передумовою їх появи. Коли гендерна проблематика зазвучить в змісті курсових і дипломних робіт, в тематиці доповідей молодих науковців та науковчинь на наукових конференціях, цілком ймовірно, що це стане сигналом для адміністрації факультету та вузу в плані усвідомлення актуальності запровадження гендерних студій.

Знайдіть іншу аргументацію для запровадження гендерних студій на факультеті чи у вузі.

Отже, завдання будь-яких гендерних студій полягає у гендерній експертизі кожного вияву людської життєдіяльності з метою створення простору гендерної рівності та чутливості. Створення гендерного підходу в освітньому процесі потрібно вважати першочерговим завданням формування сучасного егалітарного суспільства.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Поясніть взаємовплив явищ «гендерні студії» та «гендерна компетентність».
3. Визначте завдання гендерних курсів.
4. Чому саме країни Західної цивілізації стоять біля витоків гендерної освіти?
5. Охарактеризуйте типовий зміст гендерних студій для вищої школи.
6. Чи модно вважати навчальний курс для середньої школи «Ми різні – ми рівні» гендерним?
7. Чи є навчальний курс «Сімейні цінності» гендерним (див. Додаток 1)?
8. Які «антигендерні курси» існують у сучасній вищій школі?
9. За допомогою мережі Інтернет знайдіть поширені в Україні гендерні курси для студентів/ок вищої школи та класифікуйте їх.
10. Складіть анкету для опитування студентів вищої освітньої установи «Який зміст гендерних студій найбільш оптимальний».

Додатки

Додаток 1. Навчальний матеріал курсу «Сімейні цінності» (9 год.)

№ п/п	К-сть год.	Зміст	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
Розділ І. Сім'я як соціально-психологічний феномен (3 години)			
1.	1	<i>Вступ.</i> Сім'я як спосіб життя людини. Тенденції розвитку сім'ї. Соціально-психологічні особливості сучасної сім'ї. Сімейні цінності. Функції сім'ї. Структура сім'ї. Типологія сімей. Сім'я – осередок зростання і розвитку членів родини. <i>Практичне робота.</i> Дискусія на тему “Сучасна сім'я – якою їй бути?”	<i>Учень:</i> – характеризує сім'ю як спосіб життя людини й осередок зростання і розвитку членів родини; – знає тенденцій розвитку сім'ї; – розкриває соціально-психологічні особливості сучасної сім'ї; – виділяє сімейні цінності та типи сімей; – називає функції та структуру сім'ї; – має уявлення про майбутню власну сім'ю та вміє аргументувати свій ціннісний вибір.

2.	1	<i>Моделі та цінності сім'ї у різних культурах. Історія шлюбу та сім'ї. Історичні моделі сім'ї. Цінності сім'ї в різних культурах. Сімейні традиції у Древній Русі. Особливості української сім'ї. Вектори змін моделей і цінностей сім'ї та шлюбно-сімейних взаємин.</i> <i>Практична робота. Презентація учнів "Сім'я у різні часи і в різних культурах".</i>	<i>Учень:</i> – характеризує моделі та цінності сім'ї у різних культурах; – знає історію становлення та історичні моделі шлюбу та сім'ї; – виділяє цінності сім'ї в різних культурах; – називає сімейні традиції у Древній Русі; – пояснює особливості української сім'ї; – уміє виділити й розкрити вектори змін моделей і цінностей сім'ї та шлюбно-сімейних взаємин.
3.	1	<i>Правові питання шлюбу та сім'ї. Правові відносини сучасної сім'ї та держави. Сімейне право. Особисті права та обов'язки подружжя. Правовий статус дитини в сім'ї. Офіційний і цивільний шлюб. Порядок і умови укладання-припинення шлюбу.</i> <i>Практична робота. Вправа "М'ячик". Дискусія "Офіційний і цивільний шлюб". Тест для визначення правової готовності учнів до сімейного життя</i>	<i>Учень:</i> – розкриває правові питання шлюбу та сім'ї, правові відносини сучасної сім'ї і держави; – характеризує елементи сімейного права, особисті права та обов'язки подружжя, правовий статус дитини в сім'ї; – пояснює сутність офіційного і цивільного шлюбів, порядок і умови їх укладання-припинення. – володіє найпростішими навичками роботи з нормативними документами про шлюб і сім'ю.
Розділ II. Сімейні взаємини (6 годин)			
4.	1	<i>Сім'я у хронологічному вимірі. Вступ у шлюб і створення сім'ї. Моделі вибору супутника життя. Фази сімейного життя. Етапи розвитку сім'ї. Сімейні взаємини. Види сімейних взаємин. Розвиток сімейних взаємин.</i> <i>Практична робота. Диспут на тему: "Складові щасливого шлюбу".</i>	<i>Учень:</i> – розкриває специфіку становлення сім'ї у хронологічному вимірі: від вступу у шлюб до створення сім'ї; – характеризує моделі вибору супутника життя; – називає фази сімейного життя й етапи розвитку сім'ї; – пояснює сутність сімейних взаємин і виділяє їх види; – знає специфіку розвитку сімейних взаємин як основи щасливого шлюбу. – уміє виділити пріоритети хронологічного становлення сім'ї.

5.	1	<i>Готовність молоді до сімейного життя.</i> Готовність до шлюбу: фізична, соціальна та психологічна зрілість. Мотиви вступу у шлюб. Кохання як сексуальний потяг, кохання як потреба бути коханим, кохання як здатність любити. Закономірності вибору партнера. Стійкість шлюбно-сімейних взаємин. Любов, свобода, чесність. <i>Практична робота.</i> Вправа “Карусель”. Бесіда щодо мотивів вступу у шлюб.	<i>Учень:</i> – розкриває зміст і складові готовності молодої людини до шлюбу та майбутнього сімейного життя; – виділяє і характеризує мотиви вступу у шлюб; – розрізняє кохання як сексуальний потяг, кохання як потребу бути коханим, кохання як здатність любити; – знає закономірності вибору шлюбного партнера; – характеризує любов, свободу та чесність як фактори стійкості шлюбно-сімейних взаємин; – уміє виділити власні цінності майбутнього вступу у шлюб.
6	1	<i>Ранні шлюби.</i> Специфіка ранніх шлюбів. Причини утворення ранніх шлюбів. Фактори стабільності раннього шлюбу. Особливості раннього батьківства. Взаємні права та обов’язки батьків та дітей. Правовий статус дитини. Родинне виховання. <i>Практична робота.</i> Диспут на тему: “Чи довготривалі ранні шлюби?”	<i>Учень:</i> – пояснює значення родинного виховання дитини в сім’ї. – виділяє специфічні особливості ранніх шлюбів і раннього батьківства; – характеризує причини утворення ранніх шлюбів; – називає фактори стабільності раннього шлюбу; – знає взаємні права й обов’язки батьків та дітей, правовий статус дитини в сім’ї; – уміє розкрити специфіку раннього шлюбу, виділити фактори і причини їхнього створення.
7.	1	<i>Сімейні цінності.</i> Умови подружнього добробуту. Стабільність шлюбу. Найпоширеніші міфи створення сім’ї. Подружня сумісність. Сімейні конфлікти та способи їх вирішення. Правила поведінки у конфліктній ситуації. Психологічний клімат сім’ї. <i>Практична робота.</i> Тест “Ваш стиль поведінки у конфліктній ситуації”.	<i>Учень:</i> – називає сімейні цінності; – розкриває умови подружнього добробуту; – пояснює найпоширеніші міфи створення сім’ї; – виділяє фактори стабільності шлюбу; – характеризує сімейні конфлікти та знає способи їх вирішення; – володіє початковими навичками безконфліктної поведінки.

8.	1	<i>Цінності української сім'ї, їх стан у сучасному світі. Українська сім'я. Традиційні для української культури сімейні цінності. Ціннісні взаємини. Уклад сімейного життя. Згуртованість сім'ї. Моральні взаємини в сучасній українській сім'ї. Виховання дитини в українських родинах. Сімейні цінності сучасного українського суспільства та сім'ї.</i> <i>Практична робота.</i> Творча письмова робота: "Лист майбутньому сину або доньці".	<i>Учень:</i> – називає традиційні для української культури сімейні цінності; – розкриває зміст ціннісних взаємин; – характеризує уклад сімейного життя і моральні взаємини в сучасній українській сім'ї; – пояснює цінності сучасного українського суспільства й особливості виховання дитини в українських родинах; – уміє визначати власні цінності майбутнього сімейного життя.
9.	1	<i>Підсумкове заняття. Уточнення отриманих знань. Презентація підготовлених учнями уривків з художньої літератури, народних пісень, прислів'їв, приказок або прикладів з історії, що ілюструють традиційні для українського народу сімейні цінності. Порівняльний аналіз визначених учнями сімейних цінностей батьківської родини і цінностей їхніх майбутніх сімей.</i> <i>Практична робота.</i> Творча робота "Цінності моєї сім'ї".	<i>Учень:</i> – пояснює значення сім'ї для розвитку особистості та держави; – виділяє основні проблеми сучасної сім'ї та характеризує причини їх виникнення та подолання; – розкриває значущість сімейних цінностей і ціннісних взаємин у житті кожної людини та суспільства; – має ціннісні уявлення про сім'ю та сімейні взаємини зокрема.
Разом 9 годин			

Література

1. Гендерна освіта у ВНЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/38nl4i0aOaY>
2. Гендерна освіта в Україні: витоки та історична перспектива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/C2RzH>
3. Дороніна Т. Про дистанційний курс «теоретико-методичні засади гендерної освіти» (структура та зміст) для студентів педагогічних спеціальностей // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 41-43.
4. Кікінежді О. Гендерна освіта у вищій школі: досвід і проблеми подальшої інституціоналізації // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 39-40.
5. «Ми різні – ми рівні». Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. 2-ге вид., виправлене / За ред. О.Семиколєнкової. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 176 с.

6. Навчальна програма курсу «Основи теорії гендеру» / Уклад. Н.Д. Чухим. – К.: Факт, 2003. – 84 с.
7. Навчальні програми для студентів вищих навчальних закладів // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. Частина III. – С. 5-154.
8. Навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності: «Ми – різні, ми рівні» / За заг. ред. О. Семиколенової. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 128 с.
9. Остапчук О. Особливості викладання спецкурсу «Гендерна педагогіка» для майбутніх соціальних педагогів // Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії». – Київ, 2011. – С. 65-67.
10. Рекомендації щодо впровадження гендерних підходів у навчальні програми вищої освіти // Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Сквирка: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. Частина I. – С. 287-328.
11. Хрестоматія навчальних програм з проблем гендерного розвитку / Відп. ред. К.М. Левківський. – К.: Фоліант, 2004. – 387 с.
12. Buffington Melanie L. and Lai Alice. Resistance and Tension in Feminist Teaching // Visual Arts Research. – Vol. 37, No. 2 (Winter 2011). – P. 1-13.
13. Crabtree Robbin D. and Sapp David Alan. Theoretical, Political, and Pedagogical Challenges in the Feminist Classroom: Our Struggle to Walk the Walk // Source: College Teaching. – Vol. 51, No. 4 (Fall, 2003). – P. 131-140.
14. Dowsett Julie E. When Students are Consumers: Reflections on Teaching a First-Year Gender Course (That is Not a Gender Studies Course) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/q2Rxj>
15. Grunberg Laura. (2011). From Gender Studies to Gender IN Studies. Case Studies on Gender-Inclusive Curriculum in Higher Education. – CEPES -European Center for Higher Education Bucharest. – 248 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/12RcJ>
16. Haltinner Kristin, Pilgeram RYanne. (2016). Teaching Gender and Sex in Contemporary America. – Springer International Publishing Switzerland. – P. 456.
17. Ivinson Gabrielle. Feminist Scholarship in Education: The state of the art? // British Educational Research Journal. – Vol. 27, Issue 2, April 2001. – P. 219–223.
18. Lombardo Emanuela & Mergaert Lut. Gender Mainstreaming and Resistance to Gender Training: A Framework for Studying Implementation // NORA—Nordic Journal of Feminist and Gender Research. – Vol. 21, No. 4, 2013. – P. 296–311.
19. McGee Bailey, Susan, B. Campbell, Patricia (1999) The Gender Wars in Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/72RRU>
20. Pilcher Jane, Whelehan Imelda. (2004). 50 Key Concepts in Gender Studies. – Sage Publications Ltd. – 216 p.
21. Tejaswini Niranjana. Teaching Gender Studies as Cultural Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/O2RUe>

11. НАВЧАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТЕОРІЇ ГЕНДЕРУ

- Методи та технології проведення вступної частини заняття.
- Визначення базових понять «стать» і «гендер». Вивчення проблем гендерних ролей та гендерних стосунків.
- Технології групової роботи.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Володіти методами та технологіями проведення вступної частини заняття.
- Визначати базові поняття «стать» і «гендер».
- Організовувати вивчення проблем гендерних ролей та гендерних стосунків.
- Володіти технологіями групової роботи.
- Аналізувати якість організації групової роботи.
- Оцінювати ефективність проведення вступної частини заняття.

11.1. Методи та технології проведення вступної частини заняття

11.1.1. Вступна частина заняття ставить за мету знайомство учасниць та учасників, повідомлення загальних характеристик та організації курсу (тренінгу), проведення вправ для стимуляції комунікабельності та згуртованості слухацтва (комунікативні вправи мають на меті досягти розкритості учасниць та учасників, сприяти посиленню їхньої активності та зацікавленості в спільній роботі). Вступ складається із таких елементів:

- підготовчий етап;
- вступна промова;
- визначення принципів навчання;
- знайомство;
- очікування та побоювання.

Чому підготовчому етапу потрібно приділяти належну увагу?

11.1.2. Підготовчий етап відбувається під час реєстрації. Якщо курс проходить у форматі тренінгу, слухацтво отримує бейджі, програми, блокноти (зошитів), ручки, роздатковий матеріал, стікери (за необхідності).

Які питання можуть виникнути в учасниць та учасників під час реєстрації?

11.1.3. Вступна промова включає:

- повідомлення теми курсу (тренінгу);
- коротка інформація про організаторів та організаторок, донорів та донорок, які фінансують проведення тренінгу (якщо такі є);
- представлення;
- ознайомлення учасниць та учасників із методичними та організаційними особливостями роботи на тренінгу.

Складіть вступну промову для одноденного тренінгу учителів історії.

11.1.4. Принципи. Спільно складені та прийняті правила сприяють уникненню ситуації примусу і створюють атмосферу добровільності та спільних дій. Якщо хтось не згоден чи незгодна із одним чи кількома правилами, слід пояснити важливість їх дотримання для досягнення мети курсу (тренінгу). Варто запросити групу висловити свої думки щодо цього. Врешті-решт, можна запропонувати незгодному учасникові чи учасниці довіритися викладацтву на початку роботи, а пізніше, після набуття досвіду практичного використання відповідного правила, повернутися до обговорення його важливості/неважливості для роботи групи, але вже з погляду практики застосування.

Чому важливо мати принципи заняття?

Правила визначення принципів:

- основні правила пропонуються викладачкою чи викладачем (тренером чи тренеркою);
- правила записуються на листку фліпчарту і розташовуються на видному місці;
- після написання кожного правила (або всіх разом) важливо, щоб кожен учасник чи учасниця погодилися з цим (для цього викладачка чи викладач використовує доречні формулювання на кшталт: «Правило приймається? Приймається! Дякую»).
- у випадку порушення правил, ведучі або учасники/учасниці групи нагадують порушнику чи порушниці про це, посилаючись на перелік (у цьому випадку доречно ще раз наголосити на значенні дотримання даного правила).

Традиційні принципи навчання:

- 1) пунктуальність (все робимо вчасно);
- 2) позитивність (не критикувати заради критики);
- 3) не відкидати (повага до кожної ідеї);
- 4) лаконічність (говоримо чітко);
- 5) терплячість (не перебивати);
- 6) конфіденційність (цінувати довіру);
- 7) добровільність (не заставляти учасників проти їх волі);
- 8) персоналізація (говорити свою думку або називати джерел);
- 9) чутливість до різноманіття (не ображати тих, хто відрізняється).

Чому важливо наголосити на гарантіях добровільності та конфіденційності в роботі?

11.1.5. Знайомство – це процедура, у ході якої спільнота знайомиться між собою. Друга, не менш важлива мета знайомств – оцінити присутніх, при

необхідності відкоригувати його у кращу сторону, усунути комунікативний бар'єр і налагодити контакт, подолати боязкість та допомогти розкритися у спілкуванні.

Чи варто проводити процедуру знайомства у студентській групі, де всі знайомі?

Приклади технологій знайомств:

«Інтерв'ю». Спільнота розміщується стоячи по колу. Викладачка чи викладач пропонує всім обрати незнайомцю чи незнайомця (або, якщо всі незнайомі і вагаються обрати пару, проводить вправу «розрахунок на перший-другий»). Учасники та учасниці по черзі беруть один у одного інтерв'ю з метою дізнатися про іншу чи іншого щонайменше три будь-яких факти. Далі всі пари по черзі представляють одне одного всій групі і розповідають, про що змогли дізнатися.

«Казкова зустріч». Завдання учасниць та учасників полягає у тому, щоб вони пофантазувати на таку тему: з ким із казкових (мультиплікаційних, кіношних, літературних) персонажів вони хотіли б зустрітися у кафе і чому? Після роздумів, усі по черзі називаються та оголошують свою особу та мотивацію зустрічі.

Порівняйте технологію «інтерв'ю» та «казкова зустріч».

«Знайди кого-небудь». Технологія дозволяє перейти від візуального знайомства до подальшого пізнання одне одного. Всім учасникам та учасницям видаються аркуші паперу з таблицею, у кожному рядку якої зазначено питання. Заповнення таблиці відбувається у процесі хаотичного спілкування між собою. Імена учасниць та учасників заносяться у ті сектори, де на відповідні питання були дані позитивні відповіді. Завдання – опитати всіх без винятку присутніх та заповнити таблицю по максимуму. Орієнтовна форма таблиці:

<i>Хто отримує задоволення від прогулянок пішки?</i>	<i>Хто засинає перед телевізором?</i>	<i>Хто любить собак?</i>
<i>Хто ходить в спортивні секції?</i>	<i>Хто любить шоколад?</i>	<i>Хто живе на п'ятому поверсі?</i>
<i>У кого є кіт / кішка?</i>	<i>Хто любить читати книги?</i>	<i>Хто вміє малювати?</i>

Запропонуйте свій варіант таблиці.

«Життєве кредо». Учасникам та учасницям потрібно назватися, оголосити своє життєве гасло (кредо) та розтлумачити його.

Що можна тренерам дізнатися завдяки даній технології?

«Снігова лавина». Процедура: група встає в коло і перша особа називає своє ім'я. Друга називає ім'я першої та своє. Третя – ім'я першої, другої та своє.

Технологія може мати ускладнення, коли разом з ім'ям потрібно зобразити свій улюблений жест, назвати свій улюблений напій, особистісну якість (варіант – починається на першу букву імені), хобі тощо. Остання людина (зазвичай тренерка чи тренер) повторює всі імена.

Інше ускладнення: учасниці та учасники по колу називають своє ім'я та прикметник починається на букву свого імені (Оксана Чарівна, Марко Лагідний тощо). Причому перша особа називає своє ім'я та прикметник, друга – ім'я першої та своє, третя – ім'я та прикметник першої, ім'я та прикметник другої та своє і так далі. Як тільки коло замкнулося перша особа знову повторює всі імена, потім друга, третя і так далі. Закінчити – оплесками!

У яких аудиторіях така технологія не спрацює?

«Історія». Тренерка чи тренер створює кілька команд учасниць та учасників. Визначається час для виконання завдання (наприклад, 5 хвилин). За цей час кожна команда складає про себе історію, використовуючи реальні дані. Наприклад: «Ми живемо в Івано-Франківську, Кропивницькому та Ніжині. Вдома у нас 5 собак, 4 кішки, 2 папуги і 1 черепаха. Трьох наших мам звуть Світланами, а ще у нас два папи на ім'я Богдан» тощо. Після закінчення призначеного часу кожна команда вибирає оповідачку чи оповідача, і команди міняються місцями, тобто розповідають про інших.

Для яких аудиторій дана технологія буде найліпша?

«Білка». На підлозі відзначаються дві лінії один навпроти одної, товариство розподіляється довільно уздовж ліній. Тренерка чи тренер називає якісь характеристики, наприклад: «Нехай праворуч стають ті, хто любить естрадну музику, а ліворуч – ті, кому до вподоби класика» (тощо). Учасниці та учасники повинні швидко, не зіткнувшись перебігти на ту лінію, яка їм підходить. Якщо не підходить ні та, ні інша – потрібно зупинитися в центрі.

Яке покарання можна придумати за зіткнення?

«5 речей». Виконується в парах. Пари розходяться на п'ять хвилин і мовчки жестами показують одне одному п'ять найбільш важливих для себе речей. Потім пара розповідає про себе те, що зрозуміла. При цьому перша особа розповідає про другу, а друга про першу.

«3 слова про себе». Учасницям та учасникам пропонується описати себе трьома словами. Ім'я за слово не вважається.

«Розрекламуйте одні одних!» Робота у парах. Особи знайомляться одні з одними, дізнаються кращі якості та повинні найкращим чином представити свого партнера чи партнерку, зробити рекламу перед усією групою!

Що об'єднує вищевказані три технології?

«Кельтське колесо». Вступне слово: «Є люди справи, є любителі порядку, є люди творчості, а є ті, хто любить теплі відносини і комфорт. У формі нібито кельтської легенди пропонується віднести себе до того чи іншого типу, зробити рекламу своїх особливостей і задуматися про розвиток інших якостей, що доповнюють вас. Отже, за легендою про стародавніх кельтів всі люди діляться за сторонами світу:

- ✓ Люди Півночі – це люди дії. Лідери, які роблять справу. Люди, які йдуть до мети будь-якими шляхами, не озираючись на витрати.
- ✓ Люди Заходу – це люди розкладів, розрахунків, точності, дисципліни.
- ✓ Люди Сходу – це люди творчості. Вони мають багато ідей, але при цьому не завжди займаються їх реалізацією.
- ✓ Люди Півдня – забезпечують теплі відносини і комфорт у групі. Атмосфера для них важливіша поставленої мети, руху вперед.

За легендою Стародавніх кельтів, для досягнення гармонії в кожній групі, а також в кожній людині повинні бути всі сторони світу, хоча якась і переважає. Так утворюється замкнуте кельтське колесо».

Члени групи повинні обрати свій тип за сторонами світла. Якщо особа вагається, їй пропонується обрати сторону світу, до якої він відносить себе в даний момент.

Мета кожної групи:

- ✓ уявити себе, зробити рекламу своїх якостей;
- ✓ відповісти на питання: навіщо їй потрібні інші сторони світу;
- ✓ запропонувати, як найкращим чином організувати поділ обов'язків за сторонами світу для вирішення загальних завдань.

Якщо в групі не виявляється якоїсь сторони світу, то її роль бере на себе тренерка чи тренер, а увагу групи звертає на те, що через відсутність цієї сторони в аудиторії можуть бути певні проблеми.

В кінці у аудиторії питається, яку ще сторону світу, крім названої вони обрали б. Якщо в групі випала якась сторона (найчастіше Захід), людям, що назвала її як другу, пропонується виконувати дану функцію.

Як можна використати дану технологію знайомства на наступних заняттях?

11.1.6. Очікування і побоювання. Для успішності навчального процесу важливо знати, навіщо слухачі прийшли на навчальний курс чи тренінг і які знання з тематики тренінгу вони вже мають. Висловлювання учасниць та учасників щодо їх очікувань від навчання допоможуть правильно спрямувати роботу групи. Тож перед початком роботи тренер/ка та група повинні домовитися щодо бажаного результату спільної роботи.

Найпростіша технологія проведення збору очікувань та побоювань – **«Аплікація»**.

- очікування і побоювання записуються учасниками на різних стікерах;
- учасники та учасниці оголошують записи, а тренерка чи тренер викладає із них аплікацію на листі фліпчарту;
- більш ефективна аплікація з фоном (наприклад, на дерево розміщуємо стікери у вигляді листків («очікування») і хмарок («побоювання»)).

Інший популярний варіант – **«Прес»**:

- Закінчіть речення «Я чекаю від тренінгу...»
- Очікування учасниць та учасників тренерка чи тренер записує на лист фліпчарту.

Знайдіть у мережі Інтернет інші технології збору очікувань та побоювань.

Отже, якісний вступ курсу (тренінгу), як правило, задає тон для всього комплексу занять.

11.2. Визначення базових понять «стать» і «гендер». Вивчення проблем гендерних ролей та гендерних стосунків.

11.2.1. Інтерактивна вправа: «Близнюки».

Мета: визначення базових понять «стать» і «гендер».

Обладнання:

- фліпчарт або дошка, на якій можна розміщувати аркуші паперу
- кольорові фломастери (маркери);
- кнопки (скріпки, скотч тощо) для закріплення плакатів на стінах.

Хід проведення:

Тренерка чи тренер: «Жили-були король та королева, і не мали вони дітей. Це їх дуже засмучувало, але вони мали віру, що одного разу таки стануть батьками. І щастя не оминуло їхньої оселі. Одного прекрасного весняного дня у них народилися чудові близнюки – дівчинка й хлопчик. Багато друзів зібралося, щоб привітати новонароджених, але, завітавши до кімнати, розгубилися, бо перед ними лежали два зовсім однакових згортки, і було незрозуміло – де хлопчик, а де дівчинка. Тоді на допомогу їм прийшла доглядальниця, яка перев'язала один згорток блакитною стрічкою і сказала, що це – хлопчик (кріпимо зверху з одного боку аркуша бантик блакитного кольору), а інший – рожевою, це – дівчинка (кріпимо зверху з іншого боку аркуша бантик рожевого кольору). Давайте і ми привітаємо наших новонароджених. Хто перший, за принципом добровільності залишить побажання для двох малюків, а я їх буду записувати у два стовпчика: під рожевим бантиком для дівчинки, а під блакитним – для хлопчика.

Після того, як усі присутні залишили свої побажання, тренер чи тренерка говорить: «У цей час до кімнати зайшла мама новонароджених, подивилася на малюків, посміхнулася і сказала, що блакитною стрічкою перев'язана дівчинка, а рожевою – хлопчик (промовляючи це тренерка чи тренер проводить обмін бантиків). Друзі вдруге розгубилися і почали переглядати всі свої побажання. Поглянемо, що вийшло...»

Для обговорення можна використати такі питання:

- Які риси та якості особистості вважаються традиційно «жіночими», а які «чоловічими»?
- Чи можуть чоловіки мати характеристики/якості, що традиційно пов'язуються із жіночими (та навпаки)?
- Визначаємо чи є у списках характеристики, які можуть бути притаманні обох статям.
- Залишаються унікальні характеристики, що біологічно розділяють чоловіків і жінок: «материнство» і «батьківство».
- Так визначаємо співвідношення між поняттям «стать» і «гендер»?

11.2.2. Інтерактивна вправа «Чоловіка і жінки: колективний портрет».

Мета: визначення базових понять «стать» і «гендер».

Обладнання: папір, маркери.

Хід проведення:

Тренерка чи тренер пропонує спільноті перерахувати якості, характеристики, ролі і функції які властиві людині, як чоловікові, так і жінці. Всі вислови записуються окремо на дошці або фліпчарті.

Учасники та учасниці відповідають на питання:

1. Які перераховані якості є лише чоловічими або лише жіночими?
2. Чи може жінка володіти якостями, які традиційно вважається чоловічими, наприклад, бути сильною, рішучою і т.д.? І навпаки.

Підкреслити основні гендерні характеристики, властиві:

- лише чоловікам (маркером червоного кольору);
- лише жінкам (маркером синього кольору);
- спільні як чоловікам, так і жінкам (маркером зеленого кольору).

Порахувати кількість червоних, синіх і зелених ліній.

Чому тренер/ка повинен/на звертати увагу спільноти до відповідей під час виконання завдання?

11.2.3. Мозковий штурм «Агенти гендерної соціалізації».

Мета: виділити агентів гендерної соціалізації, усвідомити їх вплив на розвиток особистості.

Обладнання: папір, маркери.

Хід проведення:

Тренерка чи тренер запрошує учасників та учасниць назвати ідеї, коментарі, асоціації, фрази чи слова, пов'язані з питанням «агенти соціалізації». Усі пропозиції записуються на дошці (чи на фліпчарті) без коментарів, присутні не оцінюють і не відкидають поданих пропозицій. Далі проводиться обговорення, встановлюються зв'язки, виділяються головні компоненти.

Чи можна дану технологію використати для розгляду питання гендерних стосунків?

11.2.4. Дискусія «Гендерна обізнаність та мова».

Мета: обговорити такі терміни, як «стать», «гендер», «чоловік», «жінка», «транссексуал».

Хід проведення:

- створюються групи з п'яти осіб кожна;
- групи мають 20хвилин, щоб обговорити, що означає кожне поняття для своїх окремих членів;
- залучаються додаткові дані (див. Додаток 1);
- робиться загальний висновок.

Як розкрити поняття «гендерні стосунки» у контексті даної дискусії?

11.2.5. Інтерактивна вправа «кишення».

Мета: Визначати гендерні людей на основі їх речей.

Обладнання: усе, що є у учасниць та учасників у кишеннях, гаманцях, сумках.

Хід проведення:

Формуються групи з п'яти осіб кожна. На основі речей, які Ви носите спробуйте пояснити Ваш гендер. Уявлення себе і усвідомлення власного гендеру можна через певну річ у вашій, сумці, кишені або гаманці. При цьому слід пояснити, як даний атрибут відображає Ваш гендер і чому ця річ має сенс для вас.

11.2.6. Рефлексія є обов'язковим елементом модуля. Мета: закріпити вивчені поняття. Обов'язкові питання для обговорення:

1. Що означають поняття «стать» і «гендер»? Чим вони різняться?
2. Чи змінюються гендерні ролі? Якщо так, то, які зміни прийшли в гендерних ролях в Україні за останнє століття?

Запропонуйте інші варіанти рефлексії.

Отже, визначення базових понять «стать» і «гендер», розуміння системи гендерних стосунків є фундаментом розуміння суті гендерної проблеми взагалі.

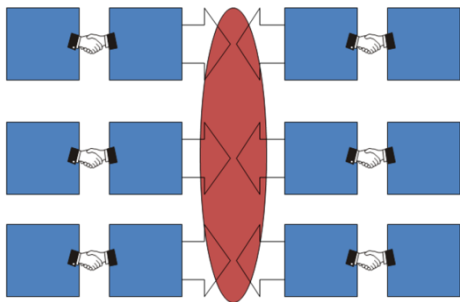
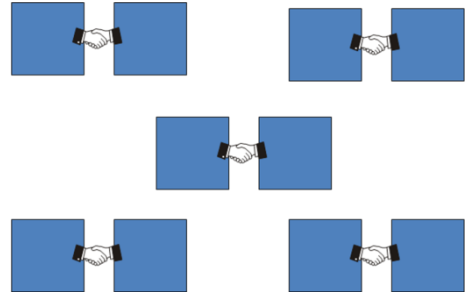
11.3. Технології групової роботи

11.3.1. Технології групової роботи є важливим засобом гендерної освіти, яка побудована на принципах емпатії, співпраці та взаємоповазі.

Чому дані принципи мають бути обов'язковими на заняттях?

11.3.2. Кооперативні технології навчання.

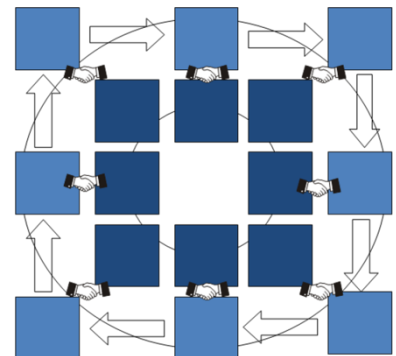
Робота в парах найбільш ефективна на початкових стадіях навчання дітей роботі у малих групах. Саме у парах всі учасниці та учасники отримують можливість висловлюватись, обміняти ідеями з між собою, озвучувати свої думки перед спільнотою. Так розвиваються навички спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учасниці чи учасники не можуть ухилитися від виконання завдання.

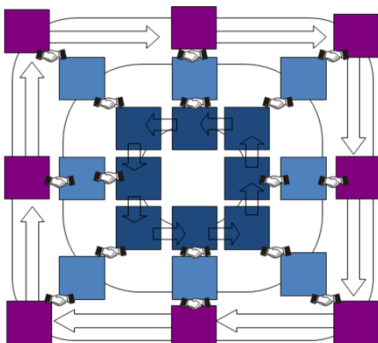
Снігова лавина (два-чотири-разом) є похідним від парної роботи, ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, вмінь переконувати та вести дискусію. Полягає у індивідуальному усвідомленні проблеми, розв'язанні її спочатку попарно, потім у об'єднаних четвічках, потім у вісімках і всім

класом разом.

Подвійне коло найбільш ефективна для одночасного залучення всіх учасниць та учасників до активної роботи з різними особами для обговорення дискусійних питань. Метод передбачає наявність двох кіл стільців, у яких внутрішнє коло нерухоме, а зовнішнє – рухливе: за сигналом тренерки чи тренера всі його учасники пересуваються на один стілець вправо і опиняються перед новою особою для спілкування. Мета – пройти все коло, виконуючи поставлене завдання (*дискусія осіб, що прихильні чи ні певної*

точки зору, збір інформації із диференційованих питань, взаємоопитування).

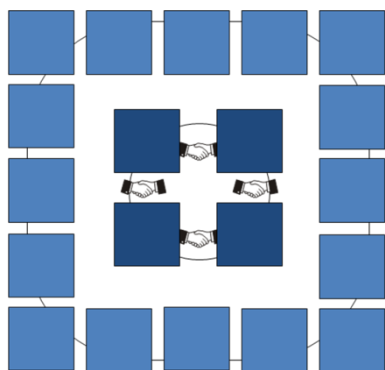
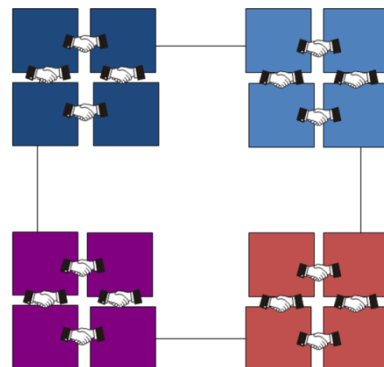

Потрійне коло створюються для активного, ґрунтовного аналізу та обговорення нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння. Змінність трійок полягає у рухливості і змінюваності двох її складових для обговорення нових питань. Так,

особи під номером один рухаються за часовою стрілкою до нових груп, особи під номером три – проти часової, особи під номером два є стабільним ядром груп.

Команда (робота в малих групах) створюється для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму та розподілу обов'язків серед осіб. Результати роботи переважно виносяться на загальний огляд класу.

Запропонуйте розподіл обов'язків у команді з трьох, чотирьох, п'яти, шести осіб.

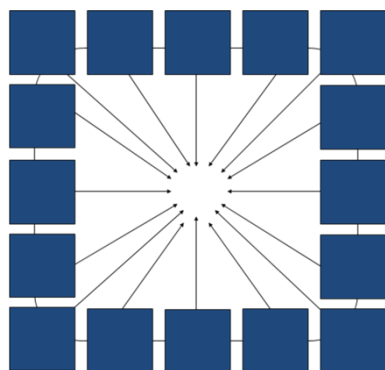
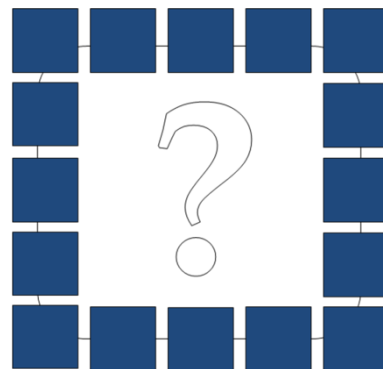

Акваріум ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки за умови, що спільнота вже має добрі навички групової роботи. Зміст роботи полягає у об'єднанні учасниць та учасників у малі групи для почергового публічного обговорення різних проблем із подальшим аналізом змісту обговорення (одна група в центрі проводить обговорення, а інші за нею слідкують).

Наведіть приклади використання кооперативних технологій навчання на заняттях з гендерних студій.

11.3.3. Колективно-групові технології навчання.

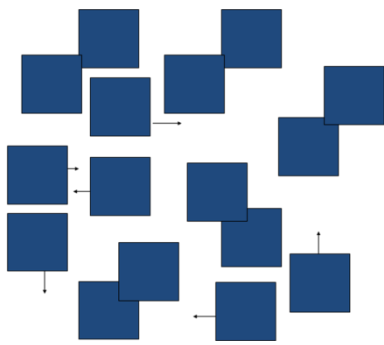
Обговорення проблеми в загальному колі полягає в обговоренні певної теми всією спільнотою доти, доки є бажаючі висловитись. Метою методу є прояснення певних положень, привертання уваги учасниць та учасників до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо.

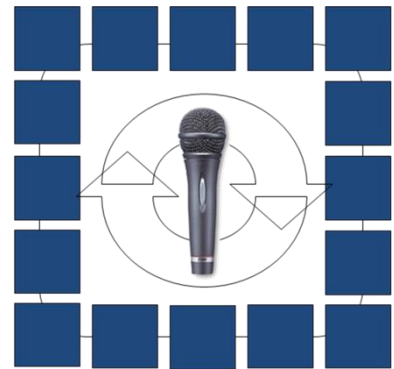
Мозковий штурм використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. Мета «мозкового штурму» – зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх дітей протягом обмеженого періоду часу.

Мікрофон надає можливість кожній та кожному висловити свою думку чи позицію швидко, по черзі, передаючи одне одному уявний мікрофон (наприклад,

ручку, маркер). Модифікацією методу є варіант із пропозицією закінчити відкрите речення.

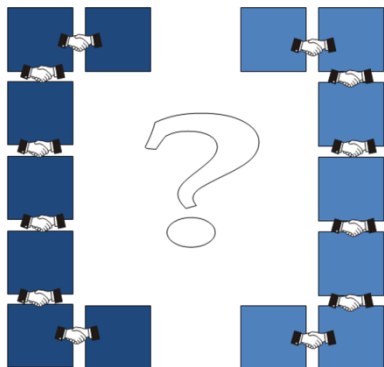
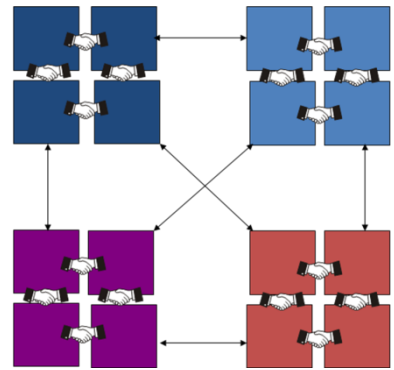

Броунівський рух використовується для навчання спільноти здійснювати обмін інформацією. Для цього учасниці та учасники отримують картки з новими фактами до теми уроку

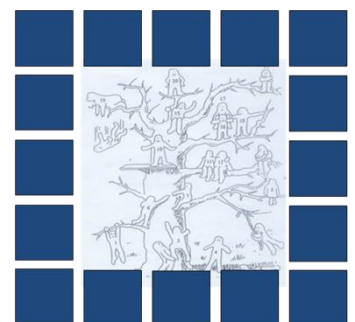
(по одній на кожного), кілька хвилин ознайомлюються з ними, потім ходять по класу і обмінюються інформацією з колегами (одночасно можна говорити тільки з однією особою). Протягом відведеного часу потрібно отримати якомога повнішу інформацію.

Мозаїка використовується для створення на занятті ситуації, яка дає змогу спільноті працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Для цього учасниць та учасників об'єднують у кілька груп для аналізу окремих тем проблеми, потім перегруповуються в групи із представників кожної команди для загального аналізу проблеми, потім переформовуються в початкові групи.

Аналіз ситуації відбувається на основі життєвої або гіпотетичної спірної ситуації. Учасниці та учасники підтримують чи не підтримують дійову особу, захищають свою позицію і намагаються спростувати докази опонентів.

Дерево припущень є технологією прогнозування на випередження або обговорень щодо розвитку якогось явища у майбутньому / абстрагування. Слухачі та слухачки озвучують свої ідеї та спільно створюють «дерево передбачень», де стовбур – задана тема, гілки – передбачення (я думаю, що ...; ймовірно, що буде так...), а листя – аргументи на користь тверджень.

Ромашка Блума розроблена за педагогічним принципом таксономії американського психолога Бенджаміна Блума та його шести рівнів навчальних цілей в когнітивній сфері: знання – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка.

Після першого знайомства з інформацією тренерка чи тренер ставить спільноті питання:

✧ Прості/фактичні (*на перевірку пам'яті*): Що...? Де...? Коли...?

✧ Уточнювальні: Ти вважаєш, що...? Тобто ти сказав, що...? Ти бачиш це так..?

✧ Пояснювальні: Чому...? Що мається на увазі...? Яка

головна ідея...?

✧ Творчі, де є елемент прогнозу/припущення: А що, якби...? Як би покращили...? Запропонуйте альтернативу...

✧ Оцінювальні: Чим щось відрізняється від іншого? Наскільки цінними є...? Як би ви визначили/аргументували...? Яке судження ви можете зробити з приводу...? тощо.

✧ Практичні, що мають висвітлити зв'язок теорії з життям: де це застосовується у повсякденному житті? Як це можна використати на практиці?

Питання можна оформити у вигляді «ромашки Блума» (*де на кожній пелюстці – відповідне питання*) та роздати на опрацювання в командах, групах, трійках.

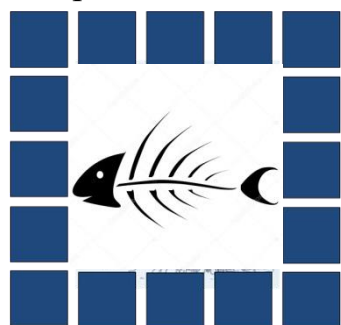
Метаплан – методика структурування групових обговорень, аналізу ситуації, обміну думками, збирання інформації з певного питання і вироблення ефективних колективних рішень. Структура обговорення проблем:

✧ Наявні проблеми. Реальний стан речей

✧ Як це повинно бути?

✧ Чому існують ці проблеми ? (Причини) Чому в дійсності не є так, як має бути?

✧ Пропозиції: як змінити становище, вирішити наявні проблеми?

2.2.9. «Fishbone» («Рибна кістка») дозволяє спільноті «розбити» загальну проблемну тему для причин та аргументів. Застосування цієї технології допоможе учасникам та учасникам зрозуміти важливість аргументації, а також те, що кожна проблема – багатогранна, може мати кілька причин, що впливають одна на одну. Свою назву цей інструмент дістав через те, що його візуальне вираження нагадує рибний кістяк.

Порядок роботи:

✧ після спільного обговорення проблемної теми під модерацією тренера чи тренерки учасниці та учасники записують її чітко формулювання в полі «Проблема»;

✎ після аналізу інформації за темою (з текстових матеріалів, презентацій, фільмів тощо) виділяються причини та аргументи, що їх підтверджують. Часто причин знаходиться більше, ніж аргументів. У такому випадку варто пояснити спільноті, що це – нормально, адже бувають ситуації, коли причини ще не мають логічного пояснення і залишаються припущеннями;

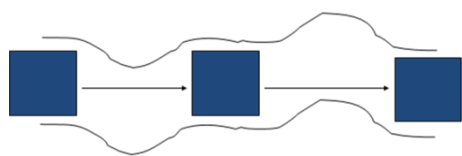
✎ шляхом аналізу «причин-аргументів» формулюється висновок, що записується в останній частині малюнку-схеми.

Наведіть приклади використання колективно-групових технологій навчання на заняттях з гендерних студій.

11.3.4. Технології ситуативного моделювання включають рольові ігри.

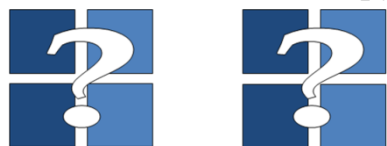
Визначте коло рольових ігор, які можна на заняттях з гендерних студій.

11.3.5. Технології опрацювання дискусійних питань.

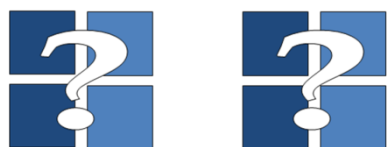

Метод ПРЕС є технологією вирішення проблем за чіткою схемою: «я вважаю, що...» – «...тому, що...» – «наприклад, ...» – «отже, таким чином...».

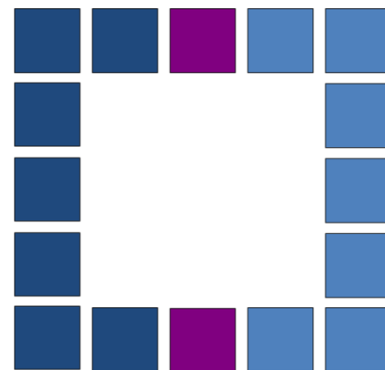
Займи позицію є технологією початку дискусії, коли спільнота збирається в групі на основі власного ставлення до певної проблеми («підтримую» - «не визначилась/не визначився» - «не підтримую») з можливістю змінити групу після дискусії.

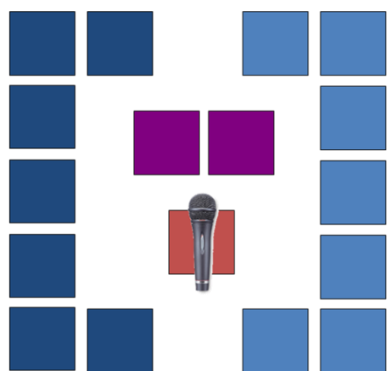
Зміни позицію є схожою з попередньою технологією з додаванням роботи опонентів у четвірках з метою вироблення спільної позиції.

Дискусія – широке публічне обговорення якогось спірного питання.

Стиль ток-шов створюється на основі використання правил проведення телевізійних програм даного стилю із ведучими, запрошеними особами-експертами, глядацтвом.

Наведіть приклади використання технологій опрацювання дискусійних питань на заняттях з гендерних студій.

Отже, технології групової роботи сприяють тому, щоб стосунки між тренером/кою та слухачками/ами набули характеру співпраці, під час групової діяльності слухачі/ки спілкуються між собою, допомагають одне одному, співпрацюють.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Визначте етапи проведення вступної частини заняття.
3. Запропонуйте варіанти проведення вступної промови тренінгу.
4. Обґрунтуйте необхідність проведення знайомств у групах, де особи вже знайомі.
5. Запропонуйте варіанти зображень плакатів для проведення вправ на очікування та побоювання.
6. Які технології пояснення понять «стать» і «гендер» Ви можете описати?
7. Визначте технології опрацювання поняття «гендерні стосунки».
8. Чому тренеру/ці важливо мати колекцію технологій об'єднання слухачів/слухачок у малі групи (див. Додаток 2)?
9. Визначте дидактичну цінність кооперативних технологій навчання.
10. Які із колективно-групових технологій навчання ви опрацювали на собі? Опишіть враження.

Додатки

Додаток 1. Стать і гендер. Додаткові дані.

- Гендер відноситься до соціально сформованих ролей, поведінки, діяльності та атрибутів, які суспільство вважає доцільними для жінок та чоловіків (ВООЗ).
- Гендер можна розглядати як соціальну категорію - спосіб думати про те, як конструюється тотожність, і це обговорюється щодо інших аспектів ідентичності та соціальної позиції такої раси, класу, етнічності, віку тощо.
- Гендер можна розглядати як політичну ідею, яка стосується розподілу влади в суспільстві.
- Стать стосується біологічних та фізіологічних характеристик жінок та чоловіків (ВООЗ).
- чоловік та жінка – це стать, чоловічі та жіночі ролі – це гендерні категорії (ВООЗ).
- Не всі особи класифікуються як жінки, так і чоловіки. Існують міжстатеві особи (тіло Intersex).
- Інтерсекс народжується з «статевою хромосомою», зовнішніми статевими органами або внутрішніми системами, які не вважаються «стандартними» для чоловіків чи жінок. Існування інтерсексуалів показує, що існує не тільки дві статі, а наші способи мислення про секс є соціально побудованими (Східний Мічиганський невірніважений лесбійський, геїський, бісексуальний трансгендерний ресурсний центр).

- Транссексуал є парасольковим терміном для людей, чия гендерна ідентичність та / або гендерне вираження відрізняються від статі, яку вони отримали при народженні (Альянс геїв та лесбіянок проти наклепу [GLAAD], 2007).

Додаток 2. Технології об'єднання слухачів/слухачок у групи.

«Пара». Якщо необхідно об'єднати учасників/учасниць у дві групи, розрахуйте їх на: «день» і «ніч»; «лівий» і «правий»; «жайворонок» і «сова»; «земля» і «небо» тощо.

«Світлофор» (три групи). Учасники/учасниці по черзі називають кольори світлофора. Відбувається об'єднання за кольором.

«Казкові персонажі». Учасники/учасниці по черзі називаються іменами казкових персонажів (Ніф-ніф, Нуф-нуф, Наф-наф) тощо.

«Сезони» (чотири групи). Учасники/учасниці по черзі називають пори років. Відбувається об'єднання за сезонами.

«Сторони світу». Учасники/учасниці по черзі називаються сторонами світу: «північ», «південь», «схід», «захід».

«Веселка». Якщо треба об'єднати учасників/учасниць у сім груп, можна розрахувати їх за кольорами веселки (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий), нотами (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі) або днями тижня (понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя).

«12 місяців». Об'єднання у 12 груп доцільно здійснити за назвами місяців.

«Об'єкти». Підберіть згідно потребам потрібну кількість об'єктів і розрахуйте на них учасників/учасниць. Можна усно, можна за допомогою малюнків. Об'єктами можуть бути квіти (тройанди, лілеї, ромашки, проліски), фрукти (яблука, банани, помаранчі, виноград), овочі (капуста, огірок, буряк, морква), зернові (жито, пшениця, рис, гречка), марки автомобілів (БМВ, мерседес, мазда, тойота), мобільних телефонів (самсунг, нокія, сіменс, моторола), напої (фанта, пепсі, кола, спрайт) тощо.

«Пазл». Учасники/учасниці отримають порізані шматки листівок. Завдання – реставрувати листівки. Учасники/учасниці, хто мають шматки спільної листівки утворюють групу.

«Фігури». Роздайте учасникам/учасницям геометричні фігури (кола, квадрати, трикутники, ромби, паралелепіпеди). Запропонуйте їм об'єднатися за цими формами.

«Острови». На підлогу кладуться аркуші паперу А-4 за кількістю необхідних груп. Під музику учасники/учасниці тренінгу «плавають у морі», з початком «шторму» (команда тренера, зупинка музики) учасники/учасниці «пливуть» до ближчого острова. «жителі острова» – одна група.

«Тваринки». Розрахуйте учасників/учасниць на котиків, песиків, півників і поросятко. Запропонуйте заплющити очі і лише за допомогою характерних звуків об'єднатись у групи. Ця вправа допомагає не лише сформуванню групи, а й добре знімає м'язове і психологічне напруження.

«Триетапне об'єднання». Коли на тренінгу бракує часу, використовуйте об'єднання в групи, що економлять час. Якщо Вам необхідно тричі об'єднати

учасників у групи (у три, чотири, знов по три), можна використати малюнки з різними геометричними фігурами (перше об'єднання за формою), різних кольорів (друге об'єднання за кольорами) і з різними контурами (третє об'єднання за контурами). До цього можна долучити розмір, додатковий малюнок на фігурах тощо.

Література

1. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 13-16.
2. Желіба О.В. Гендерні аспекти діяльності фахівця системи освіти: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 3-10.
3. Навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності: «Ми – різні, ми рівні» / За заг. ред. О. Семиколєнкової. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 128 с.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.: іл.
5. Проектуємо урок разом. Посібник учителя. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 48 с.
6. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К., 2006. – 220 с.
7. Carrington Bruce, Tymms Peter and Merrell Christine. Role models, school improvement and the 'gender gap'—do men bring out the best in boys and women the best in girls? // British Educational Research Journal. – Vol. 34, Issue 3, June 2008. – P. 315-327.
8. Crabtree Robbin D. and Sapp David Alan. Theoretical, Political, and Pedagogical Challenges in the Feminist Classroom: Our Struggle to Walk the Walk // Source: College Teaching. – Vol. 51, No. 4 (Fall, 2003). – P. 131-140.
9. Cullingford Cedric. Children's Views on Gender Issues in School // British Educational Research Journal. – Vol. 19, Issue 5, December 1993. – P: 555-563.
10. Barlow, C.A., Blythe, J. A., Edmonds, M. (1999). A handbook of interactive exercises for groups. Boston: Allyn & Bacon.
11. Hallstrom Jonas, Elvstrand Helene, Hellberg Kristina. Gender and technology in free play in Swedish early childhood education // International Journal of Technology and Design Education. – May 2015, Vol. 25, Issue 2. – P. 137-149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/a2RZQ>
12. Hammersley Martyn. An Evaluation of Two Studies of Gender Imbalance in Primary Classrooms // British Educational Research Journal. – Vol. 16, Issue 2, April 1990. – P. 125-143.
13. Kehily Mary Jane. Sexing the Subject: Teachers, pedagogies and sex education // Sex Education. – Vol. 2, No. 3, 2002. – P. 215-231.
14. Papathanasiou, Maria. Experience-based seminar on gender in education (for teachers and scholars). Presentation.
15. Warrington M., Younger M. and Williams J. Student Attitudes, Image and the Gender Gap // British Educational Research Journal. – Vol. 26, Issue 3, June 2000. – P. 393-407.

12. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

- Методи та технології вивчення явища «гендерні стереотипи».
- Використання рольових ігор.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Володіти методами та технологіями вивчення гендерних стереотипів.
- Визначати базові поняття «стереотип» і «гендерні стереотипи».
- Вивчати гендерні стереотипи в різних вимірах людської життєдіяльності.
- Використовувати технологій занурення та емпатії.
- Оцінювати ефективність засвоєння явища гендерні стереотипи.

12.1. Методи та технології вивчення явища «гендерні стереотипи».

12.1.2. Інтерактивна вправа «Візуальний портрет» (до 25 хв.).

Мета: Усвідомлення поняття «гендерні стереотипи».

Завдання: Проаналізувати упередження; усвідомити швидкість створення гендерних стереотипів.

Обладнання:

- фліпчарт або дошка, на якій можна розміщувати аркуші паперу
- фотографії різних людей з журналів (доцільно використовувати дві фотографії однієї і тієї ж людини з різним виглядом, це урізноманітнить уявлення груп про одну і ту ж людину);
- кольорові фломастери (маркери);
- кнопки (скріпки, скотч тощо) для закріплення фото на стінах.

Хід проведення:

Учасники та учасниці об'єднуються у чотири групи. Групи отримують фотографії та листи паперу, і намагаються уявити, ким може бути ця людина, дати їй біографію, відповідаючи на запитання робочого листа.

Групи презентують результати власних потуг. По цьому варто обговорити, наскільки швидко можуть створюватись упередження та гендерні стереотипи. Дуже доцільно дати зрозуміти спільноті, що те, як ми думаємо про інших людей, говорить про нас самих більше, ніж про описану особу.

Примітки: питання робочого листа:

- Хто особа, яка зображена на фотографії?
- Яка в неї професія?
- Яким життям, на Вашу думку, вона живе?
- Чи щаслива вона?
- Виберіть з наведеного переліку характеристики, які найкраще, на Вашу думку, описують цю особу: вихована, здатна до самоконтролю, смиренна,

амбітна, готова допомогти, компанійська, розумна, дурна, надійна, емоційна, безневинна, не амбіційна, агресивна, сповнена енергії, безладна, крута, небезпечна, стримана, миролюбна, грайлива, щаслива, серйозна, ненадійна, самотня, неконтрольована, домінуюча, мрійлива, егоїстична, легковажна, успішна.

Де найкраще брати фото для вправи?

12.1.2. Інтерактивна вправа «Прислів'я та приказки».

Мета: Усвідомлення поняття «гендерні стереотипи».

Завдання: Проаналізувати упередження та стереотипи; усвідомити витоки значної частини стереотипів.

Обладнання:

- Прислів'я та приказки.

Хід проведення:

- Об'єднуємо учасниць та учасників у чотири групи.
- Групи отримують завдання підібрати прислів'я і приказки про жінок і чоловіків та показати про них сценки.
- Показ результатів роботи груп. Обговорити витоки створення деяких упереджень та гендерних стереотипів. Доцільно зрозуміти, що те, як ми застосовуємо до інших людей прислів'я та приказки, говорить про нас більше, ніж про іншу особу.

Додаток. Прислів'я:

- Нема кращого друга, як вірна супруга.
- Без жінки, як без рук.
- В баби язик, як лопата.
- Батьки глядять дочку до вінця, а чоловік жінку до кінця.
- Як люба дружина, то люба й в ряднині.
- Нащо й клад, коли в сім'ї лад.
- Жінка чоловікові подруга, а не прислуга!
- Жона держить дом за три угли, а муж за четвертий.
- Гарна пава пером, а жінка норовом.
- Добра жінка чоловікові своєму вінець, а зла – кінець.
- Лучче їсти хліб з водою, чим жити з жінкою лихою.
- Жінка не черевик – з ноги не скинеш.
- Куди голка – туди й нитка, куди чоловік – туди й жінка.
- Як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде.
- Біда – як жінка бліда, але ж лиха година, коли жінка – як калина!
- Бабі (жінці) дорога – од печі до порога.
- Дві бабі – торг, а три ярмарок.

- Жінка як торба: що положиш, те й несе.
- Жінці всієї правди не відкривай.
- Люби жінку, як душу, а трясси як грушу.
- Не вір жінці, як чужому собаці.
- У жінки волос довгий, та ум короткий.
- Муж та жена – то одна сатана.
- Не дай бог коня лінивого, а чоловіка ревнивого!
- Чоловік, як ворона, а все ж жінці оборона.
- На красивого чоловіка дивитись гарно, а з умним жити легко.
- На красиву жінку гарно дивиться, а з розумною гарножить.
- Вчи жінку без дітей, а дітей без людей.
- За ледачим чоловіком жінка марніє, за хорошим – молодіє.
- Пий пиво – та не лий, люби жінку – та не бий!
- Рідна мати і б'є, та не болять, а свекруха словами б'є гірше, ніж кулаками.
- Свекруха – уїдлива муха.
- Цап – не скотина, зять – не людина, а невістка – чужа кістка.
- Син, як син, та синиха лиха.
- По дочці і зять милий, по невістці і син чужий.
- Бійся тестя багатого, як чорта рогатого!
- Тещиною язика аршином не зміряєш.
- Так м'яко спать, неначе теща постелила!
- Не з багатством жить, а з людиною!
- Краще полин їсти, ніж з нелюбом за стіл сісти!

При вивченні яких тем гендерних студій можна використати фольклор?

Чи варто використовувати замість прислів'їв та приказок сучасні анекдоти? Чому?

12.1.3. Інтерактивна вправа: «Ціна стереотипу».

Мета: Закріпити поняття «гендерні стереотипи».

Завдання: Активізувати творчу діяльність спільноти, показати вплив стереотипів, дати можливість відчувати емоції під час дії стереотипів, зрозуміти багатогранність стереотипів для двох сторін.

Обладнання: картки з описом ситуацій.

Хід проведення:

- Учасники та учасниці об'єднуються в 4 групи.
- Кожній з 4 груп дається картка із описом певної ситуації. Група повинна визначити позитиви та негативи стереотипу для чоловіка і жінки.
- Презентація досліджень.
- Обговорення питань:

1. З яким явищем ми зіткнулися?
2. Проти кого були спрямовані стереотипи: проти жінок чи проти чоловіків?
3. Що набувають і що втрачають жінки і чоловіки при таких ситуаціях?
4. Для чого проводиться дана вправа?

Примітки:

Ситуація 1 Чоловік – добувач, жінка – берегиня.	Ситуація 3 Чоловік – глава сім'ї.
Ситуація 2 Чоловіки не плачуть.	Ситуація 4 Куди голка – туди й нитка, куди чоловік – туди й жінка

Запропонуйте власні ситуації до даної вправи.

12.1.4. Інтерактивна вправа «Гість із іншої галактики».

Обладнання:

- фліпчарт або дошка, на якій можна розміщувати аркуші паперу
- журнали;
- кольорові фломастери (маркери).

Хід проведення:

Спільнота об'єднується в кілька груп. Групи отримують журнал (типово чоловічий, типово жіночий, нейтральний) і завдання: Ви істоти з іншої планети. Мандруючи галактикою ви знайшли журнал і намагаєтеся зрозуміти особливості цивілізації, якій він належить. Складіть тези про цю цивілізацію:

1. Чисельність населення.
2. Розмаїття населення.
3. Які групи населення виділяються, які ролі вони виконують?
4. Ваші враження від різних груп?
5. Кому належить влада?
6. Інші спостереження.

За десять хвилин групи презентують результати роботи і роблять висновки про викривлення мас-медіа суспільних відносин.

Підберіть мету і завдання до даної вправи.

12.1.5. Інтерактивна вправа «Структура гендерних взаємин».

Мета: Усвідомлення поняття «гендерні стереотипи».

Завдання: Проаналізувати суть гендерних стереотипів; усвідомити відчуття «дійових осіб» гендерних стереотипів; запропонувати шляхи вирішення конфліктних ситуацій, що ґрунтуються на основі гендерних стереотипів.

Обладнання: картки з описом ситуацій.

Хід проведення:

Учасники та учасниці об'єднуються в 4 групи. Кожній з груп дається картка із описом певної ситуації. Група повинна інсценувати дану ситуацію.

Після презентації сценок відбувається обговорення питань:

1. З яким явищем ми зіткнулися?
2. Проти кого були спрямовані стереотипи: проти дівчат чи проти хлопців?
3. Як почували себе люди, що виконували роль «жертв» стереотипів?
4. Як почували себе люди, що вживали стереотипи в сценках?
5. Як почували себе люди, які були присутні при перетворенні стереотипів у обмеження людських прав?
6. Як звичайно поведуться люди, які присутні при дискримінації?
7. Які були шляхи рішення проблеми?

Рефлексія: «Мій комплімент і дарунок для тебе» (гра). Для забезпечення психологічного розвантаження учасниць/ків, створення позитивного емоційного фону. Учасниці та учасники об'єднуються в пари і говорять одне одному по черзі «Ти дуже ... (позитивні риси), я дуже хочу подарувати тобі...»

Примітки:

Ситуація 1. Сашко любить рок-музику. Нещодавно він проколов собі вухо, тому що багато рок-зірок носять серги. Він прийшов у школу, і однокласники на перерві стали глузувати з нього. Один хлопчик навіть крикнув йому «ти не чоловік». Друг Сашка намагався захистити його, показуючи листівки рок-зірок, та все, чого він досяг, стали глузувати і з нього. Діти не заспокоювались і з початком уроку. Вчитель, щоб не гаяти зайвий час, прокоментувала ситуацію таким чином: «Ось, що буває, коли не виконуєш Статут школи».

Ситуація 2. Класні збори присвячені обранню старости. Класний керівник висунув кандидатуру Оксани, яка добре вчиться, акуратна та сумлінна. Однак, група хлопчаків висунула кандидатуру Андрія, який вчиться не так добре як Оксана, та не менш сумлінний та відповідальний. Вчителька наполягла на кандидатурі Оксани, мотивуючи це тим, що Андрію слід краще думати про уроки.

Ситуація 3. Класний керівник складав графік прибирання класу, ставлячи в пари дівчинку та хлопчика (дівчинка повинна прибирати, а хлопчик носити та відносити воду). Дмитро та Коля забажали чергувати разом. Вчителька відмовила їм, мотивуючи це тим, що хлопчики не можуть прибирати також чисто, як дівчата.

Ситуація 4. На початку нового учбового року діти обирали для себе гуртки. Ігор записався до гуртка роботи з бісером, де крім нього були самі

дівчата. Дівчата почали глузувати з Ігоря, та керівник гуртка припинила ці глузування. Під час заняття, вона не раз зверталась до Ігоря з хвалячи його за акуратність та зосередженість. Наприкінці заняття за Ігорем зайшов його батько і був неприємно вражений вибором сина. Він соромив Ігоря усю дорогу додому, доки Ігор не сказав, що більше не піде на заняття цього гуртка.

Запропонуйте свою життєву ситуацію.

12.1.6. Інтерактивна вправа «обери позицію» на тему «Норми жіночності/мужності».

Обладнання: картки з написами: «ТАК», «НІ», «НЕ ЗНАЮ».

Хід проведення:

Тренерка чи тренер зачитує тези, а учасниці та учасники займають позицію згідно своїх переконань в одному із кутів кімнати. Після визначення спільнота обговорює мотиви свого вибору. Завершення обговорення дозволяє учасницям та учасникам змінити позицію і обґрунтувати своє рішення.

Примітки: Тези, що стосуються шкільного життя.

- У навчанні не потрібно звертати увагу на стать дитини.
- У вихованні необхідно звертати увагу на стать дитини.
- На уроках праці хлопці повинні опановувати «чоловічі» види праці, а дівчата – «жіночі».
- І хлопців, і дівчат необхідно привчати до різних видів праці без статевої диференціації.
- Хлопець і дівчинка повинні сидіти за однією партою, оскільки це покращує навчання хлопців.
- Коли вчитель робить зауваження учням, цілком правомірне починати фразу зі слів типу: «Ти – хлопець, ти мусиш бути...», «Ти – дівчинка, ти повинна бути...»

Тези, що стосуються життя взагалі.

- Головне призначення жінки – не кар'єра, а родина і діти.
- Цінність чоловіка визначається його заробітком та успішністю на роботі.
- Чоловік повинен бути сильним.
- Жінка вважається успішною тільки тоді, коли вдало виходить заміж.
- Жінкам на роботі платять менше, тому що вони менш компетентні працівники.
- Жінки не такі гарні керівники, як чоловіки.
- Чоловік повинен виказувати мало почуттів і розв'язувати свої емоційні проблеми без сторонньої допомоги.
- Жінки не агресивні.
- Чоловік повинен бути компетентним.
- Чоловік повинен уникати специфічно жіночих видів діяльності.

Підберіть мету і завдання до даної вправи.

12.1.7. Рефлексія. є обов'язковим елементом модуля. Мета: закріпити вивчені поняття. Обов'язкові питання для обговорення:

1. Що означають поняття «гендерний стереотип»?
2. Яку роль виконують гендерні стереотипи у суспільстві?
3. Які причини виникнення гендерних стереотипів?

Запропонуйте інші варіанти рефлексії.

Отже, визначення базового поняття «гендерні стереотипи» та вивчення їх проявів у різних вимірах життєдіяльності суспільства дозволяє усвідомити суть стереотипізованого гендерного світогляду.

12.2. Використання рольових ігор

12.2.1. Рольова гра – гра розважального характеру, в якій особи грають певні ролі та колективно моделюють історію відповідно до своїх ролей. У межах правил гравчині та гравці можуть вільно імпровізувати; їхній вибір у кожній ситуації формує інсценування та результат гри. Кожна гра має план проведення, безпосередній сценарій кожної ролі складає сама особа і корегує під час проведення.

Чи не буде заважати розважальний характер рольової гри навчанню?

12.2.2. Вистава має чіткий сценарій проведення. У складання сценарію може бути вкладена вагома роль учасників та учасниць.

У підготовчому етапі осіб, які виконують ролі можуть приготувати елементи костюмів, ближче знайомляться з персоною, яку будуть представляти, її характером, поведінкою, зовнішністю. Вони вивчають потрібні слова, вчаться, як себе поводити у відповідній ситуації.

Яка роль тренера/ки у підготовчому етапі гри?

12.2.3. «Круглий стіл» – імітація вирішення певної проблеми певною установою, таке собі слухання певної інформації і бесіда про неї. Гра відтворює роботу державних чи громадських організацій та установ: засідання Верховної Ради, ООН, ЮНЕСКО, тощо.

Тема «круглого-столу» має бути сформована як проблема для обговорення. Наприклад: Право на аборт: захист жіночої свободи чи легалізоване вбивство?

Які засоби навчання необхідно застосувати для проведення даної гри?

Рольова гра вимагає від учасниць та учасників прийняття конкретних рішень у проблемній ситуації в межах ролі. Кожна гра має чітко розроблений сценарій, головну частину якого необхідно доопрацювати учасникам та учасницям.

12.2.4. «Суд» – підвид рольової гри, у вигляді судового засідання. Дидактичною особливістю форми є те, що одночасно з процесом вивчення

(закріплення вивченого) матеріалу учасники та учасниці знайомляться з основними елементами судового процесу. В центрі уроку-суду є розгляд справи, пов'язаної з певною суспільною проблемою чи випадком, що має неоднозначну оцінку. При цьому наголошуємо, що дотримання процесуальних норм на такій грі не є обов'язковим і необхідним. Важливо зберегти зовнішню сторону судового процесу, основну ж увагу необхідно приділити для вирішення освітніх, розвиваючих та виховних завдань.

Запропонуйте тему для гри «суд».

Які засоби навчання необхідно застосувати для проведення даної форми?

Провідні ролі такі: суддя (головуючий), прокурори, адвокати, свідки обвинувачення та захисту, присяжні, секретар суду, журналісти, глядачі.

Підберіть до даних ролей фемінітиви.

12.2.5. «Прес-конференція» – підвид рольової гри, у вигляді прес-конференції. Форма також має попередній етап, коли аудиторія об'єднується у групи учасників та учасниць прес-конференції і на журналістів та журналісток(що представляють телебачення, друковані та електронні видання). Потім відповідно, кожна особа готує загальну проблему і більш глибоко свою роль.

Урок починається зі вступного слова тренерки чи тренера, де оголошується мета і проблема прес-конференції. Після представлення учасників та учасниць прес-конференції, вони виступають, а кореспондентство дає запитання.

Запропонуйте гендерну тему прес-конференції.

12.2.6. «Журналістське розслідування» – підвид рольової гри, що відтворює роботу журналістської спільноти. Змістом форми є надання завдання кравчиням та гравцям описати певну подію чи гендерну проблему на основі фактів з позиції певної світоглядної орієнтації.

Як можна використати навички написання повідомлень в подальшій практиці?

12.2.7. «Кінофестиваль» – підвид рольової гри, що відтворює кінофестиваль з гендерної проблематики. Дана форма гри сприяє розвитку навчальних здібностей і адаптуванню спільноти до реалій сьогодення.

Всі гравці та кравчині мають мати чітко визначену функцію:

- **Лауреати** виступають з презентацією ідеї власного фільму (за певних умов можна презентувати заранне підготовлений учнівський міні-фільм) з даної історичної теми, переконують всіх учасників, що їх фільм найкращий.
- **Кінокритики** виявляють кращі та гірші сторони у роботах лауреатів через призму історизму, естетики, видовищності тощо.

- **Журналісти** за допомогою правильно поставлених питань повинна найбільш повно розкрити зміст роботи та її критику.
- **Рекламні агенти** працюють на замовлення лауреатів та бізнесменів, вони за допомогою різних форм і засобів (*наприклад, плакатів*) намагаються розрекламувати «кінострічку», щоб її купили бізнесмени і на неї пішли глядачі.
- **Бізнесмени** повинні вміло зорієнтуватися у цінностях презентованих на конкурсі робіт, зробити правильний вибір і купити ту «кінострічку», подальший прокат якої принесе йому найбільший касовий збір.
- **Глядачі** на основі преси та реклами мають обрати той фільм, на який вони підуть для його перегляду.
- **Журі** оцінює представлені на конкурсі роботи і визначає по одному кращому представникові від кожної категорії учасників, тобто серед лауреатів, критиків, журналістів, рекламних агентів, бізнесменів, глядачів.

Підберіть до даних ролей фемінітиви.

Запропонуйте структуру заняття-кінофестивалю.

Запропонуйте інші види типових рольових ігор для вивчення гендерних питань.

12.2.8. Виведення з ролі, особливо тієї, яка емоційно складна (жертва, насильник) необхідна: людина має скинути маску актора і знову стати собою. Для цього можна використати ряд прийомів.

«Обійми». Учасники та учасниці обіймають одне одного і говорять компліменти.

Чому обійми корисні?

«Добрі слова». Тренер: «Давайте подаруємо усмішку одне одному, побажаємо успіху, уважності та відмінного результату!». Потім учасники та учасниці висловлюють побажання одне одному.

«Компліменти». Учасники і учасниці мають по черзі назвати по три позитивні риси колеги чи колежанки.

Які Можуть бути загрози не виведення людини з ролі?

Отже, рольові ігри об'єднують залучення значної кількості учасниць та учасників до роботи, видовищність, насиченість імпровізацією, занурення в проблему з точки зору тих, кого вона стосується.

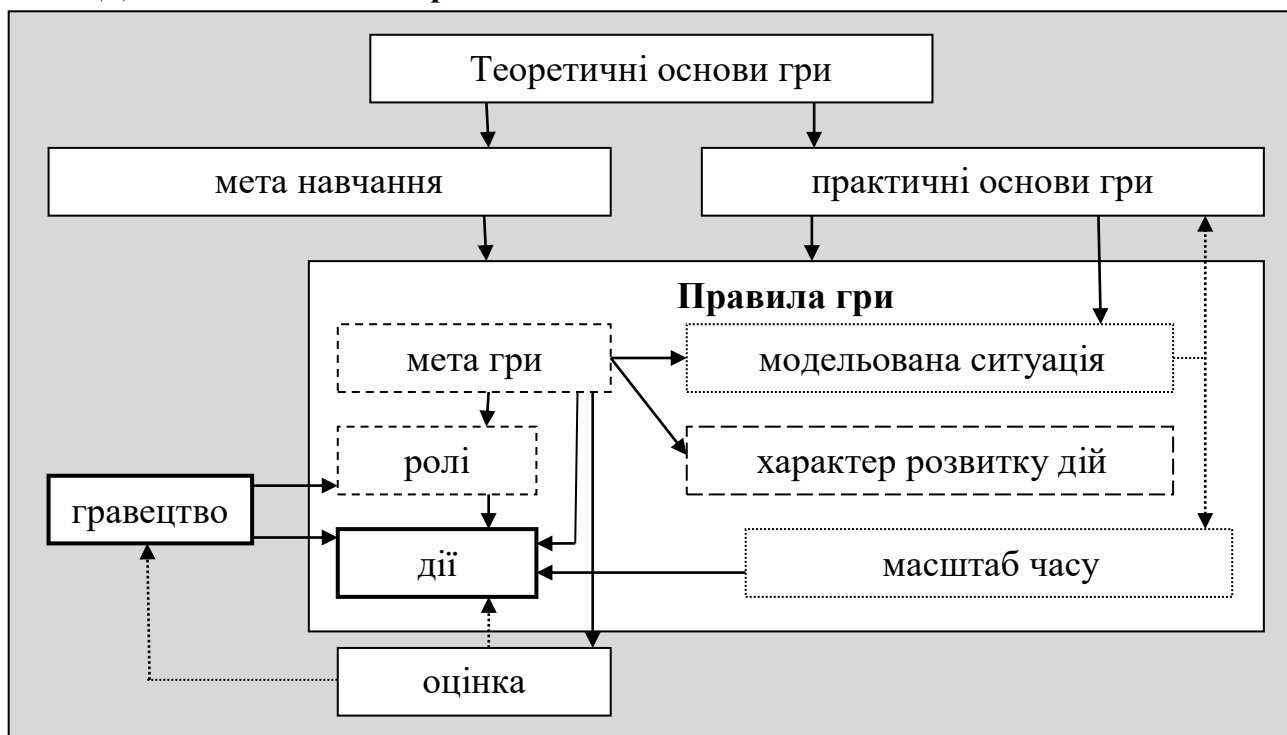
Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. У чому полягає важливість вправи «Візуальний портрет»?
3. Чому фольклор містить багато стереотипів та упереджень? Як це можна використати в освітньому процесі?

4. Визначте правила проведення інтерактивну «Обери позицію».
5. Чому під час проведення інтерактивів про стереотипи важливо осмислити наслідки впливів стереотипів?
6. Визначте значення рольових ігор у розумінні особливостей суспільних взаємин.
7. Запропонуйте форми та теми використання рольової гри «Круглий стіл».
8. Підберіть ситуації для розгляду через рольову гру «Суд».
9. Визначте спільні та відмінні риси рольових ігор «Прес-конференція» та «Журналістське розслідування».
10. Охарактеризуйте компоненти рольових ігор (див. Додаток 1).

Додатки

Додаток 1. Рольові ігри

Література

1. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Марущенка, О. Андрусик, Т. Дрожжиної. – Харків: Планета – Принт, 2017. – 68 с.
2. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 32-41.
3. Желіба О.В. Гендерні аспекти діяльності фахівця системи освіти: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 10-13.
4. Марущенко О.А. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи: соціологічний аналіз // Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т.О. – Кривий Ріг : ВЦ КПП ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип. 2. – С. 88-95.

5. Марущенко О. Гендерні стереотипи шкільних педагогів у розрізі міста і села // Гендерний журнал «Я» – 2015. – № 2 – С. 30-31.
6. Марущенко О. Де чие місце: уявлення та реальне місце гендерної праці учнівства сучасної школи // Гендерний журнал «Я» – 2016. – № 1 – С. 16-19.
7. Навчально-методичні матеріали до уроків гендерної грамотності: «Ми – різні, ми рівні» / За заг. ред. О. Семиколєнкової. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 128 с.
8. Проектуємо урок разом. Посібник учителя. – Х.: Вид. група “Основа”, 2006. – 48 с.
9. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К., 2006. – 220 с.
10. David Miriam E. Gender & Education Association: a case study in feminist education? // Gender and Education. – Vol. 27, No. 7, 2015. – P. 928-946.
11. Nah Yoonkyeong. Rethinking the idiom for feminist pedagogy: The collaboration of theory and activism // Asian Journal of Women's Studies. – Vol. 21, No. 2, 2015. – P. 147-165.
12. Martinho Mariana, Albergaria-Almeida Patrícia, Dias José Teixeira. Cooperation And Competitiveness In Higher Education Science: Does Gender Matter? // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – Vol. 191 (2015). – P. 554-558.
13. Myhill Debra. Bad Boys and Good Girls? Patterns of Interaction and Response in Whole Class Teaching // British Educational Research Journal. – Vol. 28, Issue 3, June 2002. – P. 339-352.
14. Papathanasiou, Maria. Experience-based seminar on gender in education (for teachers and scholars). Presentation.
15. Wilkinson, S. & Kitzinger, C. (1995). Feminist and discourse; psychological perspectives. London: Sage.

13. НАВЧАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

- Методи та технології вивчення явища «ґендерна дискримінація».
- Використання технологій міні-проектів.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Володіти методами та технологіями вивчення явища «ґендерна дискримінація».
- Визначати базові поняття «дискримінація», «ґендерна дискримінація», «ґендерний розподіл праці», «ґендерний розподіл доступу до ресурсів».
- Вивчати ґендерну дискримінацію в різних вимірах людської життєдіяльності.
- Використовувати технології міні-проектів.
- Оцінювати ефективність технологій міні-проектів.

13.1. Методи та технології вивчення явища «ґендерна дискримінація».

13.1.1. Інтерактивна вправа «Фото домашнього дня».

Мета: краще розуміння проблеми неоплачуваної роботи та дискримінаційних практик щодо жінок у повсякденному житті.

Обладнання:

- папір для фліпчарту (по 1 аркушу для кожної групи);
- маркери,
- обладнання для презентацій.

Хід роботи.

Учасники та учасниці об'єднуються у групи (по 4 або 5 осіб). Кожна група отримує аркуші (по 1) фліпчарту, на яких відтворюється таблиця, представлена у презентації, пропонованій тренером/кою.

Варіант таблиці:

час	Батько/чоловік (вік)	Мати/жінка (вік)	Дитина (вік, стать)	Бабуся/дідусь (вік)
6.00 - 6.30	Підйом. Ранкова гігієна.			

Етап I. Час. Тренерка чи тренер пояснює, що учасники та учасниці груп повинні на прикладі уявної (чи реальної) родини розписати час, який витрачають її члени на різного роду заняття: від часу пробудження до часу нічного сну. Для кожного члена родини підраховується (приблизно) час, який

витрачається на роботу, та час, який витрачається на відпочинок. В групах обирається спікера чи спікер, яка/ий оголошує результат роботи у міні групах.

Етап II. Гроші. Вираховується середня погодинна заробітна платня для кожного члена родини. З'ясовуємо, скільки часу на домашню роботу витрачає кожен член родини. Шляхом помноження встановленої погодинної оплати на час, що витрачається на роботу домашню, з'ясовуємо скільки коштує домашня робота.

Групове обговорення.

Питання для обговорення:

1. *Які складності ви відчували під час роботи?*
2. *Що нового ви узнали? Що вас вразило?*
3. *Що можна зробити, щоб максимально врівноважити ситуацію?*

Під час пояснення завдання потрібно бути максимально точними у формулюванні інструкцій. Можливо, слід оговорити склад уявних родин. Не варто уникати питань про чоловічу роботу вдома, через те, що скільки б чоловічої роботи вдома не було вписано, її буде значно менше, ніж жіночої. Проте таке врівноваження дозволить уникнути можливих звинувачень в упередженому ставленні.

Чому бажано, щоб групи показали сім'ї з різним складом та статусом?

13.1.2. Міні-лекція: Гендерний розподіл праці.

Мета: з'ясування впливу гендерного чиннику на соціальний розподіл праці.

План

1. Визначення принципу рівності статі: соціально-економічний аспект.
2. Статистичні показники гендерного розподілу праці в країнах ЄС.
3. «Жіночі» та «чоловічі» професії – як відображення соціальної стратифікації суспільства.
4. Потрійна роль жінки

Складіть розширений план міні-лекції.

13.1.3. Інтерактивна вправа «Місце в житті».

Мета: краще розуміння проблеми дискримінації, зокрема гендерної у повсякденному житті, усвідомити, що гендерна дискримінація посилюється за умов приналежності до непрестижних та упосліджених соціальних груп.

Обладнання: картки з ролями.

Хід проведення:

Учасникам та учасницям роздаються картки з назвою «нової особистості», причому їм не дозволяється обмінюватися інформацією з іншими. Далі спільноті пропонується стати в одну лінію та взятися за руки. Учасникам

та учасникам пояснюється, що, прослухавши твердження вони мають зробити крок уперед, якщо їх відповідь «так», або лишитися на місці, якщо відповідь «ні». Метою всіх є дійти якомога далі не відпустивши рук сусідок чи сусідів.

Після закінчення вправи відбувається колективне обговорення її результатів, актуалізуються такі питання:

- а) Яка основна ідея вправи, яка її мораль;
- б) Хто крокував без перешкод, хто залишився позаду. Чому;
- в) Які соціальні структури стоять на заваді успішному розвитку особистості.

Додаток . Ідентифікаційні картки.

- 20-ти річний чоловік з незначною вадою;
- пенсіонерка;
- чоловік з кримінальним минулим;
- 35-річний китайський бізнесмен;
- студентка;
- наркоман;
- 45-ти річна одинока жінка;
- власник магазину, одружений чоловік з двома неповнолітніми дітьми;
- 28-річна жінка, що зловживає алкоголем;
- 50-ти річний одинокий чоловік;
- 45-ти річна сільська жінка;
- 45-ти річний український бізнесмен;
- жінка, яка хворіє на СНІД;
- афганська біженка з двома дітьми;
- бездомний чоловік;
- жінка з великою родиною;
- чоловік, який належить до етнічної меншини;
- домогосподарка з двома неповнолітніми дітьми;
- погано освічений 60-ти річний чоловік;
- 35-ти річна одинока мати.

Запропонуйте свій набір ролей для гри.

Пропоновані твердження:

1. Я можу цілуватися з партнером на людях.
2. Я можу легко звернутися до місцевих органів влади за дозволом на організацію громадських заходів, що дозволяють мені виразити мою особистість.
3. Я зовсім не боюся виражати свою особистість.
4. Моя особистість не заважатиме мені у пошуках добре оплачуваної роботи.
5. Я можу у будь-який час взяти кредит у банку.

6. Я можу отримати будь-які медичні послуги, що мені потрібні.
7. Я відчуваю себе у безпеці на вулиці вночі.
8. Я – освічена та впевнена в собі людина, може та бажає будувати професійну кар'єру.
9. Я можу отримати будь-яку освіту.
10. Я можу планувати свій шлюб та сімейне життя.

13.1.4. Інтерактивна вправа «Колесо дискримінації».

Мета: зрозуміти, що проблеми гендерної дискримінації актуальні для нашого суспільства, що дане явище існує, і з цим потрібно боротися.

Хід проведення:

Шляхом жеребкування учасники та учасниці об'єднуються в малі групи по 4-6 осіб. Кожна група отримує завдання протягом 10-ти хвилин подумати та обмінятися життєвим досвідом з приводу випадків гендерної дискримінації у різних сферах соціального буття (побут, робота, освіта, тощо). Як результат, групи складають список випадків дискримінації, який пізніше презентується та обговорюється у великому «колі» (5 хвилин). Після закінчення презентацій результати учасниць та учасників аналізуються та узагальнюються. Тренерка чи тренер допомагає виробити цілісну концепцію дискримінації, виділити шляхи її подолання.

Чому вправа називається «колесо дискримінації»?

13.1.5. Інтерактивна вправа «Різна заробітна плата».

Мета: зрозуміти сутність дискримінації на ринку праці.

Завдання:

- показати реальний приклад дискримінації на робочому місці;
- розвинути вміння реагувати на справедливість і захищати свої права;
- сприяти солідарності, рівності і справедливості.

Це імітація, яка зіштовхує людей з реаліями трудового ринку: різна заробітна платня за виконання однакової роботи, дискримінації на робочому місці та політиці низької оплати праці молодих працівників

Відповідні права:

- право на отримання бажаної праці та приєднання до профспілок;
- право на чесну заробітну платню та рівну оплату за рівний об'єм праці;
- право на захист від дискримінації на основі віку та статевої приналежності.

Обладнання:

- копія «Ставки платні для робітників та робітниць»;
- наклейки, по одній для робітниць та робітників;
- грошові знаки (можна у вигляді цифр на клаптиках паперу).

Ставки заробітної плати для робітників відповідно до			
	Стать	Вік	Заробітна платня в євро
1.	Чоловіки	35 років	100
2.	Жінки	16 років	30
3.	Чоловіки	22 роки	70
4.	Жінки	32 роки	90
5.	Чоловіки	16 років	50
6.	Жінки	19 років	60
7.	Чоловіки	26 років	100
8.	Чоловіки	20 років	70
9.	Жінки	24 роки	80
10.	Чоловіки	37 років	100
11.	Жінки	17 років	30
12.	Жінки	23 роки	80

Підготовка. Підготуйте наклейки. Вони мають вказувати стать і вік робітників та робітниць. Для довідок користуйтеся переліком ставок платні для робітників. Поміркуйте над конкретним завданням, яке б могли виконати учасники/учасниці. Для його виконання підберіть потрібне їм обладнання і матеріали (наприклад, виготовлення паперових літаків).

Інструкція:

- Поясніть учасникам, що вони мають виконувати певну роботу для свого працедавця (вас!). Їм не слід хвилюватися; кожному заплата. Ви не погоджуєтесь з рабством!
- У довільному порядку роздайте наклейки, по одній для кожного учасника/учасниці.
- Поясніть завдання і упевніться, що кожен/на знає, що має робити.
- Нехай вони беруться за роботу!
- Коли всі завдання виконані, попросіть вишикуватися в чергу для оплати. Сплатіть людям згідно їх віку і статі, відповідно до переліку ставок платні для робітників. Вам слід підраховувати гроші в голос так, щоб всі чули і були обізнані, скільки отримали інші.
- Якщо учасники почнуть перепитувати або жалітися, стисло «аргументуйте», але уникайте залучення до дискусії.
- Вам самим вирішувати, як далеко заходити, але зупиніться, коли відчуєте, що стає гаряче! Дайте всім час заспокоїтися і вийти з ролі, а потім сядьте в коло для обговорення.

Обговорення проходить поетапно. Почніть з огляду самої імітації:

- Як ви себе відчуваєте отримавши більше (чи менше), ніж інші працівники, навіть, якщо кожен точно виконував одне і теж саме?
- Чому деякі отримали більше (або менше), ніж інші? Які були критерії?
- Як ви себе відчуваєте отримавши більше за всіх? Менше за інших?
- Чи має місце такий вид дискримінації на робочих місцях в вашій країні або громаді?

Потім поговоріть про винагороду на основі статевої приналежності наступним чином:

- Чи може бути виправдана різна заробітна платня за одну і ту ж роботу, в разі її виконання чоловіком або жінкою? Чому так? Чому ні? В якому випадку?
- А що з того, якщо чоловік виконує цю роботу краще за жінку? Чи це достатня підстава, щоб платити жінці менше?
- Якщо чоловік більш кваліфікований за жінку, чи це є приводом, щоб йому платити більше?
- Як на вашу думку чи існують професії виключно для чоловіків? Чому так? Чому ні? Якщо так, то які?
- Як на вашу думку чи існують професії виключно для жінок? Чому так? Чому ні? Якщо так, то які?
- Ви гадаєте виправданим застосування позитивних дій (або позитивної дискримінації) для зміни соціальних відносин?

Запропонуйте питання для обговорення про вікові критерії оплати праці.

13.1.6. Акваріум «Поговоримо про секс».

Мета: використати технологію «акваріум», щоб дослідити ставлення до сексуальних питань, включаючи гомофобію.

Завдання:

- розширити розуміння щодо проблеми і права, пов'язані з сексуальністю і статевою ідентичністю;
- розвинути у собі впевненість висловлювати свою власну думку про різноманіття в сексуальних уподобаннях;
- сприяти терпимості і співчуттю по відношенню до тих, хто відрізняється.

Відповідні права:

- право на рівність;
- свобода від дискримінації;
- свобода вираження думок і асоціацій.

Обладнання:

- 3 стільці;
- 2 фасилітатора (бажано);

- місце для учасників, щоб могли пересуватися;
- дошка або фліпчарт і маркери;
- невеликі аркуші паперу і ручки;
- капелюх.

Підготовка:

- Пам'ятайте, що для багатьох людей — особливо молоді! — статева відмінність є дуже особистою і чутливою проблемою. Будьте готові адаптувати або методологію, або тему, — або ж і перше і друге!
- Визначити кілька відомих людей, які відверто розповідали про свою статеvu відмінність, включаючи гетеросексуальних і гомосексуальних, бісексуальних транссексуальних чоловіків і жінок.

Інструкції. Підготуйте належну обстановку. Поясніть, що, хоча багато хто вважає сексуальну орієнтацію приватною справою, право не піддаватися дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації є основним правом людини, і воно захищене законодавством у більшості європейських країн. Ця вправа дає можливість дослідити ставлення до статевої відмінності і, зокрема, гомосексуалізму та гетеросексизму. Потім, влаштуйте мозковий штурм, в ході якого необхідно називати відомих людей, які відверто розповідали про свою статеvu відмінність.

Роздайте аркуші паперу і ручки і попросіть людей записати будь-які питання, що виникли, про гомосексуальність або статеvu відмінності в цілому, і покласти свої папірці в капелюх. Питання повинні бути анонімними.

Поясніть, що ця вправа пов'язана з вивченням відношення до статевої відмінності і, зокрема, гомосексуалізму. Кожен має право висловлювати думки, які можуть бути звичайними або нетрадиційними, суперечливими або такими, що ставлять під сумнів норми їх суспільства. Люди можуть представити точку зору, з якою вони згодні, або з якою вони не згодні, не боячись насмішок або зневаги.

Помістіть три стільці півколом перед групою. Вони призначені для трьох співрозмовників, які перебувають в «акваріумі». Решта групи — спостерігачі.

Поясніть, що ви почнете із запрошення двох бажаючих приєднатися до вашої бесіди в «акваріумі». Якщо в будь-який момент хтось ще забажає приєднатися до вас, то він може це зробити, але оскільки одночасно в «акваріумі» може перебувати лише три рибки одночасно, то комусь доведеться помінятися. Той, хто бажає приєднатися до розмови має вийти вперед і легенько постукати одного із «співрозмовників» по плечу. Вони міняються місцями, і попередній «співрозмовник стає спостерігачем».

Всі бажаючі висловити свою думку запрошуються вийти вперед, але вони також можуть висловлювати думку інших, яку не обов'язково вони поділяють. Таким чином, точки зору, які є суперечливими, «політично некоректними», або немислимыми, можна висловлювати і докладно обговорювати тему з різних точок зору. Підкресліть, що образливі або шкідливі коментарі, на адресу людей в групі, не допускаються.

Попросіть бажаючого витягти питання з капелюха і почати його обговорювати. Нехай обговорення йтиме до тих пір, поки люди не вичерпають тему і учасники почнуть повторюватись.

Потім запросіть наступних трьох бажаючих почати обговорення ще одного питання за тими ж правилами, що й раніше.

Обговоріть стільки питань, на скільки у вас вистачить часу. Перед тим, як, нарешті, перейти до дебрифінгу та оцінки, зробіть невелику перерву, щоб дати час людям вийти з «акваріума». Це особливо важливо, якщо обговорення було збуджене і суперечливе.

Обговорення. Почніть з короткого огляду того, що людина відчувала, побувавши як всередині, так і за межами «акваріума». Потім перейдіть до обговорення різних думок, які були висловлені їй, нарешті, з'ясуйте, що люди винесли для себе із даної вправи:

- Чи був хто-небудь шокований або здивований деякими точками зору, що висловлювалися? Якими саме? Чому?
- Наскільки в вашому співтоваристві люди взагалі відверті стосовно питання сексуальності?
- Чи мають юнаки та дівчата відповідати конкретній сексуальній орієнтації і ролі? Яким?
- Як сприймаються і лікуються люди (молодь), які не підпадають під ці очікування?
- Чи є деякі групи більш відкритими, ніж інші? Чому?
- Які сили формують розвиток нашої сексуальності?
- Яким чином люди формують цінності стосовно сексуальності?
- Чи відрізняються думки учасників про сексуальність від думок їхніх батьків, бабусь і дідусів? Якщо так, то яким чином вони відрізняються? Чому?
- Чи є у вашій країні закони, які забороняють сексуальні відносини між повнолітніми дорослими людьми? Якщо так, то що саме такі закони забороняють? Чому вони існують? Ви вважаєте їх небезпідставними?
- У Статті 16 Загальної декларації прав людини (UDHR) говориться: «Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії, мають право одружуватися і засновувати сім'ю».

Чому «сексуальна орієнтація» не входить у цей перелік разом з «расою, національністю або релігією»? Чи повинна вона там бути?

- У деяких країнах закони і соціальний тиск вступають в конфлікт з правами особистості на повагу і гідність, щоб закохатися в людину за його/її власним вибором, на вільний вступ до шлюбу і т.д. Яким чином такі конфлікти можуть бути розв'язані?

Чому тренеру чи тренерці потрібно бути обізнаним у соціальному контексті, в якому ми працюємо?

13.1.7. Дискусія «Гендерна асиметрія мови».

Мета: з'ясувати суть явища «гендерна асиметрія мови», визначити ставлення аудиторії до даного явища та пояснити способи подолання проблеми.

Питання для обговорення:

- У чому різниця понять «гендер» та «стать»?
- Чи існують слова для позначення міжстатевих людей, транссексуалів?
- Чи існують відмінності між цими термінами у нашій мові?
- Які у Вас з'являються почуття, коли ви стикаєтесь із цими поняттями?
- Як Ви бачите себе у зв'язку з даними поняттями?
- Чи погоджуєтесь Ви з даними визначеннями?
- Подумайте про граматику української мови. Чи існує загальний займенник для обох статей?
- Подумайте про використання форми «пані» з загальним назвами професій, скажімо, лікар.
- Як використовувати займенник у випадку транссексуалізації людини або міжстатевої людини?
- Як мова сприяє дискримінації та нерівності?
- Чи відчуваєте Ви дискомфорт через гендерну асиметрію мови?
- Як можна зменшити чи усунути гендерну асиметрію мови?
- Чи обговорюються дані питання у Вашому середовищі спілкування?
- Що Ви дізналися з даної дискусії?
- Як Ви почувалися під час цієї діяльності?
- Як Ви почуваетесь зараз наприкінці дискусії?

Як визначити загальне питання дискусії про гендерну асиметрію мови?

13.1.8. Рефлексія є обов'язковим елементом модуля. Мета: закріпити вивчені поняття. Обов'язкові питання для обговорення:

1. Що означають поняття «гендерна дискримінація»?
2. Чому гендерна дискримінація поширена у суспільстві?
3. Які наслідки поширення гендерної дискримінації?

Запропонуйте інші варіанти рефлексії.

Отже, визначення базового поняття «гендерна дискримінація» та вивчення її проявів у різних вимірах життєдіяльності суспільства дозволяє усвідомити суть наслідки впливу гендерностереотипізованого світогляду.

13.2. Використання технологій міні-проектів

13.2.1. Навчальний проект – науково-пошукова та дослідницька робота окремої/го учня/учениці, великої чи малої групи учениць та учнів у позаурочний час. Метод проектів завжди спрямований на розв'язання деякої теоретичної або практичної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а, з іншого, – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей.

У чому полягає цінність методу проектів для гендерних студій?

13.2.2. Мета методу проекту:

- поглиблене вивчення програмного матеріалу;
- розвиток індивідуальних наукових інтересів на основі моделювання діяльності спеціалістів конкретної предметної галузі;
- розвиток пізнавальних, творчих навичок, критичного мислення, вмінь самостійно шукати інформацію та інших життєво важливих навичок;
- розвиток самостійної діяльності (індивідуальної, парної, групової);
- розвиток комунікативних здібностей у співробітництві між собою і тренером/тренеркою («педагогіка співробітництва»);
- розвиток вміння подавати свою думку, презентувати результати своєї діяльності (у вигляді звіту, веб-сайту, доповіді, газети чи журналу тощо);
- виховання гуманізму, увага та повага до особистості колеги, позитивний запал, спрямований не лише на навчання, а й на розвиток особистості;
- можливість інтеграції знань не тільки з різних областей знань, але й різних соціокультур.

13.2.3. Характерні риси методу проектів:

- створює навчальне середовище, в якому викладачка чи викладач тренує, спрямовує, досліджує та зміцнює більш глибокі рівні розуміння;
- дозволяє самостійно будувати свої власні знання;
- завершується реальним продуктом, відповідає на суттєві запитання;
- встановлює зв'язки з життям, розвиває навички, потрібні у реальному житті, вирішує проблеми реального життя (багато з цих навичок є бажаними для сьогоденних роботодавців: здатність працювати разом з іншими, приймати виважені рішення, проявляти ініціативу, вирішувати складні проблеми);
- дозволяє використовувати розмаїття учбових методик;
- підходить практично для всіх учасників та учасниць.

Чим риси проектів важливі для навчання теорії гендеру?

13.2.4. Вимоги. Проекти повинні відповідати ряду вимог. Педагогічні вимоги включають актуальність тематики, обґрунтування вибору теми, відповідність практичним завданням занять/тренінгів. Методичні вимоги передбачають врахування принципів дидактики, специфіки предмета та відповідного понятійного апарату. Технічні вимоги полягають в орієнтуванні на сучасну техніку. Фізіолого-гігієнічні вимоги встановлюють рекомендації щодо умов організації проекту, які не повинні зашкодити здоров'ю. На виконання проекту відводиться певний час, протягом якого має бути досягнутий конкретний, «відчутний» результат, готовий до впровадження.

Додайте гендерні аспекти вимог до методу проектів.

13.2.5. Тема проекту може відбиратися тренеркою чи тренером (*із врахуванням навчальної ситуації та стану викладання предмету, природних професійних інтересів, уподобань та здібностей учасників/учасниць*), учасницями та учасниками, які природно орієнтуються на власні інтереси, не лише пізнавальні, а й творчі, прикладні.

Тренер чи тренерка повинен/на орієнтуватися на такі ***критерії відбору теми проекту:***

- наявність значущої проблеми або задачі, що вимагає для свого розв'язання інтегрованих знань, дослідницького пошуку;
- практична, теоретична, пізнавальна значимість очікуваних результатів;
- головні змістовні поняття навчального курсу;
- проблеми, з якими стикався та стикається людина, регіон, країна, світ протягом своєї історії;
- проблеми місцевої громади та громадських організацій;
- актуальні та поточні проблеми сучасного життя.

13.2.6. Приклади проектів з гендерних студій:

- гендерна експертиза/моніторинг;
- стаття до мас-медіа;
- акція;
- соціальна реклама;
- пропозиції до установи, місцевої адміністрації.

Запропонуйте власну тематику навчальних проектів для курсу гендерних студій.

Отже, варто пам'ятати, що головний критерій успішності проекту – його практична значущість та можливість втілення у життя.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. У чому полягає важливість вправи «Фото домашнього дня»?
3. Які проблеми, крім гендерних, піднімає вправа «Місце в житті»?
4. У чому полягає особливість вправи «Колесо дискримінації»?
5. Які види дискримінації, крім гендерних, розглядає вправа «Різна заробітна плата»?
6. Які проблеми можуть виникнути під час проведення вправи «Поговоримо про секс»? Як їм можна подолати?
7. За яких обставин навчальні проекти з гендерних студій будуть ефективними?
8. Які гендерні проекти могли б здійснити Ви?
9. Чому важливо мати чіткі критерії оцінки навчальних проектів?
10. Запропонуйте критерії оцінювання різних видів проектів з гендерних студій (на вибір: гендерна експертиза, стаття до ЗМІ, акція, соціальна реклама, лист-звернення тощо) (див. Додаток 1)?

Додатки

Додаток 1. Приклад таблиці з критеріями оцінювання проекту зі створенням Веб-сторінки

Максимум	Основні частини	Критерії	Бали	Моя оцінка	Оцінка моїх батьків	Оцінка мого вчителя
9	Інформаційність	Висвітлення проблеми	1	☐	☐	☐
		Висловлювання власної думки автора	1	☐	☐	☐
		Наявність серйозного та розважального матеріалу	1	☐	☐	☐
		Влучні заголовки	1	☐	☐	☐
		Правдиві факти	1	☐	☐	☐
		Обґрунтовані висновки	1	☐	☐	☐
		Рекомендовані ресурси	1	☐	☐	☐
		Ведення діалогу	1	☐	☐	☐
		Контакти	1	☐	☐	☐
6	Оформлення	Фон	1	☐	☐	☐
		Навігаційні кнопки/панелі	1	☐	☐	☐
		Яскраві малюнки та графіки які ілюструють зміст	1	☐	☐	☐
		Заголовки розділів	1	☐	☐	☐
		Оригінальність оформлення	1	☐	☐	☐
		Підписи під малюнками (джерела)	1	☐	☐	☐
4	Мова	Відповідність стилю мовлення	1	☐	☐	☐
		Правильність побудови речень	1	☐	☐	☐
		Правильність написання слів	1	☐	☐	☐
		Зрозумілість висловлювань	1	☐	☐	☐
5	Робота команди	Розподіл ролей в команді	1	☐	☐	☐
		Підтримка одне одного	1	☐	☐	☐
		Чітке виконання свого завдання кожним членом команди	1	☐	☐	☐
		Виконання завдання вчасно	1	☐	☐	☐

	Однаковий внесок кожного члена команди в реалізацію проекту	1	☐	☐	☐
Разом		24			

Література

1. Войтенко О., Пометун О., РемехТ. Молодь обирає дію: як підготувати і реалізувати соціальний проект. Методичний посібник. За редакцією доктора педагогічних наук, проф. О. І. Пометун. – К., Благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство», 2003. – 76 с.
2. Гендер і вільний час. Гендерний журнал «Я». – 2014. – № 1(35). – 36 с.
3. Гендер і гроші. Гендерний журнал «Я». – 2017. – № 1(42). – 36 с.
4. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 26-32; 50-64.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с. – (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).
6. Желіба О.В. Гендерні аспекти діяльності фахівця системи освіти: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 13-14.
7. Поговоримо про секс // Компас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/69>
8. Поднос В. Гендеровані шкільні ритуали: по куму дзвонить перший дзвінок? // Гендерний журнал «Я» – 2016. – № 1 – С. 23-35..
9. Різна заробітна плата // Компас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/A2R2I>
10. Current projectsof Utrecht University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/h2R97>
11. Gatfield T. Examining student satisfaction with group projects and peer assessment. - Assessment & Evaluation in Higher Education. – Vol. 24, Issue 4, 1999. – P. 365-377.
12. Kirova Alla. Gender segregation in the higher education and science in bulgaria in comparison with the eu tendencies // Perspectives of innovations, economics & business. – Vol. 15, Issue 3, 2015. – P. 117-125.
13. Manual for Trainers Workshops to Counteract Discrimination (2004), Twinning Project Poland Strengthening Anti-discrimination Policies (PL 02/IB/SO/06, FM No. 2002/000-605.01.02
14. Moulton Belec, Hannah. 11 Projects That Will Inspire You to Fight Gender Stereotypes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Z2R8L>
15. Papathanasiou, Maria. Experience-based seminar on gender in education (for teachers and scholars). Presentation.
16. Tereškinas, Artūras (2018). Postsocialist gender failures: men in the economies of recognition. In: *Gendering postsocialism: old legacies and new hierarchies* / edited by Yulia Gradska and Ildikó Asztalos. London: Routledge, p. 88-104.
17. Women's and Gender Studies. Student Projects. Carleton College [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/U2R4k>

14. ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ОБ'ЄКТ НАВЧАННЯ

- Методи та технології вивчення явища «гендерне насильство».
- Використання візуальних засобів при вивченні гендерних питань.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Володіти методами та технологіями вивчення явища «гендерне насильство».
- Визначати базові поняття «насильство», «гендерне насильство», «домашнє насильство».
- Вивчати гендерне насильство в різних вимірах людської життєдіяльності.
- Використовувати технології опрацювання статистичних даних.
- Оцінювати результати гендерного статистичного моніторингу.

14.1. Методи та технології вивчення явища «гендерне насильство»

14.1.1. Інтерактивна вправа «Займи позицію».

Мета:З'ясувати поняття «гендерне насильство».

Завдання: Визначити види та прояви гендерного насильства, з'ясувати причини його появи та можливі способи подолання даного явища.

Ключові поняття: стать, гендер, гендерна роль, гендерні стереотипи, гендерна нерівність, гендерна дискримінація, гендерне насильство, мужність, жіночність.

Хід проведення:

- Жінки, які піддаються насильству в сім'ї – мазохістки. Їм подобається, коли їх б'ють.
- Деякі жінки своєю поведінкою провокують чоловіків на зґвалтування або насильство.
- Жінки, які носять відвертий одяг, напрошуються на насильства і не повинні скаржитися, коли зазнають його.
- Природа усіх чоловіків є насильницькою.
- У деяких культурах насильство є проявом кохання чоловіка.
- Насильство з боку подружжя не можливе.
- Працівниці комерційного сексу не можуть зазнати зґвалтування.
- Жінки кажуть «ні», коли вони мають на увазі «так».
- Жінки, які піддаються насильству, завжди можуть піти від кривдника.
- Кривдники, застосовують насильство, психічно нездорові.
- Справа жінки – домашнє господарство і виховання дітей.

Запропонуйте свої тези для даної технології.

14.1.2. Інтерактивна вправа: «Реальні історії».

Мета: Закріпити поняття «гендерне насильство».

Завдання: Шляхом роботи в малих групах та колективного обговорення реальних випадків та проявів гендерного насильства в усіх сферах життя сформувані в учасниць та учасників розуміння сутності та сучасного стану проблеми. Надати інформацію щодо видів та проявів гендерного насильства, виробити гіпотетичні шляхи його подолання.

Обладнання: тексти з випадками гендерного насильства.

Хід проведення:

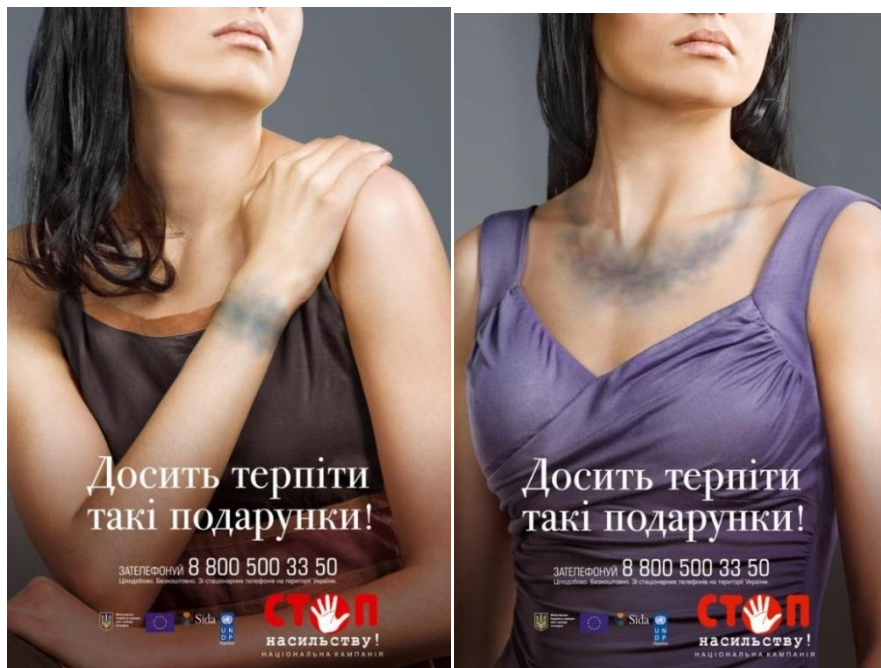
Учасниці та учасники об'єднуються в малі групи по 4-6 осіб. Кожна група отримує роздатковий матеріал з описом реальних історій гендерного насильства (див. Додаток 1). Протягом 5-10 хв. спільнота обговорює свої історії в малих групах. Після завершення обговорення групи презентують свої історії у великому «колі».

Під час групового обговорення актуалізуються опорні питання:

1. які почуття викликали у Вас ці реальні історії гендерного насильства;
2. що є схожого у розповідях цих жінок, і чим вони відрізняються;
3. які види насильства у Вашій історії Ви помітили (фізичне, сексуальне, економічне, емоційне);
4. як вплинули ці історії на Ваше бачення питання гендерного насильства;
5. яким чином можна було потерпілій людині захистити себе від насильства.

Чому після вправи обов'язково варто провести виведення учасниць/учасників із гри?

14.1.3. Бесіда навколо плакатів.¹⁴

¹⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/62R5Z>

Питання:

- До чого закликають плакати?
- Які причини виникнення даних плакатів?

Визначте мету та завдання даної технології.

Знайдіть до даної технології додаткові плакати?

14.1.4. Інтерактив «Алегорія».

Мета: Закріпити поняття «гендерне насильство».

Завдання: усвідомити суть поняття «гендерне насильство» ат визначити його зв'язки із життям.

Обладнання:

- дошка або фліпчарт і маркери;
- невеликі аркуші паперу і ручки.

Суть поняття:

Алегорія – зображення абстрактної ідеї (поняття) за допомогою образу. Значення алегорії, на відміну від багатозначного символу, однозначне і відділене від образу; зв'язок між значенням і образом встановлюється за подібністю (наприклад, лев — сила, влада чи царювання). В образотворчому мистецтві виражається певними атрибутами:

- «правосуддя» (Феміда) – жінка з зав'язаними очима, мечем і терезами;
- час (Хронос) – кремезний старий з косою та піщаним годинником;
- вино (Вакх) – старий з козячими ногами і вухами та гронами винограду;
- живопис – жінка з пензлями та палітрою художника;
- річка – дід з горщиком, з якого ллється вода як натяк на джерело.

Алегорія була характерною для середньовічного мистецтва, епохи Відродження, бароко та класицизму.

Хід проведення:

Завдання у групах: зобразити алегорію поняття «насильство», враховуючи різноманітні проявів насильства. Після цього буде презентація робіт та обговорення.

До яких тем гендерних студій можна також застосувати дану технологію?

14.1.5. Навчальна технологія «плакат».

Обладнання:

- дошка або фліпчарт і маркери;
- старі непотрібні газети та журнали;
- ножиці і клей;
- невеликі аркуші паперу і ручки.

Хід проведення:

Учасниці та учасники об'єднуються в групи для створення на листках формату А1 соціальної реклами, що пояснює запобігання насильству. Кожна група повинна працювати з плакатами для різних соціальних категорій:

- насильниками в родині;
- жертвами насильства в родині;
- насильниками на роботі чи в школі;
- жертвами насилля на роботі чи в школі;
- людьми, що можуть здійснити сексуальне насильство;
- жертвами сексуального насильства.

Визначте мету та завдання даної технології.

Як можна використати результати роботи у власному житті?

14.1.6. Робота з джерелом.

Мета:З'ясувати як законодавство України трактує суть сімейного насильства.

Завдання:визначити суть та види насильства у сім'ї, заходи запобігання та протидії насильству у сім'ї, способи допомоги жертвам насильства.

Обладнання:текст Закону України «Про попередження насильства у сім'ї».

Хід проведення:

Учасники та учасниці отримують завдання прочитати Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» та дати відповідь на питання:

- Які види насильства зафіксовані у законі?
- На які органи та установи покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї?
- Які заходи повинні здійснювати уповноважені органи для протидії насильству у сім'ї?
- Які заходи повинні здійснювати уповноважені органи для допомоги жертвам насильства у сім'ї?
- Які заходи повинне зробити суспільство для запобігання насильству?

Чому у питанні насилля важливо знати законодавство?

14.1.7. Інтерактивна вправа: «Види насильства».

Мета:З'ясувати суть та види гендерного насильства.

Обладнання:дошка або фліпчарт і маркери.

Хід проведення:

Учасники та учасниці об'єднуються у чотири групи. Кожна група отримує завдання підібрати до виду гендерного насильства приклади (фізичне, сексуальне, економічне, емоційне насильство). Протягом 5-10 хв. спільноти

записують результати своїх обговорень на листки фліпчарту. Після завершення обговорення групи презентують свої історії у великому «колі».

Чи потребує дана технологія виведення із гри?

Прояви насильства в родині.

Фізичне насильство:

- заподіює біль за допомогою ляпасів, стусанів та ударів кулаком;
- штовхає;
- піддає життя ризику, наприклад, не проявляє обережність при керуванні машиною;
- жбурляє предмети;
- загрожує зброєю або погрожує поранити;
- фізично перешкоджає при спробі вийти з дому;
- закриває в приміщенні;
- залишає в небезпечних місцях;
- відмовляється допомогти під час хвороби, поранення, вагітності;
- перешкоджає при спробі звернутися за медичною допомогою;
- не дає заснути вночі;
- відмовляється купувати продукти харчування та інші, необхідні для сім'ї товари;
- псує особисте майно;
- ображає дітей;
- створює загрозу спричинення шкоди родичам або друзям.

Сексуальне насильство:

- поводить з дружиною/чоловіком як з сексуальним об'єктом;
- утримується від сексу і не проявляє ніжних почуттів;
- змушує проти волі роздягатися;
- здійснює статеві зносини з особливою жорстокістю;
- змушує вступати в статеві зносини проти волі, гвалтує;
- змушує вступати в статеві зносини після побоїв;
- виявляє виняткову ревність і звинувачує в любовних зв'язках з будь-ким;
- змушує дивитися і/або повторювати порнографічні дії.

Емоційне насильство:

- постійно критикує, кричить і / або ображає (наприклад, кажучи, що вона/він занадто товста/товстий, худа/худий, дурна/дурний, дуже погана/поганий мати/батько, партнер/партнерка, коханка/коханець);
- ігнорує почуття партнера;
- піднімає на сміх переконання;

- як покарання не звертає уваги на ніжні почуття;
- відмовляється працювати і вносити свою частку до сімейного бюджету;
- забороняє виходити на роботу;
- маніпулює, використовуючи при цьому брехня і незгоду;
- ображає родичів і друзів з тим, щоб прогнати їх;
- відмовляється виходити з партнером на люди;
- перешкоджає підтримувати відносини з родичами і друзями;
- не дає користуватися телефоном;
- контролює сімейний бюджет і одноосібно приймає фінансові рішення;
- принижує на публіці;
- переслідує на роботі;
- погрожує піти або вигнати партнера з дому;
- загрожує викрасти дітей;
- карає дітей або не допускає до дітей.

Економічне насильство:

- спроби позбавлення одним дорослим членом сім'ї іншого можливості розпоряджатися сімейним бюджетом, мати засоби і права розпоряджатися ними на свій розсуд, економічний тиск на неповнолітніх дітей і т.д.

Обговорення питань:

1. Чому відбувається насилля у сім'ї?
2. Як цьому запобігти?

14.1.8. Інтерактивна вправа «Домашні справи».

Мета:З'ясувати суть та форми домашнього насильства.

Завдання:

- поглибити рівень обізнаності щодо різних форми домашнього насильства;
- розвинути навички обговорення та аналізу порушення прав людини;
- сприяти співчуттю і впевненості у протистоянні домашньому насильству.

Обладнання:

- великі аркуші паперу або дошка і ручка для мозкового штурму і групової роботи;
- оберіть одну чи кілька навчальних ситуацій або напишіть свою;
- копії «Рекомендації для групового обговорення» (одна на маленьку групу).

Хід проведення:

Почніть знайомство з темою шляхом мозкового штурму «найпоширеніші форми насильства в нашій околиці». Запишіть всі думки учасниць та учасників, але нічого не обговорюйте на цьому етапі. Залиште фліпчарт або дошку, щоб всі могли бачити записи.

Попросіть спільноту об'єднатися у маленькі групи із двох або шести осіб. Має бути принаймні три групи.

Роздайте копії прикладів (див. Додаток 2) і «Рекомендації для групового обговорення».

Дайте учасникам та учасницям п'ять хвилин, щоб ознайомитися із ситуаціями. Підкресліть, що обговорення мають зосереджуватися на цих ситуаціях. Учасники та учасниці мають усвідомлювати, що обговорення домашнього насильства може бути дуже особистим і ніхто не має права тиснути на тих, хто не хоче повідомляти більше.

Дайте спільноті одну годину на цю групову роботу.

В кінці, зберіться всі разом і перейдіть до оцінювання та дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка:

Почніть з короткого огляду, як працювала група. Чи могли б подібні приклади ситуацій мати місце в вашому місті? Наскільки доречними були питання? Якщо різні групи працювали з різними ситуаціями, нехай групи прокоментують аналіз різних злочинів. Потім перейдіть до обговорення відношення подібних ситуацій до вашого життя:

- Наскільки поширене домашнє насильство в вашій громаді і в вашій країні загалом?
- Які права людей порушуються?
- Які причини домашнього насильства?
- Чому випадків насильства чоловіків щодо жінок більше ніж випадків насильства жінок щодо чоловіків?
- Як можна зупинити домашнє насильство? Що можна/слід зробити:
 - державними органами?
 - місцевою громадою?
 - залученими людьми?
 - друзями та сусідами?

Поміркуйте над різними формами насильства, які обговорювалися. Знову поверніться до початкового переліку думок висловлених під час мозкового штурму. Подивіться ще раз на початковий список, представлений під час мозкового штурму. Чи залишились деякі питання, які б слід було додати до списку?

Запитайте, чи хотів би хто-небудь й далі попрацювати над будь-яким з порушених питань, а також обговорити подальші дії та вживання заходів.

Як дана вправа може посприяти протидії домашньому насильству?

14.1.9. Рефлексія є обов'язковим елементом модуля. Мета:закріпити вивчені поняття. Обов'язкові питання для обговорення:

1. Що означають поняття «гендерна нерівність», «гендерна дискримінація», «гендерне насильство»? Як вони пов'язані між собою?
2. У яких сферах життя проявляються вищезгадані явища?
3. Як можна їх подолати?

Запропонуйте інші варіанти рефлексії.

Отже, засвоєння поняття «гендерне насильство» та вивчення його проявів у різних вимірах життєдіяльності суспільства дозволяє як запобігати такому явищу, так і боротися проти його джерел та допомагати жертвам насильства.

14.2. Використання візуальних засобів при вивченні гендерних питань

14.2.1. Засоби навчання – різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу, завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначені цілі навчання. Дидактичні засоби, як і методи, форми, є частиною педагогічної системи. Засоби наочності за дидактичною метою можна поділити на ілюстративні, картографічні та креслярські.

Як поняття «засіб навчання» співвідноситься і поняттям «метод навчання»?

14.2.2. Ілюстративні засоби займають важливе місце в процесі навчання. Вони дають учнівству та студентству найбільш цілісну, конкретне, яскраве уявлення про суспільне явище чи середовище, що вивчається. Ілюстрація дає емоційний заряд, матеріал для розумових операцій.

Який матеріал для розумових операцій дають ілюстративні наочні засоби?

14.2.3. Підгрупи ілюстративних наочних засобів за змістом:

Портрет – мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей. До портрету викладацтво звертається у зв'язку з біографічним матеріалом та характеристикою громадських діячів, діячок, звичайних людей. Портрет повинен стати виразником характеру особи, моди, належності до статі, соціальної групи, етносу, раси.

Запропонуйте пам'ятки роботи із портретом.

Місце подій – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори де відбулися події. Місця подій доречно показувати під час вивчення певної події, факту з метою конкретизації фізичних умов у яких вона проходила, що допомагає краще засвоїти розповідний матеріал, вписати його в конкретне середовище.

У контексті якого матеріалу варто звертатися до місця події?

Предмети – підгрупа ілюстративних наочних засобів, що презентує матеріальні пам'ятки та їх реконструкції. Це одяг, будинки, техніка, знаряддя зброї тощо. Дані засоби переважно служать додатком, ілюстрацією розповіді.

Чому через предмети дуже легко вивчати стереотипи?

Подія – підгрупа ілюстративних наочних засобів, що на місці події показує діяльність людей в середовищі певних речей матеріальної культури. Подія може бути конкретна (зображено конкретну історичну подію) і типова.

Чому ілюстрація «подія» має більшу дидактичну вартість ніж окремо взятий її елемент?

Символіка – підгрупа ілюстративних наочних засобів, що розкриває умовне відображення подій, явищ, понять, ідей тощо за допомогою умовних знаків. Символіку доречно показувати при викладі тих подій, до яких вона приурочена.

Запропонуйте методи використання символіки.

14.2.4. Підгрупи ілюстративних наочних засобів за походженням:

Фотоджерела – пам'яток у вигляді фотографій. Алгоритм дослідження фотоджерел такий:

- Опишіть, що ви бачите на фотографії.
- Які предмети, речі зображені на фото? Які з них автор, на вашу думку, хотів показати найбільш виразно? Чому?
- Що роблять зображені на фото люди?
- Особливу увагу зверніть на те, чи люди позували для цієї фотографії спеціально. Чому саме в цей момент і на цьому місці опинилася людина з фотоапаратом?
- Чи є на фото якась текстова інформація (плакати, реклама, підписи)? У якому зв'язку вона знаходиться з рештою зображень?
- Якщо вам не відома дата фотографії, спробуйте за всіма можливими ознаками якомога частіше визначити час її появи.
- Завжди слід брати до уваги, як співвідноситься інформація з фотографії з інформацією з інших джерел (текст, статистика, карикатура тощо), та намагатися створити цілісне уявлення.
- Якщо ж джерела суперечать одне одному, то спробуйте з'ясувати – чому. Яку нову інформацію дає протиставлення різних джерел? Яке з них викликає у вас більшу довіру, чому?
- Отже, яку максимальну інформацію ми можемо розглянути, розглядаючи фото? На які запитання фотодокумент не може дати відповіді? Якої інформації бракує?

Який матеріал найкраще сприймати через фотографії? Чому?

Можна задіяти такі прийоми роботи з фотоджерелами:

- аналіз джерел з позицій представників різних соціальних, етнічних, вікових, релігійних, статевих тощо груп;

- підпис джерел з диференційованих позицій (наприклад, різні видання);
- озвучення подій на фотоджерелах;
- уявлення думок людей, що зображені на фотодокументах;
- співставлення різних фотопозицій про одну подію.

Карикатура – це твір чи окремий художній образ, в якому в гумористичній чи сатиричній формі перебільшуються характерні особливості (частіше негативні, а інколи й позитивні) як у окремої людини, так і в суспільстві чи явища з метою їх висміювання чи возвеличування. Карикатурист надає нам неочікуваний, оригінальний погляд про нас самих і оточуючий світ. При цьому міра жарту по-своєму відображає рівень духовної культури народу, суспільства і епохи. Карикатурист є необ'єктивним і відверто не прагне подати різні точки зору, бо висловлює лише свій (або замовника) погляд.

Чи може карикатура поширювати гендерні упередження?

Алгоритм дослідження карикатур:

- Яка головна ідея карикатури? Поясніть свою думку.
- Перевірте дату створення карикатури. Якій події чи якому явищу вона присвячена?
- Чи упізнаєте ви персонажів? Завдяки чому? Яке ставлення до персонажів, позитивне чи негативне, відображає карикатура?
- Визначте символи, використані автором. Чому художник помістив їх у малюнок?
- Яку оцінку, інтерпретацію персонажів, подій, явищ подає малюнок? Чи згодні ви з нею?
- Які ідеї та політичні погляди сповідує автор? Як це можна визначити?
- З якою метою створювалася карикатура? На кого вона розрахована?
- Що вам уже відомо з інших джерел про події, пов'язані зі змістом карикатури? Як співвідносяться ваші попередні знання з посланням карикатури?

Плакат – зображення з коротким текстом, виконане, як правило на великому аркуші паперу, виготовляється з рекламною, інформаційною, навчальною метою. Доктор Румяна Кушева з Болгарії пропонує такий план аналізу політичних плакатів:

- Назвіть і датуйте подію, котрій присвячений даний плакат.
- Якій аудиторії він готувався?
- Хто із персонажів тут показаний і з якою метою?
- Яка інша символіка використана на плакаті?
- Чиє це «послання»? Чи легко його «прочитати»?

На основі вищезгаданих пам'яток аналізу фотоджерел, карикатур і плакатів запропонуйте власний план аналізу рекламного плакату.

14.2.5. Картографічні засоби – зображення у певному масштабі території земної поверхні на площині та об'єктів на ній у певний проміжок часу, що виконане за допомогою умовних знаків. Картографічні засоби дають уявлення про побудову простору, вони об'ємні за змістом і (при знанні їх умовних позначок) вельми читабельні.

Аргументуйте важливість використання картографічних засобів у навчанні гендерних проблем.

14.2.6. Креслярські наочні засоби мають важливе значення для розвитку абстрактного мислення: допомагають аналізувати та узагальнювати явища, засвоювати їх істотні ознаки і взаємозв'язки, схему причин, наслідків, особливостей, взаємозалежностей, ієрархії, тобто, відповісти на питання «як?».

Креслярську групу наочних засобів можна поділити на ряд підгруп:

- графіки і діаграми;
- схеми;
- таблиці.

Поясніть дидактичне значення креслярських наочних засобів для гендерних студій.

Отже, ілюстративні, картографічні та креслярські наочні засоби дозволяють слухачкам та слухачам сформулювати образні, просторові та абстрактні уявлення про гендерну проблематику.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Як повинен/на чинити тренер/ка, якщо під час вправи «Займи позицію» всі учасники/учасниці будуть займати однакову позицію?
3. У чому полягає важливість роботи із соціальними плакатами?
4. Чому Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» є важливим джерелом для розгляду питання гендерного насильства?
5. Чому домашнє насильство не може бути приватною справою? Як дану думку потрібно впроваджувати в заняття?
6. Запропонуйте знаки-символи видів насильства. Яку форму краще взяти за основу: «ті, що застерігають» чи «ті, що забороняють»?
7. Запропонуйте вправу на розрізнення міфів та фактів про насильство (див. Додаток 3).
8. Чому важливо вміти працювати з фотографією як джерелом інформації?
9. Чому карикатура може бути як інструментом поширення гендерних стереотипів, так і методом боротьби з ними?
10. Як креслярські наочні засоби сприяють вивченню гендерних проблем?

Додатки

Додаток 1. Приклади життєвих ситуацій. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів

Домашнє насильство

а) Коли ми тільки одружилися, мій чоловік почав часто й брутально наді мною знущатися. Увесь час він мене бив, давав ляпаси і гасив об моє тіло недопалки. Одного разу він намагався перерізати мені горло – у мене ще й досі шви. Він на шість годин прив'язав мене до стільця, завдавав мені ножових ран і намагався мене придушити. Двічі мені довелося лягати до лікарні. Незважаючи на те, що сусіди свідчили про ці напади, міліція відмовлялась втручатися. Коли пройшло дев'ять місяців, я вирішила розірвати наші стосунки. Але потім ще чотири роки мій колишній чоловік переслідував мене, знущався, бив та погрожував. Намагаючись захиститися, я кілька разів зверталася до міліції, пробувала подати на нього на суд, п'ять разів змінювала свій номер телефону, часто міняла місце роботи. Нічого не допомагало, бо він мене знаходив і надалі наді мною знущався. Я стала полонянкою у власному будинку – просто боялася, що він мене побачить, коли я вийду. Через моє становище мені було так соромно, що я приховувала правду від друзів та родини, тому в мене почалася депресія, яка привела мене до спроби самогубства.

б) Мені було шість років, і я якось побачила, як батько просто жбурнув маму через усю кімнату. Мама почала кликати сестру, щоб вона відвела мене до своєї кімнати, але я не хотіла її залишати і дуже плакала. А ще одного разу він дуже жорстоко бив маму, я побігла по допомогу, і приїхала міліція. А наступного дня її обличчя було просто геть понівечене, усе синє від побиття, а на губу їй довелося накладати шви, і, мабуть, у неї була поламана шелепа. На її шиї були синці від його пальців, коли він її душив.

Сексуальні домагання.

а) Я - санітарка і частіше працюю з жінками, але іноді - і з чоловіками, і досить часто вони мене домагаються: за останню пару тижнів це трапилося тричі. Гадаю, що вони нудяться, от і чуєш: «йди-но сюди, любонько» або ж відчуваєш, як вони намагаються тебе помацати, коли та заправляєш їм ліжка. Це відбувається регулярно, і, на мою думку, треба усіма силами з цим якось миритися. Однак я турбуюся набагато більше, коли мені доводиться залишатися самій на чергуванні уночі: адже я все частіше маю ці проблеми, не знаю, скільки ще зможу таке витримувати, навіть якщо і не трапиться нічого гіршого.

б) Я й інші жінки, з якими я працювала, стали мішенями для абсолютно не бажаної і нічим не провованої сексуальної уваги з боку керівника факультету... Десь протягом шести місяців він за першої-ліпшої нагоди цілував мене просто в кабінеті, а також робив натяки сексуального характеру. Пам'ятаю, що сприймала ці домагання як загрозу. Я також добре пам'ятаю, що мені було незручно, соромно, я гнівалася і почувалася безпомічною, приниженою і неспроможною захиститися. Я врешті написала доповідню керівництву, а цей негідник притягнув мене до суду... «за

дискредитацію його доброго імені»... Через чотири роки суд, нарешті, прийняв рішення в цій справі. Але всі ці чотири роки я продовжувала працювати на тому ж факультеті, що й мій кривдник, і мені кожного дня доводилося вислуховувати цілу купу зауважень, дзвінків із погрозами, терпіти вороже ставлення з боку моїх колег.

в) Я щойно поступила на службу, де нас було тільки двоє жінок. Чоловіки ж увесь час відпускали жарти й натяки сексуального характеру. Не розумію, чого вони від мене хотіли: може, щоб я теж до цього неподобства підключилася? Весь час я почувалася незручно і мені було дуже важко на чомусь зосередитися. Одного дня я щось на цю тему сказала своєму начальникові, а він відповів: «Це вони несерйозно, просто щоб випустити пару, пускай це повз вуха, і хай воно тебе не зачіпає». Себто, рекомендувалося просто з цим змиритися, але я так цього і не змогла зробити.

Торгівля жінками.

а) Я не хотіла ставати проституткою, але той чоловік, що вивіз мене з дому до Німеччини, сказав, що я маю це робити, бо за поїздку винна йому більше двох тисяч євро. Він сказав, що якщо я не буду виконувати його вимоги, то він мене продасть комусь набагато жорстокішому. Я почувалася у безвиході, у повному бруді і хотіла втекти, але не знала, куди бігти й до кого звернутися.

б) У мене не було ні рідних, ні роботи. Подруга запропонувала поїхати на заробітки в Росію, де її знайомі мали швейні майстерні і обіцяли пристойну зарплатню. Коли ми приїхали, то нам повідомили, що ми продані хазяїну. Виходити з дому не дозволялось, шити доводилося з ранку до ночі. Коли я попросила видати обіцяну зарплатню, то була жорстоко побита. Потім це повторювалось щодня - нас всіх били та гвалтували. Звільнили нас від подальших знущань російські міліціонери, які проводили спецоперацію і знайшли в зачиненому нежилому будинку нас - справжніх рабінь. Я повернулася в Україну, але пережите ніяк не полишає мене. Двічі я намагалася покінчити життя самогубством, зараз лікуюся у психотерапевта.

в) Нас було четверо дівчат з України, яким пообіцяли роботу готельними покоївками в Бельгії. Як тільки ми приїхали в Бельгію, у нас відразу забрали паспорти охоронці, бо нібито документи були необхідні для реєстрації в поліції. Наступного дня нас продали господарю, який змушував нас працювати у «вітринах» по 12 годин на добу. За день я обслуговувала близько 5 клієнтів. Грошей господар не платив, пояснюючи це тим, що ми повинні відробити гроші, які були витрачені на наші документи й дорогу. Спали ми на підлозі, нам не дозволяли виходити з квартири, де ми жили. За найменшу провину нас жорстоко карали: били, всіляко знущалися й позбавляли їжі.

Додаток 2. Приклади насильства. Домашні справи // Компас.

Приклад 1 — Естер. Він почав суперечку з дружиною, звинувативши її в тому, що вона нічого не випрала, не приготувала та не виконала інші домашні справи. У той же час він продовжував бити її; він бив її по голові та обличчю руками. Він шматував її волосся та бив її чобітьми. Потім він зірвав з неї верхній одяг та кинув її на ліжко з наміром продовжити побиття.

Все це відбувалося на очах у їх 8-річної доньки, яка благала його зупинитися. Тоді він зупинився. Він скинув Естер з ліжка і заснув. Тієї ночі Естер померла.

Приклад 2 — Кеті. Кеті намагалася втекти від свого нареченого, який ставав дедалі жорстокішим. Вона орендувала квартиру в іншому місті, але він продовжував телефонувати і погрожувати їй. Психічний стан Кеті погіршився.

Одного разу наречений зустрів її після роботи, щоб змусити її повернутися. Він відвіз її в найближчий ліс, де намагався задушити її власним светром. Наступного дня Кеті сказала своїм колегам на роботі, що вона боїться того, що одного разу він задушить і вб'є її.

Чотири дні потому наречений трохи випив. Знову ж таки, він дочекався її з роботи, а коли вона вийшла, почав бити. Увечері він вирішив, що вони повинні відвідати родичів. По дорозі вони зупиняв машину кілька разів. Кеті, бачачи, в якому стані він перебував, погодилася зайнятися з ним сексом, але він був занадто п'яний. Кеті сказала своєму нареченому, що він її більше не цікавить. Це дуже розлютило його. Він схопив довгий шкіряний пасок і задушив її. Після чого він стягнув її тіло в канаву і накрив трьома гілками.

Приклад 3 — Марія. Марії було 70 років. Її чоловік помер 10 років тому, і вона жила в невеликому будинку з її сином, Філіпом, якому було 40. Її син був безробітним, а іноді сильно напивався. Марія знала, що він витягнув гроші з її гаманця, але частіше вона мовчала, тому що не хотіла створювати більше проблем. В сп'янілому стані Філіп міг поводити себе дуже жорстоко, а іноді Марії доводилося закриватися у своїй кімнаті, щоб врятуватися від нього.

Одного разу Філіп прийшов додому зовсім п'яний і засмутився через те, що вечеря не була готова. Коли Марія пояснила йому, що вона не приготувала її, тому що почувалася втомленою та хворою, він почав громити все в кімнаті. Марія не мала часу та сил, щоб втекти, і син кинув в неї стільцем. Марія спробувала захиститися, але вона впала і вдарилася головою. Коли прибїг сусід, було занадто пізно. Марія померла в комі, перш ніж дістатися до лікарні.

Приклад 4 — Леонардо. Леонардо було 8 років. Він жив у маленькій квартирі разом зі своєю молодшою сестрою у віці трьох років, своєю матір'ю та її бойфрендом, Жаном. Леонардо ніколи не знав свого батька. Він любив школу, але не любив Жана. Насправді, Жан повадився жорстоко, а іноді й бив. Леонардо дійсно боявся Жана, він почав погано спати та втратив апетит. Шкільна вчителька Леонардо помітила це і хотіла зустрітися з батьками, тому що відчувала, що Леонардо може вчитися краще, ніж є насправді. Він постійно повадився неухажно під час уроків, а іноді проявляв жорстокість по відношенню до друзів. Мати зустрілася з вчителькою, але нічого не розповіла про ситуацію вдома. Коли вона повернулася додому, вона розповіла Жану про те, що сказала вчителька. Жан дуже засмутився і знову побив Леонардо, цього разу зламавши йому руку. В лікарні мати збрехала, сказавши, що Леонардо впав.

Приклад 5 — Баназ. Баназ декілька раз намагалася попередити поліцію про те, що її життя було в небезпеці. У грудні 2005 року її батько напав на неї і намагався її

вбити. Вона була дуже налякана і звернулася до поліції. Однак слідчі сприйняли її заяву не досить серйозно.

Баназ втекла, але пізніше повернулася в сім'ю і спробувала продовжити відносини з бойфрендом, в таємниці, але їм обом загрожувала смерть, якщо вони продовжать зустрічатися. Баназ переконували лишатися в безпечному будинку, але вона вірила в те, що буде в безпеці у себе вдома, бо її мати була там.

Баназ зникла 24 січня, а її розкладений труп було виявлено у валізі, похованій в саду три місяці по тому. Під час судового розгляду, її батько і дядько заявили, що вони замовили вбивство через те, що були переконані в тому, що вона зганьбила їх сім'ю, закохавшись в людину, яку сім'я не хотіла бачити частиною своєї родини. Баназ було всього 20 років.

Приклад 6 — Аміра. Амірі було чотири роки, коли її сім'я втекла з пошматованої війною Сомалі, і оселилася в європейському місті, де її раннє дитинство здавалося набагато кращим.

І ось одного разу вранці, коли їй було одинадцять років, мати Аміри запропонувала відвідати її тітку, щоб Аміра змогла погратися зі своєю кузиною, яка була її одноліткою. Але Амірі не судилося знати про те, що її мати та тітка таємно домовилися про подорож до Могадішо, щоб зробити обрізання своїм дочкам. Вони вважали, що це було необхідно, інакше дівчата ніколи не вийдуть заміж.

Раптом мати з тіткою схопили Аміру. «Вони тримали мене, а потім жінка, яку я ніколи не зустрічала раніше, почала різати. Я кричала, а моя тітка щільно закрила мені рота рукою», розказала вона. «Пообіцяй, що ніхто ніколи не дізнається, що я розказала вам це», благала Аміра. «Якщо люди в моїй громаді дізнаються, вони скажуть, що я зрадила їх, і я стану вигнанкою. І взагалі, я не хочу, щоб мої батьки потрапили у в'язницю».

Приклад 7 — Деніз. «Я жертва інцесту; мене зґвалтував власний батько у віці п'ятнадцяти років. Це було не в перший, і не в останній раз. Так чи інакше, цього разу я завагітніла.

Одного разу вночі мені стало дуже погано, і мої батьки відвезли мене до лікарні. Лікар швидкої допомоги виявив, що, крім важкої форми грипу, в мене була 19-тижнева вагітність. Лікар повідомив мені, що я була вагітна, і спитав, що я планую робити. Незважаючи на біль і відчуття провини, я відмовився зробити аборт. Мій батько неймовірно розлютився і зажадав, щоб я згодилася. Лікар відмовився через мою позицію.

Мій батько наполягав на тому, що потрібно знайти акушера, і протягом години таки цей чоловік прибув до лікарні. Я намагалася злізти з оглядового столу, але він попросив трьох медсестер потримати мене, поки він не пристігне мене до ліжка і не введе мені м'язовий релаксant, щоб я припинила чинити опір. Я продовжувала кричати, що не хочу робити аборт, на що він наказав «заткнутися і припинити істерику»! Зрештою, мені зробили загальний наркоз».

Приклад 8 — Ганс. Антонія дратувала та чіплялася до свого чоловіка, Ганса, протягом декількох років. Одного разу Антонія сказала, що хотіла б переїхати його

автомобілем. Іншого разу вона помилково звинуватила його у розбещенні її дітей. В поштових скриньках сусідів з'явилися листи, в яких Ганса було звинувачено в педофільї. Поліція не повірила звинуваченням, але запідозрили, що до цих листів причетна саме Антонія.

Три роки по тому вони роз'їхалися, а через рік вони розірвали шлюб.

Кілька місяців тому Антонія простежила Ганса від роботи до його дому і, запаливши стрічку, кинула в нього заповнену керосином ємність. Ємність не загорілася, але пізніше слідчі виявили керосин на дверях та стінах.

Одного разу Ганс вигулював свого собаку, коли до нього підбігла жінка. Пролунав вибух. Він скричав і поповз до своєї квартири, а коли потрапив всередину, на нього накинулася жінка. Поліція й медики знайшли його помираючим на підлозі своєї їдальні. Медики не змогли врятувати його; куля увійшла в його праве плече і, розірвавши його легені, засіла в аорті.

Додаток 3. Міфи та факти (Worell and Remer, 2003)

1. Порушник рідко є патологічно або психічно хворим.
2. Фізичне зловживання відбувається у сім'ях усіх рівнів достатку.
3. Потерпіла людина може бути у безпеці, якщо вона дійсно цього хоче.
4. Жінки, що потерпають від насильства, мазохістичні і таємно люблять домінувати.
5. Деякі жінки провокують агресію, намагаючись надмірно критикувати.
6. Оскільки жертвою злочинця є лише жінка, діти перебувають у безпеці.
7. Поліція та правова система захищатимуть жінку від подальшого зловживання, якщо вона лише повідомить про це.
8. Коли побита жінка залишить свого насильника, вона буде в безпеці.
9. Сусіди та друзі допоможуть їй, якщо вони знають про зловживання.
10. А жінка може уникнути люті її партнера та насильства через власну реакцію.
11. Зловмисник не несе відповідальності за насильницьке поводження, якщо він п'є.
12. Насильники, як правило, безробітні або особи під особистим стресом.
13. Зазвичай жінки-жертви виросли у родинах з насильством і, таким чином, схильні до ролі жертви.
14. Жінка-жертва залишається тільки ради дітей.
15. Зловмисник зміниться до кращого, коли він знаходиться під меншим стресом.
16. Жінка, яка заробляє більше, ніж її чоловік, загрожує його самооцінці і тим провокує насильство.
17. Деякі люди іноді штовхають своїх партнерів, але рідко роблять серйозну травму.
18. Побиття жінки відбувається у 1 з 3 жінок у Європі.
19. Жертви, які шукають притулку в безпечному будинку, часто повертаються додому до злочинця.
20. Діти, які спостерігають або відчують на собі сімейне насильство, піддаються ризику для когнітивних, емоційних та поведінкових проблем.

Література

1. Гендер і насильство. Гендерний журнал «Я». – 2016. – № 2(41). – 36 с.
2. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 41-49.
3. Домашні справи // Компас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/r2Tqh>
4. Желіба О.В. Гендерні аспекти діяльності фахівця системи освіти: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 15.
5. Желіба О.В. Методика викладання історії засобами умовно-графічної наочності. Навчальний посібник. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 147 с.
6. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900–1939 роках: Навч. посібн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Ю. Комаров, В. Мисан, А. Осмоловський та ін. – Київ: Генеза, 2004. – 256 с.: іл., карти.
7. Analyze a Photograph [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/62TeY>
8. Carrera-Fernández María Victoria, Lameiras-Fernández María and Rodríguez-Castro Yolanda. Performing intelligible genders through violence: bullying as gender practice and heteronormative control // Gender and Education. – Vol. 28, 2016.
9. Krizsan, Andrea, Popa, Raluca (2008) Mapping Frames on Gender Based Violence in Europe, Center for Policy Studies, Budapest.
10. Das, Veena. Violence, Gender, and Subjectivity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/y2Tr1>
11. FEMNET Training Manual on Gender Based Violence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/V2Ttq>
12. Lauren Quinn, B.A. (2016). “It’s just inappropriate”: The normalization of sexual harassment in Ontario schools as revealed through teachers’ stories. - Faculty of Social Sciences, Brock University St. Catharines, Ontario [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/n2Tys>
13. Merry, Sally Angle. Introduction. Gender Violence: A Cultural Perspective. UK: Wiley-Blackwell, 2009. 1-23. Print.
14. Papathanasiou, Maria. Experience-based seminar on gender in education (for teachers and scholars). Presentation.
15. Techniques for Analysing a Visual Text [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/g2Tiv>
16. Titley, G. (2007). Gender Matters: A manual on addressing gender-based violence affecting young people. Budapest. Council of Europe, Directorate of Youth and Sport.
17. Trask, Haunani Kay. The Color of Violence // Color of Violence: The Incite! Anthology. – Cambridge: South And Press, 2006. – P. 81-87. Print.

15. СТРАТЕГІЇ ПРОЕКТУВАННЯ ЕГАЛІТАРНОГО СЕРЕДОВИЩА

- Методи та технології вивчення явища «гендерна рівність».
- Використання технологій підбиття підсумків.
- Запитання та завдання для самоперевірки.
- Додатки.
- Література

Очікувані результати:

- Володіти методами та технологіями вивчення явища «гендерна рівність».
- Визначати базові поняття «рівність», «гендерна рівність», «егалітарне суспільство».
- Вивчати гендерну рівність в різних вимірах людської життєдіяльності.
- Використовувати технології підбиття підсумків.
- Оцінювати ефективність гендерного тренінгу.

15.1. Методи та технології вивчення явища «гендерна рівність»

15.1.1. Інтерактивна вправа «Гендерночутливий процес навчання».

Мета: Поєднати теорію гендеру і навчально-виховний процес сучасної школи.

Завдання: Технологією роботи в малих групах визначити шляхи запровадження гендерних підходів у освітньо-виховний процес сучасної школи.

Обладнання:

- фліпчарт або дошка, на якій можна розміщувати аркуші паперу
- кольорові фломастери (маркери);
- стікери;
- кнопки (скріпки, скотч тощо) для закріплення плакатів на стінах.

Хід проведення:

- об'єднання спільноти у групи по чотири-п'ять осіб (можна за напрямками: робота керівництва школи, робота учительства, робота класного керівництва, робота шкільних педагогів-організаторів, робота шкільних психологів);
- тренерка чи тренер пропонує слухацтву скласти таблицю напрямків та змісту запровадження гендерних підходів у освітній процес сучасної школи;
- за десять хвилин групи вивішують результати своєї роботи для загального ознайомлення;
- обговорення питань:
 1. Які напрямки гендерних підходів у освітній процес сучасної школи Ви можете виділити?
 2. Що можна запровадити уже зараз?
 3. Які очікувані наслідки дій?

Чому важливо визначити особливості гендерночутливого освітнього середовища?

15.1.2. Інтерактивна вправа «Карта в країну гендерної рівності».

Мета: Визначити шляхи подолання гендерної нерівності.

Завдання: Прийняття рішень щодо можливих шляхів подолання гендерної нерівності.

Обладнання:

- фліпчарт або дошка, на якій можна розміщувати аркуші паперу;
- кольорові фломастери (маркери);
- журнали з масою різноманітних ілюстрацій, де представлені обидві статі;
- кнопки (скріпки, скотч тощо) для закріплення плакатів на стінах.

Хід проведення:

- об'єднання спільноти у групи по чотири-п'ять осіб;
- групи отримують завдання методом колажу створити карту гендерної рівності, на якій будуть відображені етапи шляху із суспільства гендерної нерівності до суспільства гендерної рівності;
- після створення карт, групи презентують результати роботи;
- робляться висновки про учасників реалізації «походу картою гендерної рівності».

Чому в основу даної технології покладена карта? Як її можна замінити?

15.1.3. Інтерактивна вправа «Шлях до країни рівності».

Мета: закріпити розуміння гендерних проблем та визначити шляхи їх подолання.

Завдання:

- уявити майбутній світ, де рівність є нормою;
- розвивати спілкування, уяву, творчість і навички для співпраці;
- сприяти справедливості і повазі.

Матеріали:

- аркуші паперу формату А3 і А1;
- маркери, ручки різних кольорів, достатню кількість для всіх малих груп;
- карта, переважно туристична карта або будь-якого іншого роду, яка показує фізичні особливості, наприклад, гори, долини, річки, ліси, села, мости і т.д.

Інструкції:

1. Визначення проблеми і мозковий штурм для прийняття рішень (15 хвилин):

- об'єднайте спільноту у малі групи по три-п'ять осіб;
- надайте кожній групі аркуші паперу А3 і ручки;
- оголошіть завдання: створити шлях у Країну гендерної рівності;
- спільнота має намалювати 3 колонки рівної ширини вниз вздовж аркушу паперу, у першій колонці учасницям та учасникам мозкового штурму потрібно зазначити конкретні приклади того, на що ця країна буде схожа;

- у другій колонці спільнота визначає які кроки необхідно зробити, щоб здійснити їхні плани на шляху до Країни рівності від сьогодення до їхнього майбутнього;
- обрані кроки записуються у другій колонці навпроти кожного пункту першої колонки;
- у третій колонці спільнота визначає перешкоди, з якими може зустрітися суспільство на шляху до Країни рівності і як їх можна здолати.

2. Малювання карти (40 хвилин):

- спільнота розглядає географічну карту, визначає способи, як намальовані контури, затінення для гір і річок і символи, які використовуються для лісів, болотних земель, будівель, електрокабелів тощо;
- пропонуються ідеї для позначення інших символів, наприклад, через казки або інші історії, які використовують метафору «людина збирається в подорож, щоб представити моральні ідеали» (темний ліс, наприклад, може бути використаний як метафора для зла, червоні яблука – для представлення спокуси, подорожні можуть показати моральну силу через плавання вздовж швидкоплинної річки або смиренну допомогу зголоднілим тваринам);
- на листку формату A1 кожна група, спираючись на власні символи для географічних особливостей, що сприяють чи перешкоджають мандрам, робить власну карту фантазії із ландшафтами сьогодення і майбутнього зі стежкою або стежками між ними;
- групи повертаються до зали і діляться своїми картами.

Дебрифінг та оцінка:

Почніть з обговорення про те, як різні групи працювали разом і як вони приймали рішення про те, що представляти і про те, як вони намальовали карту. Потім перейдіть до розмови про те, як Країна рівності може виглядати в реальності, і які перешкоди були б на шляху її досягнення.

- Чи сподобалася людям вправа? Чому?
- Яка колонка була найлегшою і яка була найважчою для заповнення? Чому?
- Які були основні особливості Країни рівності?
- Що необхідно змінити для того, щоб побудувати суспільство, де є гендерна рівність?
- Відповідно до права не вчиняти дискримінацію, чи може політика позитивної дискримінації бути виправдана як короткостроковий захід для стимулювання гендерної рівності?
- Якби вам довелося оцінювати вашу країну серед усіх країн світу щодо забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок, як би ви оцінили її за шкалою від 1 до 10? 1 – дуже нерівні, 10 – ідеальна рівність.
- Чому так важливо зосередити увагу на правах жінок?

- Поряд з жінками, які інші групи піддаються дискримінації у вашому суспільстві? Як це проявляється? Які права людини порушуються?
- Як знедоленим групам можна відстоювати свої права?
- Яку роль має відігравати освіта в розширенні прав і можливостей?
- Яку роль повинна відігравати освіта в галузі прав людини, щоб розширити права і можливості?

Поради фасилітатору:

Переконайтеся, що групи думають про конкретні приклади того, яким має бути життя в Країні рівності. Намагайтеся, щоб групи придумали свої власні приклади, але якщо це важко, можна запропонувати, щоб вони подумали над тим, скільки жінок у парламенті, число жінок, що займають керівні посади у бізнесі, відмінності в доходах, скільки годин чоловіки і жінки працюють на день, і, як вони проводять свій вільний час, розподіляють домашні обов'язки, число зайнятих в неповний робочий день, домашнє насильство, домагання в школі і на роботі або в тому, як часто про чоловіків і жінок згадують у масовій інформації.

Не підкреслюйте занадто необхідність символів, тому що метафоричні ідеї не такі легкі для деяких людей. Якщо учасниці та учасники застрягли, думаючи про те, як представити свої ідеї, ви могли б почати, наводячи приклад, що жінка використовує міст освіти, щоб перейти річку забобонів щодо жінок, які хочуть бути юристами, або чоловік міг знайти краплину задоволення через роботу в якості дитячого вчителя, доглядаючи за дуже маленькими дітьми. Звичайно, вам доведеться подумати про приклади гендерних стереотипів, які відображають реальність у вашому суспільстві.

Ідеї для вправ:

Подивіться на політику у своїх власних школах, клубах або на робочих місцях щодо рівних можливостей на рахунок гендеру та обговоріть, як здійснюється політика і чи дійсно будь-які зміни або додаткові зусилля повинні бути зроблені, щоб принести вашій організації статус Країни рівності. Введіть «аргументи для паритетної демократії» в пошуковій системі, щоб знайти посилання на дуже практичне Європейське жіноче лобі (EWL) лобіювання та комплекс дій.

На основі даної технології розробіть власну технологію «Конституція країни гендерної рівності».

15.1.4. Навчальна технологія «Гендерночутиве середовище масмедіа».

Учасниці та учасники об'єднуються в групи для створення на листках формату A1 пам'ятки зображення осіб різного гендеру у друкованій та електронній продукції мас-медіа. Завдання можна ускладнити, склавши таку пам'ятку для тексту повідомлень та звукоряду.

Визначте мету, завдання та перелік необхідного обладнання до даної технології.

Як можна використати результати роботи у житті?

15.1.5. Рефлексія є обов'язковим елементом модуля. Мета:закріпити набуті компетентності. Обов'язкові питання для обговорення:

1. Що означають поняття «егалітарне суспільство»?
2. Які заходи здійснюються для створення гендерночутливого суспільства?
3. Які заходи потрібно здійснити для створення гендерночутливого суспільства?
4. Які можемо зробити ми для створення гендерночутливого суспільства?

Запропонуйте інші варіанти рефлексії.

Отже, визначення базового поняття «егалітарне середовище» та вироблення стратегії гендерної чутливості у різних вимірах життєдіяльності суспільства дозволяє змінити світ на привітний до людей не залежно від статі.

15.2. Використання технологій підбиття підсумків

15.2.1. Вихідний моніторинг є важливим етапом тренінгу. Залежно від цілей і завдань занять, до і після їх проведення здійснюють вхідне та вихідне опитування. За допомогою вхідних анкет можна оцінити початковий рівень знань та ставлень спільноти, а порівнюючи результати вихідного і вхідного опитування, – оцінити прогрес цих показників під час вивчення курсу чи тренінгів. Опитування «До» та «Після», як правило, здійснюються анонімно, їх результати опрацьовуються в цілому для групи і вони є індикатором ефективності тренінгів, показують, яка інформація засвоєна краще/гірше та чи відбулася бажана зміна психологічних установок (ставлень).

Чому опитування, як правило, робляться анонімно?

У яких випадках можна провести опитування з ідентифікацією слухачок/ів?

15.2.2. Інтерактивна вправа для підведення підсумків «Валіза».

Мета: Підведення підсумків тренінгу.

Обладнання:

- фліпчарт;
- анкети;
- різнокольорові стікери;
- ручки.

Хід проведення:

- Присутні заповнюють анкету, а на стікерах пишуть, що вони отримали за час участі у тренінгу і заберуть із собою до валізи.
- По черзі присутні встають, зачитують свої записи та приліплювати свій папірець на лист фліпчарту.

- Тренери/тренерки дякують учасникам/учасницям за участь у роботі.

Як можна візуалізувати дану вправу?

Дану вправу можна організувати за допомогою сервісу Google-малюнок, створивши велику валізу і купу дрібних валіз (речей). Завдання учасниць/ків скопіювати дрібний малюнок до великої валізи і додати коментар з рефлексією.

15.2.3. Технологія «мапа думок».

Мета: одержати «зворотний зв'язок», виявити рівень засвоєння й осмислення матеріалу кожною учасницею та кожним учасником.

Обладнання: фліпчарт та маркери.

Хід проведення:

- у центрі аркуша учасник чи учасниця пише ключове слово або слова (тема, проблема) тренінгу;
- навколо цього слова записують слова або пропозиції, що спадають на думку у зв'язку з названою темою, з'єднуючи їх лініями. Так створюється смисловий зв'язок між ідеями;
- щодо кожного нового слова (або речення) дії за пунктом 2 навколо повторюються. Слід виписати стільки ідей, скільки спаде на думку, доки не скінчиться час або не будуть вичерпані всі ідеї.

Важливі правила складання кластера:

- записувати слід усі ідеї, що спадають на думку;
- судити про якість цих думок, перевіряти орфографію не потрібно;
- не слід зупинятися до того моменту, доки не скінчиться час;
- необхідно намагатися знайти максимальну кількість смислових зв'язків між ідеями й відобразити їх на папері;
- якщо виникне необхідність, можна навіть перемалювати власний кластер у систематизованому вигляді.

Як залучити до роботи у рамках даного методу всіх учасниць/ків?

15.2.4. Інтерактивна вправа «Вихідна карта».

Мета: знаходити й формулювати проблеми, визначати особисто подальші змістовні ходи; дає можливість тренерці та тренеру одержати «зворотний зв'язок» від кожного учасника та учасниці.

Хід проведення:

Тренерка чи тренер просить спільноту на маленьких аркушах записати три тези:

- найважливіша ідея тренінгу;
- найбільш спірна думка тренінгу;
- ідея, що я хотів(ла) би обговорити.

Як узагальнити зібрані дані?

16.2.5. Інтерактивна вправа «Аналіз результатів».

Мета: проаналізувати й оцінити проведення тренінгу.

Хід проведення:

Заповнюється та обговорюється анкета: «Моя думка про тренінг» (див. Додаток 1).

Як можна організувати рефлексію он-лайн? Які «плюси» та «мінуси» такого збору інформації?

15.2.6. Інтерактивна вправа «Острів Надій» проводиться, якщо очікування розміщувалися у вигляді вітрильника.

Тренерка чи тренер пропонує спільноті по колу підійти до свого вітрила і висловити свої думки з таких тем:

- Що найбільше сподобалось, запам'яталося на занятті?
- Чи потрібні, на Ваш погляд, подібні заняття?
- Як Ви збираєтеся використовувати те, чого навчилися сьогодні?

Якщо Ваші очікування від заняття справдилися, хай Ваш кораблик «перепливе» на острів «Надій».

15.2.7. Інтерактивна вправа «Дерево очікувань».

Тренер чи тренерка звертає увагу на плакат з очікуваннями учасниць та учасників, зачитує їх, а ті, хто писали, відповідають чи справдилися їх очікування з приводу курсу чи тренінгу.

Запропонуйте інші технології роботи з плакатами із очікуваннями для підведення підсумків тренінгу.

15.2.8. Інтерактивна вправа «Кінець гри».

Інструкції:

1. Коротко нагадайте що відбувалося на занятті.
2. Попросіть всіх сісти в коло.
3. Виберіть одне з нижче наведених тверджень та запропонуйте всім закінчити

цю фразу. Не дозволяєте жодних коментарів або дискусій.

4. Якщо у вас достатньо часу або ви бажаєте дізнатися більше щодо реакції учасниць та учасників, проведіть декілька раундів.

Поради фасилітатору:

Приклади тверджень:

- Найцікавішим було..... а найнуднішим було....
- Мені зовсім не сподобалося..., а більш за все мені сподобалося....
- Найсмішніше.... Найсерйозніше....
- Я б хотів більше... і менше....
- Я дізнався про..., і хотів би дізнатися більше про....
- Зараз я хочу... і я сподіваюсь....
- І я зрозумів..., і мені потрібно....
- Більш за все мене вразило....
- Більш за все мені сподобалось робити (займатися)...., мені не сподобалося робити....
- Найкраще у мене виходило робити..., найгірше в мене вийшло....

Якщо у вас достатньо часу, то аби отримати більш детальні відгуки про заняття, ви можете запропонувати учасницям та учасникам вказати причини їх відгуків. Наприклад, «Найбільш мені сподобалось... тому, що....», «Мені зовсім не сподобалося... тому, що....»

15.2.9. Інтерактивна вправа «Точки зору».

Підготовка:

- Придумайте 3 або 4 питання. Наприклад: Чи сподобалось вам заняття? Чи дізналися ви про щось нове? Чи зможете ви скористатися у вашому повсякденному житті тим, про що дізналися?
- З паперу формату А4 зробіть чотири знаки: «так», «ні», «я не знаю» і «я хочу щось сказати». Закріпіть їх до 4 стін кімнати.

Інструкції:

1. Вкажіть на знаки на стіни, та поясніть, що вони представляють чотири точки зору. Зверніть увагу, що висловлюватися можуть лише ті, хто стане біля стіни «я хочу щось сказати».

2. Поясніть, що ви будете зачитувати питання, а учасники мають стати біля стіни, що демонструє їх відповідь. Під час виконання вправи особи можуть змінювати свою позицію.

3. Задайте перше питання про заняття.

4. Надайте учасникам час аби підійти до відповідної стіни; потім, запропонуйте висловитися тим, хто хоче щось сказати.

15.2.10. Інтерактивна вправа «На перші шпальта газет».

Обладнання: для кожної малої групи вам знадобляться папір формату А3 та маркери.

Учасниці та учасники працюють у малих групах над створенням макету першої сторінки малоформатної газети.

Інструкції

1. Створіть групи по 3–4 особи в кожній для розробки макету першої сторінки таблоїда: велика назва і ніяких довгих статей!

2. Запропонуйте спільноті обговорити виконану раніше роботу та те, що їм дав даний проект або заняття, потім нехай вони в групах обговорять найважливіші і невдалі моменти.

3. Кожна група має спільно погодити 5 або 6 «статей». Учасники повинні придумати заголовок для кожної з них і додати коротке зміст історії. Їм не потрібно писати всю статтю цілком. Гарною ідеєю може стати залучення до роботи над макетом «фотографа».

4. Організуйте показ сторінок.

5. За бажанням можна провести презентацію та обговорення макетів.

15.2.11. Інтерактивна вправа «Високо та низько» – швидка вправа, якщо обмаль часу!

Підготовка:

Придумайте 3 або 4 питання. Наприклад: Чи сподобалось вам заняття? Чи дізналися ви про щось нове? Чи зможете ви скористатися у вашому повсякденному житті тим, про що дізналися?

Інструкції:

1. Поясніть, що ви будете ставити питання про те, чи сподобалось людям заняття, що нового вони вивчили. Учасниці та учасники мають відповідати, але не вербально, а за допомогою свого тіла. Якщо вони бажають сказати: «Так», вони мають підняти руку над головою і навіть стати навшпиньки, якщо відповідь дуже позитивна. Люди, яким не сподобалось, мають присісти або, якщо можуть, то навіть лягти на підлогу. Люди, які вагаються або мають іншу точку зору, мають самостійно знайти положення тіла, яке демонструвало б їх оцінку.

2. Прочитайте перше питання і дайте людям хвилинку аби прийняти бажане положення.

3. Подивіться навкруги і запам'ятайте реакцію спільноти, проте не дозволяйте їй коментувати свій вибір.

4. Потім, попросіть спільноту розслабитися і прочитайте наступне питання.

Отже, завжди важливо підсумувати викладену інформацію, адже тренінг це:

- спільнота, яка допомагає стати кожному і кожній більш компетентним;
- процес, під час якого учасниці та учасники вступають у взаємодію;
- процес, у центрі якого є проблема та її розуміння учасницями та учасниками групи, а не компетентність ведучих щодо зазначеної проблеми;
- навчання, під час якого активність учасниць та учасників вища, ніж активність ведучих;
- навчання, яке дає учасницям та учасникам задоволення, активізує їх, стимулює інтерес до пізнання;
- навчання, результат якого досягається у взаємодії всіх учасників та учасниць тренінгу;
- відкриття учасницями та учасниками в собі нових можливостей, відчуття того, що вони знають та вміють більше, ніж до цих пір думали про себе;
- можливість відкриття інших людей, навчання через взаємодію з ними, розуміння того, на що здатні люди;
- можливість у безпечних, з одного боку, трохи штучних, а з іншого – наближених до реальності умовах взаємодії з іншими людьми досягти бажаних змін.

Отже, підсумкові вправи допомагають закріпити навчальний матеріал, показати учасницям та учасникам своє ставлення до процесу навчання та побачити ставлення інших.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Визначте ключові поняття теми. Поясніть їх зміст.
2. Чи варто використовувати вправу «Гендерночутливий процес навчання» для не освітян? Свою думку обґрунтуйте.
3. Чому план заходів із впровадження гендерної чутливості у життя малюється у вигляді карти?
4. Запропонуйте власну технологію створення слухачами/слухачками плану заходів із впровадження гендерної чутливості у життя.
5. У чому полягає важливість вихідного моніторингу?
6. На що можна замінити валізу під час проведення вихідного моніторингу (тобто, куди можна складати досвід)?
7. Що на Вашу думку важливіше отримати під час підсумкової рефлексії: знання слухачів/слухачок чи їх цінності?
8. Запропонуйте різні оформлення дерева очікування.
9. Чому важливо оцінити не лише зміст тренінгу, а і роботу тренера/ки?
10. Як учасники/учасниці можуть оцінити роботу тренера/ки?

Додатки

Додаток 1. «Моя думка про тренінг»:

1. Ви одержали чітке уявлення про проблему?
2. Ви одержали чітке уявлення про шляхи її розв'язання?
3. Чи відхилялися ми від теми?
4. Стосовно чого ми не досягли успіху?
5. Чи брали ви участь в обговоренні? Оцініть її (активна, пасивна, взагалі не брав(ла) участі).
6. Чи були випадки монополізації обговорення (учасниками/цями чи тренером/кою)?
7. Чи відповідала обрана тема формі тренінгу?
8. Чи спонукував тренінг вас до постановки дослідницьких запитань, пошуку гіпотетичних розв'язань?
9. Чи затримувалася ваша увага на темі обговорення (постійно, зрідка)?
10. Що вдалося найкраще?
11. Що вдалося найгірше?
12. Які моменти в тренінгу були найбільш ефективними (сприяли розумінню питання, запам'ятовуванню інформації тощо)?
13. Які моменти в тренінгу були найменш ефективними (утрудняли сприйняття інформації, відволікали від основного питання, були зайвими тощо)?
14. Які факти, відомості вразили вашу уяву? Чому?
15. Чи виконав тренінг намічені завдання?
16. Назвіть авторів/ок найбільш вдалих і ефектних висловлювань у процесі тренінгу.
17. Виставте вашу особисту оцінку результатів тренінгу (за 12-бальною системою).
18. Оцініть своє враження від тренінгу (підкресліть потрібний символ):
 - тренінг сподобався (пізнавально, цікаво);
 - тренінг сподобався, але я хотів(ла) обговорити цю проблему ширше;
 - тренінг не сподобався (ця проблема мене не цікавить, я нудьгував(ла)).

Додаток 2. Анкета «Викладач очима студентів»

Шановні студенти! Уважно прочитайте наведені нижче твердження стосовно показників якості діяльності викладача. Оцініть роботу викладача за десятибальною шкалою.

Фахові якості

1. Викладач вільно володіє навчальним матеріалом і науковими даними	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Пропонована викладачем інформація є важливою для підготовки до майбутньої професійної діяльності	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Викладач формує у студентів вміння/компетентності, що необхідні для фахової професійної діяльності	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

4. На навчальних заняттях викладачем пропонується нова, сучасна наукова інформація	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Викладач зацікавлює студентів своєю галуззю знань	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Викладач стимулює творчість студентів з самостійної навчальної та науково-дослідної роботи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Під керівництвом цього викладача виникає бажання виконувати наукову роботу	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Методичні якості

1. Навчальний матеріал викладається ясно, цікаво і доступно	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Застосовані методи, способи і форми у викладача доцільні і ефективні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Викладач чітко формулює цілі та план навчальної роботи	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Викладач навчає студентів учитися, самостійно розвиватися	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Викладач чітко формує систему оцінювання навчальних досягнень, критерії оцінювання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Викладачем забезпечено доступ до навчальної, робочої програми, планів семінарських, практичних та лабораторних робіт	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Виникає бажання відвідувати навчальні заняття саме цього викладача	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Особистісні якості

1. Викладач відкритий і доброзичливий у спілкуванні зі студентами	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Викладач об'єктивний і справедливий при оцінці знань студентів	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. У спілкуванні викладач враховує індивідуальні особливості студентів	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Викладач тактовний та вміє встановлювати контакти зі студентами	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Викладач є дисциплінованим й організованим	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Викладачеві притаманні врівноваженість і стриманість	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Є бажання бути схожим на викладача за особистісними якостями	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Інші зауваження та пропозиції стосовно діяльності викладача

Література:

1. Вправи для повторення // Компас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/N2TaZ>
2. Гендер і активізм. Гендерний журнал «Я». – 2018. – № 2(45). – 36 с.
3. Гендер і держава. Гендерний журнал «Я». – 2011. – № 2(28). – 36 с.
4. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Марущенка, О. Андрусик, Т. Дрожиної. – Харків: Планета – Принт, 2017. – 68 с.
5. Гендерна рівність в освіті. Посібник для тренерів. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 23-26; 64-75.
6. Дрожжина Т. Просвітницька робота серед вчителів та вчительок щодо впровадження гендерного підходу або як зробити заклади освіти гендерночутливими // Гендерний журнал «Я» – 2016. – № 1 – С. 30-32.
7. Желіба О.В. Гендерні аспекти діяльності фахівця системи освіти: навч.-метод. посіб. / О. В. Желіба. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 16-17.
8. Марценюк Т. Викладання масового онлайн-курсу «Жінки і чоловіки: гендер для всіх»: виклики і можливості // Гендерний журнал «Я» – 2016. – № 1 – С. 26-29.
9. Шлях до країни рівності // Компас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/m2TdE>
10. Baily Supriya & Holmarsdotti Halla B. The quality of equity? Reframing gender, development and education in the post-2020 landscape // Gender and Education. – Vol. 27, 2015. – P. 828-845.
11. Berrington Ann, Roberts Steven and Tammes Peter. Educational aspirations among UK Young Teenagers: Exploring the role of gender, class and ethnicity // British Educational Research Journal. – Vol. 42, Issue 5, October 2016. – P. 729-755 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/O2TfB>
12. Digiovanni Lee Woodham and Liston Delores D. Feminist Pedagogy in the Elementary Classroom: An Agenda for Practice // Feminist Teacher. – Vol. 15, No. 2 (2005). – P. 123-131.
13. Esplen, Emily (2006). Engaging Men in Gender Equality: Positive Strategies and Approach, BRIDGE (development – gender) Institute of Development Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/D2TgB>

14. Gender budget analysis. Women's Budget Group [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/L2Thc>
15. Gender Budgeting: Practical Implementation. Handbook (2009) Council of Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/O2TjN>
16. Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe. – EACEA; Eurydice Brussels: Eurydice 2010 – 142 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/22Tks>
17. Ghail Maírtín Mac An. 'New' Cultures of Training: emerging male (hetero) sexual identities // Gender and Education. – Vol. 25, Issue 4, September 1999. – P. 427–443. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/s2TlF>
18. Henry Miriam. Globalisation and the Politics of Accountability: Issues and dilemmas for gender equity in education // Gender and Education. – Vol. 13, No. 1, 2001. – P. 87-100.
19. Jackson Carolyn and Warin Jo. The Importance of Gender as an Aspect of Identity at Key Transition Points in Compulsory Education // British Educational Research Journal. – Vol. 26, Issue 3, June 2000. – P. 375-391.
20. Kenway, Jane. Taking Stock of Gender Reform Policies for Australian Schools: past, present and future // British Educational Research Journal. – Vol. 23, Issue 3, June 1997. – P. 329–344.
21. Marshall Judi. Doing Gender in Management Education // Gender and Education. – Vol. 11, No. 3, 1999. – P. 251-263.
22. Roy Paula A. and Schen Molly. Feminist Pedagogy: Transforming the High School Classroom // Women's Studies Quarterly, Vol. 21, No. 3/4, Feminist Pedagogy: An Update (Fall -Winter, 1993). – P. 142-147.
23. Sammons Pamela Gender, Ethnic and Socio-economic Differences in Attainment and Progress: a longitudinal analysis of student achievement over 9 years // British Educational Research Journal. – Vol. 21, Issue 4, September 1995. – P. 465-485 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/g2Tck>
24. Subbaya, Reshmaand Vithal, Renukaю. Gender, teaching and academic promotions in higher education // Gender and Education. – Vol. 28, 2016.
25. van Beveren, J., van Osch, T., Quinn, T. (2004) Budgeting for all. Manual for local gender budget initiatives.
26. Wong Kam-Cheung, Lam Y. Raymond and Ho Lai-Ming. The Effects of Schooling on Gender Differences // British Educational Research Journal. – Vol. 28, Issue 6, December 2002. – P. 827-843.

ПІДСУМКОВЕ ТЕСТУВАННЯ

1. Цілі і завдання гендерного підходу в освіті відповідають
 - А Гельсінським документам НБСЄ
 - Б Загальній декларації прав людини
 - В Міжнародному пакту про права людини
 - Г Пакту про громадянські і політичні права
2. Яка мета гендерного підходу в освіті?
 - А ліквідація культури взаємодії статей
 - Б заміна відносин партнерства на відносини ієрархії
 - В проведення гендерної експертизи учнів та учениць
 - Г забезпечення комплексного впровадження гендерної рівності
3. Як називається державну стратегія впровадження гендерної рівності в освіту?
 - А «Освіта з гендером»
 - Б «Гендер у освіті. ХХІ століття»
 - В «Освіта: гендерний вимір – 2021»
 - Г «Освітній процес без гендерного насильства»
4. У якому віці проходить гендерна соціалізація?
 - А юнацькому
 - Б дошкільному
 - В підлітковому
 - Г молодшому шкільному
5. У якому Законі зазначено, що слід поважати жінок?
 - А «Про освіту»
 - Б «Про вищу освіту»
 - В «Про середню освіту»
 - Г «Про дошкільні навчальні заклади»
6. Який елемент відсутній у системі освіти України?
 - А самоосвіта
 - Б гендерна освіта
 - В позашкільна освіта
 - Г післядипломна освіта
7. Що НЕ є проблемою при вступі до конкретної початкової школи?
 - А наявність вакантних місць
 - Б наявність дітей з пільгами, наприклад
 - В надається пріоритет тим дітям, які живуть якнайближче до школи
 - Г надається пріоритет тим дітям, батьки яких подали заяву на вступ найраніше

8. До яких навчальних закладів приймають виключно осіб чоловічої статі?
- А до духовних академій
 - Б до військових училищ
 - В до академій внутрішніх справ
 - Г до академії управління при Президентові України
9. Якому процесу піддаються діти у навчальному закладі?
- А гіпнотичної залежності
 - Б вторинної соціалізації
 - В первинної соціалізації
 - Г психоаналітичного впливу
10. Визначте явище освітнього середовища, на яке НЕ впливає статевий фактор.
- А душ
 - Б туалет
 - В читальний зал бібліотеки
 - Г заняття з фізичної культури
11. Нижче подані тези заходів, що мають забезпечити безпеку місця навчання. Що зайве?
- А встановити відеореєстратори в душ
 - Б зробити прозорими стіни чи двері в аудиторіях
 - В заборонити педагогам зустрічатися з студентами/студентками на одинці
 - Г заборонити будь-які сексуальні контакти між педагогом і студентом/студенткою
12. Гендерні стосунки у навчальному процесі виявляються у різному ставленні до представників різних статей. У чому ж вони НЕ проявляють себе в Україні?
- А у методах та формах навчання
 - Б у розподілі обов'язків та ролей
 - В у допуску до написання підручників
 - Г у критеріях оцінки навчання та поведінки
13. Вкажіть нововведення останнього часу, яке часто і не завжди виправдано пов'язують з гендерною освітою
- А статева типізація учнів
 - Б відтворення шкіл з роздільним навчанням
 - В протиставлення власних переваг іншій статі
 - Г диференційоване ставлення до хлопчиків і дівчаток

14. Статева типізація здійснюється завдяки здатності дітей
- А концентрувати увагу
 - Б швидко вчитись чомусь новому
 - В групувати і переробляти інформацію
 - Г пов'язувати свої здібності з певною сферою діяльності
15. Прикладом соціальних нерівностей в українській освіті НЕ є...
- А необхідність для дітей, хворих на грип, відвідувати уроки фізкультури
 - Б відсутність доступних навчальних матеріалів для людей із інвалідністю
 - В упереджене ставлення викладачів до студентів і студенток із ЛГБТ спільноти
 - Г відмова з боку шкіл брати учнів-ромів у зв'язку з відсутністю у них документів, що засвідчують особу
16. Відмінності та нерівності між якими групами людей може відтворювати «прихований навчальний план»?
- А геями і лесбійками
 - Б чоловіками і жінками
 - В гомофобами та гомосексуалістами
 - Г транссексуалами і трансвеститами
17. Яке законодавство гарантує рівний доступ до педагогічної діяльності?
- А лише світове
 - Б лише національне
 - В і світове, і національне
 - Г ні світове, ні національне
18. Гендерні стосунки у професійній педагогічній діяльності виявляються у різному ставленні до представників різних статей. Де вони НЕ виявляються?
- А у змісті роботи
 - Б у обсязі відпустки
 - В у критеріях оцінки обов'язків та ролей
 - Г у методах та формах заохочення та покарання
19. Скільки українських вузів названо іменами жінок?
- А 0
 - Б 3
 - В 19
 - Г 45

20. У яких освітніх установах жінки домінують серед керівного складу?
- А вищих навчальних закладах
 - Б дошкільних навчальних закладах
 - В загальноосвітніх навчальних закладах
 - Г професійно-технічних навчальних закладах
21. Вважається, що експресивна сфера діяльності, де головним є виконавський і обслуговуючий характер праці властива ...
- А жінкам
 - Б чоловікам
 - В ні чоловіка, ні жінкам
 - Г як жінкам, так і чоловікам
22. Як називаються явище, коли при однаковому рівні кваліфікації жінки в порівнянні з чоловіками довше затримуються на початкових позиціях посадовій ієрархії?
- А «скляні стіни»
 - Б «скляна стеля»
 - В «липка підлога»
 - Г «волохаті руки»
23. Схематизовані, стандартизовані образи чи уявлення про освіту або учасників освітнього процесу – це...
- А освітні стереотипи
 - Б гендерні стереотипи
 - В освітня дискримінація
 - Г гендерна дискримінація
24. Проявом «прихованого навчального плану» НЕ є..
- А наявність у дітей приватного простору (власної кімнати)
 - Б наявність і характер розділеного за статтю навчання з певних предметів
 - В організація фізичного простору й символічного порядку навчального закладу
 - Г передача інформації про належну поведінку через плакати, дошки оголошень, написи на стінах
25. Коли дівчаток навчають бути лише вправними господинями, а хлопчиків – захисниками вітчизни, то це – приклад...
- А фемінізму
 - Б психоаналізу
 - В гендерної теорії
 - Г статево-рольового підходу

26. Який шкільний предмет в Україні переважно гендерносегрегований?
- А історія
 - Б біологія
 - В українська мова
 - Г трудове навчання
27. Так звані «дівчачі» та «хлопчачі» території у школі – це ознака
- А фемінізму
 - Б гендерної рівності
 - В гендерованості навчального закладу
 - Г гендерної турботи про майбутнє покоління
28. Гендерні стереотипи в освіті НЕ ґрунтуються на уявленнях про різність статей у...
- А психічному розвитку
 - Б здатності до навчання
 - В здатності до харчування
 - Г інтелектуальному розвитку
29. Якщо обов'язкове носіння певного виду одягу представникам/представницям певної статі прописано у статуті освітньої установи, то це можна вважати ознакою...
- А гендерної рівності
 - Б гендерної чутливості
 - В гендерного насильства
 - Г гендерної дискримінації
30. Чи варто уникати поділу за гендерною ознакою під час роботи у малих групах на уроках та поза ними?
- А не варто
 - Б обов'язково варто
 - В за бажанням групи
 - Г за власним бажанням
31. У молодших класах такі речі як щипання, штовхання, смикання дівчаток за волосся є ознаками...
- А гендерної чутливості
 - Б гендерних упереджень
 - В гендерного насильства
 - Г гендерної дискримінації

32. Сексуальне домагання у освітньому середовищі можливе від...
- А керівника/ці
 - Б педагога/ині
 - В учня/учениці
 - Г будь-якого учасника/ці
33. Кампанія #яНеБоюсьСказати спрямована на боротьбу в першу чергу проти...
- А гендерної черствості
 - Б гендерних упереджень
 - В гендерного насильства
 - Г гендерної дискримінації
34. Критичний аналіз змісту літератури задля виявлення у ній певних гендерних стереотипів, традиційних ролей для жінок і чоловіків називають...
- А комплексним аналізом
 - Б гендерною експертизою
 - В есенціалістським моніторингом
 - Г соціально-конструктивістським реконструюванням
35. Робота з гендернонедосконалим підручником можлива. Які заходи НЕ варто робити?
- А разом з дітьми замалювати, заклеїти стереотипні тексти, вправи, задачі
 - Б запитати дітей, чи вважають вони справедливим той чи той вислів і чому саме
 - В давати короткі коментарі: пожартувати над недолугістю задачі, малюнку, вправи
 - Г наголошувати дітям, що жінки залишили не такий помітний слід в історії не тому, що дурніші, а тому що довгий час просто не мали доступу до публічних сфер
36. Об'єктами гендерної експертизи освітніх видань є поширені в них дискримінаційні практики. Що НЕ варто перевіряти?
- А статі авторів/ок освітніх видань
 - Б сегрегацію і поляризацію статей
 - В ролі представників/представниць
 - Г кількісні показники представлення статей
37. Гендерні стосунки у родині виявляються у різних правах та обов'язках представників різних статей. У чому дані стосунки не проявляться?
- А у розподілі обов'язків
 - Б у доступі до відпочинку
 - В у доступі до прийняття рішень
 - Г у ставленні до домашніх тварин

38. Яка мета гендерної роботи з батьками?

- А виконання державної програми поширення гендерної просвіти у освітніх установах
- Б виховати дітей як справжніх чоловіків і жінок, які здатні правильно виконувати гендерні ролі
- В деконструювати наявні гендерні стереотипи, сприяти формуванню гендерночутливого простору в родині
- Г підготувати батьків до виконання ролі батька та матері згідні наявним у суспільстві уявленням про гендерні сімейні ролі

39. Вкажіть, для кого призначена гендерна просвіта

- А лише жінок
- Б лише чоловіків
- В усіх членів соціуму
- Г осіб, які проходять соціалізацію

40. Вкажіть один із інститутів гендерної просвіти.

- А ЗМІ
- Б суди
- В армія
- Г церква

41. Зайвими в багаторівневій системі заходів гендерної освіти є...

- А скорочення освітніх гендерних програм для співробітників міністерств, відомств, адміністрацій міст
- Б створення навчально-методичної бази для реалізації гендерного підходу в системі освіти всіх рівнів
- В організація проблемних дискусій, форумів, конференцій, круглих столів по формуванню необхідних навичок, знань і умінь
- Г розробка та впровадження в систему освіти спеціалізованих навчальних курсів та програм, орієнтованих на отримання гендерних компетентностей

42. Сукупність знань, умінь, навичок і ставлень, що дають змогу людині ефективно впроваджувати принцип рівних можливостей обох статей в усі сфери життєдіяльності суспільства - це

- А гендерна освіта
- Б гендерний підхід
- В гендерна рівність
- Г гендерна компетентність

43. Як називається курс гендерної освіти за вибором в середній школі?
- А «Людина»
 - Б «Він і вона»
 - В «Сімейні цінності»
 - Г «Ми – різні, ми – рівні»
44. Хто ввів термін «гендерні студії» до наукового обігу?
- А С. Бем
 - Б Дж. Скотт
 - В І. Клецина
 - Г А. Костенко
45. На якому теоретико-методологічному підході базовані гендерні студії?
- А психоаналіз
 - Б статево-рольовий підхід
 - В біологічний детермінізм
 - Г соціальний конструктивізм
46. Вкажіть, чому запровадження гендерних курсів в багатьох випадках не дає очікуваних результатів, таких як впровадження принципів гендерної рівності у життя?
- А курси виділяють основні теорії гендеру в контексті соціуму та особистості
 - Б курси переносять гендерні стосунки у суспільстві із площини конфлікту у площину дискусії
 - В курси поглиблюють різницю у ставленні до гендерних стосунків вмотивованих і невмотивованих студентів
 - Г відсутність опонентів на гендерних курсах може призвести до захоплення радикальними концепціями теорії гендеру
47. Комплекс міждисциплінарних досліджень (соціології, психології, економіки, політології, педагогіки та ін.), присвячених феномену статі в її соціальних вимірах – це...
- А гендерні студії
 - Б гендерна рівність
 - В гендерне виховання
 - Г гендерна толерантність
48. Яка тема НЕ міститься в типових гендерних студіях?
- А анатомія статей
 - Б гендерні стереотипи
 - В статева дискримінація
 - Г егалітарне суспільство

49. Яка мета гендерних магістерських програм?

- А підготовка активісток/ів громадських жіночих організацій
- Б підготовка викладачок/ів гендерних студій для середньої та вищої школи
- В підготовка працівниць/ків органів місцевого самоврядування з опіки над сім'ями
- Г підготовка фахівців/инь до роботи гендерними експертами/ками та дослідницями/ками

50. Який елемент відсутній у вступній частині заняття з гендерних студій?

- А рефлексія
- Б принципи
- В очікування
- Г знайомство

51. Яка технологія розкриває різницю понять «стать» і «гендер»?

- А «Валіза»
- Б «Близнюки»
- В «Віртуальний портрет»
- Г «Колесо дискримінації»

52. Інтерактивна вправа «Гість із іншої галактики» передбачає використання...

- А книг
- Б плакатів
- В журналів
- Г відеофільмів

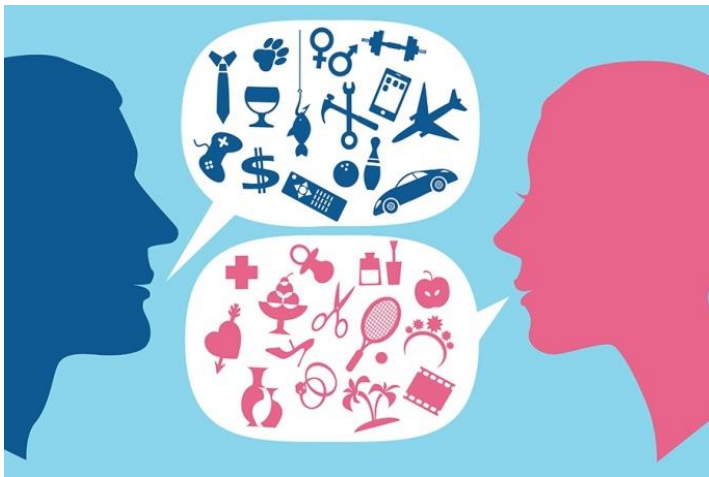
53. Даний малюнок варто використати для вивчення питань...

- А гендерної рівності
- Б гендерних стереотипів
- В гендерних упереджень
- Г гендерної дискримінації

54. Інтерактивна вправа «Фото домашнього дня» передбачає використання досвіду...

- А лише жінок
- Б лише чоловіків
- В всіх членів родини
- Г лише чоловіка і дружини

55. Даний малюнок варто використати для вивчення питань...

- А гендерної рівності
- Б гендерного насилля
- В гендерних стереотипів
- Г гендерної дискримінації

56. Даний символ варто використати для позначення...

- А гендерної рівності
- Б гендерного насилля
- В гендерних стереотипів
- Г гендерної дискримінації

57. Які проблеми, крім гендерних, піднімає вправа «Місце в житті»?

- А соціальні
- Б політичні
- В міжнародні
- Г фізіологічні

58. Інтерактивна вправа «Різна заробітна плата» сприяє вивченню

- А гендерного насильства
- Б гендерних стереотипів
- В гендерної дискримінації
- Г егалітарного суспільства

59. Після інтерактивної вправи «Домашні справи» потрібно...

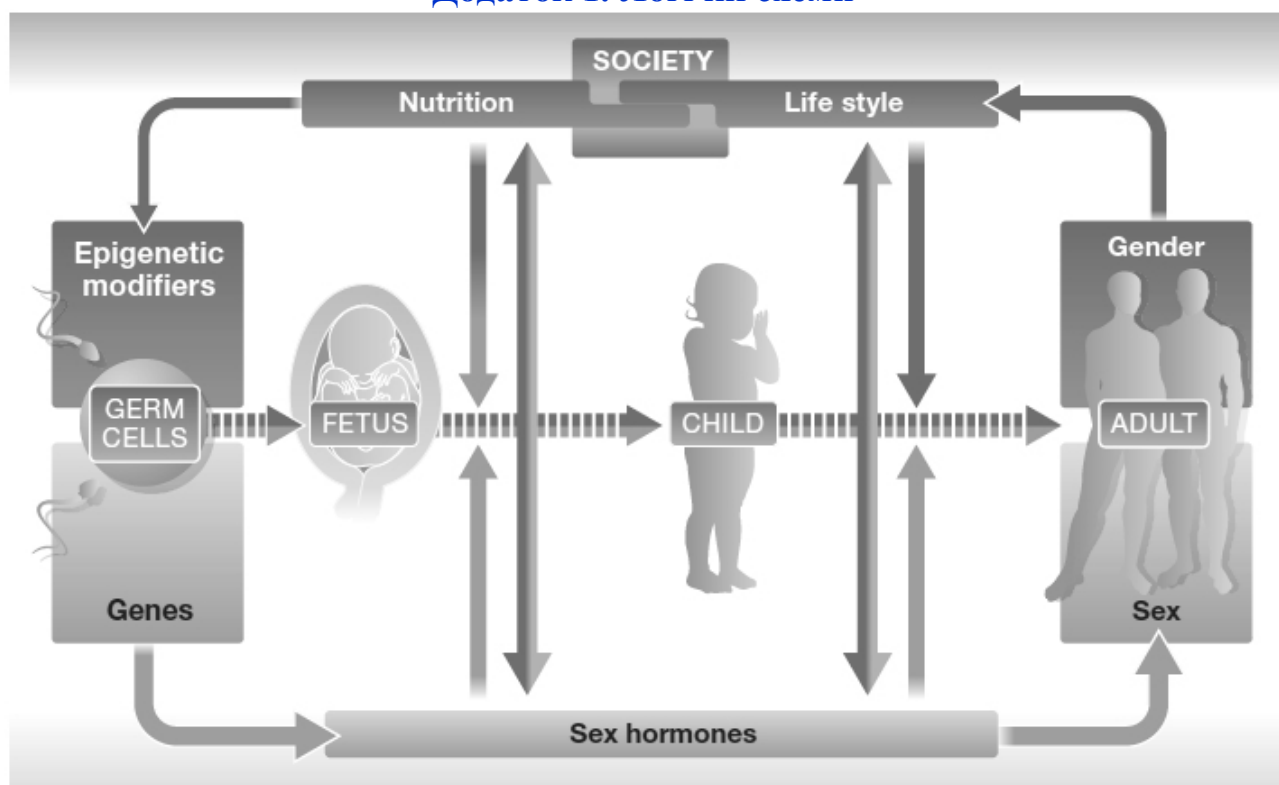
- А зібрати побоювання
- Б розпитати про особистий досвід
- В здійснити психологічне розвантаження
- Г зробити об'єднання у малі групи по п'ять осіб

60. Яка технологія формує уявлення про егалітарне суспільство?

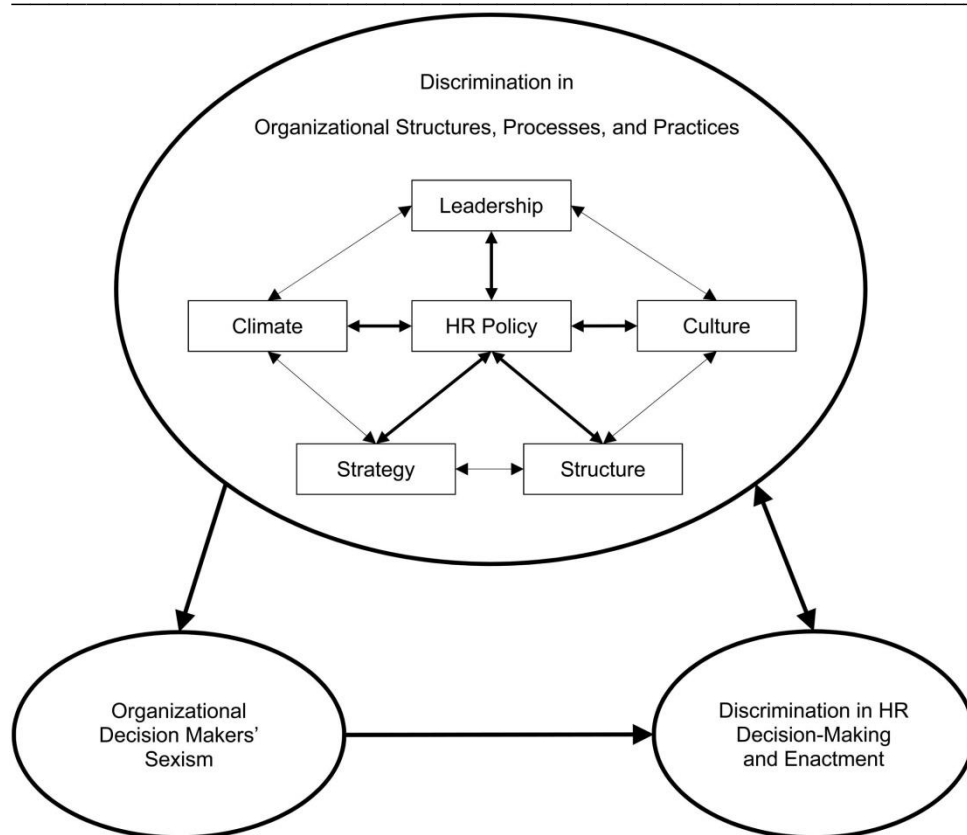
- А «Валіза»
- Б «Близнюки»
- В «Віртуальний портрет»
- Г «Карта в країну гендерної рівності»

ЗАГАЛЬНІ ДОДАТКИ

Додаток 1. Логічні схеми

Схема¹⁵: « _____ »

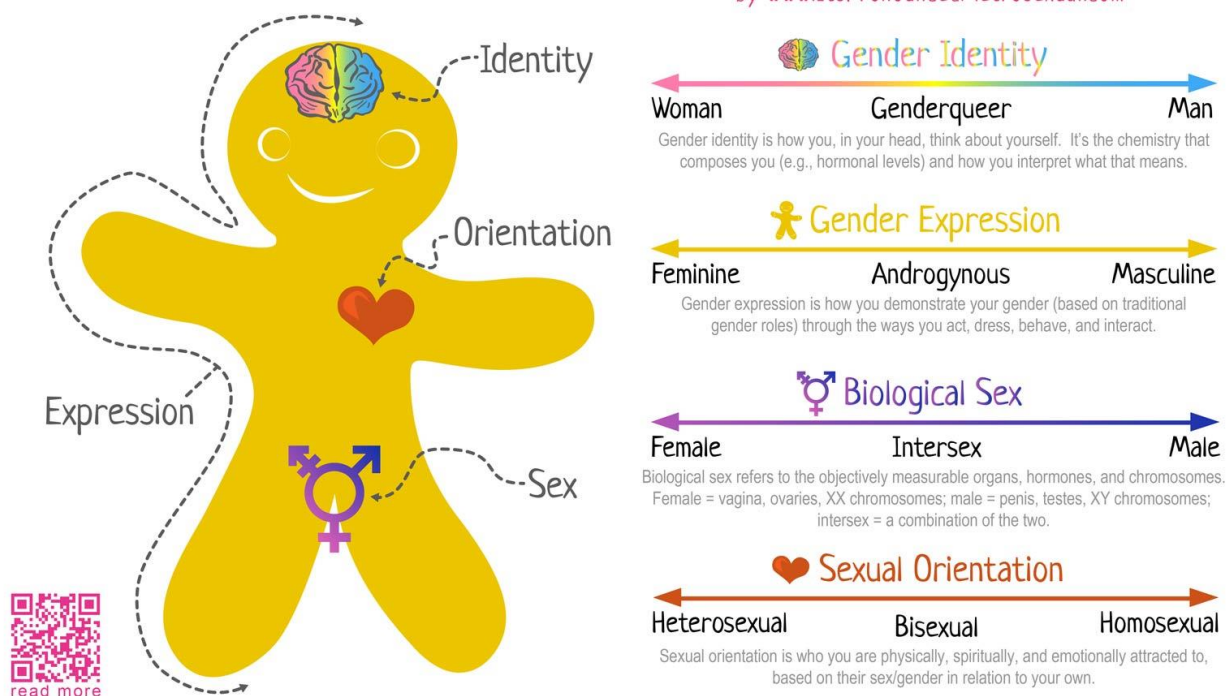

Схема¹⁶: « _____ »

¹⁵[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/D2UEf>

¹⁶[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/v2UD3>

by www.ItsPronouncedMetrosexual.com

Схема¹⁷: «

Схема¹⁸: «

¹⁷[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/y2UUq>

¹⁸ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cutt.ly/r2URS>

Додаток 2. Зразки піктограм «гендерні поняття»

Стать

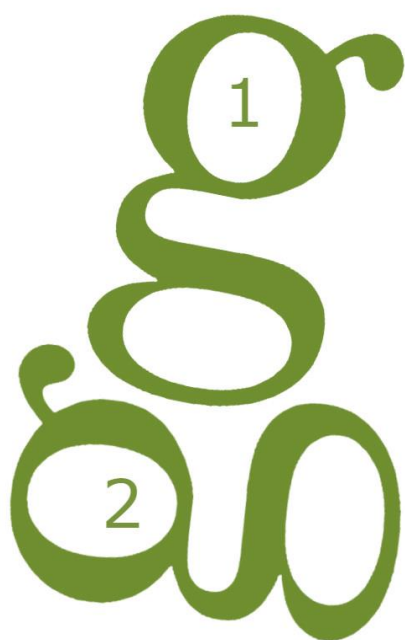
Гендер

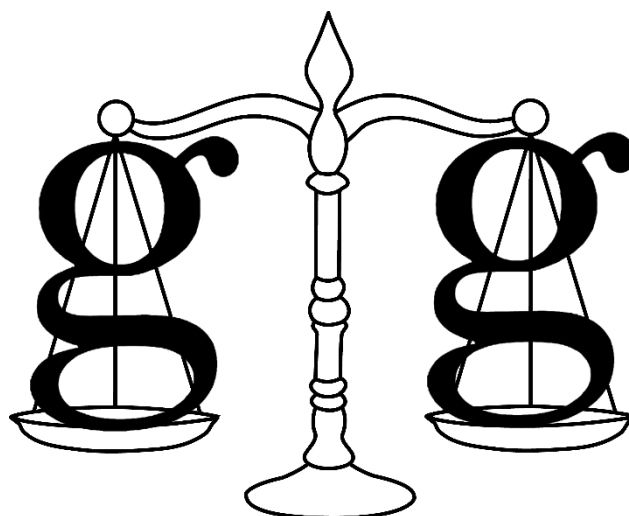
Гендерні ролі

Гендерний моніторинг

Гендерна дискримінація

Гендерна рівність

Гендерні стосунки

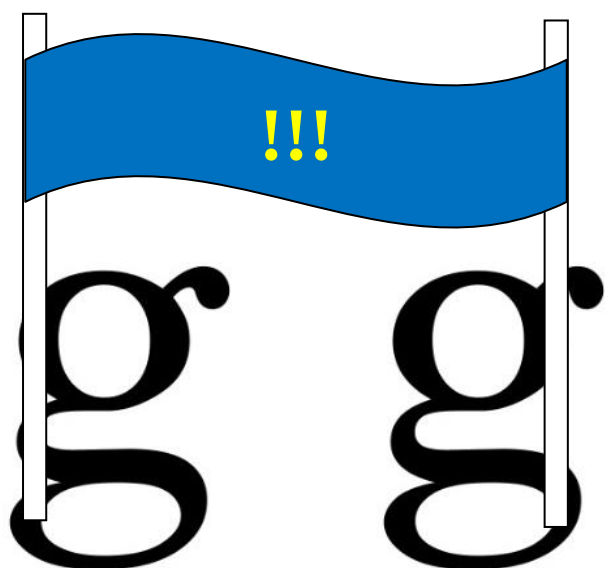
Гендерний стереотип

Гендерне насильство

Гендерна політика

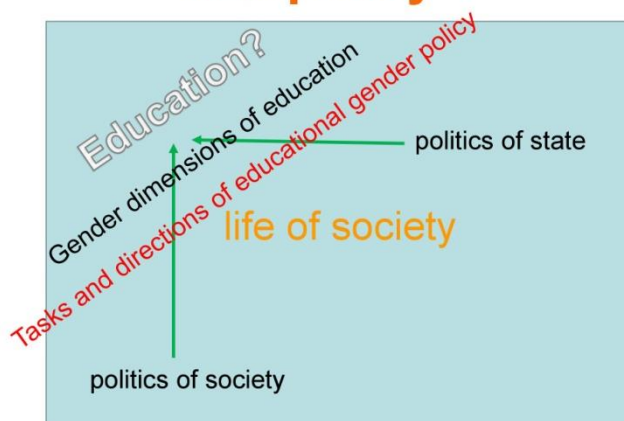

Гендерний рух

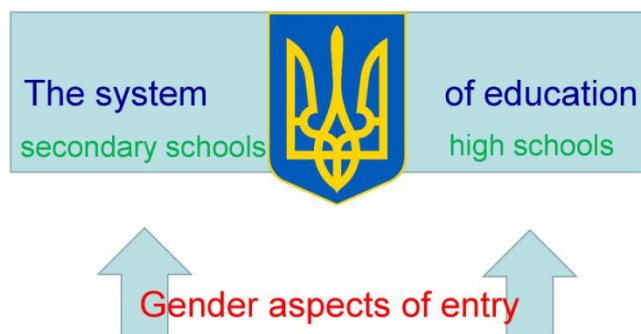
Гендерна чутливість

Topic 1. Value of education, gender and policy

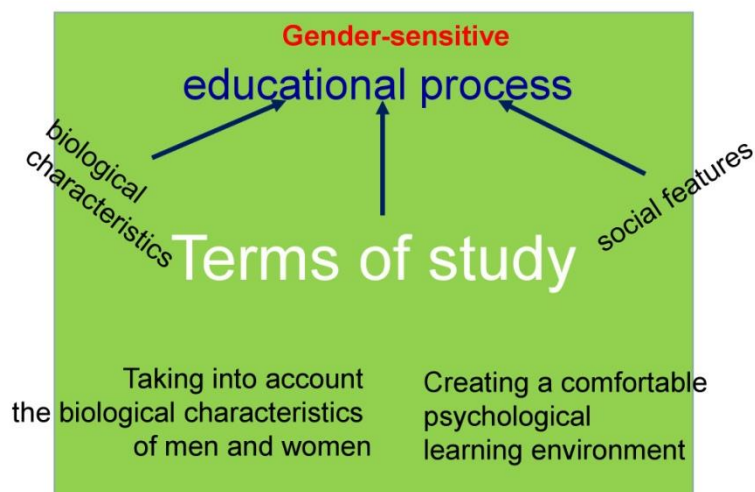
Sources of studying educational gender policy

Topic 2. Equality when entering the educational institutions

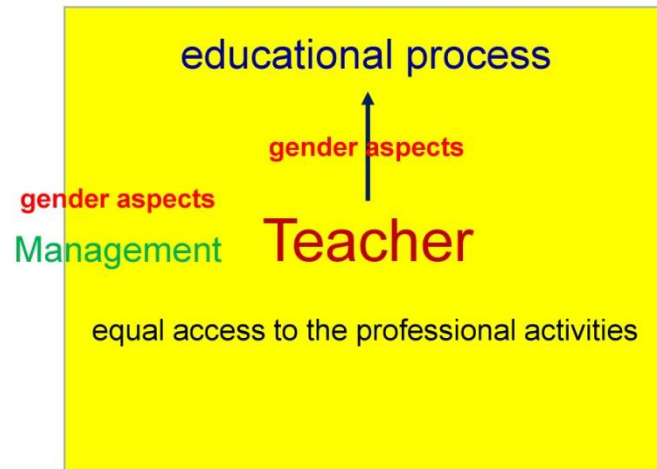

entrants entrants

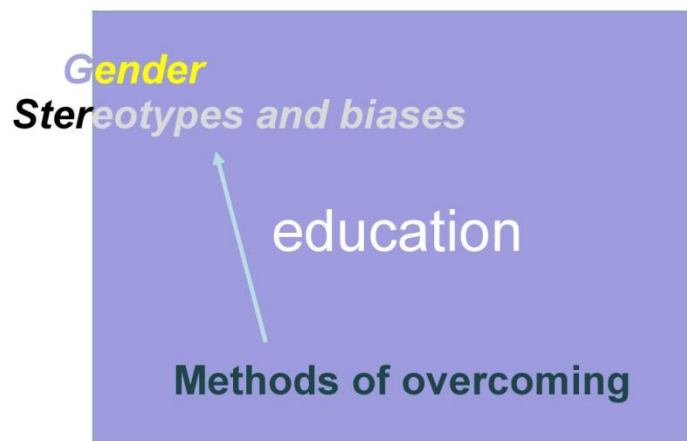
Topic 3. Equality in learning

Topic 4. Equality in teaching

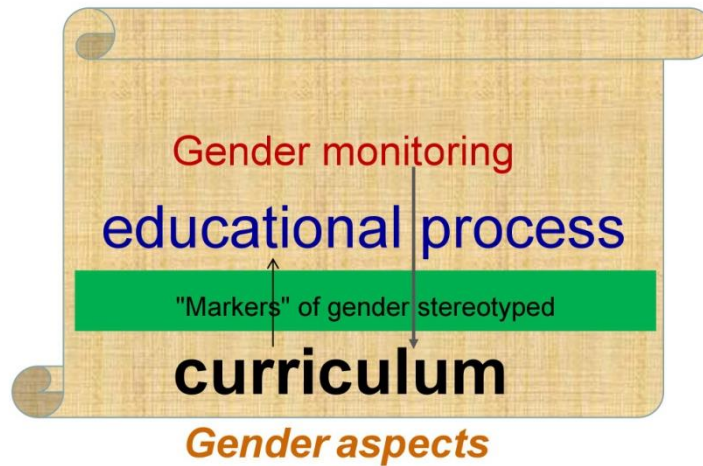
Topic 5. Gender stereotypes and biases in education

Topic 6. Manifestations of gender discrimination and violence in the field of education

Topic 7. Gender roles and stereotypes: curriculum, textbooks and manuals

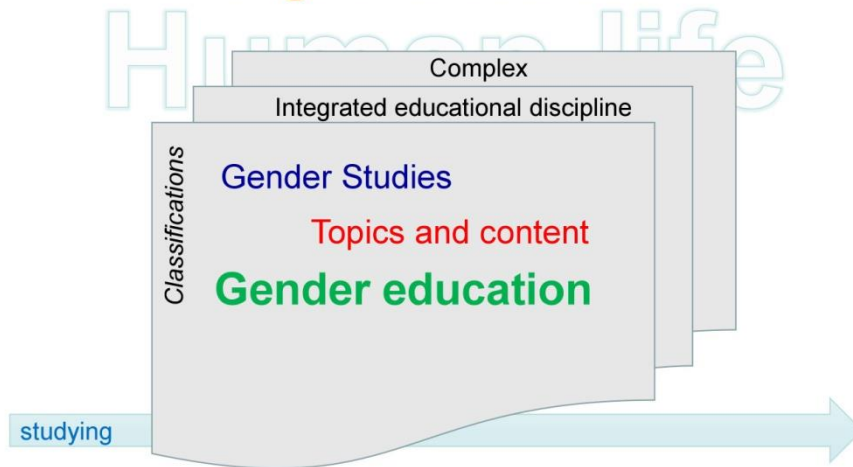
Topic 8. Involving parents in gender education

Topic 9. Study of gender issues in the context of secondary and higher education courses

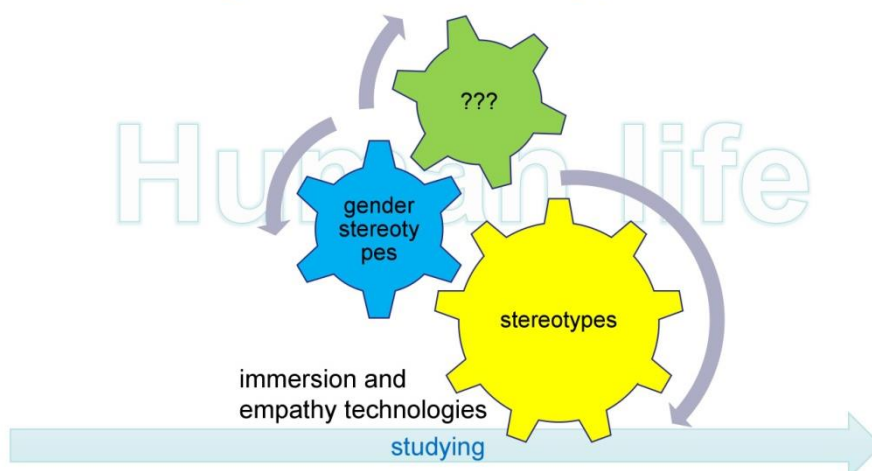
Topic 10. Concepts of gender courses

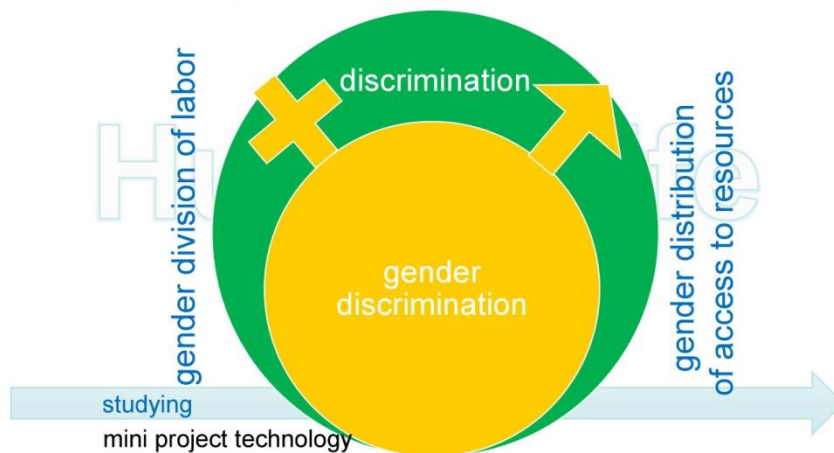
Topic 11. Educational technologies of the theory of gender

Topic 12. Methods of studying gender stereotypes

Topic 13. Educational technologies for the study of gender discrimination

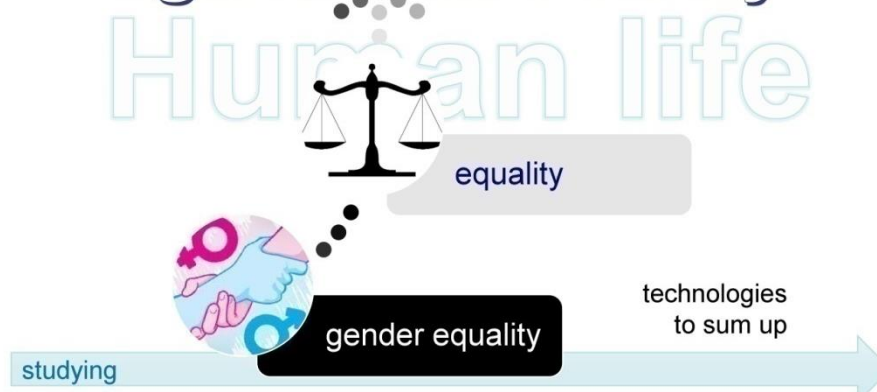

Topic 14. Gender violence as an educational object

Topic 15. Gender violence as an educational object

Egalitarian society

Додаток 4. Гендерний моніторинг¹⁹

Анкета викладача

1. Наскільки важливими для Вас особисто є питання забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків у професійній самореалізації? (Оцініть за п'ятибальною шкалою, де 1- Абсолютно не важливо, 5- Дуже важливо)

2. Якою мірою Ви згодні чи не згодні з твердженням: «Сьогодні жінки та чоловіки в Україні мають абсолютно рівні можливості для своєї професійної самореалізації»? (Оцініть за п'ятибальною шкалою, де 1- Абсолютно не згоден (згодна), 5- Повністю згоден (згодна))

Хто на, Вашу думку, ефективніше виконуватиме роботу/обов'язки:

		Чоловік	Жінка	Якість виконання даної роботи не залежить від статі особи	Важко відповісти
3	ректорську	1	2	3	4
4	проректорську	1	2	3	4
5	деканську	1	2	3	4
6	завідування кафедрою	1	2	3	4
7	професорську	1	2	3	4
8	доцентську	1	2	3	4
9	асистентську	1	2	3	4
10	методичну	1	2	3	4
11	лаборантську	1	2	3	4
12	очолення студентського самоврядування	1	2	3	4
13	очолення профкому	1	2	3	4
14	очолення НТСА	1	2	3	4
15	загалом керівна робота	1	2	3	4
16	загалом виконавча робота	1	2	3	4

17. Чи стикались Ви з упередженим ставленням до себе при працевлаштуванні до НДУ через Вашу стать?

1. Так (В чому це виявлялось?) _____

2. Ні

18. Пригадайте, будь ласка, чи помічали Ви відмінності у ставленні, за статевою належністю, до студентів і студенток з боку викладацького або допоміжного персоналу університету?

1. Так

2. Ні (Перейдіть до запитання №20)

3. Важко відповісти (Перейдіть до запитання №20)

¹⁹За [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/works/160-gendernyi-audit>

19. Ви оцінюєте дані ситуації як *(відмітьте всі прийнятні варіанти відповіді)*:

1. Незручності для особи/осіб, яка потрапила(-ли) у дану ситуацію/ситуації (наприклад , їй доводилось відчувати незручності у спілкуванні, навчанні, змінювати поведінку, або зовнішність, щоб не бути об'єктом не приємного ставлення, уникати певних осіб, тощо)

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

2. Обмеження свобод особи/осіб, яка потрапила у дану ситуацію/ситуації

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

3. Порухення прав, особи/осіб, яка потрапила у дану ситуацію/ситуації

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

4. Важко відповісти

20. Чи помічали Ви відмінності у ставленні до себе з боку колег, обумовлені статевою приналежністю?

1. Так

2. Ні *(Перейдіть до запитання №22)*

3. Важко відповісти *(Перейдіть до запитання №22)*

21. Ви оцінюєте дані ситуації як *(відмітьте всі прийнятні варіанти відповіді)*:

1. Незручності для мене *(наприклад , відчував (-ла) незручності у спілкуванні, доводилось змінювати поведінку, або зовнішність щоб не бути об'єктом не приємного ставлення, уникати певних осіб, тощо)*

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

2. Обмеження моїх свобод

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

3. Порухення моїх прав

Будь ласка, опишіть коротко суть даної ситуацій/ситуації

4. Важко відповісти

Які прояви відмінностей у ставленні до студентства різної статі з боку викладацького та допоміжного персоналу університету Ви помічали?

		До студентів	До студенток	Не помічала /в
22	Більш поблажливе ставлення	1	2	3
23	Надання переваги при обранні на посади (профком, студентське самоврядування тощо)	1	2	3
24	Надання переваги при вступі до магістратури, аспірантури	1	2	3
25	Залучення до виконання додаткових неформальних обов'язків, фізичної, обслуговуючої праці (наприклад, перенесення меблів, прибирання)	1	2	3
26	Залицання / домагання	1	2	3
27	Зауваження щодо невідповідності уявленням про типову жінку/типового чоловіка	1	2	3
28	Глузування через нетрадиційну сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність	1	2	3
29	Інші прояви _____ _____ _____	1	2	3

30. Ваші побажання щодо поліпшення гендерної ситуації (клімату) на факультеті

31. Скажіть, будь ласка, скільки часу на тиждень Ви витрачаєте на хатню роботу та догляд за іншими членами сім'ї (Пригадайте скільки приблизно часу Ви витрачаєте щодня та помножте на 7 днів)

1. до 1 години

4. Від 15 до 30 годин

2. Від 1 до 5 годин

5. Від 30 і більше годин

3. Від 5 до 15 годин

32. На Ваш погляд, яку частину хатньої роботи та інших сімейних обов'язків Ви виконуєте: (на шкалі від 1 до 5 позначте міру Вашої участі, де 1 – не маю сімейних обов'язків, 5 – всі сімейні обов'язки лежать на мені).

Які саме види хатньої роботи \ сімейних обов'язків виконують члени Вашої родини? (будь ласка, відмітьте потрібну відповідь у кожному рядку):

	Обов'язки	Переважає чоловік	Переважає жінка (дружина)	Разом	Інший член родини	Немає такої роботи
33	Сплата рахунків	1	2	3	4	5
34	Придбання подарунків, родичам, друзям, колегам	1	2	3	4	5
35	Купівля продуктів	1	2	3	4	5
36	Дрібний ремонт помешкання	1	2	3	4	5
37	Приготування їжі	1	2	3	4	5
38	Миття посуду	1	2	3	4	5
39	Прання білизни та речей	1	2	3	4	5
40	Прасування	1	2	3	4	5
41	Організація дозвілля	1	2	3	4	5
42	Заняття з дітьми, прогулянка, перевірка домашньої роботи	1	2	3	4	5
43	Догляд за домашніми тваринами	1	2	3	4	5

44. Скажіть, будь ласка, чи є для Вас проблемним поєднання своїх професійних та сімейних обов'язків?

1. Так, мені важко поєднувати професійні та сімейні обов'язки
2. Скоріше так, ніж ні
3. Скоріше ні, ніж так (*Перейдіть до питання № 46*)
4. Ні, не маю жодних проблем з поєднанням професійних та сімейних обов'язків (*Перейдіть до питання № 46*)
5. Важко відповісти (*Перейдіть до питання № 46*)

45. Що є проблемним для Вас у поєднанні своїх професійних та сімейних обов'язків?

Декілька запитань про Вас

46. Ваша стать 1. Жіноча 2. Чоловіча

47. Ваш сімейний стан:

1. Одружений / заміжня	4. Розлучений / розлучена
2. Перебуваю у громадянському шлюбі	5. Вдівець / вдова
3. Неодружений / незаміжня	

48. Чи є у Вас діти? 1. Так (вказіть кількість) _____ 2. Ні.

49. Скільки людей проживають разом з Вами? _____

Дякуємо за Ваші щирі відповіді!

**Додаток 5. Література центру гендерної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя**

1. Абетка. Книжка-розмальовка. – СПД Малогловець Ю.В., 2009. – 36 с.
2. Актуальні проблеми гендерної політики у Збройних Силах України: навчально-методичний посібник. / В.П.Кротиков, В.Л.Топальський, В.М.Малюга та ін. за заг.ред. Б.П.Андресюка. – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2011. –112 с.
3. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2006. 431 с: ил.
4. В поисках гендерного воспитания: метод. пособие / О. Андрусик, Н. Водолажская, А. Ефимцева и др.; под. ред.. О. Андрусик и О. Марущенко. – 2-е изд. – Харьков, 2016. – 144 с.
5. Вайнингер Отто. Пол и характер. – Б.в. – 228 с.
6. Гендер і гроші. Гендерний журнал «Я». – 2017. – № 1(42). – 36 с.
7. Гендер і діти. Гендерний журнал «Я». – 2019. – № 1(44). – 36 с.
8. Гендер і освіта. Гендерний журнал «Я». – 2016. – № 1(40). – 36 с.
9. Гендер. Традиція і релігія. Гендерний журнал «Я». – 2017. – № 2(43). – 36 с.
10. Гендерная экспертиза учебников для высшей школы. – Под ред. О.А. Ворониной. – М.: РОО МЦГИ – ООО «Солтэкс», 2005. – 260 с.
11. Гендерні аспекти малого та середнього бізнесу / Навч.-метод. посібник. – Київ, 2009. – 115 с.
12. Гендерные отношения и гендерная политика в вузе: Сб. статей. Екатеринбург, 2003. – 358 с.
13. Гошовська В.А., Ларіна Н.Б., Святненко В.В. Основи гендерної політики у парламентській діяльності: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В.А.Гошовської. – К. : НАДУ, 2011. – 188 с.
14. Гендер і етнічність. Україна перед Європейським вибором. Рік: 2006. Автор / укладачі: Людмила Малес, редактор Світлана Іващенко. Копірайт: ПРО Н. – К. – 50 с.
15. Гендерне обличчя Житомира: вчора, сьогодні, завтра. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 156 с.
16. Гендерний журнал. Крона. Гендерний інформаційно-аналітичний центр. –2/2009 (22). – 38 с.
17. Гендерний портрет Криму: виклики та перспективи. Результати соціологічного дослідження. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 188 с.
18. Гендерні перетворення в Україні. – Київ. Надруковано в ТОВ «АДЕФ – Україна», 2007. – 195 с.
19. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л.Гуслякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. – Харків: Райдер, 2009. – 64 с.
20. Гендерні стандарти сучасної освіти. Збірка рекомендацій Частина II. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. – 328 с.
21. Гендерні стандарти сучасної освіти. Збірка рекомендацій Частина III. –Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 282 с.
22. Дорожкіна І.В., Ковальчук В.В. Інформаційно-практичний посібник «На шляху подолання дискримінації щодо жінок та гендерного насильства». – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2009 – 88 с.
23. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї. Методичний посібник для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції/ Авт.

- Кочемировська О., Стрейсяну Д.Й., Христова Г. / Заг.ред. Павлиш С., Христова Г. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. – 364 с.
24. Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. – Київ: Компанія ВАІТЕ, 2011. – 32 с.
25. Законотворчість: Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків/ Програма сприяння Парламенту України університету Індії (ПСП) Видавництво «Заповіт», 2006. – 189 с.
26. Законотворчість: Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної України / Програма сприяння Парламенту II: Програма розвитку законотворчої політики. – К.: Москаленко О.М. ФОП, 2010. – 180 с.
27. Законотворчість: Розробка місцевих програм розвитку/ Програма сприяння Парламенту II: Програма розвитку законотворчої політики. – К.: Москаленко О.М. ФОП, 2011. – 67 с.
28. Запобігання гендерній дискримінації в рекламі / Л. Нечипоренко, М. Руденко, О. Суслова – Київ: СПД Москаленко О.М., 2011 – 68 с.
29. Знай та захищай свої права. / Робочий зошит. Видання друге, доповнене та перероблене. Міністерство освіти і науки України Міжнародний правозахисний центр «Ла Страда – Україна», 2008 – 74 с.
30. Кампанія Ради Європи боротьби з насильством проти жінок включно із насильством у сім'ї / Неофіційний переклад. – Б.в., 2006. – 96 с.
31. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Міщенко О.О. Гендерне виховання дошкільнят: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 192 с.
32. Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 168 с.
33. Кравець В.П., Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна соціалізація молодших школярів: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 192 с.
34. Круглий стіл на тему: «Становище чоловіків в Україні» 19 лютого 2009 року – К.: «К.І.С.», 2009. – 64 с.
35. Мельник Т., Кобилянська Л. 50/50: Сучасне гендерне мислення: Словник. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с.
36. Мельник Т.М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закон зарубіжних країн з гендерної рівності. Друге доповнене видання. – К.: Стилос, 2010. – 440 с.
37. Ми різні – ми рівні. Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів/ за ред. О.Семиколєнкової – К.: «К.І.С.», 2007. – 176 с.
38. Ми різні – ми рівні. Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів/ за ред. О.Семиколєнкової 2-ге вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 176 с.
39. Модуль «Тренінг для тренерок/тренерів з гендерної рівності та впровадження гендерної політики в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 256 с.
40. Не стань жертвою торгівлі людьми / Чернігівська обласна організація Спілки жінок України. Проект «Місцеві громади проти торгівлі людьми», Чернігів, 2009 – 57 с.

41. Основи гендерної політики в системі державного управління: навчально-методичний комплекс дисципліни для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців, керівників державних підприємств і організацій та працівників органів місцевого самоврядування / укладники В.А. Гошовська, Н.Г. Протасова: Національна академія державного управління при Президентові України. – К., 2011. – 120 с.
42. Пекін + 15 і Україна: міжнародні зобов'язання і практики впровадження/ упорядниці О.Суслова – Київ: СПД Москаленко О.М., 2010 –98 с.
43. Проблема насильства в українських сім'ях. Соціологічне опитування / за ред. Павлиш С.О. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. –52 с.
44. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні. (+ диск)
45. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навч.-метод. посіб. / Н. Г. Протасова, Л. А. Гаєвська, Т. О. Лукіна [та ін.]; за заг. ред. Н. Г. Протасової; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН. – Запоріжжя: Друк. світ, 2011. – 175 с.
46. Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи. –К: Парламентське вид-во, 2006. –128 с.
47. Розширення прав та можливостей жінок з метою посилення політичних партій. Посібник з передової практики щодо сприяння участі жінок у політичному житті. – 50 с.
48. Система органів та установ, які надають соціальні послуги жертвам насильства в сім'ї в Україні / Упорядник І.Буяльська / За заг. ред. С.Павлиш. –Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. –16 с. (+ диск)
49. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти. Бондаровська В.М., Кочемировська О.О., Лактіонова Г.М., Онишко Ю.В., Хаар Г.О. / аг.ред. О. Кочемировська. – К: Вид-во ФОП Клименко Ю.Я., 2010. – 372 с.
50. Сухомлин М.І. Посібник для журналістів-практиків «Гендерний погляд». –Харків: Райдер, 2009. – 160 с.
51. Сучасна українська сім'я: гендерні проблеми та шляхи їх подолання. Матеріали обласної науково-практичної конференції / Голова редколегії І.В. Дорожкіна. – Чернівці: РИК «деснянська правда», 2009 –144 с.
52. Україна. Закони. Запобігання і протидія корупції (законодавчі акти). – К., 2011. –50 с.
53. Через освіту до рівності. Тези наукової конференції в рамках Всеукраїнського гендерного форуму. – К., 2010. – 288 с.
54. Чи існує відповідальність за «образливе» слово в суспільстві?/ упорядниці О.Суслова –Київ: СПД Москаленко О.М., 2011 – 108 с.
55. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять. Навчально-методичний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів / Колектив авторів Т. Говорун, О.Кікінежді та інші, за заг. ред. проф. Т. Говорун. – Б.в. –806 с.
56. Deliyanni, A. Tereškinas, K. Bekkaoui, S. Reddad, H. Naciri (Eds.). *Gender, Identities and Education*. Sultan Moulay Slimane University, Beni Mellal.
57. Gender Studies: Learning, Research, and Practice, Proceedings of the 2nd International Conference «Gender Studies: Learning, Research, and Practice» and the Workshop for Young Researchers «Gender Studies: Education, Gender Equality, Democracy, and Peace» (April 16-20, 2018), Kropyvnytskyi: KOD.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
I. ТЕОРІЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ	5
Тема 1. Співвідношення освіти, гендеру та політики	6
Тема 2. Рівність при вступі до навчальних закладів	19
Тема 3. Рівні умови навчання.....	39
Тема 4. Рівні умови викладання.....	58
Тема 5. Гендерні стереотипи та упередження у освіті	70
Тема 6. Прояви гендерної дискримінації та насильства у сфері освіти	83
Тема 7. Гендерні ролі та стереотипи: навчальна програма, підручник, посібник	97
Тема 8. Залучення батьків до гендерної освіти	117
II. МЕТОДИКА ГЕНДЕРНОЇ ПРОСВІТИ	127
Тема 9. Вивчення гендерних питань в контексті навчальних курсів середньої та вищої школи	128
Тема 10. Концепції гендерних навчальних курсів	146
Тема 11. Навчальні технології теорії гендеру	159
Тема 12. Методика вивчення гендерних стереотипів	175
Тема 13. Навчальні технології вивчення гендерної дискримінації	186
Тема 14. Гендерне насильство як об'єкт навчання	199
Тема 15. Стратегії проектування егалітарного середовища	216
ПІДСУМКОВЕ ТЕСТУВАННЯ	230
ЗАГАЛЬНІ ДОДАТКИ	240

ЖЕЛІБА Олександр Володимирович

ОСВІТА І ГЕНДЕР

Навчально-методичний посібник

Комп'ютерний набір та макет – Желіба О.В., Парецька Н.О.
Літературний редактор, коректор – Лисенко Л.І., Желіба О.В.
Технічний редактор – Лисенко М.М.

Підписано до друку 02.04.2019. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 16,00. Обл.-вид. арк. 14,88.
Наклад 150. Зам. №1418

Видавець та виготовлювач ПП Лисенко М.М.,
вул. Шевченка, 20, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16600
Тел./факс (04631) 9-09-95. E-mail: vidavec.lisenko@lgmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру Суб'єктів видавничої справи.
Серія ДК №2776 від 26.02.2007 р.